

РЕПУБЛИКА СРПСКА
МИНИСТАРСТВО ОБРАЗОВАЊА,
НАУКЕ И КУЛТУРЕ

НАСТАВНИ
ПЛАН
И ПРОГРАМ

ЗА ГИМНАЗИЈУ

ПАЛЕ, ЈУН 1993.

РЕПУБЛИКА СРПСКА
МИНИСТАРСТВО ОБРАЗОВАЊА, НАУКЕ И КУЛТУРЕ

НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ
ЗА ГИМНАЗИЈУ

Пале, јун 1993. године

ИЗДАВАЧ:

Министарство образовања, науке и културе

ЗА ИЗДАВАЧА:

Проф. др Љубомир Зуковић, министар

УРЕДНИЦИ:

Радомир Бејатовић
Кочо Говедарица
Рајко Кульић

ТИРАЖ:

1500 примерака

ШТАМПА:

МИГП „Војводина”, Бездан

На основу члана 20. став 1. Закона о средњој школи („Службени гласник Републике Српске”, број 4/93), министар образовања, науке и културе, доноси

ПРАВИЛНИК

О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА ГИМНАЗИЈУ

Члан 1.

Овим правилником утврђује се наставни план и програм наставних предмета за гимназију општег смјера, гимназију друштвено-језичког и природно-математичког смјера.

Планови и програми из става 1. овог члана саставни су дио овог правилника, с тим што ће се програм објавити у посебној публикацији.

Члан 2.

Наставни план и програм садржи обавезне и факултативне облике образовно-васпитног рада.

Члан 3.

Наставним планом утврђени су обавезни и факултативни предмети, обавезне и факултативне ваннаставне активности и остваривање ијана и програма.

Члан 4.

Обавезни предмети изказују се недељним и годишњим бројем часова за сваки предмет и разред.

Факултативни наставни предмети изказују се седмничним или годишњим бројем часова, а обавезни и факултативни облици ваннаставних активности годишњим или недељним бројем часова, или бројем радијних дана.

Члан 5.

Ступањем на снагу овог правилника престаје да важи Наставни план и наставни програми образовања за I и II разред гимназије општег типа („Службени гласник Републике Српске”, број 13/92.)

Члан 6.

Овај правилник ступа на снагу наредног дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Српске”.

Број: 01-96

Пале, 23. јуна 1993. године

МИНИСТАР

Проф. др Љубомир Зуковић

ПРОГРАМ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА ЗА I, II, III И IV РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ

I – ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ (сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика и књижевности је образовање и васпитање ученика као слободне, креативне и културне личности, критичког ума и оплемењеног језика и укуса.

Настава материјег језика треба да омогући висок степен развоја индивидуалности, односно остваривање ученикове персоналности и својеврсности у стицању знања и стваралачком исказивању.

Задаци наставе српског језика и књижевности су да:

- упознаје ученика са књижевном умјетношћу;
- развија хуманистичко и књижевно образовање на најбољим дјелима јуношеског и свјетске културне баштине;
- развија књижевни укус, усавршава литературу рецензију и ствара трајне читалачке навике;
- упућује ученике на истраживачки рад и критички однос према књижевности; оспособљава их за самостално читање, доживљавање, разумијевање, тумачење и оцењивање књижевноумјетничких дјела;
- обезбеђује функционална знања из теорије и историје књижевности ради бољег разумијевања и успјешнијег проучавања умјетничких текстова;
- оспособљава ученике да се поуздано служе стручном литератуrom и другим изворима сазнавања;
- шири сазнајне видике ученика и подстиче их на критичко мишљење и оригинална гледишта;
- васпитава у духу општег хуманистичког прогреса и на начелу поштовања, чувања и богаћења културне и умјетничке баштине, цивилизацијских тековина и материјалних добара;
- уводи ученике у проучавање језика као система и у лингвистичка знања и појмове;
- развија језички сензибилитет и изражajne способности ученика;
- оспособљава ученике да теоријска знања о језичким појавама и правописној норми успјешно примјењују у пракси;
- васпитава у духу језичке толеранције према другим језицима;
- развија умијења у писменом и усменом изражавању;
- подстиче ученике на усавршавање говорења, писања и читања, као и на његовање културе дијалога;
- оспособљава ученике да се успјешно служе разним облицима казивања и одговарајућим функционалним стиловима у говорним ситуацијама;
- подстиче и развија трајно интересовање за нова сазнавања, образовање и оспособљавање за стално самообразовање.

II разред
(4 часа недјељно, 148 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

А. КЊИЖЕВНОСТ (91)

I. ПРОСВЈЕТИТЕЉСТВО (9)

Просвјетитељство – реформаторски покрет у Европи: култ разума, прогреса, природног права, осjeћајности; вјерска толеранција.

Геополитички и духовни оквири српског народа.

Између средњовјековних и модерних појава у књижевности (барокне тенденције, Г. СТ. Венцловић, З. Орфелин).

Књижевност епохе просвјетитељства (сентиментализам, класицизам).
Доситеј Обрадовић: ПИСМО ХАРАЛАМИЈУ

ЖИВОТ И ПРИКЉУЧЕНИЈА (I дио)

Јован Стерија Поповић: ТВРДИЦА

II. РОМАНТИЗАМ (40)

Романтизам у Европи и код нас (појам, особености, значај, главни представници). Поетика романтизма: однос према традицији и просвјетитељству; одлике стила, жанрова и мотивско-тематских тенденција; развој лирике, драме, мјешовитих облика.

Виктор Иго: Предговор КРОМВЕЛУ (одломци)

Дорц Гордон Бајрон: ЧАЈЛД ХАРОЛД (одломак)

Шандор Петефи: СЛОБОДА СВИЈЕТА

Хајирих Хајне: ЛОРЕЛАЈ

Едгар Алан По: ANNABEL LEE

Александар С. Пушкин: ЦИГАНИ, ЕВГЕНИJE ОІЂЕГИИ

Вук Стефановић Каракић: реформатор језика и правописа (из Предвора Српском рјечнику); лексикограф (Српски рјечник); сакупљач народних умотворина (О подјели и постанију народних пјесама); књижевни критичар и полемичар (Критика на роман „Љубомир у Јелисијуму”); писац – историчар, биограф (Житије Хајдук-Вељка Петровића).

Петар Петровић Његош: ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ

Бранко Радичевић: КАД МЛАДИЈА УМРЕТИ, ЂАЧКИ РАСТАНАК, ТУГА И ОПОМЕНА

Ђура Јакшић: ВЕЧЕ, ОРАО, ПОНОЋ; ЈЕЛИСАВЕТА, КНЕГИЊА ЦРНОГОРСКА

Јован Јовановић Змај: ЂУЛИЋИ, ЂУЛИЋИ УВЕОЦИ, СВЕГЛИ ГРОБОВИ, ЦИГАНИШ ХВАЛИ СВОГА КОЊА

Лаза Костић: МЕЂУ ЈАВОМ И МЕД СНОМ, SANTA MARIA DELLA SALUTE, МЕЂУ ЗВЕЗДАМА

Франце Прешерн: СОНЕГНИ ВИЈЕНАЦ

ИВАН МАЖУРАНИЋ: СМРТ СМАИЛ-АГЕ ЧЕНГИЋА

III. РЕАЛИЗАМ (32)

Реализам у Европи и код нас (појам: реализам као књижевни правац и као књижевни метод; особености, значај, главни представници). Поетика реализма: однос према стварности, ослолац на позитивистичку слику свијета, доминација прозе; обиљежја књижевног лика (мотивисаност, типичност, индивидуалност) и реалистичког стила.

Реализам у Европи – поетика реализма (Балзак: Предговор ЉУДСКОЈ КОМЕДИЈИ – одломак).

Поетика реализма у српској књижевности (Светозар Марковић: ПЕВАЊЕ И МИШЉЕЊЕ, РЕАЛНОСТ У ПОЕЗИЈИ – одломци).

Оноре де Балзак: ЧИЧА ГОРИО

Николај В. Гоголь: РЕВИЗОР

Ги де Мопасан: ДВА ПРИЈАТЕЉА

Иван С. Тургенев: ЛОВЧЕВИ ЗАПИСИ или ОЧЕВИ И ДЈЕЦА

Јаков Игњатовић: ВЕЧИТИ МЛАДОЖЕЊА

Милован Глишић: ГЛАВА ШЕЂЕРА

Лаза Лазаревић: ВЕТАР, ПА БУНАРУ, ШВАГИЦА

Радоје Домановић: ДАНГА, ВОВА

Бранислав Нушић: НАРОДНИ ПОСЛАНИК

Стеван Сремац: ЗОНА ЗАМФИРОВА, ИВКОВА СЛАВА

Симо Матавуљ: ПОВАРЕТА, ФИЛАДЕЛФИЈА, БАКОЊА ФРА БРНЕ

Војислав Илић: СИВО, СУМОРНО НЕБО, ЈУТРО НА ХУСАРУ, ЗАПУШТЕНИ ИСТОЧНИК, ГРМ, ИСПОВЕСТ

Јанко Веселиновић: ХАЈДУК СТАНКО

Светолик Ранковић: ГОРСКИ ЦАР

Силвије С. Крањчевић: МОЈСИЈЕ

IV. ЛЕКТИРА (10)

Гистав Флобер ГОСПОДА БОВАРИ

Лав Николајевић Толстој: АНА КАРЕЊИЋА

Иво Андрић: МОСТ НА ЖЕПИ, АНИКИЋА ВРЕМЕНА, ЖЕНА НА КАМЕНУ
и друге приповијетке

Драгослав Михаиловић: КАД СУ ЦВЕТАЈЕ ТИКВЕ

Јохан Волфганг Гете: ФАУСТ (I дио)

V. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима понављају се, проширују, усвајају и систематизују основни књижевнотеоријски појмови.

Лирска поезија (особености књижевног рода); лирска лјесма; композициона структура лирске пјесме; пјесничка слика; књижевноумјестнички (пјеснички) језик; сликовност (конкретност), емоционалност, симболичност, пребражај значења, ритмичност и хармоничност; версификација, системи версификације; трохеј, јамб, дактил; стих, строфа, рима.

Реалистичка приповијетка и роман

Романтично, реалистично; хумористично, сатирично, гротеско.

Средства умјестничког изражавања (Стилске фигуре): метафора, персонификација, алегорија, иронија, сарказам, асиндет, полисиндет, анафора, спирфора, симплоча, ономатопеја, алтерација, асонанца, игра ријечима.

Писмо, аутобиографија, сонет, сонетни вијенац.

Лирско-епска поезија (балада, романса, поема).

Б. ЈЕЗИК (30)

I. КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Почетак стандардизације књижевног језика и правописа код Срба (прва половина XIX вијека). Развој српског књижевног језика у другој половини XIX вијека и у XX вијеку (повезивање са наставом књижевности). Основни принципи српске књижевне норме.

Ћирилица и латиница, екавски и ијекавски изговор.

Функционални стилови српског књижевног језика.

Основни принципи језичке културе. Приручници за његовање језичке културе (и начин њиховог коришћења).

Језичка ситуација код нас. Принципи језичке равноправности и толеранције.

II. МОРФОЛОГИЈА (У УЖЕМ СМИСЛУ)

Врсте ријечи. Промјенљиве и непромјенљиве ријечи. Морфолошке и класификационе категорије ријечи.

Именице. Именничке категорије (падеж, род, број). Врсте именица. Основио о деклинацији именица.

Придјеви. Придјевске категорије (род, број, падеж, вид, степен поређења).

Врсте придјева. Основне карактеристике деклинације и компарације придјева.

Замјенице. Замјенице по служби и значењу. Основио о промјени.

Бројеви. Подјела по значењу. Бројне именице и бројни придјеви.

Промјена бројева и слагање с ријечима уз које стоје.

Глаголи. Глаголи по значењу, виду и предмету радње.

Морфолошке глаголске категорије: лице, број, род; стање (актив и пасив); начин, вријеме. Глаголски облици (времена, начини, придјеви, прилоги). Основио о којнугацији (глаголске основе, глаг. врсте, лични и пелични облици, облици пасива).

Прилоги (врста прилога) и ријече.

Помоћне ријечи: приједлози, везници, узвици.

III. ПРАВОПИС

Састављено и растављено писање ријечи. Правописни знаци. Скраћенице. Растављање ријечи на крају ретка.

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (27)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Причање (нарација) догађаја и доживљаја (приказивање осјећања).

Описивање (дескрипција) бића, предмета, радњи, појава (тачно, вјерно, сажето).

Самостално излагање у функцији интерпретације књижевног текста. Уочавање језичких поступака и стилогених мјеста књижевног текста (читањем и образлагањем). Дијалог у функцији обраде текста.

Изражajno казивање (напамет научених) лирских пјесама и краћих моно-лошких текстова. Досљедно усвајање ортоепске норме и усвајање вјештине говорења.

Стилске вјежбе. Функционални стилови: научни.

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Правописне вјежбе: писање бројева и одричних облика глагола.

Писање скраћеница.

Писмени састави: Израда плана писменог састава; усавршавање текста; писање побољшане верзије писменог састава (уношење нових података, отклањање беззначајних појединости).

Четири школска писмена задатка.

III разред

(4 часа недјельно, 144 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (90)

I. МОДЕРНА (39)

Модерна у европској и јужнословенским књижевностима и њени главни представници. Поетика модерне (импресионизам и симболизам).

Шарл Бодлер: ВЕЗЕ, АЛБАТРОС, САГЛАСЈЕ

Артур Рембо: ОФЕЛИЈА, ПИЈАНИ БРОД, САМОГЛАСНИЦИ

Стефан Маларме: ЛАБУД, ПАУПОВО ПОСЛИЈЕНОДНJE

Пол Верлен: МЈЕСЕЧИНА, ЈЕСЕЊА ПЈЕСМА

Антон Павлович Чехов: УЈКА ВАЊА

Богдан Поповић: Антологија новије српске лирике (ПРЕДГОВОР)

Алекса Шантин: ПРЕТИРАЗНИЧКО ВЕЧЕ, ВЕЧЕ НА ШКОЉУ, ПРОЉЕЋЕ, МОЈА ОТАЦБИНА, МИ ЗНАМО СУДБУ

Јован Дучић: ЗАЛАЗАК СУНЦА, СУНЦОКРЕТИ, ЈАБЛАОВИ, МОЈА ПО-ЕЗИЈА, МОРСКА ВРБА, ХИМИЈА ПОБЕДНИКА

Милан Ракић: ЈАСИКА, ИСКРЕНА ПЕСМА, ДОЛАП, НАСЛЕЂЕ

Сима Пандуровић: СВЕТКОВИНА, РОДИЛ ГРУДА, ВРЕМЕ

Владислав Петковић Дис: ТАМНИЦА, ПИРВАНА, МОЖДА СПАВА, ПЛАВЕ МИСЛИ

Антуан Густав Матоон: ЈЕСЕЊЕ ВЕЧЕ, (NOTTURNO)

Бора Станковић: КОШТАНА, НЕЧИСТА КРВ

Јован Скерлић: О КОШТАНИ

Петар Кочић: МРАЧАЈСКИ ПРОТО, ИСТИНИТИ ЗУЛУМ СУМЕУПА ЂАКА, ЈАЗАВАЦ ПРЕД СУДОМ, ПЈЕСМЕ У ПРОЗИ (избор)

Милутин Ускоковић: ДОШЉАЦИ или ЧЕДОМИР ИЛИЋ

Иван Цапкар: НОВЕЛЕ (избор)

II. МЕЂУРАТНА И РАТНА КЊИЖЕВНОСТ (38)

Европска књижевност у првим деценијама XX вијека (појам, особености, значај); манифести футуризма, експресионизма и надреализма. Књижевни покрети и струје у јужнословенским књижевностима између два рата (експресионизам, надреализам, социјална литература). Ратна књижевност.

Борис Пајетернак: ПЈЕСМЕ (избор) /ТЕМЕ И ВАРИЈАДИЈЕ/

Сергеј Јесењин: ПЈЕСМЕ (избор) /До вијећа, Псу Качалова и др./

Рајнер М. Рилке: ПЈЕСМЕ (избор) /НОВИЈЕ ПЈЕСМЕ, ДЕВИЊСКЕ ЕЛЕГ/

Федерико Гарсија Лорка: РОМАИСА МЕСЕЧАРКА, РАСКРШЋЕ

Рабиндрант Тагора: ГРАДИНАР

Милутин Бојић: ПЛАВА ГРОБНИЦА

Десанка Максимовић: ПРОЛЕЋНА ПЕСМА, ВЕРУЈЕМ, ПРЕДОСЕЋАЊЕ, НЕДАМ и др.

Милош Црњански: СУМАТРА, СТРАЖИЛОВО, СЕРБИЈА, ЛАМЕНТ НАД БЕОГРАДОМ; СЕОБЕ (I и II дио)

Момчило Настасијевић: ТУГА У КАМЕНУ, МИСАО, СУТОН

Иво Андрић: ЕХ РОНТО; НА ДРИНИ ЂУПРИЈА

Тин Ујевић: СВАКИДАШЊА ЈАДИКОВКА; КОЈАЈИЛ (избор)

Исаак Самоковлија: РАФИНА АВЛИЈА, ПЛАВА ЈЕВРЕЈКА, ПОСАЧ САМУЕЛ

Растко Петровић: ЉУДИ ГОВОРЕ

Исидора Секулић: ГОСПА НОЛА

Мирослав Крлежа: ПОВРАТАК ФИЛИПА ЛАТИНОВИЋА

Добриша Џесарин: ОБЛАК, ПОВРАТАК

Оскар Давичо: ХАНА (избор)

Иван Горан Ковачић: ЈАМА

III. ЛЕКТИРА (13)

Избор из лирике европске модерне: А. Блок, Г. Аполинер, Л. Арагон и др.

Избор из међуратне поезије: Р. Петровић, М. Дедићац, Р. Драшићац, С. Винавер и др.

Милош Црњански: ДНЕВНИК О ЧАРНОЈЕВИЋУ

Франц Кафка: ПРОЦЕС

Ернест Хемингвеј: СТАРАЦ И МОРЕ

Виљем Фокнер: СВЈЕТЛОСТ У АВГУСТУ

Томас Ман: ЧАРОБНИ БРИЈЕГ или BUDDENBROOKOVИ

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима понављају се, проширују, усвајају и систематизују основни књижевнотеоријски појмови.

Лирика. Модерна лирска пјесма (структуре). Пјесма у прози. Стих: једанаестерац, дванаестерац, слободан стих.

Средства књижевноумјетничког изражавања (стилске фигуре): мотопнимија, синегдоха, парадокс, алузија, апострофа, реторско питanje, инверзија, алипса, рефрен.

Епика. Облици умјетничког изражавања: причање (параџија), описивање

(дескрипција), дијалог, монолог, унутрашњи монолог, доживљени говор, пишчев коментар; казивање у првом, другом и трећем лицу.

Драма. Драма у ужем смислу (особине): модерна драма (психолошка, симболистичка, импресионистичка); драмска ситуација; сценски језик (визуелни и акустички сценски знакови); публика, глумац, глума, режија, лектор, сценограф.

Б. ЈЕЗИК (34)

I. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Основни појмови о извођењу (деривацији) ријечи. Важнији модели за извођење именница, приједева и глагола.

Основни појмови о творби сложеница. Полусложенце. Правописна решења.

II. ЛЕКСИКОЛОГИЈА (СА ЕЛЕМЕНТИМА ТЕРМИНОЛОГИЈЕ И ФРАЗЕОЛОГИЈЕ)

Значењски (семантички) и формални однос међу лексемама: синонимија, антонимија, полисемија и хомонимија; метафорична и метонимијска значења.

Стилска вриједност лексема: лексика и функционални стилови; поетска лексика; варијантска лексика; дијалектизми и регионализми; архаизми и историзми; неологизми; жаргонизми; шулгаризми (понејати са употребом рјечника).

Ријечи из страних језика и калкови (дословне преведенице) и однос према њима. Рјечници страних ријечи. Разумијевање најважнијих префикса (и префиксонаода) и суфикса (суфиксонада) поријеклом из класичних језика.

Основни појмови о терминологији и терминима. Терминолошки рјечници.

Основни појмови о фразеологији и фразеолошким јединицама. Стилска вриједност фразеолошких јединица. Клишеи и помодни изрази.

III. СИНТАКСА

Нивои лингвистичке анализе. Реченице у ширем смислу (комуникативне реченице) и реченице у ужем смислу (предикатске реченице).

Ријечи (лексеме и морфосинтаксичке ријечи). Идентификовавање морфосинтаксичких ријечи. Пуне ријечи (именичке, приједевске и прилошке; глаголи) и помоћне ријечи (приједлози, везници и ријечце).

Синтагма. Врсте синтагми (именичке, приједевске, прилошке, глаголске синтагме).

Основне конструкције (и њихови модели) предикатске реченице: субјекатско-предикатска конструкција; реквијске конструкције (с правим и неправим објектом); копулативне конструкције (с именским и прилошким предикативом); конструкције са семикопулативним глаголима (допунским предикативима). Прилошке одредбе.

Безличне реченице. Реченице с логичким (семантичким) субјектом.

Реченице са пасивном конструкцијом. Реченице са безличном конструкцијом.

Именничке синтагме. Типови атрибута. Апозитив и апозиција.

VI. ПРАВОПИС

Транскрипција ријечи из страних језика (основни принципи и примјери).

V. КУЛГУРА ИЗРАЖАВАЊА (20)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Казивање и рецитовање напамет научених књижевноумјетничких текстова. Изјевенгавање о друштвеним и културним збивањима.

Коментарисање (спортивских такмичења, културних манифестација, друштвених збивања).

Стилистика. Функционални стилови: публицистички

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика. Лексичка синонимија и винезначност ријечи; избор ријечи (прецизност). Појачавање и ублажавање исказа; обично, ублажено и увећано значење ријечи; пренесена значења ријечи (фигуративна употреба именица, глагола и приједва).

Писмене вјежбе новинарска вијест, чланак, изјевингај, интервију, коментар и др. Приказ књижевно-сценског или филмског дјела. Увјежбавање технике израде писмених састава.

Домаћи писмени задаци (читање и анализа на часу).

Четири школска писмена задатка.

IV разред

(4 часа недјељно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (80)

I. ПРОУЧАВАЊЕ КЊИЖЕВНОГ ДЈЕЛА (26)

Слојевита структура књижевноумјетничког дјела

Слој звучана; слој значења; слој свијета дјела (предметности); слој идеја. Динамичност структуре.

Методологија проучавања књижевности

Методи: позитивистички, психолошки, феноменолошки, структуралистички, теорија рецепције; плурализам метода и њихов суднос.

Смисао и задаци проучавања књижевности

Стварање књижевноумјетничког дјела и проучавање књижевности (стварања, продуктивни и теоријски однос према књиж. умјетности).

Читалац, писац и књижевно дјело. Књижевна култура.

Дјела за обраду

Десанка Максимовић: ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ (избор)

Васко Попа: КАЛЕДИЋ, КОРА (избор)

Бранко Мильковић: ВАТРА И ПИШТА

Бранко Ђолић: БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ

Владан Ћесница: ПРОЉЕЋА ИВАНА ГАЛЕБА

Самјуел Бекет: ЧЕКАЈУЋИ ГОДОА

Херман Хесе СТЕПСКИ ВУК или ДЕМИЈАН

II. САВРЕМЕНА КЊИЖЕВНОСТ (34)

Битна обељежја и најзначајнији представници европске и јужнословенских књижевности.

Алберт Ками: СТРАНАЦ

Луис Борхес: ЧЕКАЊЕ (прип.).

Стеван Раичковић: СЕПТЕМБАР; КАМЕИЛ УСПАВАЦА (избор)

Миодраг Павловић: РЕКВИЈЕМ

Блажо Конески: ВЕЗИЉА

Љубомир Симовић ПЈЕСМЕ (избор) /ХЛЕБ И СО/

Скендер Куленовић: СТОЈАНКА МАЈКА КНЕЖОПОЉКА

Иво Андрић: ПРОКЛЕТА АВЛИЈА

Меша Селимовић: ДЕРВИШ И СМРТ, ТВРЂАВА

Михајло Лалић: РАТИЛ СРЕВА или ЛЕЛЕЈСКА ГОРА
Добрица Ђосић: КОРЕПИ, ВРЕМЕ СМРТИ
Антоније Исаковић: КРОЗ ГРАЊЕ НЕБО
Александар Тишма: УПОТРЕБА ЧОВЕКА
Ранко Маринковић: РУКЕ (новела), ЗАГРЉАЈ
Данило Киш: ЕНЦИКЛОПЕДИЈА МРТВИХ
Борислав Пекић ВРЕМЕ ЧУДА (I)

III. ЛЕКТИРА (20)

Фјодор М. Достојевски: ЗЛОЧИН И КАЗНА

Михаил Булгаков: МАЈСТОР И МАРГАРИТА

Матија Бећковић КАЖА

Данко Поповић: КЊИГА О МИЛУТИНУ

Милорад Павић: ХАЗАРСКИ РЕЧНИК

Избор из свјетске лирике XX вијека: Превер, Ахматова, Бродски, Сајферс и др.

Избор из савремене српске књижевности: Гојко Ђого, Б. Ђенђановић, М. Булатовић, Р. Константиновић, И. В. Лалић, Б. Радовић; Ч. Симић, Р. П. Ного, Ј. Радуловић, Драгољуб Јекнић и др.

Избор књижевних критика и есеја: Б. Михајловић, Н. Милошевић, П. Џацић, П. Палавестра, Ј. Кршић, С. Леовац, Љ. Зуковић, Б. Милановић, И. Колјевић, В. Максимовић, М. Скакић, Р. Вучковић, Н. Петковић, С. Петровић и др.

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

Лирника: Лирско изражавање: стваралачке могућности посредовања језика између свијести и збиље; асоцијативно повезивање разнородних појмова; сугеришење, подстицање и упућивање; читаочева репрезентација; јединство звукова, ритмова, значења и смисла.

Етика: структурни чиниоци прозног дјела: објективно и субјективно приповједање; фуктивни приповједач; помјеравање приповједачевог гледишта; свезнајући приповједач; ток свијести; умјетничко вријеме; умјетнички простор; начело интеграције.

Типови романа: роман лика, простора, степености, прстенасти, паралелни; роман тока свијести; роман-есеј; дефабулирани роман.

Драма: Структура и композиција драме; антидрама; антијунак. Драма и позориште, радио, телевизија, филм.

Путопис, есеј, књижевна критика.

Б. ЈЕЗИК (30)

I. СИНТАКСА

Падежни систем. Појам падежног система и приједлошко-падешких конструкција. Основне именичке, придјевске и прилошке вриједности падежних, односно приједлошко-падежних конструкција. Падежна синонимија. Поливалентност падежа. Приједлошки изрази.

Конгруенција: дефиниција, основни појмови; граматичка и семантичка конгруенција.

Систем зависних реченица. Обиљежја зависних реченица. Три основна типа вриједности зависних реченица (именичке, придјевске и прилошке зависне реченице). Главне врсте зависних реченица: изричите (с управним и неуправним говором), односне, мјесне, временске, узроčne, условне, допусне, намјерне, поредбene и посљедичне. Везнички изрази.

Систем независних реченица. Општи појмови о врстама независних реченица, њиховим обиљежјима и функцијама. Обавјештајне, упитне, заповједне, жељне и узвичје реченице.

Основни појмови о негацији.

Глаголски вид. Главна видска значења и њихово обиљежавање.

Глаголска времена и глаголски начини – основни појмови. Временска и модална значења личних глаголских облика: презента, перфекта, крњег перфекта, аориста, имперфекта, плусквамперфекта, футура, футура другог, кондиционала (потенцијала) и императива.

Напоредне конструкције (координација). Појам напоредног односа. Обиљежавање напоредног односа. Главни типови напоредних односа. Обиљежавање напоредног односа. Главни типови напоредних конструкција: саставне, раставне, супротне, искључне, закључне и градационе.

Распоређивање синтаксичких јединица.

Информативна актуализација реченице и начини њеног обиљежавања (основни појмови).

Комуникативна кохезије. Начини успостављања веза међу дијеловима текста.

Специјални типови независних реченица. (Ево аутобуса! Пожар! Страшног ли времена! и др.)

Прагматика. Говорни чинови. Структура разговора и текста.

II. ОПШТИ ПОЈМОВИ О ЈЕЗИКУ

Еволуција језика: Развој језика у људској врсти, у друштву и код појединца. Настанак и развој писма.

Језик, култура и друштво: Језик и друге друштвеће категорије. Вишевезничност. Ставови према језику.

Типови језика: Језици у свијету. Језичка сродност. Језички типови и језичке универзале.

III. ПРАВОПИС

Интерпункција.

Б. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (18)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Реторика (појам и врсте); историјат и подјела; разговор, говор. Однос између говорника и аудиторија. Вјежбе јавног говорења пред аудиторијем (употреба подсјетника, импровизовано излагање; коришћење микрофона).

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика: функционални стилови: административно-пословни (молба, жалба, пословно писмо).

Облици писменог изражавања приказ, осврт, расправа, књижевне паралеле, есеј (вјежбања).

Правопис: интерпункција (вјежбања)

Домаћи писмени задаци сложенијих захтјева (читање и анализа на часу). Четири школска писмена задатка годишње.

II разред
(4 часа недјељно, 148 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (91)

I. ПРОСВЈЕТИТЕЉСТВО (9)

Просвјетитељство – реформаторски покрет у Европи: култ разума, прогреса, природног права, осјећајности; вјерска толеранција.

Геополитички и духовни оквири српског народа.

Између средњовјековних и модерних појава у књижевности (барокне тенденције, Г. Ст, Вениловић, З. Орфелин).

Књижевност епохе просвјетитељства (сентиментализам, класицизам).

Доситељ Обрадовић: ГИСМО ХАРАЛАМПИЈУ

ЖИВОТ И ПРИКЉУЧЕЊА (I дио)

Јован Стерија Поповић: ТВРДИЦА

II. РОМАНТИЗАМ (40)

Романтизам у Европи и код нас (појам, особености, значај, главни представници). Поетика романтизма: однос према традицији и просвјетитељству; одлике стила, жанрова и мотивско-тематских тенденција; развој лирике, драме, мјешовитих облика.

Виктор Иго: Предговор КОМВЕЛУ (одломци)

Џорџ Гордон Бајрон: ЧАЈЛД ХАРОЛД (одломак)

Шандор Петефи: СЛОБОДА СВИЈЕТА

Хајирих Хајне: ЛОРЕЛАЈ

Едгар Алан По: ANNABEL LEE

Александар С. Пушкин: ЦИГАНИ, ЕВГЕНИЈЕ ОЊЕГИН

Вук Стефановић Каравић: реформатор језика и правописа (из Предвора Српском речнику); лексикограф (Српски речник); сакупљач народних умотворина (О подјели и посташу народних пјесама); књижевни критичар и полемичар (Критика на роман „Љубомир у Јелисијуму”); писац – историчар, биограф (Житије Хајдук-Вељка Петровића).

Петар Петровић Његош: ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ

Бранко Радиевић: КЛД МЈАДИЈА УМРЕТИ, ЂАЧКИ РАСТАНАК, ТУГА И ОПОМЕНА

Ђуро Јакшић: ВЕЧЕ, ОРАО, ПОНОЋ; ЈЕЛИСАВЕТА, КНЕГИЊА ЦРНОГОРСКА

Јован Јовановић Змај: ЂУЛИЋИ, ЂУЛИЋИ УВЕОЦИ, СВЕТЛИ ГРОБОВИ ЦИГАНИИ ХВАЛИ СВОГА КОЊА

Лаза Костић: МЕЂУ ЈАВОМ И МЕД СНОМ, SANTA MARIJA DELLA SALUTE, МЕЂУ ЗВЕЗДАМА

Франце Прешерн: СОНЕТНИ ВИЈЕНАЦ

Иван Мажурунић: СМРТ СМАИЛ-АГЕ ЧЕНГИЋА

III. РЕАЛИЗАМ (32)

Реализам у Европи и код нас (појам: реализам као књижевни правац и као књижевни метод; особености, значај, главни представници). Поетика реализма: однос према стварности, ослонац на позитивистичку слику свијета, доминација прозе; обиљежја књижевног лика (мотивисаност, типичност, индивидуалност) и реалистичког стила.

Реализам у Европи – поетика реализма (Балзак: Предговор ЉУДСКОЈ КОМЕДИЈИ – одломак).

Поетика реализма у српској књижевности (Светозар Марковић: ПЕВАЊЕ И МИШЉЕЊЕ, РЕАЛНОСТ У ПОЕЗИЈИ – (одломци)).

Оноре де Балзак: ЧИЧА ГОРИО

Николај В. Гоголь: РЕВИЗОР

Ги де Монсант: ДВА ПРИЈАТЕЉА

Иван С. Тургенев: ЛОВЧЕВИ ЗАПИСИ или ОЧЕВИ И ДЈЕЦА

Јаков Игњатовић: ВЕЧИТИ МЛАДОЖЕЊА

Милован Глишић: ГЛАВА ШЕЋЕРА

Лаза Лазаревић: ВЕТАР, НА БУЏАРУ, ШВАБИЦА

Радоје Домановић: ДАИГА, ВОЂА

Бранислав Нушић: НАРОДНИ ПОСЛАНИК

Стеван Сремац: ЗОНА ЗАМФИРОВА, ИВКОВА СЛАВА

Симо Матавуљ: ПОВАРЕТА, ФИЛАДЕЛФИЈА, БАКОЊА ФРА БРНЕ

Војислав Илић: СИВО, СУМОРНО НЕБО, ЈУТРО НА ХИСАРУ, ЗАПУШТЕНИ ИСТОЧНИК, ГРМ, ИСПОВЕСТ

Јанко Веселиновић: ХАЈДУК СТАНКО

Светолик Ранковић: ГОРСКИ ЦАР

Силвије С. Крањчевић: МОЈСИЈЕ

IV. ЛЕКТИРА (10)

Гисгав Флобер: ГОСПОДА БОВАРИ

Лав Николајевић Толстој: АИА КАРЕЊИНА

Иво Андрић: МОСТ НА ЖЕПИ, АНИКИНА ВРЕМЕНА, ЖЕНА НА КАМЕНУ и друге приповјетке

Драгослав Михаиловић: КАД СУ ЦВЕТАЈЕ ТИКВЕ

Јохан Волфганг Гете: ФАУСТ (I дио)

V. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима понављају се проширују, усвајају и систематизују основни књижевнотеоријски појмови.

Лирска поезија (особености књижевног рода); лирска пјесма; композициона структура лирске пјесме; пјесничка слика; књижевноумјетнички (пјеснички) језик; сликовност (конкретност), емоционалност, симболичност, преображај значења, ритмичност и хармоничност; версификација, системи версификације; трохеј, јамб, дактил; стих, строфа, рима.

Реалистичка приповјетка и роман

Романтично, реалистично; хумористично, сатирично, гротеско.

Средства умјетничког изражавања (стилске фигуре): метафора, персонификација, алегорија, иронија, сарказам, асиндент, полисиндент, анафора, епифора, симплоха, ономатопеја, алтерација, асонанца, игра ријечима.

Писмо, аутобиографија, сонет, сонетни вијенац.

Лирско-епска поезија (балада, романса, поема).

Б. ЈЕЗИК (30)

I. КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Почетна стандардизација књижевног језика и правописа код Срба (прва половина XIX вијека). Развој српског књижевног језика у другој половини XIX вијека и у XX вијеку (повезивање са наставом књижевности). Основни принципи српске књижевне норме.

Ћирилица и латиница, екавски и ијекавски изговор.

Функционални стилови српског књижевног језика.

Основни принципи језичке културе. Приручници за његовање језичке културе (и начин њиховог коришћења).

Језичка ситуација код нас. Принципи језичке равноправности и толеранције.

II. МОРФОЛОГИЈА (У УЖЕМ СМИСЛУ)

Врсте ријечи. Промјенљиве и непромјенљиве ријечи. Морфолошке и класификационе категорије ријечи.

Именице. Именничке категорије (падеж, род, број). Врсте именница. Основно о деклинацији именница.

Придјеви. Придјевске категорије (род, број, падеж, вид, степен поређења). Врсте придјева. Основне карактеристике деклинације и компарације придјева.

Замјенице. Замјенице по служби и значењу. Основно о промјени.

Бројеви. Подјела по значењу. Бројне именице и бројни придјеви.

Промјена бројсва и слагање с ријечима уз које стоје.

Глаголи. Глаголи по значењу, виду и предмету радње. Морфолошке глаголске категорије: лице, број, род; стање (актив и пасив); начин; вријеме. Глаголски облици (времена, начини, придјеви, прилози). Основно о конјугацији (глаголске основе, глаг. врсте, лични и нелични облици, облици пасива).

Прилози (врсте прилога) и ријечице.

Помоћне ријечи: приједлози, везници, узвици.

III. ПРАВОПИС

Састављено и растављено писање ријечи. Правописни задаци. Скраћенице. Растављање ријечи на крају ретка.

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (27)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Причање (нарација) догађаја и доживљаја (принказивање осјећања).

Описивање (дескрипција) бића, предмета, радњи, појава (тачно, вјерио, сажето).

Самостално излагање у функцији интерпретације књижевног текста, уочавање језичких поступака и стилогених мјеста књижевног текста (читањем и образлагањем). Дијалог у функцији обраде текста.

Изражajno казивање (напамет научених) лирских пјесама и краћих монолошких текстова. Досљедно усвавање ортоенске норме и усвајање вјештине говорења. Стилске вјежбе. Функционални стилови: научни.

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Правописне вјежбе: писање бројева и одричних облика глагола.

Писање скраћеница.

Писмени састави: Израда плана писменог састава; усавршавање текста; писање побољшање верзије писменог састава (уношење нових података, отклањање беззначајних појединости).

Четири школска писмена задатка.

III разред
(5 часова недјельно, 180 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ¹⁾ (110)

I. МОДЕРНА (45)

Модерна у европској и јужнословенским књижевностима и њени главни представници. Поетика модерне (импресионизам и симболизам).

Шарл Бодлер: ВЕЗЕ, АЛБАТРОС, САГЛАСЈЕ

Артур Рембо: ОФЕЛИЈА, НИЈАЛИ БРОД, САМОГЛАСНИЦИ

Стефан Маларме: ЛАБУД, ФАУНОВО ИОСЛИЈЕПОДНЯЕ

Пол Верлен: МЈЕСЕЧИНА, ЈЕСЕЊА ПЈЕСМА

Антон Павлович Чехов: УЈКА ВАЊА

Богдан Поповић: Антологија новије српске лирике (ПРЕДГОВОР)

Алекса Шантић: ПРЕТИГРАЗИЧКО ВЕЧЕ, ВЕЧЕ ПА ШКОЉУ, ПРОЉЕЋЕ, МОЈА ОТАЦБИЋА, МИ ЗНАМО СУДБУ

Јован Дучић: ЗАЛАЗАК СУНЦА, СУНЦОКРЕТИ, ЈАБЛАНОВИ, МОЈА ПО-ЕЗИЈА, МОРСКА ВРБА, ХИМНА ПОБЕДНИКА

Милан Ракић: ЈАСИКА, ИСКРЕНА ПЕСМА, ДОЛАР, НАСЛЕЂЕ

Сима Паандуровић: СВЕТКОВИНА, РОДИА ГРУДА, ВРЕМЕ

Владислав Петковић Дис: ТАМИЦА, НИРВАНА, МОЖДА СПЛАВА, ПЛАВЕ

МИСЛИ

Антуан Густав Матош: ЈЕСЕЊЕ ВЕЧЕ, (NOTTURNO)

Бора Станковић: КОШТАНА, ПЕЧИСТА КРВ, У ПОЋИ

Јован Скерлић: О КОШТАНИ

Петар Кочић: МРАЧАЈСКИ ПРОТО, ИСТИЧИТИ ЗУЛУМ СИМЕУНДА ЂА-КА, ЈАЗАВАЦ ПРЕД СУДОМ, ПЈЕСМЕ У ПРОЗИ (избор)

Милутин Ускоковић ДОИЉАЦИ или ЧЕДОМИР ИЛИЋ

Иван Цанкар: ПОВЕЛЕ (избор)

Иво Ђинико: ПАУЦИ

II. МЕЂУРАТНА И РАТНА КЊИЖЕВНОСТ (45)

Европска књижевност у првим деценијама XX вијека (појам, особености, значај); манифести футуризма, експресионизма и надреализма. Књижевни по-крети и струје у јужнословенским књижевностима између два рата (експресионизам, надреализам, социјална литература). Ратна књижевност.

Борис Пастернак: ПЈЕСМЕ (избор) (ТЕМЕ И ВАРИЈАЦИЈЕ)

Сергеј Јесењин: ПЈЕСМЕ (избор) (Довићена, Псу Качалова и др.)

Рајнер М. Рилке: ПЈЕСМЕ (избор) (НОВИЈЕ ПЈЕСМЕ, ДЕВИЉСКЕ ЕЛЕГ.)

Федерико Гарсија Лорка: РОМАИСА МЕСЕЧАРКА, РАСКРШЋЕ

Рабиндранат Тагора: ГРАДИНАР

Милутин Бојић: ПЛАВА ГРОБНИЦА

Десанка Максимовић: ПРОЛЕЋНА ПЕСМА, ВЕРУЈЕМ, ПРЕДОСЕЋАЊЕ, НЕ-ДАМ и др.

Милош Црњански: СУМАТРА, СТРАЖИЛОВО, СЕРБИЈА, ЛАМЕНТ НАД БЕОГРАДОМ; СЕОБЕ (I и II Дио)

Момчило Настасијевић: ТУГА У КЕМЕНИУ, МИСАО, СУТОП

Иво Андрић: EX PONTO; НА ДРИНИ ЂУПРИЈА; ГОЈА, РАЗГОВОР СА ГО-
ЈОМ

1) У гимназији друштвено-језичког смјера остварује се сложенији приступ у обради књиж. дјела, темељитије усвајање књижевно-теоријских појмова и проширује избор књижевних дјела и аутора (у тексту приједлога означени спационирано)

Тин Ујевић: СВАКИДАШЊА ЈАДИКОВКА; КОЛАЦА (избор)
Исаак Самоковлија: РАФИНА АВЛИЈА, ПЛАВА ЈЕВРЕЈКА,
НОСАЧ САМУЕЛ

Растко Петковић: ЉУДИ ГОВОРЕ; БУРЛЕСКА
Исидора Секулин: ГОСПА ПОЛА; ПИСМА ИЗ ПОРВЕШКЕ
Мирослав Крлежа: ПОВРАТАК ФИЛИНА ЛАТИПОВИЋА
Добрица Џесарин: ОБЛАК, ПОВРАТАК
Оскар Давичо: ХАЦА (избор)
Иван Горан Ковачић: ЈАМА
Бранислав Ђосић: ПОКОШЕНО ПОЉЕ

III. ЛЕКТИРА (20)

Избор из лирике европске модерне: А. Блок, Г. Аполинер, Л. Арагон и др.
Избор из међуратне поезије: Р. Петровић, М. Џединац, Р. Драинац, С. Винавер, Д. Матић, А. Вучо, М. Костић, С. Миличић, В. Манојловић и др.
Милош Црњански: ДНЕВНИК О ЧАРНОЈЕВИЋУ
Франц Кафка: ПРОЦЕС
Ернест Хемингвеј: СТАРАЦ И МОРЕ
Виљем Фокнер: СВЈЕТЛО У АВГУСТУ
Томас Мајн: ЧАРОВНИ БРИЈЕГ или BUDDENBROOKOVИ
Михаил Шолохов: ТИХИ ДОЛ

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима попављају се, проширују, усвајају и систематизују основни књижевнотеоријски појмови.

Лиртика. Модерна лирска ијесма (структуре). Пјесма у прози. Стих: једанаестерац, дванаестерац, слободан стих.

Средства књижевноумјетничког изражавања (стилске фигуре): метонимија, синегдата, парадокс, алузија, апострофа, реторско питање, иперверзија, елипса, рефрен.

Епика. Облици умјетничког изражавања: причање (нарација), описивање (дескрипција), дијалог, монолог, унутрашњи монолог, доживљени говор, пиничев коментар; казивање у првом, другом и трећем лицу.

Драма. Драма у ужем смислу (особине); и модерна драма (психолошка, симболистичка, импресионистичка; драмска ситуација; сценски језик (визуелни и акустички сценски знакови); публика, глумац, глума, режија, лектор, сценограф.

Б. ЈЕЗИК (35)

I. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Основни појмови о извођењу (деривацији) ријечи. Важнији модели за извођење именица, придјева и глагола.

Основни појмови о творби сложеница. Полусложене. Правописна решења.

II. ЛЕКСИКОЛОГИЈА (СА ЕЛЕМЕНТИМА ТЕРМИНОЛОГИЈЕ И ФРАЗЕОЛОГИЈЕ)

Значењски (семантички) и формални односи међу лексемама: синонимија, антонимија, полисемија и хомонимија; метафорична и метонимијска значења.

Стилска вриједност лексема: лексика и функционални стилови; поетска лексика; паријантска лексика; дијалектизми и регионализми; архаизми и историзми; нелогизми; жаргонизми; вулгаризми (новезати са употребом рјечника).

Ријечи из страних језика и калкови (дословне преведеније) и однос према њима. Рјечници страних ријечи. Разумјевање најважнијих префиксса (и префикссоида) и суфиксса (и суфикссоида) поријеклом из класичних језика.

**Основни појмови о терминологији и терминима. Терминолошки рјечници.
Основни појмови о фразеологији и фразеолошким јединицама. Стилска
вриједност фразеолошких јединица. Клишеи и помодни изрази.**

III. СИНТАКСА

Нивои лингвистичке анализе. Одређење реченице као потпуне комуникативне јединице. Реченице у ширем смислу (комуникативне реченице) и реченице у ужем смислу (предикатске реченице).

Ријечи (лексеме и морфосинтаксичке ријечи). Идентификовање морфосинтаксичких ријечи. Пуне ријечи (именичке, придјевске и прилошке; глаголи) и помоћне ријечи (приједлози, везници и ријечице).

Синтагма. Врсте синтагми (именичке, придјевске, прилошке, глаголске синтагме).

Основне конструкције (и њихови модели) предикатске реченице: субјекатско-предикатска конструкција; реквијске конструкције (с правим и неправим објектом); копулативне конструкције (с именским и прилошким предикативом); конструкције са семикопулативним глаголима (допунским предикативима). Прилошке одредбе.

Безличне реченице. Реченице с логичким (семантичким) субјектом.

Реченице са, пасивном конструкцијом. Реченице са безличном конструкцијом.

Именничке синтагме. Типови атрибута. Апозитив и апозиција.

IV. ПРАВОПИС

Транскрипција ријечи из страних језика (основни принципи и примјери).

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА²⁾ (35)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Казивање и рецитовање напамет научених књижевноумјетничких текстова. Извијештавање о друштвеним и културним збивањима. Коментарисање (спортивских такмичења, културних манифестација, друштвених збивања).

Стилистика. Функционални стилови: публицистички

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика. Лексичка синонимија и вишезначност ријечи; избор ријечи (прецизност). Појачавање и ублажавање исказа; обично, ублажено и увећано значење ријечи; пренесена значења ријечи (фигуративна употреба именица, глагола и придјева).

Писмене вјежбе: новинарска вијест, чланак, извјештај, интервју, коментар и др. Пrikaz књижевно-сценског или филмског дјела. Увјежбанајте технике изrade писмених састава.

Домаћи писмени задаци (читање и анализа на часу).

Четири школска писмена задатка.

2) Вјежбања облика усменог и писменог изражавања понављају се док сви ученици не обвладају одређеним облицима изражавања. Претходни им наставников рад на одабрајима моделима, са анализом и коментарима ученикових радова.

IV разред
(5 часова недјельно, 160 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (95)

I. ПРОУЧАВАЊЕ КЊИЖЕВНОГ ДЈЕЛА (35)

Слојевита структура књижевноумјетничког дјела

Слој звучанја; слој значења; слој сијеста дјела (предметности); слој идеја. Динамичност структуре.

Методологија проучавања књижевности

Методи: позитивистички, психолошки, феноменолошки, структуралистички, теорија рецепције; плурализам метода и њихов суднос.

Смисао и задани проучавања књижевности

Стварање књижевноумјетничког дјела и проучавање књижевности (стварачки, продуктивни и теоријски односи према књиж. умјетности).

Читалац, писац и књижевно дјело. Књижевна култура.

Дјела за обраду:

Десанка Максимовић: ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ (избор)

Васко Попа: КАЛЕНИЋ, КОРА (избор), МАНАСИЈА

Бранко Мильковић: ВАТРА И ПИШТА

Бранко Ђопић: БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ

Владаш Десница: ПРОЉЕЋА ИВАНА ГАЛЕБА

Самјуел Бекет: ЧЕКАЈУЋИ ГОДОА

Херман Хесе: СТЕПСКИ ВУК или ЦЕМИЈАЛ

Виљем Фокнер: КРИК И БИЈЕС

II. САВРЕМЕНА КЊИЖЕВНОСТ¹⁾ (40)

Битна обиљежја и најзначајнији представници европске и јужнословенске књижевности.

Албер Ками: СТРАНАЦ

Луис Борхес: ЧЕКАЊЕ (прин.)

Стеван Раичковић: СЕПТЕМБАР; КАМЕЛА УСПАВАПКА (избор)

Миодраг Павловић: РЕКВИЈЕМ, ПАУЧИЋ ПЈЕСАЦ

Блажко Конески: ВЕЗИЉА

Љубомир Симовић: ПИЈЕСМЕ (избор) (ХЛЕБ И СО)

Скендер Кулеповић: СТОЈАНКА МАЈКА КНЕЖЕПОЉКА

Иво Андрић: ПРОКЛЕТА АВЛИЈА

Меша Селимовић: ДЕРВИШ И СМРТ, ТВРЂАВА

Михајло Лалић: РАТИА СРЕЋА или ЛЕЛЕЈСКА ГОРА

Добрица Ђосић: КОРЕНИ, ВРЕМЕ СМРТИ

Антоније Исаковић: КРОЗ ГРАЊЕ НЕБО

Александар Тишић: УПОТРЕБА ЧОВЈЕКА

Ранко Маринковић: РУКЕ (новела) ЗАГРЉАЈ

Данило Киш: ЕНЦИКЛОПЕДИЈА МРТВИХ

Борислав Пекић: ВРЕМЕ ЧУДА (I)

III. ЛЕКТИРА (20)

Фјодор М. Достојевски: ЗЛОЧИН И КАЗИЛ

Михаил Булгаков: МАЈСТОР И МАРГАРИТА

1) Друштвено-језички смјер гимназије захтјева у IV разреду сложенији приступ у обради слојевите структуре књиж. дјела, упознавање са методологијом проучавана књиж. и нове ауторе и књиж. дјела (обиљежени спационирано) или верзалом и потртавањем – лектира

Матија Бећковић: КАЖА
Данко Поповић: КЊИГА О МИЛУТИНУ
Милорад Павић: ХАЗАРСКИ РЕЧНИК
Марсел Пруст: ПУТ К СВЕШУ или ПРОНАЂЕНО ВРИЈЕМЕ
Ц. Џојс: ПОРТРЕТ УМЈЕТНИКА
Олдос Хаксли: КОИТРАПУНКТ ЖИВОТА
Избор из свјетске лирике XX вијека: Превер, Ахматова, Т. С. Елиот, Бродски,
Сајферс и др.
Избор из савремене српске књижевности: Б. Шћепановић, М. Булатовић, Р.
Константиновић, И. В. Ладић, Б. Радовић; Ч. Симић, Р. П. Ного, Ј. Радуловић,
Гојко Ђого и др.
Избор књижевних критика и есеја: Б. Михајловић, П. Милошевић, П. Џацић,
П. Падавестра, И. Кршић, С. Леовац, Љ. Зуковић, Б. Милановић, Н. Колевић, В.
Максимовић, М. Скакић, Р. Вучковић, П. Петковић, С. Петровић и др.

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

Лирка: Лирско изражавање: стваралачке могућности посредовања језика
између сијести и збиље; асоцијативно повезивање разнородних појмова; суге-
рисање, подстицање и упућивање; читаочева рецепција; јединство звукова, ри-
тмова, значења и смисла.

Епика: структурни чиноноци прозног дјела; објективно и субјективно при-
повиједање; фиктивни приповједач; иомјеранje приповједачевог гледишта; све-
знајући приповједач; ток сијести; умјетничко вријеме; умјетнички простор; па-
чело интеграције.

Типови романа: роман лика, простора, степенасти, прстенасти; паралелни;
роман тока сијести; роман-есеј; дсфабулиран роман.

Драма: структура и композиција драме; антидрама; антијунак. Драма и
позориште, радио, телевизија, филм.

Путопис, есеј, књижевна критика.

Б. ЈЕЗИК (35)

I. СИНТАКСА

Падежни систем. Појам падежног система и приједлошко-падешких кон-
струкција. Основне именичке, придјевске и прилошка вриједности падежних
односно приједлошко-падежних конструкција. Падежна синонимија. Поливален-
тност падежа. Приједлошки изрази.

Конгруенција: дефиниција, основни појмови; граматичка и семантичка кон-
груениција.

Систем зависних реченица. Обиљежја зависних реченица. Три основна типа
вриједности зависних реченица (именичке, придјевске и прилошка зависне ре-
ченице). Главне врсте зависних реченица: изричне, узроčne, условне, допусне,
намјерне, поредбене и посљедичне. Везнички изрази.

Систем независних реченица. Општи појмови о врстама независних речени-
ца, њиховим обиљежјима и функцијама. Обавијештајне, упитне, запоједије, жељне
и узвијачне реченице.

Основни појмови о ногацији.

Глаголски вид. Главна видска значења и њихово обиљежавање.

Глаголска времена и глаголски начини – основни појмови. Временска и мо-
дална значења личних глаголских облика: презенгта, перфекта, крњег перфекта,
аориста, имперфекта, плусквамиперфекта, футура, футура другог, кондиционала
(потенцијала) и императива.

Напоредне конструкције (координација). Појам напоредног односа. Обиљежа-

ваше напоредног односа. Главни типови напоредних конструкција: саставне, расставне, супротне, искључне, закључне и градаоничне.

Распоређивање синтаксичких јединица

Информативна актуализација реченице и начин њеног обиљежавања (основни појмови).

Комуникативна кохезија. Начин успостављања веза међу дијеловима текста.

Специјални типови независних реченица. (Ево аутобуса! Пожар! Странног ли времена! и др.).

Прагматика. Говорни типови. Структура разговора и текста.

II. ОГШТИ ПОЈМОВИ О ЈЕЗИКУ

Еволуција језика: Развој језика у људској врсти, у друштву и код појединача. Настанак и развој писма.

Језик, култура и друштво: Језик и друге друштвене категорије. Вишевезничност. Ставови према језику.

Типови језика: Језици у свијету. Језичка сродност. Језички типови и језичке универзалије.

III. ПРАВОПИС

Интерпункција

Б. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (30)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Реторика (појам и врсте); историјат и подјела; разговор, говор,

Однос између говорника и аудиторија. Вјежбе јавног говорења пред аудиторијем (употреба подсјетника, импровизовано излагање; коришћење микрофона).

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика: функционални стилови: административно-пословни (молба, жалба, пословно писмо).

Облици писменог изражавања: приказ, осврт, расправа, книжевне паралеле, есеј (вјежбања).

Правопис: интерпункција (вјежбања)

Домаћи писмени задаци сложенијих захтјева (читање и анализа на часу).

Четири школска писмена задатка годишње.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред
(3 часа ћедјечно 111 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

А. КЊИЖЕВНОСТ (75)

I. ПРОСВЈЕТИТЕЉСТВО (7)

Просвјетитељство – реформаторски покрет у Европи: култ разума, прогреса, природног права, осјећајност; вјерска толерација.

Геополитички и духовни оквири српског народа.

Узмеју средњовековних и модерних појмова у књижевности (барокне тенденције, Г. Ст. Венцловић, З. Орфелин).

Књижевност епохе просвјетитељства (сентиментализам, класицизам).

Доситеј Обрадовић: ПИСМО ХАРАЛАМПИЈУ

ЖИВОТ И ПРИКЉУЧЕНИЈА (I дио)

Јован Стерија Поповић: ТВРДИЦА

II. РОМАНТИЗАМ (35)

Романтизам у Европи и код нас (појам, особености, значај, главни представници). Поетика романтизма: однос према традицији и просвјетитељству; одлике стила, жанрова и мотивско-тематских тенденција; развој лирике, драме, мјешовитих облика.

Виктор Иго: предговор КРОМВЕЛУ (одломци)
Џорџ Гордон Бајрон: ЧАЈЛД ХАРОЛД (одломак)
Шандор Петефи: СЛОБОДА СВИЈЕТА
Хајрих Хајне: ЛОРЕЛАЈ

Александар С. Пушкин: ЦИГАИИ, ЕВГЕНИЈЕ ОЊЕГИН

Вук Стефановић Каракић: реформатор језика и правописа (из Предвора Српском рјечнику); лексикограф (Српски рјечник); сакупљач народних умотворина (О подјели и постанију народних пјесама); књижевни критичар и полемичар (Критика на роман „Љубомир у Јелискуму”); писац – истричар, биограф (Житије Хајдук-Вељка Петровића).

Петар Петровић Његош: ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ
Бранко Радичевић: КАД МЛАДИЈА УМРЕТИ, ЂАЧКИ РАСТАНАК
Ђура Јакшић: ВЕЧЕ, ОРАО, ПОНОЋ
Јован Јовановић Змај: БУЛИЋИ, БУЛИЋИ УВЕОЦИ,
ЦИГАИИХ ХВАЛИ СВОГА КОЊА
Лаза Костић: МЕЂУ ЈАВОМ И МЕЂУ СНОМ, SANTA MARIA DELLA SALUTE,
Франце Прешери: СОНЕТНИ ВИЈЕНАЦ
Иван Мажурашин: СМРТ СМАИЛ-АГЕ ЧЕИГИЋА

III. РЕАЛИЗАМ (25)

Реализам у Европи и код нас (појам: реализам као књижевни правац и као књижевни метод; особености, значај, главни представници). Поетика реализма: однос према стварности, ослонац на позитивистичку слику свијета, доминација прозе; обиљежја књижевног лика (мотивисаност, типичност, индивидуалност) и реалистичког стила.

Реализам у Европи – поетика реализма (Балзак; Предговор ЉУДСКОЈ КОМЕДИЈИ – одломак).

Постика реализма у српској књижевности (Светозар Марковић: ПЕВАЊЕ И МИЧЉЕЊЕ – одломци).

Оноре де Балзак: ЧИЧА ГОРИО
Николај В. Гоголь: РЕВИЗОР
Ги де Монасан: ДВА ПРИЈАТЕЉА
Јаков Игњатовић: ВЕЧИТИ МЛАДОЖЕЊА
Милован Глишић: ГЛАВА ЩЕЂЕРА
Лаза Лазаревић: ВЕТАР
Радоје Домановић: ДАНГА, ВОЂА
Бранислав Нушић: НАРОДНИ ПОСЛАНИК
Стеван Сремац: ЗОНА ЗАМФИРОВА
Симо Матавуљ: ПОВАРЕТА, БАКОЊА ФРА БРНЕ
Војислав Илић: СИВО, СУМОРНО НЕБО, ГРМ, ИСПОВЕСТ
Силвије С. Краљевић: МОЈСИЈЕ

IV. ЛЕКТИРА (8)

Лав Николајевић Толстој: АНА КАРЕЊИНА
Иво Андрић: МОСТ НА ЖЕПИ, АНИКИНА ВРЕМЕНА, ЖЕНА НА КАМЕНУ
и друге приповијетке

Драгослав Михаиловић: КАД СУ ЦВЕТАЛЕ ТИКВЕ
Јохан Волфганг Гете: ФАУСТ (I дио)

V. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима понављају се проширују, усвајају и систематизују основни књижевнотеоријски појмови.

Лирска поезија (особености књижевног рода); лирска пјесма; композициона структура лирске пјесме; пјесничка слика; књижевно-умјетнички (пјеснички) језик; сликовност (конкретност), емоционалност, симболичност, преображај значења, ритмичност и хармоничност; версификација, системи версификације; трохеј, јамб, дактил; стих, строфа, рима.

Реалистичка проповједска и роман

Романтично, реалистично, хумористично, сатирично, гротеско.

Средсства умјетничког изражавања (стилске фигуре): метафора, персонификација, алегорија, иронија, сарказам, асиндент, подисиндент, анафора, спирфора, симплоха, ономатопеја, алтерација, асоцијација, игра ријечима.

Писмо, аутобиографија, сонет, сонетни вијенци.

Лирско-спска поезија (балади, романси, поема).

Б. ЈЕЗИК (24)

I. КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Почетак стандардизације књижевног језика и правописа код Срба (прва половина XIX вијека). Развој српског књижевног језика у другој половини XIX вијека и у XX вијеку (новезивање са наставом књижевности).

Функционални стилови српског књижевног језика.

Основни принципи језичке културе. Приручници за његовање језичке културе (и начин њиховог коришћења).

Језичка ситуација код нас. Приципи језичке равноправности и толеранције.

II. МОРФОЛОГИЈА (У УЖЕМ СМИСЛУ)

Врсте ријечи. Промjenљиве и непромјенљиве ријечи.

Именице. Именичке категорије (падеж, род, број). Врсте именица. Основно о деклинацији именица.

Придјеви. Придјевске категорије (род, број, падеж, вид, степен поређења). Врсте придјева. Основне карактеристике деклинације и компарадације придјева.

Замјенице. Замјенице по служби и значају. Основно о промјени.

Бројеви. Подјела по значају. Бројне именице и бројни придјеви. Промјена броја и слагање с ријечима уз које стоје.

Глаголи. Глаголи по значају, виду и предмету радње. Морфолошка глаголске категорије: лице, број, род; стање (актив и пасив); начин; вријеме. Глаголски облици (времена, начини, придјеви, пријози). Основно о конјугацији (глаголске основе, глаголске врсте, лични и нелични облици, облици пасива).

Пријози (врсте прилога) и ријечица.

Номоћне ријечи: приједлози, везници, узвици.

III. ПРАВОПИС

Састављено и растављено писање ријечи. Правописни знаци. Скраћенице. Растављање ријечи на крају ретка.

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА¹⁾ (12)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Причање (нарација) догађаја и доживљаја (приказивање осјећања).

1) За програмско подручје КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА, с обзиром на смањен број часова, предвиђена је мање сложена обрада и својеће увјежбавања на неопходну мјеру.

Описивање (дескрипција) бића, предмета, радњи, појава (тачно, вјерио, сажето).

Самостално излагање у функцији интерпретације књижевног текста. Уочавање језичких поступака и стилогених мјеста књижевног текста (читањем и образлагањем). Дијалог у функцији обраде текста.

Изражajno казивање (напамет научених) лирских пјесама и краћих монолошких текстова. Досљедно усвајање ортоенске норме и усвајање вјештине говорења.

Стилске вјежбе. Функционални стилови: научни.

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Правописне вјежбе; писање бројева и одричних облика глагола.

Писање скраћеница.

Писмени састави: израда плана писменог састава; усавршавање текста; писање побољшање верзије писменог састава (уношење нових података, отклањање беззначајних појединости).

Четири школска писмена задатка.

III разред

(3 часа недјељно, 108 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (69)

I. МОДЕРНА (32)

Модерна у европској и јужнословенским књижевностима и њени главни представници. Поетика модерне (импресионизам и симболизам).

Шарл Бодлер: ВЕЗЕ, АЛБАТРОС

Антон Павловић Чехов: УЈКА ВАЊА

Богдан Поповић: Антологија новије српске лирике (ПРЕДГОВОР)

Алекса Шантић: ПРЕТИРАЗНИЧКО ВЕЧЕ, ВЕЧЕ НА ШКОЉУ, МОЈА ОТАЦБИЋА

Јован Дучић: ЗАЛАЗАК СУНЦА, СУНЦОКРЕТИ, ЈАБЛАНОВИ

Милан Ракић: ЈАСИКА, ИСКРЕНА ПЕСМА, ДОЛАП, НАСЛЕЂЕ

Сима Пандуровић: СВЕТКОВИНА

Владислав Петковић Дис: ТАМИНИЦА, МОЖДА СПАВА

Антуни Густав Матош: ЈЕСЕЊЕ ВЕЧЕ

Бора Станковић: КОШТАНА, НЕЧИСТА КРВ

Јован Скерлић: О КОШТАНИ

Петар Кочић: МРАЧАЈСКИ ПРОТО, ЈАЗАВАЦ ПРЕД СУДОМ

Иван Цапкар: ПОВЕЛЕ (ИЗБОР)

II. МЕЂУРАТНА И РАТИНА КЊИЖЕВНОСТ (26)

Европска књижевност у првим деценијама XX вијека (појам, особености, значај); манифести футуризма, експресионизма и надреализма. Књижевни покрети и струје у јужнословенским књижевностима између два рата (експресионизам, надреализам, социјална литература). Ратна књижевност.

Сергеј Јесенин: ПЈЕСМЕ (избор) /Довиђења, Псу Качалова и др./

Федерико Гарсија Лорка: РОМАНСА МЕСЕЧАРКА; РАСКРШЋЕ

Рабиндрант Тагора: ГРАДИНАР

Милутин Бојић: ПЛАВА ГРОБНИЦА

Десанка Максимовић: ПРОЛЕЋНА ПЛЕСМА, ВЕРУЈЕМ, ПРЕДОСЕЋАЊЕ, НЕ ДАМ и др.

Милош Црњански: СУМАТРА, СЕОБЕ (I)

Момчило Настасијевић: ТУГА У КАМЕНУ
Иво Андрић: ЕХ РОНТО; ПА ДРИЛИ ЂУПРИЈА
Тин Јевић: СВАКИДАШЊА ЈАДИКОВКА
Исак Самоковлија: РАФИНА АВЛИЈА
Растко Петровић: ЉУДИ ГОВОРЕ
Исидора Секулић: ГОСПА НОЛА
Мирољуб Крлежа: ПОВРАТАК ФИЛИПА ЛАТИНОВИЋА
Добрица Џесарин: ОБЛАК
Оскар Давичо: ХАНА (избор)
Иван Горан Ковачић: ЈАМА

III. ЛЕКТИРА (11)

Избор из лирске европске модерне: А. Блок, Г. Аполинер, Л. Арагон и др.
Избор из међуратне поезије: Р. Петровић, М. Џединац, Р. Драиниц, С. Видавер и др.
Милош Црњански: ДНЕВНИК О ЧАРНОЈЕВИЋУ
Ернест Хемингвеј: СТАРАЦ И МОРЕ
Виљем Фокнер: СВЈЕТЛО У АВГУСТУ
Томас Мајн: ЧАРОВНИ БРИЈЕГ ИЛИ BUDDENBROOKOVИ

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

На наведеним дјелима понављају се, проширују, усвајају и систематизују основни књижевнотеоријски појмови.

Лирика. Модерна лирска пјесма (структуре). Пјесма у прози. Стих: једанаестерац, дванаестерац, слободан стих. Средства књижевноумјетничког изражавања (стилске фигуре): метонимија, синегдоха, парадокс, алузија, апострофа, реторско питање, инверзија, елипса, рефрен.

Епика. Облици умјетничког изражавања: причање (нарација), описивање (дескрипција), дијалог, монолог, унутрашњи монолог, доживљени говор, пишчев коментар; казивање у првом, другом и трећем лицу.

Драма. Драма у ужем смислу (особине): модерна драма (психолошка, симболистичка, импресионистичка); драмска ситуација; сценски језик (визуелни и акустички сценски знакови); публика, глумац, глума, режија, лектор, сценограф.

Б. ЈЕЗИК (25)

I. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Основни појмови о извођењу (деривацији) ријечи. Важнији модели за извођење именица, приједева и глагола.

Основни појмови о грађењу сложеница. Полусложенице. Правописна решења.

II. ЛЕКСИКОЛОГИЈА (СА ЕЛЕМЕНТИМА ТЕРМИНОЛОГИЈЕ И ФРАЗЕОЛОГИЈЕ)

Значењски (семантички) и формални односи међу лексемама: синонимија, антонимија, полисемија и хомонимија; метафорична и метонимијска зијачена.

Стилска вриједност лексема: лексика и функционални стилови; поетска лексика; варијантска лексика; дијалектизми и регионализми; архаизми и историзми; неологизми; жаргонизми; вулгаризми (повезати са употребом рјечника).

Ријечи из страних језика и колкови (дословне преведенице) и однос према њима. Рјечници страних ријечи. Разумијевање најважнијих префиксса (и перфиксса) и суфиксса (и суфиксса) поријеклом из класичних језика.

Основни појмови о терминологији и терминима. Терминолошки рјечници.

Основни појмови о фразеологији и фразеолошким јединицама. Стилска вриједност фразеолошких јединица. Клишеи и помодни изрази.

III. СИНТАКСА

Нивој лингвистичке анализе. Реченице у ширем смислу (комуникативне реченице) и реченице у ужем смислу (предикатске реченице).

Ријечи (лексеме и морфосинтаксичке ријечи). Пуне ријечи (именичке, при-дјевске и прилошке; глаголи) и помоћне ријечи (приједлози, везници и ријечице).

Синтагма. Врсте синтагми (именичке, придјевске, прилошке, глаголске синтагме).

Основне конструкције (и њихови модели) предикатске реченице: субјекатско-предикатска конструкција; реквијске конструкције (с правим и неправим објектом); конулативне конструкције (с именским и прилошким предикативом); конструкције са семиконулативним глаголима (допулским предикативима), прилошке одредбе.

Безличне реченице.

Именничке синтагме. Типови атрибута. Апозитив и апозиција.

IV. ПРАВОПИС

Транскрипција ријечи из страних језика (основни принципи и примјери).

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (19)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Казивање и рецитовање памет научених књижевноумјетничких текстова. Изјављивање о друштвеним и културним збивањима. Коментирање (спортивских такмичења, културних манифестација, друштвених збивања).

Стилистика. Функционални стилови: публицистички

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика. Лексичка синонимија и вишезначност ријечи; избор ријечи (прецизност). Појачавање и ублажавање исказа; обично, ублажено и увећано значење ријечи; прелесена значења ријечи (фигуративна употреба именица, глагола и придјеса).

Писмене вјежбе: новинарска вијест, чланак, изјава, интервју, коментар и др. Пrikaz књижевно-сценског или филмских дјела. Увијежбавање технике израде писмених састава.

Домаћи писмени задаци (читање и анализа на часу).

Четири школска писмена задатка.

IV разред

(4 часа недјељно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. КЊИЖЕВНОСТ (80)

I. ПРОУЧАВАЊЕ КЊИЖЕВНОГ ДЈЕЛА (26)

Слојевита структура књижевноумјетничког дјела

Слој звучаша: слој значења; слој свијета дјела (предметности); слој идеја. Динамичност структуре.

Методологија проучавања књижевности.

Методи: позитивистички, психолошки, феноменолошки, структуралистички, теорија рецепције; илјурализам метода и њихов суднос.

Смисао и задаци проучавања књижевности.

Стварање књижевноумјетничког дјела и проучавање књижевности (стваралачки, продуктивни и теоријски однос према књиж. умјетности).

Читалац, писац и книжевно дјело. Књижевна култура.

Дјела за обраду:

Десанка Максимовић: ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ (избор)

Васко Попа: КАЈЕНИЋ, КОРА (избор)

Бранко Миљковић: ВАТРА И НИШТА

Бранко Ђорђић: БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ

Владан Десница: ПРОЉЕЋА ИВАНА ГАЛЕВА

Самјуел Бекет: ЧЕКАЈУЋИ ГОДОД

Херман Хесе: СТЕПСКИ ВУК или ДЕМИЈАН

II. САВРЕМЕНА КЊИЖЕВНОСТ (34)

Битна обиљежја и најзначајнији представници европске и јужнословенских книжевности.

Албер Ками: СТРАНДЦ

Луис Борхес: ЧЕКАЊЕ (прип.)

Стеван Раичковић: СЕПТЕМВР; КАМЕНА УСПАВАЊА (избор)

Миодраг Павловић: РЕКВИЈЕМ

Блажо Конески: ВЕЗИЉА

Љубомир Симовић: ПЈЕСМЕ (избор) (ХЛЕБ И СО)

Скендер Куленовић: СТОЈАЊА МАЈКА КНЕЖКОНОЉКА

Иво Андрић: ПРОКЛІГТА АВЛИЈА

Меша Селимовић: ДЕРВИШ И СМРТ, ТВРЂАВА

Михајло Јалић: РАТИЋ СРЕЋА или ЛЕЛЕЈСКА ГОРА

Добринка Ђосић: КОРЕНИ, ВРЕМЕ СМРТИ

Антоније Исаковић: КРОЗ ГРАЊЕ НЕБО

Ранко Маринковић: РУКЕ (новела), ЗАГРЉАЈ

Данило Кин: ЕНЦИКЛОПЕДИЈА МРТВИХ

Борислав Пекић: ВРЕМЕ ЧУДА (I)

III. ЛЕКТИРА (20)

Фјодор М. Достојевски: ЗЛОЧИН И КАЗНА

Михаил Булгаков: МАЈСТОР И МАРГАРИТА

Матија Бенковић: КАЖА

Данко Поповић: КЊИГА О МИЛУТИНУ

Милорад Павић: ХАЗАРСКИ РЕЧНИК

Избор из савремене лирике XX вијека: Превер, Ахматова, Бродски, Сајферс и др.

Избор из савремене српске книжевности: Б. Шћепановић, М. Булатовић, Р. Константиновић, И. В. Јалић, Б. Радовић; Ч. Симић, Р. П. Ного, Ј. Радуловић, Ђојко Ђого и др.

Избор књижевних критика и есеја: Б. Михајловић, Н. Милошевић, П. Џацић, П. Палавестра, Ј. Кршић, С. Леовац, Ј. Зуковић, Б. Милановић, Н. Колјевић, В. Максимовић, М. Скакић, Р. Вучковић, Н. Петковић, С. Петровић и др.

IV. КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

Лирика: Лирско изражавање: стваралачке могућности посредовања језика између свијести и збиље; асоцијативно повезивање разнородних појмова; сугеришење, подстичање и упућивање; читаочева рецепција; јединство звукова, ритмова, значења и смисла.

Епика: структурни чиниоци прозног дјела: објективно и субјективно приповедање; фиктивни приповједач; помјеравање приповједачевог гледишта; свезивајући приповједач; ток свијести, умјетничко вријеме; умјетнички простор; начело интеграције.

Типови романа: роман лика, простора, степенасти, прстенасти, паралелни; роман тока свијести; роман есеј; дефабулиран роман.

Драма: Структура и композиција драме; антидрама; антијутак. Драма и позориште, радио, телевизија, филм.
Путопис, сесј, књижевна критика.

Б. ЈЕЗИК (30)

I. СИНТАКСА

Надежни систем. Појам надежног система и приједлошко-паденских конструкција. Основне именичке, приједовске и прилошке вриједности надежних односно приједлошко-падежних конструкција. Надежна синонимија. Поливалентност надежа. Приједлошки изрази.

Конгруенција: дефиниција, основни појмови; граматичка и семантичка конгруенција.

Систем зависних реченица. Обиљежја зависних реченица. Три основна типа вриједности зависних реченица (именичке, приједовске и прилошке зависне реченице). Гласне врсте зависних реченица: изрічне (с управним и неуправним говором), односне, мјесне, временске, узрочне, условне, допусне, намјерне, предбене и последичне. Везнички изрази.

Систем независних реченица. Општи појмови о врстама независних реченица, њиховим обиљежјима и функцијама. Обавјештајне, упитне, заповједне, жељне и узвичне реченице.

Основни појмови о негацији

Глаголски вид. Главна видска значења и њихово обиљежавање.

Глаголска времена и глаголски начини – основни појмови. Временска и модална значења личних глаголских облика: презентга, перфекта, кријег перфекта, аориста, имперфекта, плусквамиперфекта, футура, футура другог, кондиционала (потенцијала) и имнератива.

Напоредне конструкције (координације). Појам напоредног односа. Обиљежавање напоредног односа. Главни типови напоредних конструкција: саставне, раставне, супротне, искуључне, закључне и градационе.

Распоређивање синтаксичких јединица.

Информативна актуализација реченице и начини њеног обиљежавања (основни појмови).

Комуникативна кохезија. Начини успостављања веза међу дијеловима текста.

Специјални типови независних реченица. (Ево аутобуса! Пожар! Странног ли времена! и др.)

Праматика. Говорни чинови. Структура разговора и текста.

II. ОПШТИ ПОЈМОВИ О ЈЕЗИКУ

Еволуција језика: Развој језика у људској врсти, у друштву и код појединача. Настанак и развој писма.

Језик, култура и друштво: Језик и друге друштвене категорије. Винејезичност. Ставови према језику.

Типови језика: Језици у свијету. Језичка сродност. Језички типови и језичке универзале.

III. ПРАВОПИС

Интерпрекција

Б. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (18)

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Реторика (појам и врсте); историјат и подјела; разговор, говор. Однос између говорника и аудиторија. Вјежбе јавног говорења пред аудиторијем (употреба подјетника, импровизовано излагање; коришћење микрофона).

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стилистика: функционални стилови: административно-пословни (молба, жалба, пословно писмо).

Облици писменог изражавања: приказ, осврт, расправа, књижевне паралеле, есеј (вјежбања).

Правопис: интерпункција (вјежбања)

Домаћи писмени задани сложенијих захтјева (читање и анализа на часу).

Четири школска писмена задатка годишње.

III ЧАСНИ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО) (УВОДНА ОБЈАШЊЕЊА)

Програм српског језика и књижевности намијењен је четврогодишњем образовању и васпитњу у гимназијама за три смјера: гимназији **општег смјера**, гимназија друштвено-језички и природно-математички смјер.

Обавезни годишњи фонд часова утврђен је најновим образовно-васпитног рада за гимназије: гимназија **општег смјера**: I – 140 годишње; II – 148 годишње; III – 144 годишње; IV – 128 годишње; гимназија друштвено језичког смјера: I – 140 годишње; II – 148 годишње; III – 180 годишње; IV – 160 годишње и природно-математичког смјера: I – 140 годишње; II – 111 годишње; III – 108 годишње, IV – 128.

Програм садржи: циљ, задатке, садржај (по разредима) у оквиру трију програмско-тематских подручја (књижевност, језик и култура изражавања).

Зависно од разреда и садржаја годишњи фонд часова распоређен је тако да је за подручје КЊИЖЕВНОСТ предвиђено око 60 одсто, а за друга два, ЈЕЗИК И КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА, око 40 одсто часова. За свако подручје исказан је укупни број часова. У оквиру тог фонда планирани садржаји се обраћују на 70 одсто часова а осталих 30 одсто часова предвиђено је за поправљање, утврђивање, вјежбање и систематизовање. Садржаји су распоређени по разредима, подручјима, областима и темама, уз примјену начела поступности, корелације, интеграције и примјерености узрасту.

Садржаји КЊИЖЕВНОСТИ конкретизовани су по разредима, сегментима (књижевност и лектира) а обухватају књижевно-теоријско и књижевноисторијско проучавање књижевноуметничких дјела.

Подручје ЈЕЗИК обухвата изучавање језика као система а уградjeni су и елементи опште лингвистике и правописа.

Подручје КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА обухвата облике, врсте и захтјеве у области усменог и писменог изражавања. Планиране су говорне и писмене вјежбе, домаћи задаци и писмени задаци (годишње), које треба радити хирилицом и латиницом.

Ради успијешније реализације садржаја неопходна је стављања сарадња наставника српског језика и књижевности са наставницима других предмета, стручним сарадницима (школским библиотекаром, медијатекаром, педагогом, психологом), стручним органима, родитељима ученика и просветно-педагонском службом; корисна је и сарадња наставника са одређеним институцијама (библиотеком, локалним новинама, радио-станицом и др.).

Квалитет и трајност знања, умијења, вјештине и навика ученика у многоме зависе од облика, метода и средстава који се користе у образовно-васпитном про-

цесу. Због тога савремена настава српског језика и књижевности претпоставља остваривање програма уз максимално могућу мисаону активност ученика, поштовање одређених дидактичких принципа (сјесне активности ученика, научности, примјерности, поступности, систематичности, очигледности), као и адекватну примјену наставних облика, метода, поступака и средстава чију су вриједност потврдиле савремена пракса и методика наставе српског језика и књижевности (разни видови групног и индивидуалног рада; методе – дијалошка, текстуално-графичка, демонстрације и самостални радови ученика; средства – уџбеници, приручници, разне врсте текстова и графичких приказа, грађа, пачке и касете, наставни и други филмови, радио и телевизијске емисије и сл.). Избор наставних облика, метода, поступака и средстава условљен је наставним садржајима и циљем (образовним, васпитним и функционалним) које треба остварити на часу.

Редовна настава изводи се у специјализованим учионицама и кабинетима за овај предмет, који треба да буду опремљени у складу са нормативима за гимназије. Џелимично, она се организује и у другим школским просторијама (библиотеки – медијатери, читаоници, аудиовизуелној сали и сл.).

У настави се користе уџбеници и приручници и библиотечко-информационска грађа значајна за остваривање задатака и садржаја програма предмета, односно за систематско оспособљавање ученика за самостално коришћење разних извора сазнавања у настави и ван ње.

Овај програм доноси извјесне промјене, допуне, прилагођавања и новине (које посебно треба имати у виду у глобалном и оперативном планирању): измијењен је годишњи фонд часова у свим разредима гимназије и његова расподјела на сегменте програма; адекватији је однос између часова обраде и других типова часова; кориговани су циљ и задаци наставе; измијењени су структура и садржаји програмских подручја; укључени су бројни нови аутори и књижевна дјела; одређени су основни књижевнотеоријски појмови које треба усвојити; створени су предуслови за креативност наставника, прилагођавање образовно-васпитног рада различитим ситуацијама у пракси и за потпунију сарадњу наставника и ученика.

A. КЊИЖЕВНОСТ

Ово програмско-тематско подручје обухвата најзначајнија дјела из јужнословенске и сјеске књижевности, која су распоређена у књижевно-теоријском континуитету од старог вијека до данас. Од историјског континуитета одступа се само у поглављу увод у проучавање књижевног дјела у I разреду и проучавање књижевног дјела у IV разреду, као и у поглављу лектира (у ћеви четири разреда).

Програм I разреда почиње уводом у проучавање књижевног дјела (књижевнотеоријски приступ) како би се избегло нагло прелажење са тематског проучавања, карактеристичног за наставу овог предмета у основној школи, на проучавање историје књижевности, тј. изучавање књижевноумјетничких дјела у историјском контексту, како је конципирано у овом програму за гимназију. Преимућство оваквог приступа је што ће наставник стећи увид у књижевнотеоријска знања која су ученици понијели из основне школе. Та знања ће се систематизовати, проширити и продубити, чиме ће се остварити бољи пут за сложенији и студиознији приступ књижевним дјелима какав захтијева програм књижевности за гимназију.

Наставник српског језика и књижевности у гимназији треба да пође од претпоставке да је ученик у основној школи стекао основна знања из: теорије књижевности и основа сценске и филмске културе.

Ова знања омогућавају ученику да програм предвиђен за гимназије проширује и продубљује и да активно учествује у проучавању књижевног дјела.

Проучавању књижевног дјела дато је посебно место у IV разреду гимназије, када су ученици зрелији и способнији за упознавање са слојевитом структуром књижевноумјетничког дјела и књижевним методологијама.

Интерпретативно-аналитички методички систем је основни вид наставе

књижевности у гимназији и треба га досљедно примјењивати у упозињавању ученика са изабраним књижевним дјелима која су предвиђена програмом. Не би требало очекивати да се сва програмом предвиђена дјела обрађују на нивоу интерпретације као најпотпунијег аналитичко-синтетичког приступа књижевном дјелу. Наставник треба да процјени на којим ће дјелима примјенити интерпретацију, а на којим осврт, приказ или проблемско-стваралачки методички систем.

Овакав програм књижевности повремено захтијева и примјену еклептичног методичког система, када се мора чути наставникова ријеч, и то, најчешће излагање садржаја о епохама, као и у свим другим ситуацијама у којима наставник не може рачунати на ученикова предзнања (на пример: основне информације о почетима писмености и књижевности). Наставник књижевности не смије заборавити да је његов говор модел правилног, чистог и богатог језика каквом треба да теже његови ученици.

Књижевна дјела из лектире имају равноправни третман с дјелима из обавезног програма књижевности и треба их обрадити по истом методичком систему. Из лектире која је дата по избору ученика и наставника не морају се обрадити сви писци, већ књижевно дјело оних писана за које се опредјељују ученици и наставник.

Б. ЈЕЗИК

Програм наставе језика у гимназији конципиран је тако да омогући ученицима стицање знања о језику као друштвеној појави и језику као систему знакова. Циљ је да ученици, поред знања о свом матерњем језику, стекну и општа лингвистичка, односно социолингвистичка знања неопходна образованом човјеку. Општа знања из лингвистике су функционално повезана са наставом материјел језика. Главни дио тих садржаја обрађује се у сегменту општих појмова о језику (на почетку програма за први и на крају програма за четврти разред), у уводном дијелу сегмента књижевни језик (у првом разреду) и сегменту језички систем и науке које се називају; али и општи појмови се обрађују у оквиру читавог програма – у вези са одговарајућим јединицама о српском као матерњем језику. Инсистирање на једном теоријски и методолошки вишем нивоу изучавања језичких појава даје нови квалитет настави која обухвата и знања с којима су се ученици сретали у основној школи. Ова општа знања, поред своје општес образовне вриједности треба да послуже и лакшим савлађивању градива из страних језика.

Дио програма књижевни језик (први и други разред) виниструко је значајан. Његовом реализацијом ученици треба да добију знања о српском књижевном језику, језичкој толеранцији и о значају књижевној језичке норме и језичке културе; овај дио програма укључује и садржаје о развоју књижевних језика на српском језичком подручју а посебно о постапку и развоју модерног српског књижевног језика, што је значајно и за наставу књижевности.

У сегменту програма о организацији и функционисању језичког система не обрађују се само чисто граматички аспекти језичког система већ се обухватају и функционални аспекти. Зато су у синтаксу унијети и елементи лингвистике текста и прагматике. Посебан је значај дат лексикологији и то не само да би ученици стекли више знања о рјечничком благу свога језика него и да би развили правилан однос према разним појавама у лексици.

При обради свих садржаја програма треба се ослањати на знања која су ученици стекли током претходног школовања. Међутим, то не треба да буде простио обнављање и утврђивање раније стечених знања него стицање цјеловите слике о матерњем језику и један квалитативно виши приступ проучавању језичке организације и законитости језика.

Веома је важно да се настава језика не схвати као циљ сама себи, него да се повеже са осталим дијеловима овог наставног предмета.

Наиме, ова настава пружа лингвистичка знања која ће бити подлога за ту-

мачење језика и стила у оквиру проучавања књижевних дјела, с тим што ова дјела пружају и одговарајући материјал за уочавање естетске функције језика. Истовремено настава језика се мора поизазти и са наставом културе изражавања. Тиме ће лингвистичка знања (о акцентском систему, творби ријечи, лексикологији, синтакси итд.), као и проучавање правописа, допринијети да ученици боље и потпуније усвоје књижевнојезичку норму и да побољшају своје изражавајне способности.

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Вјежбе усменог изражавања треба да омогуће усвајање правилне артикулације, дикције, интонације, ритма и темпа у читању и казивању лирског, смислочног и драмског текста. По правилу се реализују у току обраде књижевног текста па тај начин што ће наставник својим читањем и говорењем, или уз помоћ грамофонске плоче или магнетофонског снимка, анализирати одговарајуће елементе правилног усменог изражавања. Стечена сазнања трансформишу се у вјештине и умијења интерпретирањем књижевних текстова односно ученици настоје да сами достигну одговарајући степен вјештине и умијења ове врсте. Стечене способности се увјежбавају различитим облицима усменог изражавања (изјавитељство, расправљање, реферисање и др.). Већина предвиђених облика ове наставе непосредно се укључује у наставу књижевности или припреме за израду писмених састава.

У првом разреду (дјелимично и у другом) веома је упутно да наставник ученицима демонстрира методологију израде писменог састава. У том смислу корисно је комбиновати индукцију и дедукцију. На одабраном узорку (расправа, извијештај и др.) треба анализирати композицију, функцију одјељка и остале елементе (примјереност стила и сл.). Затим се ученицима може дати задатак да припреме грађу о једној теми, али да прикупљању грађу не обликују већ да се то уради на часу. Вјежба у методологији израде писменог састава на основу прикупљене грађе требало би да буде демонстрација цјелокупног поступка израде писменог састава: од анализе теме, одређивања њеног тежиштга, селекције прикупљене грађе, распореда појединости и гледишта добре композиције, до обликовања грађе и рада на усавршавању текста.

Рационализација наставе постиже се на тај начин што ће узорак примјереног текста бити у вези с књижевним дјелом из програма за одређени разред.

И диференцирање функционалних стилова вазда обављавати на узорцима које је наставник одabrao. Да би ученик био оснособљен да свој језик и начин изражавања подеси врсти писменог састава (излаганја), треба да напиши конкретан састав (припреми излагanje). Вјежбе ове врсте треба попављати све док слаки ученик не буде способљен да се служи одређеним облицима изражавања. Да би се постигао већи наставни учипак, корисно је наћи неопходну психолошку мотивацију. Због тога ученике треба обавијестити о циљу и о срећносности појединачних парцијалних вјежбаша која чине интегралну цјелину. На примјер, ако су ученици обавјењени да ће сlijedeћи писмени задатак бити у форми расправе или приказа, онда и конкретније вјежбе треба да буду подређене том циљу. Наставник ће на одабраном моделу конкретног облика изражавања показати његове битне карактеристике, подразумијевајући ту и примјереност језика и стила. Затим ученици у форми домаћег задатка треба да покушају да самостално начине састав одређене врсте. Читањем и коментарисањем домаћих задатака ученици се оснособљавају у писменом изражавању и овладавању одређеним врстама састава. Кад је наставник стекао утисак да су сви ученици релативно овладали одређеном врстом писменог изражавања, утврђује час израде школског писменог задатка. Резултати таквог поступка показују се у школском писменом задатку, па се на основу њих планира даљи рад на усавршавању културе изражавања ученика. Ако више ученика не постигне одређени успех, тио се процес понавља.

Оквирни број часова који је предвиђен за усмено и писмено изражавање

означава укупно вријеме, а не и број вјежби у току наставне године (препоручује се организовање већег броја краћих вјежби с прецизно одређеним ињевима).

Током наставне године ученицима треба дати писмене задатке (у складу са облицима и врстама наведеним у програму културе изражавања). По правилу, наставник је обавезан да прегледа и анализира задатке свих ученика. Одабрани задаци (не само најуспешнији) читају се и коментаршу на часу. Поред писмених, у складу са захтевима програма, наставник даје ученицима и друге врсте конкретних домаћих задатака (усмених, практичних – примјерених могућностима ученика и њиховој оптерећености разним обавезама).

Израда школског писменог задатка, по правилу, траје један час. Изузетно, кад то поједини облици писменог изражавања изискују, израда задатака може трајати и дуже од једног часа.

Изјеше, донуше и прилагођавања програмских садржаја учијела је у Приједлог Програма образовања и васпитања за I, II, III и IV разред гимназије

Комисија у саставу:

1. др Мирко Скакић, проф. књижевности, Педагоника академија Бањалука
2. mr Свето Личина, савјетник за српски језик и књижевност, Педагоники завод, Бањалука
3. Војислав Гаковић, савјетник за српски језик и књижевност, Педагошки завод, Бањалука

У изради Приједлога Програма образовања и васпитања за српски језик и књижевност у гимназији (општи смјер, друштвено-језички и природно-математички смјер) Комисија је концепцијски слиједила Програм из Србије, без уношења садржајних и методолошких измена у програмска подручја ЈЕЗИК и КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА. Међутим, у програмско подручје КЊИЖЕВНОСТ унесен су бројни нови аутори и књижевна дјела. Памјера је при том била: обухватити што шире подручје књижевног стварања на српском језику; истинским књижевноумјетничким вриједностима обезбиједити већу заступљеност и шири избор програмских садржаја; прихватајући наведене принципе покушати учинити програм књижевности кохерентним и савременијим.

ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК

(сви смјерови)

Циљ и здац

Циљ наставе страног језика је да ученици овладају стандардним говорним језиком до нивоа који ће им омогућити да се, у говору и у писању, служе тим језиком у споразумјевању с људима из других земаља и да се преко језика који уче упознају са културом и начином живота изворних говорника тог језика што доприноси ширењу сазнања и опште културе, развијању интелектуалних способности, моралних и естетских вриједности, изграђивању свијести о улоги језика у повезивању народа и стварању толерантних односа према припадницима других културних заједница.

Задаци наставе страних језика су да ученици:

- усвоје говорни језик у оквиру нових 1.200 ријечи и израза јито у току осам година учења језика чини укупан фонд од око 2.600 ријечи и израза продуктивно, а речентивно и више;
- његују правилан изговор и интонацију уз обраћање посебне пажње на оне ритмичке и прозодијске схеме које су битне при усменом изражавању;
- разумију говор (непосредно и путем медија) и спонтано се изражавају у оквиру тема из свакодневног живота и основне тематике из природних и друштвених наука;
- овладају техником информативног читана и разумију сложеније језич-

ко-стилске структуре у тексту, као и упознају особености језика читањем одломака из познатих књижевних и научно-понуларних дјела;

– развијају способности правилног писменог изражавања, писања краћих самосталних састава и њихове усмене интерпретације;

– стичу нова сазнања о карактеристикама земља и народа чији се језик учи, посебно оних које су битне за разумевање језика и културе тог народа;

– упознају оне историјске догађаје које су од значаја и у светским оквирима и научно-техничких постигнућа земља чији се језик учи, уз избор одговарајућих садржаја и у корелацији с другим обrazовно-васпитним подручјима;

– способе се за вођење разговора о нацији земљи, њеним љепотама, култури и историјским тековинама;

– стичу општу културу и развијају међукултурну сарадњу и толеранцију, моралне, радије и естетске вриједности, као и интелектуалне способности, машту и креативност;

– способе се за даље образовање и самообразовање коришћењем рјечника, лексикона и друге приручне литературе.

Комуникативне функције: обиављавање, утврђивање и проширујање оних комуникативних јединица са којима се ученик упознао у основној школи: ословљавање чланите и непознате особе; исказивање смићања и несмићања, слагања и неслагања са минијетијем саговорника; тражење и давање дозволе; честицање и исказивање лијепих жеља; позивање у госте, прихватање и неприхватање позива; обавјештење и упозорење; предлагanje да се нешто уради; одобравање или неодобравање нечијих поступака; приговори, жалбе; изражавање, чућења, изпенајења, ујерености, претпоставке или сумње; давање сајјета; исказивање симпатија, проферије, саучешћа; изражавање физичких тегоба, расположења.

ЗАЈЕДНИЧКИ ДИО ПРОГРАМА

II разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Из живота младих: забавни и спортски живот; николовање.

Породица и друштво: чланови породице у друштвеном животу; средства јавног информисања; прославе, празници; временски услови и прогноза времена.

Из савременог живота и тековина културе и науке народа чији се језик учи и наших народа: теме из савременог живота; одабрани културно-историјски споменици; примјери људске солидарности; догађаји из живота познатих стваралаца.

Школски писмени задаци: по један писмени задатак у сваком полуодишту.
Лектира: до 15 страница тематски занимљивог, језички приступачног текста.

III разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Из живота младих: дружење, слободно вријеме.

Породица и друштво: живот и обичаји; правила понашања у разним ситуацијама; однос појединца према животијој средини.

Из савременог живота и тековина културе и науке народа чији се језик учи и наших народа: забивања у свијету; значајни историјски догађаји; разни видови умјетничког и научног стваралаштва; заштита културног блага.

Школски писмени задаци: по два писмена задатка у сваком полуодишту.

Лектира: до 30 страница тематски занимљивих текстова различитих језичких стилова (одабрани књижевни текстови, научно-популарна литература, часописи за младе).

IV разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Из живота младих: проблеми младих данас; избор занимања и планови за будућност; међународна сарадња младих.

Породица и друштво: проблеми савремене породице.

Из савременог живота и тековина културе и науке народа чији се језик учи и наших народа: природна блага и карактеристике привредног развоја; нове технологије и њихова примјена у разним сферама живота; савремена достигнућа науке и технике; међународне организације и њихов значај за добробит људи и мир у свијету; познате личности из јавног и културног живота.

Школски писмени задаци: по два писмена задатка у сваком полуодишту.

Лектира: до 20 страница занимљивих текстова различитих језичких стилова примјерени интересовању ученика овог узраста.

Комуникативне функције: обиављање, утврђивање и проширујање оних комуникативних јединица с којима се ученик упознао у основној школи: ословљавање познате и непознате особе; исказивање допадања и недопадања, слагања и неслагања са миниљењем саговорника; тражење и давање дозволе; честићање и исказивање лијелих жеља; позивање у госте, прихваташе и неприхваташе позива; обавјештење и упозорење; предлагаше да се нешто уради; одобравање или неодобравање нечијих поступака; приговори, жалбе; изражавање чућења, преизненађења, претпоставаке или сумње; давање савјета, исказивање симпатија, преференције, саучешћа; изражавање физичких тегоба, расположења.

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

ОПШТИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I РЕЧЕНИЦА

1. Ред ријечи у реченици. Мјесто директног и индиректног објекта.

2. Питања

- a) Упитно-одрична питања
Hasn't she passed any exams recently?
Isn't she coming soon?
- b) Идиоматска питања (рецептивни)
Do you feel like going for a walk?
Do you feel like having a cup of coffee?
- b) Tag questions
He is a good student, isn't he?
She studies well, doesn't she?
- г) Кратка питања
When? Where? What with? What about?

3. Функционални типови реченица

- а) облици који имају функцију изјава
He feels tired. They are happy.
- б) облици који имају функцију питања
You are staying?
- в) облици који имају функцију заповијести
Stand up! Shut the books, please.

4. Слагање времена

They know that she enjoys (enjoyed, will enjoy) to be with us.
The knew that she enjoyed (had enjoyed, would enjoy) to be with us.

5. Погодбене реченице

- а) реалне
He 'll come if he can.
If he doesn't go to the cinema, he will watch TV.
If it rains, stay at home.
- б) потенцијалне
He would go to London if he had money.
- в) ирсалине
If I had gone to London, I would have visited the Tower.

6. Неуправни говор

- а) изјаве са промјеном глаголског времена (глагол главне реченице у једном од прошлих времена)
„He 'll write as soon as he can". They said that he would write as soon as he could.

б) питања са промјеном реда ријечи и промјеном времена (глагол главне реченице у једном од прошлих времена)

– Yes/No questions

„Did she arrive?” He asked if she had arrived.

„Will you see them?” He asked if I would see them.

– „WH” questions?

„How are you?” He asked me how I was.

„What did you see?” He asked what I had seen.

7. Инверзија – иза neither, nor, so

The museum is very big, so is its library.

He is very clever, so is his brother.

They can't come. Neither can we.

I like swimming. So does my sister.

II ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

а) Генерички члан

A horse is an animal.

The plane is the fastest means of transport.

б) Неодређени члан у изразима

It's a shame, it's a pity, to be in a hurry, all of a sudden и др.

All of a sudden he appeared.

It's a shame, you haven't gone.

в) члан уз називе новина и часописа

The Gardian, The Times, The economist

г) Нулти члан уз називе празника

May Day, Thanksgiving, Christmas

2. Именице

а) Род именница

суфиксално обиљежен

host-hostess, steward-stewardess, hero-heroine

суплативно обиљежен

king-queen, son-daughter, nephew-nice

б) Адјективална употреба именница

science fiction, summer dress, student days, a ten pound note

в) Генитив мјесре

month's absence, half an hour's exercise, a good mile's walk, a pounds worth sugar

3. Замјенички облици

а) Замјенице

– Показне замјенице – the former, the latter

Alen and John are my brothers. The former is a pilot and the latter is a student.

– Опште именице (everybody, everyone, everything, each, all)

Everyone can make it. She wased everything she could. Is this all they did? Did each have his own followers?

– Повратне замјенице – симпатична употреба

He himself saw the accident.

б) Детерминатори

Обновити научене детерминаторе

в) Замјенички облици у функцији замјеница и детерминатора (each, either, both, all)

Is that all? All men are born equal.

There are shops on both sides of the street. Both were of hot temer.

4. Придјеви

Придјеви у поминалној функцији (дејјективали и поминали)
the rich, the poor, the blind

5. Бројеви

- а) временски период са одређеним чланом
the fifties, the sixties
- б) прости бројеви у функцији редних бројева
page four, scene two, act one и др.
- в) партитивни квантификатори
a slice of bread, a sup of milk, a bottle of wine, a glass of water

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) Вријеме и аспект глагола – обнављање
- б) Пасивне конструкције – са директним и индиректним објектом
The sweets were given to them. They were given the sweets.
- в) The Present Perfect Continuous
They have been learning English since 1984.
- г) Савезни начин (рецептивно)
I wish I knew French. I wish she had time.
- д) Испотпуни глаголи (са инфинитивом презента) – may, might
The play may be finished. You might stay at home tonight.
Should/would
You should see the doctor. That would be very interesting to see.
Ought to
She ought to arrive any moment.
- ђ) Герунд
– послије придјева worth, busy
The film is worth seeing. They are busy washing the dishes.
– послије приједлога
He came in without saying a word.
She is keen on playing tennis.
- е) Causative have/get (рецептивно)
He has his car washed every day. They'll get their TV set repaired.
- ж) Двочлани глаголи (фразални и приједлошки)
take after, put off, call on, take off и др.

2. Прилози

- а) Мјесто прилога у реченици
We saw him off at the station at 3 o'clock yesterday.
- б) Прилози за учесталост
usually, occasionally, sometimes и др.

3. Везници

either....or, neither....nor

IV. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Најчешћи префикс и суфикси за творби глагола
dis-, mis-, re-, un-; -en, -ize, -fy

V ФОНОЛОГИЈА

Интонација облика који имају функцију изјава и облика који имају функцију питања.

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идоми и фразе

VII. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење једнојезичних речника.

III разред

(4 часа недјељно, 144 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I. РЕЧЕНИЦА

1. Сложена реченица

а) номиналне клаузе

All students will sit for the exam.

б) релативне клаузе

- рестриктивне

The girl who/that they saw the other day is not my sister.

Have you seen the picture which/that my brother bought last week?

Обратити пажњу на контекстне клаузе:

The milk (which) he drank last night was not good.

- нерестриктивне

His sister Mary, who you saw yesterday, will go with them.

в) адвербијалне клаузе

- за начин и поређење

They act as if they knew him. Mary danced as though she had gone to ballet school.

She knows English better than her brother.

- за место

Tell him where to put it.

- за пријеме

Write as soon as you can.

г) ногодбене реченице

- обнављање и утврђивање три типа ногодбених реченица

- ногодбене реченице са UNLESS у споредној реченици

She will not get diploma, unless she passes all the exams.

Unless he studies, he won't know mathematics.

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

а) оређени члан у прилошким фразама, са прилошким суперлативима, компартивом пропорције, испред имена зграда, институција

The book is on the table. This was the worst that could happen. The more she learns English, the better she knows. The Capitol is in Washington.

- генерички члан

The English drink too much tea. The Scottish love to play bagpipes.

б) Нујти члан у паралелним структурама hand in hand, cheek to cheek и др. They walked hand in hand.

2. Именице

а) Множина именица

- pluralia tantum рујамас, scissors, trousers

- релативни pluralia tantum облици goods, glasses, jeans, arms

- синкретизам једнине и множине means, series, species, cross-roads
The plane is the quickest means of transport.
- небројиве именице у функцији бројивих
He ordered two coffees.

б) Збирне именине

- са глаголом у множини (people, police, cattle и др.)
The police are checking all the cars.
Were there many people at the concert?
- са глаголом у једнини и множини (audience, team, family и др.)
Her family is a happy one. Her family go for an early morning swim.
The team has played well this season.
The audience is applauding.

в) Конверзија именица/глагол

3. Замјенички облици

а) Замјенице

- безлична употреба личних замјеница множине (we, you, they)
We never know what may happen. They say it's going to rain tomorrow.
- Општа лична замјеница ONE
One must be careful when crossing the street.
- Неодређене замјенице (some, somebody, someone, something; any, anybody, anyone, anything)
Is anybody at home? Someone has left the door open. I've bought something special for you. Have some sugar! – Sorry, there isn't any left.
- б) SO као објекат глагола hope, believe, think, suppose и др.
I suppose so. He thinks so. I don't believe so.

4. Придјеви/адјективали

- а) Компаратив једнакости и компаратив неједнакости
as+adjective+as; not so/as+adjective+as
He is as clever as his brother. She is not so practical as her mother.
- б) Партиципи
- као адјективали
A broken chair, a known fact, a wounded soldier и др.
- у номиналној функцији
The wounded have been saved.

5. Бројеви

- Означавање цуле у различитим контекстима
- у аритметици: naught/naught, zero
 - у спорту: nil/nothing; love у тенису
 - О (у бројевима телефона, соба и др.)

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) вријеме и аспект глагола – обновљавање
- б) The Present Perfect Tense са значењем будућности
(послије свеза when, after, till, until, as soon as, if, before)
Wait until it has stopped raining.
They will play football as soon as they have finished their work.
- в) The Future Perfect Tense
She will have finished reading the novel by Monday.
The rain will have stopped by lunchtime.
- г) Непотпуни глаголи
- са инфинитивом перфекта

They ought to have finished their work by now.

She must have left early.

SHOULD – идиоматске употребе (репентивно)

It's a shame that this should happen.

I'm sorry that she should have left the school.

How should they know?

д) Конструкција са WOULD/USED TO за изражавање радње која се појављала у прошлости

They used to/would play in this garden when they were children.

ж) Герунд

- са присвојним облицима (репентивно)

Sorry, for my coming late. Do you mind his singing too loudly?

Excuse his being naughty

- носије израза

It's no use (talking)

She can't help (laughing)

- послије глагола: continue, go on, prefer, avoid и др.

He avoids answering the questions.

Do you prefer walking to jogging?

Go on reading.

е) Објекат са инфинитивом

His parents want him to be a doctor.

ж) Causative have/get

He must have his hair cut.

з) Двочлани глаголи (фразални и приједлошки)

thaw out, dwell on, call off, take after

2. Прилози

а) Конверзије прилога и приједла: early, pretty, fast, wide, late и др.

He didn't go fast. He has got a fast car. She arrived on an early train. She arrived early.

б) Прилози изведенени са -ly уз промјену значења.

We work hard. We hardly believe that.

He came late. We haven't seen him lately.

The plane flew high. I highly respect him.

IV. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Префикс и суфикс за творбу именине

co-, dis-, in-, mis-, ever-, dom-, -hood, -ness, -ful, -ment, -tion, -th.

V. ФОНОЛОГИЈА

Помјеравање акцента при промјени врсте ријечи (PERmit, perMIT)

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идоми и фразе

VII. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење рјечника синонима, рјечника изговора

IV РАЗРЕД
(3 часа недјељно, 96 часова годишње)
САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I. РЕЧЕНИЦА

1. Адвербијалне клаузе

- a) узрочна
Since the weather was bad the plane was delayed.
As it was a foogy night, I didn't drive my car.
- b) намјена
She came early in order to get a good seat.
I have to hurry so as to get there before the shop has closed.
- v) допусна са although, however, no matter
Although they had to work, they came to see us off.
No matter what he does, they like him.

2. Инверзија

- a) Инверзија субјекта и предиката
Here comes the train. Here are they.
Take my dress off and don't ever put it on, said she.
- b) иза never, so, little, rarely, hardly not a (рецептивно)
So unbelievable was it that they stared at her.
Not a sound was heard. Rarely do they come here now.

3. Скраћивање клаузе

- a) временских клауз (рецептивно)
(As he was) walking home he noticed that a man followed him.
After she had written the letter she went to the post office.
Having written the letter she went to the post office.
- b) релативних клауз
The lady (who is) standing next to him is a famous actress.
- v) узрочних клауз (рецептивно)
As she didn't pass the exam she stayed at home.
Not passing the exam she stayed at home.

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- a) Преглед употребе члана
- b) Члан испред властитих имена
This is not the Mr. Brown I've met before. A Mr. Green asked for you.

2. Именице

- a) Обнављање, утврђивање и систематизација множине именница и слагање именице са глаголом
- b) Множина именница страног поријекла (рецептивно): medium/media, crisis/crises
- v) множина сложеница
- r) Генитив
 - код неких утврђених израза (for heaven's sake, for pity's sake и др)
 - дуали генитив
A grandfather of may mother's will come soon.
The theory of Darwin's caused many arguments.

3. Замјенички облици

Замјенице/дистерминатори – обнављање и утврђивање

4. Придјеви

а) Обнављање и утврђивање употребе и поређетка приједева

б) Латински компаратив (рецептивно)

Nylon is not superior in Quality to silk.

He is a senior partner in our firm.

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

а) Вријеме и аспект глагола - обнављање

б) The Future Continuous Tense

He will be going to England next month.

в) Инфинитив

- послје упитних ријечи

My sister doesn't know how to make that cake.

He had no idea where to go.

- послје приједјева

We are glad to have met you.

This word is very difficult to remember.

BE + infinitive

The plane is to take off at 10 o'clock.

г) Герунд и инфинитив – разлике (рецептивно)

I like to go for a walk. He stopped to buy a newspaper./He stopped buying newspaper.

д) смфатична употреба DO

DO stay with us! She does understand.

ђ) Двојлани глаголи (фразажни и приједлошки) – run into, settle down, watch out, let down и др.

2. Прилоги

Обнављање и систематизација врсте прилога и мјеста прилога у реченици.

3. Приједлози

Систематизација приједлога за вријеме, праваш-кretanja, мјесто и начин.

IV. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Творба сложеница и деминутива

blackboard, sportsman, humming bird, leaflet, gosling и др.

V. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми и фразе

VI. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

- Енциклопедијски рјечници (општи и посебни).

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(3 часа недељно, 111 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију оштег смјера уз сlijedeће додатне наставне садржаје:

1. Реченица

Погодбене реченице:

– ирсалина, са инверзијом
Had I seen him, I would have told him to come.

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

a) The Simple Present/Continuous Tense

глаголи који се јављају у simple и у continuous облицима
I think (that) she's right. What are you thinking about?

глаголи који се обично јављају само у simple облицима
Do you understand the present tense now?

The Present Continuous Tense са прилогом always за уобичајену радњу
She is always making the same mistake.

b) Савезни начин

You speak as if you were an artist. It's high time he came. Imagine if he kept her waiting.

КЊИЖЕВНОСТ

При избору књижевног текста (прозног, поетског, драмског) треба водити рачуна не само о његовој литерарној вриједности него и о основним методским принципима коришћења таквих текстова у настави страног језика. Текст треба да одговара језичком знању ученика, да га подстиче на размишљање и разговор, да је занимљив и да донирају језику и остваривању образовно-васпитних задатака наставе страног језика.

Предлажу се сlijедећи писци и дјела:

George Gordon Byron: „When we two parted”

Carl Sandburg: „Happiness”

Emily Dickinson: „I'm nobody, who are you?”

H.G. Wells: The War of the Worlds – одломак

William Golding: The Lord of the Flies – одломак

III разред

(5 часова недељно, 180 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију оштег типа уз сlijedeће додатне садржаје:

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Именице

- a) Емотивни род именица (ship, car и др.)
She was a good ship and not old either.
- b) Множина небројивих именица
 - градивних
There were cheeses of all kinds for sale. Very good wines are exported from our country.
 - абстрактних
All the sisters were great beauties. The works of Shakespeare have always been popular.
- b) Генитив
 - квалитативни
– генитив поријеска
The girl's story was interesting.
 - класификативни
men's hat, gentlemen's society, ladies' room. и др.

4. Придјеви

- a) Компаратив једнакости у изразима
as thin as a rail, as dry as a bone и др.
- b) Абсолутни суперлатив
She is a most beautiful girl.

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- a) The Past Perfect Continuous Tense (II)
In 1920 he had been writing for ten years.
- b) Инфинитив без TO (bare infinitive) послује неких глагола
The had/made/ let Peter teach Mary how to drive a car,
послује had better, would rather
I'd better do it tonight, although I'd rather go out.

КЊИЖЕВНОСТ

Предлажу се слиједећи писци и дјела:
Robert Frost: „The Road not Taken”
Graham Greene: The Third Man – одломак
Irwin Shaw: The Young Lions – одломак
William Saroyan: „The Whole V oyage” – одломак
Ernest Hemingway: „Cat in the Rain”
James Joyce: Dubliners („The Dead”) – одломак

IV разред

(4 часа недјельно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег типа уз слиједеће додатне наставне садржаје:

I. РЕЧЕНИЦА

1. Предикативне реченице

It was John who/that wore his best suit last night.
It was last night that John wore his best suit.

2. ТО – инфинитивне реченице

John believed the stranger to be a policeman. John wanted Mary to play the piano.
He arranged for Mary to come at once.

II ИМЕНИЧКА ГРУПА

3. Замјенички облици

Замјенице:

а) Лична замјеница првог лица једнине:

- у апсолутној употреби
I'm going home. Me too.
- у предикатским конструкцијама
It is me who they wanted.
- носије облика as, except, like, than
He isn't as good as me. For somebody like me it's normal.
- у емфатичним узвичним реченицама
My goodness me! Dear me!

б) Лична замјеница it:

- као логички субјекат
It is a shame (for you) to do such things. It seems to me that he must be wrong.
- као логички објекат
They concealed it (the fact) that he was there. He hates it when I speak loudly. I felt it a misfortune to be so small. You must find it exciting living in a big city.

– у „рекламном“ Е језику
For taste and refreshment Coke is it.

в) неодређене релативне замјенице whoever, whatever, whichever (P)
Whoever finishes first is the winner. Take whichever you like.

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

The Past Perfect Continuous Tense

2. Прилози

Покусни прилози – also, even, just, only
Only Peter and Mary came the meeting. He knew that only. She was there, only I did not know.

КЊИЖЕВНОСТ

Предлажу се слиједећи писци и дјела:

William Butler Yeats: „The Lake Isle of Innisfree“

William Shakespeare: As You Like It („The Seven Ages of Man“)

George Orwell: The Animal Farm – одломак

John Updike: „A Sense of Shelter“ – одломак

D.H. Lawrence: The Rainbow или Women in Love – одломак

T S. Eliot: „Prufrock“ – одломак

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

примјењује се програм за гимназију овог смјера.

III разред

(2 часа недјељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I РЕЧЕНИЦА

1. Сложена реченица

a) номиналне клаузе

They all know that she will come back.

b) релативне клаузе

- рестриктивне

The lady who/that was here yesterday has gone to London.

I've lost the book which/that I bought this morning.

Обратити пажњу на контрактивне клаузе (изостављање релативне замјенице у акузативу).

- нерестриктивне (P)

My friend Bob, who you met yesterday, is coming with us.

b) адвербијалне клаузе

- за начин и поређење (P)

He treats me as if I were a child. He runs faster than I do.

- за мјесто

Tell me where to sit.

- за вријеме

Come as soon as you can.

Погодбене реченице

Обнављање и утврђивање три типа погодбених реченица.

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

a) одређени члан у прилошким фразама, са прилошким суперлативом, компартивом и пропорције, испред имена зграда, институција

The chair is in the corner. This was the best she could do.

The sooner the better. Is the British Museum open on Monday?

b) Одређени генерички члан испред приједа да означи нацију

The Germans lost the war.

b) Нујти члан уз географска имена, титуле и у параделним структуркама

arm in arm, cheek to cheek и др.

Europe, Wales, Lake Michigan, London, Greenland, Ben Nevis

He was elected president in 1897. They danced cheek to cheek.

2. Именице

a) множина именица

- pluralia tantum – scissors, trousers

- релативни pluralia tantum облици – arms, glasses, goods, jeans и др.

- синкетизам једнине и множине – means, series, species и др.
There has been an interesting series of concerts recently.
There were several series of lectures at the university last year.
- небројеве именице у функцији бројивих именица
Two coffees, please
- б) збирне именице
 - са глаголом у множини – people, cattle, police и др.
There were a lot of people at the meeting. The cattle are grazing.
 - са глаголом у једнини и множини – family, team и др.
My family is a large one. My family are living in different parts of the country.
- в) конверзија именица/глагол

3. Замјенички облици

- а) Замјенице – Безлична употреба личних замјеница множине (we, you, they)
They say she left him a few years ago.
- Општа лична замјеница ONE
One never knows what may happen next!
- Исадрећене замјенице (some, somebody, someone, something; any, anybody, anything)
Someone is knocking at the door. There was something very pleasing in her eyes.
Did you see anybody there?
Can I get some juice? – Sorry, there isn't any.

4. Придјесви/адјективали

- а) Обновити поређење придјесва
- б) Партиципи
као адјективали
the stolen money, the wounded soldier и др.
- в) у номиналној функцији
The accused stood up.

5. Бројеви

- Означавање нуле у различитим контекстима:
- у аритметици: bought/naught, zero
 - у спорту: nil/nothing; love у тенису
 - 0 (у бројевима телефона, соба и др.).

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

- Глаголи
- а) Вријеме и аспект глагола – обиављање
- б) The Present Perfect Tense са значењем будућности
When he has finished the work he'll go to England.
- в) The Future Perfect Tense (P)
I shall have finished the work by the time you come.
- г) Непотпуни глаголи
 - са инфинитивом перфекта
He ought to have come earlier, It must have been nine o'clock when he came.
 - д) конструкције са WOULD/USED TO за изражавање радње која се по-
дављала у прошлости
When we were children we would/used to go skating every winter.
- ђ) Герунд
 - послије израза
It's no use (crying).
I can't help (crying).
 - послије глагола continue, go on, perfor, avoid и др.
People should avoid hurting each other. She prefers reading to going out.

- е) Објекат са инфинитивом (P)
They want him to be an engineer.
- ж) Двочлани глаголи (фразални и предлошки)
drink up, give in, bring over, refer to и др.

2. Прилози – конверзија прилога и придјева

- а) Конверзија
early, fast, pretty и др.
This is a fast car. He runs fast.
- б) Прилози изведени са -ly, уз промјену значења
He works hard. He hardly works at all.

IV. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Префикс и суфикс за творбу именица
co-, dis-, in-, mis-, over-, -dom, -ness, -ful, -ment, -tion, -th

V. ФОНОЛОГИЈА

Промјеравање акцента при промјени врсте ријечи (PERmit, perMIT)

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми и фразе

VII. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење рјечника синонима и стручних рјечника.

IV разред

(2 часа недјељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I. РЕЧЕНИЦА

1. Адвербијалине клаузе

- а) за узрок
Since we live by the river we can swim every day.
- б) за намјеру
He left early in order to catch the 5 o'clock bus.

2. Скраћивање клаузе

- а) временских клауза (P)
(As I was) coming home I met an old friend of mine.
After I have done the work I went down for a walk.
Having done the work I went down for a walk.
- б) релативних клауза
The man (who is) sitting next to her is my best friend.

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

Преглед употребе чланова

2. Именице

- а) Обнављање, утврђивање и систематизација множине именица и слагања именице са глаголом

- б) Множина именица страног порјекла (Р)
 stimulus/stimuli, analysis/analyses, appendix/appendices, datum/data, formula/formulae
- в) Множина сложеница
- г) Дупли генитив (Р)
 A friend of my father's is coming tomorrow.

3. Замјенички облици

- а) Замјенице
 Лична неодређена замјеница ONE-PROP-ONE
 There are expensive shoes and there are cheap ones.
- б) Детерминатори
 Обнављање и утврђивање

4. Придјеви

- а) Обнављање и утврђивање употребе и поређења придјева
- б) Латински компаратив (Р)
 prior to, inferior to, superior to
 Silk is superior in quality to nylon. He is a man of superior intelligence.

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) вријеме и аспект – обнављање
- б) инфинитив – послије унитних ријечи
 I dont know how to open this bottle. I've no idea which bus to take.
 – послије придјева
 I am glad to have met you. This piano is too heavy to move.
 BE + infinitive
 The train is to leave at 9.15
 BE ABOUT TO + infinitive
 The train is about to leave.
 BE USED TO + герунд (Р)
 I am used to getting up early
- г) Двочлани глаголи (фразални и предлогови)
 look up, live down, call up и др.

2. Прилози

Обнављање и систематизација врсте прилога и мјеста прилога у реченици.

3. Приједлози

Систематизација приједлога за вријеме, праван кретања, мјесто и начин.

IV. ТВОРБА РИЈЕЧИ

Творба сложеница и деминутива
 breakdown, ironing-board, humming-bird и др.; leaflet, gosling и др.

V. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми и фразе

VI. ЛЕКСИКОГРАFIЈА

Енциклопедијски рјечници (општи и посебни).

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

ОПШТИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Негација

Проширење листе одричних ријечи:
nirgends, nirgendwo, niemals, gar nicht, nirgendwohin
Er läuft niemals (nirgends, nirgendwo, nirgendwohin).
Das habe ich niemals gehört. Das ist gar nicht schwer.
keinesfalls, keineswegs
Das war keinesfalls die richtige Antwort. Er wird keineswegs heute ankommen.

Казивање радње и стања у садашњости, прошлости и будућности

Стање остварено у прошлости
– перфект насила радње
Das Haus ist vor Jahren gebaut worden.
Стање које ће се остварити у будућности
– футур насила радње
Darüber wird noch gesprochen werden.

Одредбе квантитета

– Основни, редни, десимални бројеви. Основне мјере и њихове скраћенице
Рачунске радње. Монете.
Tausend, Million, eine Hälfte, ein Viertel, eine halbe Stunde, zwie Liter Milch, 2,40 –
zwei Meter vierzig, 2,40 DM – zwei Mark vierzig.

Систематизација категорија којих у матерњем језику нема или се битно разликују

Инфинитивне конструкције
ca zu, um....zu, ohne....zu, statt....zu

Er beschloss gleich nach Hause zu gehen.
Ich kam früher, um mit dir zu reden. Sie verlieren das Zimmer, ohne uns zu begrüßen.
Statt zu regnen, began es zu schneien.

Казивање претпоставки, начина, жеље, поређења

Коњуниктив у простој (не сложеној) реченици за изражавање жеље, могућности, сумње, претпоставки, нестварности
Ewig lebe unsere Freiheit! Möge er kommen!
Beinahe wärest du zu spät gekommen. Hätte er das gewusst!

Кондиционалне реченице

Потенцијалне
Er wäre zufrieden, wenn du kämst. Ich würde dich besuchen, wenn ich Zeit hätte.
Иреалне (рецептивно)
Везник: wenn
Er wäre gekommen, wenn er die Einladung bekommen hätte.

Намјерне реченице

Везници: damit, dass
Wir gehen so früh in die Schule, damit wir alles vorbereiten.
Gib acht, dass du nicht zu spät kommst.

Начинске реченице

Везници: indem, ohne dass, statt dass
Er betrat den Saal, indem er alle herzlichst begrüßte. Sie ging an mir vorbei, ohne dass sie mich bemerkte. Statt dass ich auf den Autobus warte, gehen ich lieber zu Fuss.

Поредбене /компарагтивне реченице (рецептивно)

Везници: wie, als, als ob
Sie ist so schön, wie man mir erzählte.
Alles endete viel besser, als ich erwarten konnte. Er sieht aus, als ob er krank sei.

Творба ријечи

Замјенички прилози – грађење и употреба
(Wozu, womit, woran....; dazu, damit, daran....)
Woran denkst du? Ich denke immer daran.

Грађење сложеница

именица + именица; падјев + именица, префиксација
Atomphysik, Wandtafel, Hochschule, Schnellzug, beantworten, begrüßen, unmöglich
изведене именице (суфиксација)
-ung, -heit, -keit, -schaft
Wohnung, Besichtigung, Gesellschaft, Gesundheit,

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура једнојезичних речника и служење њима.

III разред
(4 часа недјељно, 144 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Поред утврђивања градива које је обраћено и систематизовано у претходним годинама, у овом разреду се обрађује:

Одредбе квалитета и квантитета

Описна комија помоћу партикула:
ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (apsolutni superlativ)
Sie ist eine sehr fleissige Studentin. Das war eine besonders (höchst) angenehme Reise.
Потенцирање суперлатива
Seine Arbeit war bei weitem die beste. Sie ist das allerschönste Mädchen in der Schule.

Неуправни говор

За истовременост којунктив презентта или прстеријата
Sie sagt: „Ich schreibe einen Brief an meinen Freund.”
Sie sagt, sie schreibe (schrieb) einen Brief an ihren Freund.
Sie sagte, dass sie.....

За радњу која се десила прије момента говора – перфект или излусквамперфект којунктиви
Sie sagt: „Ich habe einen Roman von T. Mann gelesen.”
Sie sagt, sie habe/hätte einen Roman von T. Mann gelesen.
Sie sagt, dass sie

За радњу која се дешава послије момента говора: футур којунктиви или облик „würde”
Sie sagt: „Ich werde einen Roman von T. Mann lesen.”
Sie sagt, sie werde /würde einen Roman von T. Mann lesen.
Sie sagt, dass sie.....

Инфинитивне конструкције

Изражавање модалитета
1. sein + zu + infinitiv
Dieses Problem ist zu lösen. Da ist dieser Vorgang am besten zu beobachten.
2. lassen + sich + infinitiv
Das lässt sich leicht erklären. Diese Bruchspalte lässt sich bis nach Bosnien verfolgen.

Пасив радње и пасив става

– у функцији истицања неког процеса и резултата или циља неке радње, док се вршилац или узрок чиник радње може и не мора навести:
Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert.
Das Auto wurde sehr billig verkauft.

Модални глаголи + инфинитив презентта пасива

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden.
Dabei sollte die Meinung der Gegner in Betracht genommen werden.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

– сложенице, префиксација и суфиксација
– стране ријечи и интернационализми, термини и терминологизирани ријечи из општег језика

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Рјечник синонима, антонима, хомонима; фразеолошки рјечник (информативно).

IV разред

(3 часа недјельно, 96 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Обнављати и утврђивати градиво обрађено у претходним разредима, са тежиштем да рецентивна употреба језика све више постаје репродуктивна.

Партиции I и II у:

- а) атрибутивној употреби
das spielende Kind, die streikenden Arbeiter, der entstehende Strom, der ausgefüllte Antrag, die gestellten Fragen, die aufgelagerten Sedimentgesteine
- б) адвербијалној употреби
Sie gingen erzählend durch den Garten.
Sie sass lesend am Tisch.
Sie kam gut informiert an.
Herzlich lächelnd begrüßte er seine Gäste.
- в) предикативној употреби
Die Reise war anstrengend. Die Fragen sind vorbereitet.
- г) партицини као дио називних група ријечи са редослиједом елемената
Die in der Luft schwebenden Staubteilchen
Die gestern bestellten Bücher
Die erzielten Arbeitsleistungen
- препознавање еквивалентних атрибутивних реченица
Ein weinendes Mädchen. Ein Mädchen, das weint. Der sich nährende Zug. Der Zug, der sich nährt
Die gestern gedruckte Zeitung. Die Zeitung, die gestern gedruckt ist.

Партицин I ка zu (герундив)

Die zu lernenden Vokabeln - Die Vokabeln, die zu lernen sind /die gelernt werden müssen.

Инфинитив

ca zu, ohne zu, um zu, anstatt zu у функцији еквивалентних зависних реченица
Es ist wichtig pünktlich zu sein. /Es ist wichtig, dass man pünktlich ist/ Er braucht nur einige Minuten, um die Aufgabe zu lösen. Er braucht nur einige Minuten, damit er die Aufgabe löst./

Номинатив групе ријечи са глаголском именницом као језгром

Der Roman wurde übersetzt. – Die Übersetzung des Romans.
Das Medikament wird regelmäßig eingenommen. – Das regelmässige Einnehmen des Medikaments.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми, фразеологизми, туђице (деклинација)

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски рјечници; најпознатије енциклопедије и служење њима (информативно).

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(3 часа недјељно, 111 часова годинице)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију онлог смјера уз продубљивање језичке грађе и уз сљедеће додатне наставне садржаје:

Синтакса

Валентност глагола и формирање основних реченичким модела, уз указивање на број и облик неопходних допуна глаголу које реченице чине граматичном (субјекат+објекат; субјекат+допуна за мјесто; субјекат+објект у дативу+објект у акузативу; субјект+приједложни објект).

Ich besuchte meine Tante. Wir wohnen in Beograd. Er schenkte der Mutter Blumen. Sie fahren nach Italien. Sie warten auf den Bus.

Казивање радњи у прошлости

– Перфект модалних глагола

Er hat das sagen müssen. Du hast das Buch lesen sollen. Gestern habe nach München reisen sollen, habe aber nicht gekonnt.

Скраћивање зависних реченица

Књижевност:

Heinrich Böll: An der Brücke Lohengrins Tod

Max Frisch: Der andorranische Jude Geschichte von Isidor

Wolfdietrich Schnurre: Das Manöver

III разред

(5 часова недјељно, 180 часова годинице)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Поред утврђивања градива које је обрађено и систематизовано у претходним годинама, у овом разреду се обрађује:

Одредбе квалитета и квантитета

Описна комарација помоћу партикула:

ganz, besonders, höchstl, sehr, überaus (апсолутни суперлатив).

Sie ist eine sehr fleissige Studentin. Das war eine besonders /höchstl/ angenehme Reise,

Потенцирање суперлатива

Seine Arbeit war bei weitem sie beste. Sie ist das allerschönste Mädchen in der Schule.

Неуправни говор

За истовременост којунктив прозента или претерита

Sie sagt: „Ich schreibe einen Brief an meinen Freund.“

Sie sagt, sie schreibe /schriebe/ einen Brief an ihren Freund.

Sie sagt, dass sie

За радију која се десила прије момента говора - перфект или плусквамперфект којунктив

Sie sagt: „Ich habe einen Roman von T. Mann gelesen“

Sie sagt, sie habe /hätte/ einen Roman von T. Mann gelesen.

Sie sagt, dass sie.....
За радњу која се дешава послије момента говора: футур конјунктива или облик „würde“
Sie sagt: „Ich werde einen Roman von T. Mann lesen.“
Sie sagt, sie werde /würde/ einen Roman von T. Mann lesen.
Sie sagt dass sie

Посљедичне и концесивне реченице

Инфинитивне конструкције

Изражавање модалитета

1. sein+zu+инфинитив - Dieses Problem ist zu lösen
- haben+zu+инфинитив - Vor der Prüfung habe ich viel zu lernen.
2. lassen+sich+инфинитив - Das lässt sich leicht erklären.

Пасив радње у пасив стању

– у функцији истицања неког процеса и резултата или циља неке радње, док се вршилац или узрокник радње може и не мора навести:
Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert.
Das Auto wurde sehr billig verkauft.

Модални глаголи + Инфинитив презентна пасива

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden. Dabei sollte die Meinung der Gegner in Betracht genommen werden.

Номиналне фразе са именицом као језгром и зависним елементима.
Meine zwei älteren Brüder. Der Besuch bei den Eltern. Das Zimmer meiner Schwester
Замјеничке фразе са именицом као језгром (личне замјенице - jemand, niemand, nichts, etwas); Du als Ordner. Jemand von uns. Nichts Gutes. Er; in der letzten Bank.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

- сложенице, префиксација и суфиксација
- стране ријечи и интернационализми, термини и терминологизирани ријечи из општег језика.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Рјечник синонима, антонима, хомонима; фразеолошки рјечник.

Књижевност:

- Wolfgang Borchert: Nachts schlafen die Ratten doch
Das Brot
Die Küchenuhr
- Franz Kafka: Der Prozess (Neuntes Kapitel, Im Dom)
Eine kaiserliche Botschaft
- Hermann Hesse: Der Steppenwolf (Tractat vom Steppenwolf)
- Bertolt Brecht: Geschichte vom Herrn Keuner
An die Nachgeborenen, Vom armen B.B.
- Gottfried Benn: Astern, Einsamer nie, Ein Wort, Nur zwei Dinge.

IV разред
(4 часа недељно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег смјера уз следеће садржаје:

Синтакса

Систематизоване валентности глагола;
Систематизоване речепличних модела;
Валентност најфrekвентнијих именница и приједева уз указивање на разлике у материјем језику.

Књижевност:

Thomas Mann: Buddenbrooks (Zehnter Teil, Fünftes Kapitel)
Günter Grass: Die Blechtrommel (Erstes Buch, Glaube Hoffnung Liebe)
Friedrich Dürrenmatt: Der Besuch der alten Dame (одломак)
Georg Trakl: Verfall, Verklärter Herbst, Ein Winterabend, Grodék
Rainer Maria Rilke: Herbsttag, Der Panther, Römische Fontäne, Das Karussell
Heinrich Heine: Buch der Lieder

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред
(2 часа недељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег смјера.

III разред
(2 часа недељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Поред утврђивања градива које је обрађено и систематизовано у претходним годинама, у овом разреду се обрађује:
Одредбе квалитета и квантитета
Описна комарација помоћу нартикула:
ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (апсолутни суперлатив).
Sie ist eine sehr fleissige Studentin.
Das war eine besonders /höchst/ angenehme Reise.
Потенцирање суперлатива
Seine Arbeit war bei weitem die beste. Sie ist das allerschönste Mädchen in der Schule.

Бројеви (пруге и употреба)

Неуправни говор
– За истовременост конјунктив презентга или претерита
Sie sagt: „Ich schreibe einen Brief an meinen Bruder.“
Sie sagt, sie schreibe /schrieb/ einen Brief an ihren Bruder.

Sie sagt, dass sie.....

– За радњу која се десила прије момента говора; перфект или плусквам-перфект коњунктиви.

Sie sagt: „Ich habe einen Roman von T. Mann gelesen.“

Sie sagt, sie habe /hätte/ einen Roman von T. Mann gelesen.

Sie sagt, dass sie.....

– За радњу која се дениава послије момента говора: футур коњунктиви или облик „würde“

Sie sagt: „Ich werde einen Roman von T. Mann lesen.“

Sie sagt, sie werde /würde/ einen Roman von T. Mann lesen.

Sie sagt, dass sie.....

Инфинитивне конструкције

Изражавање модалитета

a) sein+zu+инфинитив – Dieses Problem ist zu lösen.

haben+zu+инфинитив – Vor der Prüfung habe ich viel zu lernen.

b) lassen+sich+инфинитив

Das lässt sich leicht erklären.

Пасив радње и пасив стања (рецептивно)

– у функцији истицања неког процеса и резултата или циља неке радње, док се вршилац или узрокник радње може и не мора навести:

Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert.

Das Auto wurde sehr billig verkauft.

Модални глаголи+инфинитив презентатива (рецептивно)

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden.

Dabei sollte die Meinung der Gegner in Betracht genommen werden.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА (рецептивно)

– сложенице, префиксација и суфиксација

– стране ријечи и интернационализми, термини и терминологизирани ријечи из општег језика

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Стручни рјечници и њихово коришћење.

IV разред

(2 часа недјељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Обнављати
циљем да рециптивна употреба језика све више постаје репродуктивна.

Партивии I и II у:

a) атрибутивној употреби
das spielende Kind, die streikenden Arbeiter, der entstehende Strom,

b) адвербијалној употреби
Sie gingen erzählend durch den Garten. Sie sass lesend am Tisch.

b) предикативној употреби
Die Reise war anstrengend Die Fragen sind vorbereitet.

c) партиципи као дио номиналне групе ријечи са редосљедом елемената
(рецеп.)

- Die in der Luft schwebenden Staubteilchen; Die gestern bestellten Bücher
– препознавање еквивалентних атрибутивних реченица
Ein weinendes Mädchen. Ein Mädchen, das weint.
Der sich nähernde Zug. Der Zug, der sich nähert.

Инфинитив

ca zu, ohne, zu, um zu, anstatt zu, у функцији еквивалентних зависних реченица
(рецептивно)
Es ist wichtig pünktlich zu sein. /Es ist wichtig, dass man pünktlich ist./
Er braucht nur einige Minuten, um die Aufgabe zu lösen. /Er braucht nur einige Minuten, damit er die Aufgabe löst./

Ред ријечи у реченици са тежином на положају глагола

- систематизација

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклонедијски реченици и служење питања.

РУСКИ ЈЕЗИК

ОШТИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Реченице са глаголским прилозима. Употреба нет и не у реченици.

Именице

Варијанте најсникних наставака (на лексичком нивоу): генитив јединице на -у, генитив множине без наставака.

Изведене и сложене именице. Скраћенице (вуз, Комсомол, МГУ).

Синоними, антоними, хомоними. Међујезички хомоними и наропими.

Заменице

Опште заменице: сам, самий, любой, каждый.

Придеви

Дужи и краћи облици придева. Обавезна употреба краћег облика (у предикату са допуном).

Бројеви

Редни и збирни бројеви.

Глаголи

Императив за 3. л. једн. и 1. и 3. л. мц. Најчешћи префикс код грађења глагола и њихова улога у иромени глаголског вида.

Прошло време глагола од инфинитива са сугласничком основом.

Глаголски прилози (обнављање, активирање и систематизација).

Радни глаголски придеви и трини придеви прошлог времена (рецептивно).

Прилози

Најфrekвентнији модели за грађење прилога: придевска основа + О (тихо, скромно); придевска основа + И (порусски, практически и сл.).

Предлози

Најфrekвентнији предлози чија се употреба разликује у односу на материјни језик (у, около, вокруг с генитивом у одредби места; но с дативом и локативом у временској одредби; в и на у одредби места: работать на заводе, учиться в университете и сл.).

Везници

Најфrekвентнији везници и језничке речи (хотя, прежде чем, чтобы; что, который, где, когда и сл.).

Реченички модели

Реченички модели предвиђене програмом за ирви разред и даље применљивати у различитим варијацијама и комбинацијама. У II разреду посебну пажњу посветити, пре свега (у виду вежби), моделима у потврдном, одричном и упитном облику за исказивање следећих односа:

Субјекатско-предикатски односи

Реченице са кратким придевским обликом у предикату
Я был болен гриппом.
Он способен к математике.

Објекатски односи

Реченице са објектом у инфинитиву
Врач советовал мне отдохнуть.
Я уговорил товарища молчать.
Сложена реченица
Врач советовал мне, чтобы я отдохнул.

Просторни односи

- а) Реченице са одредбом израженом зависним надежом
Я тебя буду ждать у (около, возле) памятника.
Она живёт у своих родителей
Мой брат работает на заводе, а сестра учится в университете.
б) Сложена реченица
Мы пошли туда, куда вела узкая тропинка.

Временски односи

- а) Реченице са одредбом израженом зависним надежом
Они собираются вечером.
Это случилось по окончании войны.
б) Реченице са глаголским пријлогом
Возвращаясь домой, я встретил товарища.
Кончив работу, он поехал домой.
в) Сложена реченица
Как только скрылось солнце, стало холодно.

Начински односи

- а) Реченица са глаголским пријлогом
Друзья возвращались домой весело разговаривая.
Он поздоровался кивнув головой.
б) Сложена реченица
Мы всё сделали так, как сказал учитель.
Он оказался способнее, чем я предполагал.

Узрочни односи

- а) Реченице с глаголским пријлогом
Не находя хужного слова, он замолчал.
Почувствовал голод, брат решил не обедать без меня.
б) Сложена реченица
Так как брат почувствовал голод, он решил не обедать без меня.

Циљни односи

- а) Реченице са одредбом у инфинитиву
Мать отпустила дочку гулять.
Мы пришли проститься /чтобы проститься/.
б) Сложена реченица
Чтобы правильно говорить, нужно хорошо усвоить грамматику.

Ортографија

Интериункција – основна правила. Писање Ђ, Ѓ (систематизација)

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи деминутиви именине и придева.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура једнојезичних речника и служење њиме.

III разред

(4 часа недјељно, 144 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Унитне реченице. Специфичности у изражавању питања у руском језику. Одричне реченице. Специфичности у изражавању одрицања у руском језику. Партиципске конструкције. Претварање насивне у активну конструкцију и обрнуто. Претварање партиципских конструкција у сложене реченице и обрнуто. Сложене реченице. Даљи рад на усвајању зависно-сложених реченица. Безлична реченица.

Именице

Именице омилег рода. Плуралнија и сингуларнија тангум. Род скраћеница. Наши и страни познатији географски називи са специфичностима у роду, броју и промени. Именице које означавају материју. Називи представника националних и територијалних група (творба, мушки и женски род, номинатив и генитив множине). Именице придевског порекла.

Заменице

Одричне заменице; некого, исчога.

Неодређене заменице са-то, -нибудь, -либо; кое- (утврђивање и систематизација). Повратна заменица уз глаголе. Употреба заменице свой. Односне заменице и корелације. Заменица цей.

Придеви

Присвојни придеви типа медвежий, лисий. Разлике у употреби простог и сложеног компаратива и суперлатива. Уочавање разлика у реквији придева руског и матерњег језика. Елатив.

Бројеви

Систематизација промене основних бројева и њихова употреба. Бројеви полтора, полтораста. Сложените са пол.

Глаголи

Глаголи са значењем оба вида. Непарни глаголи. Глаголи кретања са префиксма (систематизација). Императив глагола типа иди, иди, лечь, есть. Префикси са временским значењем почетка, понављања и завршетка глаголске радње. Радни и тројни глаголски придеви-грађење, употреба и промена (систематизација).

Прилози

Грађење прилога од других врста речи.

Узвици

Најчешћи узвици и њихова функција.

Реченични модели

Реченичне моделе предвиђене за претходне разреде и даље применљивати у различитим комбинацијама. У III разреду посебну пажњу посветити (у виду вежби) моделима за исказивање следећих односа и значења:

Субјекатско–предикатски односи

- а) Реченице са субјектом израженим конструкцијом: номинатив + с + инструментал: Мы с вами огать в школе.
- б) Реченице с копулама: являться, называться, служить и сл.
Металлы являются хорошими проводниками электричества.
Глина служит сырьем для керамических изделий
- в) Реченице с конулом есть
Организм есть живое существо.
- г) Реченице за это у предикту
Золото – это драгоценный металл.
- д) Реченице с триним глаголским прилесом у предикту
Лес посанен недавно.
Проектздания создан архитектором.

Просторни односи

Реченице с прилошким одредбама за место, правец и трасу
Я там никогда не был, но очень хочу поехать туда.
Северная его часть лежит за полярным кругом.
Авала расположена в двадцати километрах от Белграда.
Поезд приближается к территории Дальнего Востока.
Он прошёл через всю Сибирь.

Квантитативни односи

- а) Реченице с одредбом за меру и количину
Был мороз в тридцать градусов.
Предмет весом в пять килограммов.
- б) Реченице с одредбом за приближну количину
Я приду минут через десять.
В классе было учеников тридцать.

Атрибутивни односи

Реченице с атрибутом израженим паргининском конструкцијом
Товарищ, прочитавши новую книгу, рассказал нам её содержание.
Книга, прочитанная товарищем, заинтересовала нас.

Ортографија

Писање удвојених сугласника. Писање речи страног порекла.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Даљи рад на усвајању синонима, антонима, хомонима и паронима, као и међујезичких хомонима и паронима. Врсте фразеологизама.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Синтагматски речник, речник синонима, антонима, хомонима, фразеолошки речник, ортографски речник.

IV разред
(3 часа недјељно, 96 часова годишње)

СЛДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Једночланс реченице. Могућности трансформација једночланих реченица у двочланс реченице и обрнуто. Даљи рад на трансформацијама партиципских конструкција у сложену реченицу и обрнуто. Даљи рад на трансформацијама зависно-сложених реченица у простопронирене и обрнуто.

Именице

Род непроменљивих именица. Именице придевског и партицинског порекла. Именичке абревијатуре. Двојаки облици множине са различитим значењем. Преглед најтипичнијих суфикса за грађење именица.

Заменице

Систематизација заменица.

Придеви

Придеви пореклом од партицила (писање -ЕН и -ЕНН-), од заменица и бројева. Преглед најтипичнијих суфикса придева.

Бројеви

Систематизација бројева.

Глаголи

Пренесена значења иrostих и префиксираних глагола кретања у појединим облицима. Преглед најтипичнијих суфикса и префикса за грађење глагола. Систематизација усвојених глагола који се реквијски разликују од еквивалентних глагола у материјем језику.

Прилози

Систематизација прилога.

Предлози

Систематизација предлошко-надежних конструкција по семантичком принципу (за исказивање објекатских, просторних, временских, узрочних, циљних, начинских, атрибутивних и других односа).

Везници

Систематизација везника уз систематизацију независно-сложених и зависно-сложених реченица.

Реченични модели

Реченични модели уведені у наставу током предходних разреда обнављати тако да ученици постану свесни: а) да се један исти смисао (значење, однос) у руском језику може исказати средствима различитог нивоа; б) да се један исти смисао често на различите начине исказује у руском језику и материјем језику ученика. У IV разреду посебну пажњу посветити, пре свега у облику вежби, следећим моделима и њиховом стилском диференцирању:

Субјекатско-предикатски односи

- а) Реченица с глаголом представљати собой у предикату
Геометрическая фигура представляет собой часть плоскости.
- б) Реченице с глаголами иметь, иметься у предикату
Мы имеем фотографии нашей планеты, сделанные из космоса.
- в) Реченице с аналитичким глаголским предикатом
Данные подвергаются обработке в ЭВМ.

Објективни односи

Објекат уз негирање глаголе.
Он не имеет права так говорить.
Разве ты не знаешь эту девушку?

Просторни односи

Реченице с прилошким одредбама за место, правец, одајање од места и трасу (систематизација)

Идти вниз. Мы были внизу. Они пришли снизу.
Много таких памятников вокруг нас. Я тебе буду ждать коло памятника.
Мы повесили зеркало над умывальником.
Зеркало висит над умывальником.
Солнечные лучи проходят сквозь/через стекло.
Они долго жили за границей. Они приехали из – за границы.
К реке нужно было идти по лесу/лесом.

Временски односи

- а) Реченице с прилошком одредбом за време (систематизација)
Он родился 15 мая 1971 года. Он родился в 1971 году.
За несколько дней до начала войны он приехал домой.
- б) Сложена реченица
Прежде чем ты будешь отвечать, хорошо подумай.

Цилни односи

- а) Реченице с прилошком одредбом за циль и намену (систематизација)
Я иду в аптеку за лекарством.
Я иду в аптеку купить лекарство.
С целью измерения силы применяют динамометр.
- б) Сложена реченица
Чтобы определить направление, нужен компас.

Узрочни односи

- а) Реченица с прилошком одредбом за узрок (систематизација)
Товариши почему-то не пришли.
Благодаря помощи друга, я выполнил задание.
- б) Сложена реченица
Так как было шумно, мы ничего не могли понять.

Условни односи

Сложена реченица
Если нагревать тела, то они расширяются.

Атрибутивни односи

Реченице с конгруираним и неконгруираним атрибутом (систематизација)

Учитель проверил ученические тетради.
Учитель проверял тетради учеников.

Это чемпион мира по шахматам.

Ортографија

Обнављање основних правописних правила. Употреба зареза код зависно-сложених и независно-сложених реченица, издвојених обрта, уводних и уметнутих речи и реченица, сложених везничких израза. Транслитерација руских речи латиницом (при телеграфисању).

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Прелазак речи из једне категорије у другу. Стилска функција идиома и фразесологизама.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски речници (општи и посебни културолошки, шир. речник књижевних термина, речник лингвистичких термина, речник позоришних термина и сл.). Најпознатије енциклопедије и служење њима.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

II разред

(3 часа недељно, 111 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примењује се програм за гимназију општег типа уз следеће додатне наставне садржаје:

Реченица

Кондиционалне реченице (потенцијалне, реалне, иреалне)

Придеви

Уочавање ресицијских разлика руских придева у односу на еквивалентне придеве у матерњем језику.

Бројеви

Прости и десетни разломни.

Глаголи

Најчешћи глаголи кретања са префиксима.

Предлоги

Систематизација предлога и предлошких конструкција.

Реченични модели

Условни односи

Сложена реченица

а) потенцијална

Если ты ко мне прийдешь, я тебе всё объясню.

б) реална

Если бы ты хотел, ты мог бы остаться.

в) иреална

Если бы вы пришли вчера, вы застали бы здесь и моего брата.

Књижевност

Почетак писање књижевности у Русији. Сажета информација о руској књижевности до почетка XVIII века.

Обрада Плача Јарославље (у преноду на савремени руски језик) из Слова о Игоровом походу са кратком информацијом о овом делу као једном од најзначајнијих средњовековних светских књижевности.

Онита информација о класицизму у руској књижевности (писци, водећи жанрови, дела). Обрада Державинове песме Река времена...

Онита информација о романтизму у руској књижевности (водећи писци, жанрови, најпознатија дела). Обрада Пушкинове песме Пророк и Јермонтовљеве Једро уз кратку информацију о писцима. Обрада одломка из Цигана, уз кратку информацију о овом делу као романтичарској поеми.

Онита информација о реализму у руској књижевности. Обрада одломака из дела која су предвиђена програмом за српски језик и књижевност (Ревизор, Ана Карењина и сл.).

III разред

(5 часова недељно, 180 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примењује се програм за гимназију онитетог типа уз следеће додатне наставне садржаје:

Фонетика

Обнављање и систематизација фонетских појава са посебним нагласком на асимилационе промене. Изговор речи страног порекла. Елементи фонетске транскрипције.

Књижевност

Онита информација о водећим књижевним правцима и писцима у руској књижевности XX века.

Обрада одломака из Чеховљеве драме Ујка Ванја.

Обрада одломака из поема Дванаесторица А. Блока и Облик у насталонама В. Мајаковског уз кратку информацију о писцима и делима.

Обрада појединачних лирских песама Јесењина, Пастернака.

IV разред

(4 часа недељно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примењује се програм за гимназију онитетог типа уз следеће додатне наставне садржаје:

Реченица

Елиптичне реченице. Значењска функција интонације и реда речи у реченици.

Придеви

Непроменљиви придеви. Грађење прилева са нејоративним, аугментативним, појачаним и умањеним основним значењем.

Бројеви

Слагање бројева са придевом и именцијом.

Глаголи

Значењска функција акцента код партиципа и других глаголских облика.

Партикулс

Преглед најчешћих партикула и њихове функције у реченици.

Узвици

Преглед најчешћих глаголских узвика и њихове функције у реченици.

Књижевност

Општа информација о најистакнутијим писцима и делама савремене руске књижевности.

Обрада одломка из Црвене Коњице, Тихог Дона и Мајстора и Маргарите, уз кратке информације о писцима ових дела.

Обрада појединачних лирских песама Мандельштама, Пастернака, Заболоцког, Цветајеве, Ахматове и Бродског.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР**II разред**

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

Примењује се програм за гимназију општег типа.

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА**Реченица**

Једночлане реченице: неодређено-личне и уочилено-личне. Претварање неодређено-личних реченица у личне и обрнуто (В киоске продају газете – Газеты продаются в киоске). Претварање наставних конструкција у активне и обрнуто (План выполнен заводом – Завод выполнил план).

Именице

Род абревијатуре (скраћеница). Познатији наци и страни географски називи са специфичностима у роду, броју и промени.

Заменице

Неодређене заменице са: –то, –штубудь, –либо; кое–.

Придеви

Посебни случајеви образовања краћег облика: величина-велик; маленький-мал; злой-зол. Посебни случајеви образовања суперлатива: величайший, лучший, малейший. Елатив.

Бројеви

Читање десимала и разломака: 0,1 – поль целых одна десятая; 0,01 – поль целых одна сотая; 0,001 – поль целых одна тысячная; 1,1 – одна целая (одно целое) одна десятая; 2,4 – две целых четыре десятых; 1/2 – одна вторая (половина); 3/4 – три четвёртых (три четверти).

Глаголи

Глаголски придеви – активни и пасивни (грађене и употреба).

Глаголи са значењем оба вида (репетитивно). Глаголи крстана са префиксом – активно коришћење.

Прилоги

Систематизација прилога. Исказивање опозиције место: праване паровима прилога просторног значења као шир: там–туда, где–куда и сл.

Предлози

Предлози карактеристични за функционалне стилове (научни, пословни, публицистички и сл.): в виде, в зависимости от, в качестве, в процессе, в результате, вследствие, по мере, по причине, при условии и сл. (репетитивно).

Везници

Везници карактеристични за функционалне стилове: подобно тому, как; по мере того, как; в зависимости от того, как; в результате того, что; в связи с тем, что; несмотря на то, что и сл. (репетитивно).

Реченични модели

Према програму за гимназију ондигтег тина.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразеологизми. Полисемија. Терминологија.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура стручног речника и његово коришћење.

IV разред

(2 часа недјељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Упитна реченица – специфичности изражавања питања у руском језику. Одрична реченица – специфичности изражавања одрипања у руском језику. Претварање партиципних конструкција у сложене реченице и обрнуто.

Именице

Скраћенице и називи мерних јединица из Међународног система јединица.

Род и непроменљивих именица. Именине придевског и партиципског порекла. Преглед најтешчнијих суфикса за грађење именина.

Заменице

Преглед и систематизација заменица.

Придеви

Придеви партиципског порекла. Преглед најтешчнијих суфикса за грађење придева.

Бројеви

Читanje разломака, математичких знакова и рачуни: $1\frac{2}{7}$ – одна целая две седмых; $5\frac{9}{10}$ – пять целых девять десятых; 2^2 – два в квадрате равно четырём; 2^3 – два в кубе; 2^8 – два в восьмой степени; 2^n – два в степени n ; $\sqrt[3]{9}$ – корень квадратный из девяти; $\sqrt[3]{64}$ – корень кубический из шестидесяти четырех.

Глаголи

Глаголски придеви – систематизација и промена. Преглед најтешчнијих суфикса и префиксса за грађење глагола. Систематизација усвојених глагола који се реквијски разликују од еквивалентних глагола у материјелу језику.

Предлози

Систематизација предлошко-најечникских конструкција по семантичком принципу – за исказивање објектских, просторних, временских, узроčних, циљних, начинских и атрибутивних односа (у обиму латих реченичних модела).

Везници

Сложени везници.

Реченични модели

Према програму за гимназију онитет тина.

Правопис и интерпретација

Према програму за гимназију онитет тина.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Међујезички хомоними и пароними. Стручни термини. Идиоми и фразесологизми.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски речници и најпознатије енциклопедије.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

ОПШТИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сложена реченица

a) Зависна реченица у индикативу:

Dès que l'avion a atterri, les passagers sont descendus. Pendant que nous vions au-dessus des Alpes, il y avait une tempête...

Vous pensez (croyez, dites, vous êtes sûr) que vous passerez l'examen?

Изразити и помоћу инфинитива:

Vous êtes sûr de passer l'examen? Vous pensez réussir?

J'espere partir demain. (J'espere que je partirai demain).

Остале врсте реченица не обраћавати посебно, али треба указати на изражавање узрока (parce que....puisque, à cause de...) последице (si...que, telle-ment....que) и на смисао реченице са другим чешћим везинцима када се појаве у тексту.

a) Зависна реченица у субјуктиву:

Употребе субјуктива пресенгта (изражавање будућности).

Субјуктив перфекта – облици и употреба (рецептивно).

Изражавање:

– бојазни: Il craint que l'avion n'atterrisse;

– жеље: Je souhaite qu'elle vienne. Elle voudrait que vous l'attendiez;

– заповијести, воље: Je veux que tu dises la vérité. Il faut que vous apprenniez ces vers.

Указати на могућности изражавања помоћу инфинитива: Il faut apprendre ces vers. Je lui conseille de finir ses études – умјесто гу'elle finisse...

– циља: Parlez plus haut pour qu'on vous entende! (pour vous entendre);

– супротности или донувања: On va au concert, quoique/bien que les billets soient chers (malgré le prix....).

Кондиционал (будуће вријеме у прошлости); плаусквамперфект

Хипотетичне реченице (преглед све три могућности)

Si nos amis Français venaient, ils visiteraient Dubrovnik.

Si nos amis Français étaient venus (l'année dernière), ils auraient visité Dubrovnik.

Прве двеје познате могућности ове године повезати са трећом и разликовати значења.

Управни и неуправни говор

Savez-vous....

Dites/Dis... Je vous demande

Qui....où

Qui a gagné le prix? Dites-moi qui a gagné le grand prix. Où se trouve la poste? Savez-vous où se trouve la poste?

Qu'est-ce que/ce que

Qu'est-ce qu'on produit dans cette usine?

Je vous demande ce qu'on y produit.

Est-ce que/si

Est-ce que le congrès international aura lieu dans un mois?

Savez-vous si le congrès aura lieu?

Императив-инфinitив

Помоћу que

Michel, venez (viens) chez nous demain.

Dites à Michel de venir demain chez nous.

Il m'a dit d'inviter Michel.

Ce film est très amusant. Elle me dit que ce film est très amusant

Слагање времена

Уз садржаје усвојене у претходној години обрадити и примјере за истовремену претходну и будућу радњу у прошлости:

Je pensais (j'ai pensé) qu'il était/avait été/serait/â.

Слагање партиципа перфекта са објектом

La lettre que j'ai reçue m'a fait un grand plaisir.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Грађење сложеница

Значење ријечи (основно и пренесено)

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура једнојезичких речника и служење њима.

III разред

(4 часа недјељно, 144 часа годишње)

СADRЖАЈИ ПРОГРАМА

Пасивне конструкције

Par+agens

L'énergie solaire est captée par les végétaux.

-de + agens

Dans la guerre, le peuple fut saisi d'un élan inoui.

-bez agensa

La lune est formée, il y a au moins 4,5 milliards années.

-être nommé + im

Il est nommé secrétaire.

Инверзија – будући да је инверзија у упитним реченицама обраћена у овом разреду указати на:

– сложену инверзију

Votre ami n'est-il pas venu?

lequel de

Lequel de ces peintres préférez-vous?

Комбинацију са quel

Dans quelle mesure le journal peut être utile comme source historique.

упитну ријеч + инф.

Pourquoi répondre? Comment réagir?

– субјекат + замјеница

Depuis quand m'attendez-vous?

субјекат + именница

Qui est cet homme?

Инфинитив – активизирати инфинитив у функцији објекта и иза глагола персисије напоменутих у I и II разреду:

Il croit partir demain.

On les voit s'intéresser au développement de la biologie.

Функција субјекта

Raisonner bien est le devoir de tous les hommes instruits.

Функција атрибууга

L'essentiel est de savoir aborder le problème.

Инф. констр. са à/de

Arrive-t il à comprendre tout?

Инф. констр. са à comprendre tout?

Il lui arrive d'oublier ses lunettes.

(обратити пажњу на знатчење глагола)

L'homme apprit à représenter les choses très tôt.

faire

Les échantillons apportés de la Lune font penser que le sol lunaire est inhomogène.

Il a fait construire sa maison par un architecte connu.

laisser + инф.

Il se laisse convaincre par son ami.

Партицип презента

Je l'ai écouté jouant du piano.

Gerundiv

Je l'ai écouté en jouant du piano.

On n'invente qu'en travaillant.

Партиципне реченице

– временска

Séjournant en France il a visité le Louvre.

– узрочна

Les choses étant plus complexes nous nous garderons de porter des jugements téméraires. Je me suis arrêté en voyant une auto devant moi.

– релативна

La chlorophylle est un pigment donnant aux plantes leur couleur.

Партиципи перфекта

- сложени партиципи
ayant parlé-étant sorti-s étant arrêté.

Партиципска реченица

- временска
Ayant dormi trois heures, je fus réveillé.
- узрочна
Epuisé par le travail je ne pouvais pas dormir.

Безличне конструкције

- Униперсонални глаголи
il fait-il pleut-il faut
- Etre+придјев
il est possible, il est probable
(указати на субјектији)
- униперсоналине
Manque-t-il quelque chose à votre bonheur?
конструкције *ca de/à*
Il convient de respecter l'autorité.
Il reste à apprendre la dernière leçon.

Субјунктив – обновити садржаје усвојене у I и II разреду, активно усвојити субјунктив прозента и указати на јављање овог начина у ткв. безличним конструкцијама и иза изјесних глагола.

Обрадити употребе:

- *ca que*
Venez que je vous donne mon livre.
Il est temps que vous penchiez à votre travail.
Croyez-vous qu'il soit capable de le faire?
- иза везника
Bien qu'il parle haut, je ne l'entends pas.
- у релативним реченицама послије суперлативи и других ријечи врхунског значења; послије постављања неког захтјева у главној реченици
C'est la plus belle ville que j'aie jamais vue. Il n'y est personne qui puisse répondre à cette question. On cherche une dactylo qui sache le français et l'anglais.

Кондиционалне реченице – изражавање хипотетичности

- иреалност у садашњости
S'il était ici maintenant, je serais heureux.
- иреалност у прошлости
S'il avait travaillé, il aurait réussi à l'examen.

Номинализација – обновити коришћење именице уместо зависне реченице које су обрађене у другом разреду.

- Dès que l'exposition fut ouverte, il partit.*
Après l'ouverture de l'exposition, il partit.
- Глагол-именица са истим коријеном
construire-la construction
réaliser-la réalisation
succéder-la succession

Бројеви – Читање разломака, математичких знакова и радњи, квадрат и куб у мјерама.

ФОНЕТИКА

Основне самогласничке опозиције (*lit/lou/loup*) и сл.

Везивање условљено „h aspire“ и „h muet“.

Интонација реченице

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најважније серије синонима, хомонима и антонима (G. Gougenheim, *Le français fondamental*).

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура речника синонима, антонима и хомонима као и фразесолошког речника и служење њима.

IV разред

(3 часа недјељно, 96 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сложена реченица

– препознавање односа главне и зависне реченице у тексту, уочавање субјективних конструкција

Каузални однос

– узрочна реченица

parce que

Je suis fatigué parce que je travaillais toute la nuit.

car

Il n'est pas venu car il est malade.

comme (рецептивно)

Comme l'art classique ne reflète que la réalité, l'art moderne à tout prix va à la base.

si....c'est que (рецептивно)

Si l'art dépend si étroitement de l'homme c'est qu'il l'exprime.

– узрочна конструкција

pour+im

Ces matières sont choisies pour la commodité du travail.

à cause de

Elle n'est pas venue à cause des raisons connues.

– партиципација

Le tableau est plein tandis que la nature est profonde

malgré+im

Malgré l'universalité de son oeuvre, son intérieur reste inconnu.

au lieu de + инф.

Au lieu de s' occuper de ses trouvailles il les a emportées dans le laboratoire.

sans que + субј. (рецептивно)

Il fut prêt à nous le dire sans attendre que les autres l'acceptent.

Изражавање хипотетичности

Кондиционалне реченице

pourvu que

Pourvu que la lettre arrive à temps.

Изражавање компаративности

comme... si

Faites comme si c'était normal!

autant...autant

Autant d'hommes autant d'avis différents.

supérieur à

inférieur à

Il a une note supérieure à la moyenne.

plus...plus (рецептивно)

plus...moins, итд.

Plus on lui donne de vitesse, plus le poids va loin.

суперлатив – указати на неке специфичне конструкције које се јављају у тексту:

Une plante des plus rares.
C'est le plus important.
Le meilleur peintre de notre temps.
Venez le plus possible.
le seul, l'unique+subj.
Il est le seul qui soit venu.

Одређени члан

Посесивна, дистрибутивна и демонстративна вриједност.
Les peintres de l'époque. Le bras gauche me fait mal. Nous aurons la leçon le lundi.
Именице са два рода – Pluralia tantum

Бројеви

Читање разломака, математичких знакова и радији.

Творба ријечи

Сложенице (све комбинације)

le chef d'œuvre; l'avant-garde la main d'œuvre; l'aide-mémoire;
le clair-obscur; le va-et-vient.

Деривација ријечи

- а) помоћу префиксa
ultra, infra, sous, sur...
- б) помоћу суфикса
able, ible, ais, ain...

Номинализација

Субстантивирање неких граматичких категорија

- инфинитив
le devoir, le pouvoir
- партиципи првога
le passant, le combattant
- партиципи перфекта
le passé, le blessé, la découverte
- придјев
l'inconscient, le beau, l'essentiel
- адвербе
le bien, le mal, le mieux
Le thème proposé, l'écrivain se mit à élaborer. La question posée, il faut trouver le moyen d'y répondre.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразеологизми. Полисемија.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски рјечници; најпознатије енциклопедије и служење њима.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(3 часа недјељно, 111 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег типа уз продубљивање језичке грађе и уз сљедеће додатне наставне садржаје:

Глаголска група

Passé antérieur.

Футур антeриор. Објаснити принципи творбе, а примјењивати само у датим реченичним моделима. Нарови времена за постериорност:

Passé simple-Passé antérieur/ Futur simple-Futur antérieur

Субјектив перфекта. Облици и употреба.

Књижевност:

Читање, превод, анализа и учење најамет сљедећих пјесама:

1. Alphonse de Lamartine: L'isolement (I полугодините)

2. Paul Verlaine: Le ciel est par-dessus le toit (II полугодините)

III разред

(5 часова недељно, 180 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Синтакса реченице

Зависне реченице (субординација)

а. Везничке реченице:

Поредбене (потпуне и скраћене) *ca comme, plus... que, moins... que,*

Временске *ca quand, lorsque, au moment où, pendant que, dès, dès que,*

Узрокне *ca parce que, puis que, étant donné que,*

Концесивне *ca qui/que, quel que, que, quoi que, si...que, sans que,*

Финалне *ca pour, que, afin que*

Хипотетичне *ca sinon, à condition que, au cas où,*

б. Објекатске реченице *ca que;* проширување репертоара глагола и глаголских израза који захтијевају индикатив, односно субјунктив....

в. Зависно-упитне реченице: систематизација важнијих случајева.

г. Релативне реченице *ca lequel, dont, où,*

Приречене реченице (координација): употреба везника *et, mais, ni, ou, car* – везивање реченица и реченичких дијелова.

Употреба инфинитива

Важнији глаголи који инфинитивну допуну везују: (1) без приједлога, (2), помоћу *de*, (3) помоћу *à*.

Конструкције *ca avant de, afin de, sans,*

Конструкција *ca pour и après + инфинитив passé.*

Морфологија са синтаксом реченичких дијелова.

а. Именничка група

Именице. Специфичности облика за женски род. Множина сложених именица

Pluralia tantum. Именице са два рода,

Одређени члан. Одсуство одређеног члана.

Неодређени члан у множини. Структура *de belles fleurs.*

Бројеви. Редни бројеви од 30 па даље.

Демонстративи као детерминанти и у функцији промјена.

Придјеви. Систематизација грађења женског рода и множине. Синтетички компаративи.

б. Глаголска група

Личне замјенице. Мјесто ненаглашених облика. Замјеница оп^т систематизација.

Глаголи. Систематизација глаголских облика: индикатив (презент, сложени перфект, имперфект, илусквамперфект, футур, антериорни футур), субјунктив (презент, перфект), кондиционал (презент, перфект). Употреба времена (важнији случајеви). Ирономинални глаголи. Проширивање значења о пасивним конструкцијама. Систематизација значења о слагању нартицина. Најважнији аспектски глаголи. Проширивање листе неправилних глагола.

Прилоги. Систематизација најважнијих прилога. Облици на (ата) (ста).

ФОНЕТИКА

1. Основне самогласничке опозиције:

- образац lit/lu/loir;
- обрасци peur/père, mener/mène, je dis/j'ai dit, le/les, ce/ces и слично;
- обрасци pain/peine, paysan/paysanne, bon/bonne, vient/viennent.

Везивање најчешћих ријечи које почињу аспиркованим „h“ у опозицији са нијемим „h“.

2. Могућност испуштавања нијемог е (основна правила).

3. Дистинктивна вриједност затвореног и отвореног е у сфери глагола (је parlai/partais, је parlerai/parterais).

4. Дистинктивна вриједност простог и удвојеног g у сфери глагола (имперфект и футур глагола courir, meurir, conquérir).

ПРАВОПИС

1. Правописне облике предвиђене за овај разред у одјељку морфологије (посебно: правописне особености глагола на ег, писање прилога на -ment и писање бројева словима и цифрама).

2. Писање наших ријечи и имена у француском.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најважније серије хомонима, синонима и антонима из основног француског речника (G. Gougenheim, Le français fondamental).

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Синтагматски рјечник, рјечник синонима, ортографски рјечник, рјечник изговора, фразесолошки рјечник и сл.

КЊИЖЕВНОСТ

Читање, превод, анализа и учешће на највећим сједишћима пјесама:

Pierre Ronsard: Mignonne, allons voir si la rose (I полугодините)

La Fontaine: Fables-Les animaux malades de la peste (I полугодините)

Charles Baudelaire: Correspondance (I полугодините)

Jacques Prevert: Le retour au pays (II полугодините)

Читање, превод и анализа:

Guy de Maupassant: La parure (II полугодините)

IV разред

(4 часа недјељно, 128 часова годишње)

СADRŽAJI ПРОГРАМА

Синтакса реченице

Зависне реченице (субординација)

а. Везничке реченице

Поредбене (потпуне и скраћене) са aussi...que, autant...que aussi bien que.

Основно правило о употреби глагола faire у овим реченицама.

Временске са comme, tant, que, depuis que, avant que, jusqu'à ce que. Конструкција са à peine.

Узрокне са comme, c'est que, non que.

Опозитивне са tandis que, alors, que. Конcessivna хипотеза: quand même (+ кондиционал) même si (+ имперфект)

Посљедичне са si que, tant que, au point que, tellement que, si bien que, de telle façon que.

Хипотетичне са à moins que, pourvu que. Альтернативна хипотеза: que...ou, que/ou, que/ou non (qu'il fasse beau ou qu'il pleuve, j'irai me baigner. Qu'il pleuve ou non, nous sortirons cet après-midi).

6. Објекатске реченице са que, даље прониривање репертоара глагола и глаголских израза који захтијевају индиктив, односно субјунктив. Употреба де се que послије глагола као се réjouir, s'affliger, se vanter.

Напоредни реченице (јукстапозиција).

Најважнија значења.

Извисно-упитне реченице (директно питање). Типови фразе: adverbe+est-ce que (Quand est-ce qu'il est?), sujet+verbe+adverbe (Vous habitez où?)

Употреба инфинитива. Конструкције faire и laisser+инфинитив.

Конструкције: au point de+инф.

Партиципска реченица. Партиципи презента и герундива са вриједносту везничке реченице (временске, узрокне, кониссивне или хипотетичне). Апсолутни партиципи.

Морфологија са синтаксом реченичних дијелова.

a. Именничка група

Именице, поименчавање приједева и других категорија.

Одређени члан. Поресивна, демонстративна и дистрибутивна вриједност.

Неодређени члан у јединини. Разликовање од основног броја.

Партитивни члан – ширка синтакса.

Приједеви. Мјесто приједева уз именницу. Суперлатив са поресивом. Приложна употреба.

Бројеви. Апроксимативни (на пр. centaine) – и разломачки.

Демонстративи. Облици ce, cela и њихова употреба. Neutrume le.

Поресивни као детерминанти и у функцији пропомена. Специфични поресивни обрти.

б. Глаголска група

Личне замјенице. Синтакса наглашених облика. Замјеница soi.

Глаголи. Систематизација глаголских облика: индиктив (прости перфект, антериорни перфект), субјунктив (имперфект и паусквамперфект - само 3. лице једнине пасивно).

Употреба времена (важнији случајеви). Најчешћи модални глаголи (најчешћи то pouvoir, devoir, sembler). Проширивање листе неправилних глагола. Универсоналне конструкције – најчешћи глаголи.

Прилоги. Везнички прилоги и инверзија субјекта послије неких од њих (à peine, aussi, encore) у писаном језику. Реченички прилоги (heureusement, sans doute, peut-être и сл.) и њихова синтакса у данашњем француском. Експlicitивно ne (писани језик).

ФОНЕТИКА

Вежбе из фонетике.

1. Слајање гласова на прелазу ријечи унутар ритмичке групе (прикључивање – l'enchaînement).

2. Забрањено везивање унутар ритмичке групе.

3. Носни самогласници у везивању (en allant, on a un ami, le moyen âge, насупрот un bon ami, bon élève, rien à faire).

4. Дужина самогласника (наглашених).
5. Мјесто нагласка у француском (accent tonique, accent d'insistance).

ПРАВОПИС

Правопис облика предвиђених за овај разред у одјељку морфологија (посебно: правописне особености глагола па -oîr и -re).

Растављање ријечи на слогове.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најважније серије хомонима, синонима, и антонима; фразесологизми.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Енциклопедијски рјечник (општи и посебни, културолошки, ка пр. рјечник књижевних термина, рјечник основних лингвистичких термина, рјечник позоришних термина и сл.).

КЊИЖЕВНОСТ

Читање, превод и анализа:

1. Jules Romains: La naissance d'une ville (I полугодините)
2. Marcel Pagnol: Topaze (II полугодините)
(Chrestomathie de la littérature française, XX с., Univerzitet Kiril i Metodij, Skopje, 1984.)

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Примјењује се програм за гимназију општег смјера.

III разред

(2 часа недјељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Пасивне конструкције

Par+агенс

L'énergie solaire est captée par les végétaux.

- de+агенс

Dans la guerre, le peuple fut saisi d'un élan inoui.

- без агенса

La lune s'est formée, il y a au moins 4,5 milliards d'années.

- être nommé+im

Il est nommé secrétaire.

Инверзија – будући да је инверзија у упитним реченицама обраћена раније, онда се указује на:

- сложену инверзију

Votre ami n'est-il pas venu?

- lequel de

Lequel de ces peintres préférez-vous?

- комбинацију ca quel

Dans quelle mesure le journal peut être utile comme source historique?

- упитну ријеч+инф.

Pourquoi répondre? Comment réagir?

- субјекат+замјеница
Depuis quand m'attendez-vous?
субјекат+именица
Qui est cet homme?

Инфинитив – обновити инфинитив у функцији објекта и иза глагола нерцепције напоменутих у I и II разреду.

Il croit partir demain.

On les voit s'intéresser au développement de la biologie.
Функција субјекта

Raisonner bien est le devoir de tous les hommes instruits.
Функција атрибута

L'essentiel est de savoir aborder le problème.

- инф. конструкција *ca à/de*

Arrive-t il à comprendre tout?

Il lui arrive d'oublier ses lunettes.

(обратити пажњу на значење глагола)

L'homme apprit à représenter les choses très tôt.

- *faire*

Les échantillons apportés de la Lune font penser que le sol lunaire est inhomogène.

- *laisser + инф.*

Il se laisse convaincre par son ami.

Партицип презента

- Je l'ai écouté *on* jouant du piano.

Герундив

- Je l'ai écouté *en* jouant du piano.

On n'invente qu'en travaillant.

Партицип перфекта

- сложени партиципи
ayant parlé-étant sorti-s' étant arrêté.

Безличне конструкције

Универсални глаголи

il fait-il pleut-il faut

Etre+придјев

ce est possible, il est probable

(указати на субјунктив)

- **универсалне конструкције**

Manque-t-il quelque chose à votre bonheur?

- **конструкције *ca d'à***

Il convient de respecter l'autorité.

Il reste à apprendre la dernière leçon.

Субјунктив – обновити и утврдити трајиво из I и II разреда, активно усвојити субјунктив презента и указати на јављање овог начина у ткz. безличним конструкцијама и иза изјесних глагола.

Обрадити употребе:

- *ca que*

Venez que je vous donne mon livre.

Il est temps que vous pensiez à votre travail.

Croyez-vous qu'il soit capable de le faire?

- **иза везника**

Bien qu'il parle haut, je ne l'entends pas.

- у релативним реченицама послије суперлатива и других ријечи посебног значења; послије постављања неког захтјева у главној реченици.

C'est plus belle ville que j'aie jamais vue. Il n'y est personne qui puisse répondre à cette question. On cherche une dactylo qui sait le français et l'anglais.

Кондиционалне реченице – изражавање хипотетичности

– иреалност у садашњости

S'il était ici maintenant, je serais heureux.

– иреалност у прошлости

S'il avait travaillé, il aurait réussi à l'examen.

Номинализација – активирати из II разреда коришћење именице уместо зависне реченице.

Dès que l'exposition fut ouverte, il partit.

Après l'ouverture de l'exposition, il partit.

глагол-именица са истим коријеном

construire-la construction

réaliser-la réalisation

succéder-la succession

Бројеви

Читање разломака, математичких знакова и радни, квадрат и куб у мјерама.

ФОНЕТИКА

Основне самогласничке опозиције (lit/lu/lour) и сл.

Везивање условљено „h aspire“ и „h muet“.

Интонација реченице.

ЛЕКСИКОГРАFIЈА

Структура стручних рјечника и њихово коришћење.

IV разред

(2 часа недјељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сложена реченица

– приснознавање односа главне и зависне реченице у тексту, уочавање субјунктивних конструкција

Каузални однос

– узрочна реченица:

parce que

Je suis fatigué parce que je travaille toute la nuit.

car

Il n'est pas venu car il est malade.

comme (рецептивно)

Comme l'art classique ne reflète que la réalité. l'art moderne à tout prix va à la base.
si....c'est que (рецептивно)

Si l'art dépend si étroitement de l'homme c'est qu'il l'exprime.

– узрочна конструкција

pour+im

Ces matières sont choisies pour la commodité du travail.

à cause de

Elle n'est pas venue à cause des raisons connues.

Партиципија

L'appel lancé, les élèves vinrent en courant.

– ка глаголима и глаголским изразима

Je suis enchanté de faire votre connaissance.

– консективни однос:
c'est pourquoi
Il est malade c'est pourquoi il ne sort pas.
au point que (речен.), au point de (речентивно)
L'art pénètre la vie de la société au point qu'il passe du domaine de science à celui de la pratique.
de sorte que, de façon que
Il écrit d'une manière compréhensible de sorte que les lecteurs puissent le comprendre.

Изражавање циља, намјере

– финална реченица
pour+инф.
pour que+субјунктив
Ils ont le même but et pour y arriver ils emploient les mêmes moyens.
afin de, afin que
Финална конструкција (речен.)
Je tiens à ce que vous veniez.
– изражавање концесивности
– концесивна реченица са везницима:
bien, que, quoique, malgré que
– изражавање супротности
tandis que
Le tableau est plein, tandis que la nature est profonde.
malgré +im
Malgré l'universalité de son œuvre, son intérieur reste inconnu.
au lieu de+инф.
Au lieu de s'occuper de ses trouvailles il les a emportées dans le laboratoire.
sans que+субј. (речен.)
Il fut prêt à nous le dire sans attendre que les autres l'acceptent.

Изражавање хипотетичности

Кондиционалне реченице
pourvu que
Pourvu que la lettre arrive à temps.

Изражавање компаративности

comme...si
Faites comme si c'était normal!
Суперлатив – указати на неке специфичне конструкције које се јављају у тексту:
Une plante des plus rares.
C'est le plus important.
Le meilleur peintre de notre temps.
Venez le plus vite possible.
le seul, l'unique+субј.
Il est le seul qui soit venu.

Одређени члан

поссесивна, дистрибутивна и демонстративна вриједност
Les peintres de l'époque. Le bras gauche me fait mal.
Nous aurons la leçon le lundi.
Именине са два рода – Pluralia tantum

Бројеви

– Читање разломака, математичких знакова и радњи

Творба ријечи

Сложенице (све комбинације)

– le chef d'œuvre; l'avant-garde la main d'œuvre; l'aide-mémoire; le clair-obscur; le va--et-vient.

Деривација ријечи

а) помоћу префиксa (ultra, infra, sous, sur...)

б) помоћу суфикса (able, ible, ais, ain...)

Номинализација

Супстантивирање неких граматичких категорија

– инфинитив

le devoir, le pouvoir

– партицип пресенга

le passant, le combattant

– партицип перфекта

le passé, le blessé, la découverte

– придјев

l'inconscient, le beau, l'essentiel

– адверб

le bien, le mal, le mieux

Le thème proposé, l'écrivain se mit à l'élaborer. La question posée, il faut trouver le moyen d'y répondre.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразесологизми. Полисемија.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Стручни и енциклопедијски рјечници.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УНУТСТВО)

Објављивање програма

Програм првог страног језика намјењен је четвротодишњем образовању и васпитању у гимназијама у сва три смјера и чини заокружену цјелину са програмом страних језика за основну школу, обезбеђујући тако континуитет учења страног језика започетог у основној школи.

Структуру програма чини:

а) захтјеви и садржаји који су заједнички за сва три смјера гимназије,

б) захтјеви и садржаји који су диференцирани према разликама у фонду

часова и укупној оријентацији датог смјера гимназије, а који чини
– школски писмени задаци (за сваки разред посебно, са разликама у II, III и IV разреду);

– лектира – за сваки разред посебно (са разликама у II, III и IV разреду);

– језичка грађа (за сваки језик и сваки разред посебно, са разликама од II разреда);

– књижевност (за сваки језик и сваки разред посебно, у II, III и IV разреду гимназије друштвено-језичког смјера)

Овакав начин структуирања садржаја програма захтјева да сви наставници страних језика добро проуче програм у цјелини, да уоче разлике које се односе на тип гимназије и да то имају у виду приликом избора конкретних садржаја. Тако, на пример, разрада теме: разни видови умјетничког и научног стваралаштва (III разред) даје могућност да се виме времена и пажње поклони умјетничком стваралаштву у општем типу гимназије и друштвено-језичком смјеру.

Теме су дате оквирно што омогућује различиту стваралачку реализацију. За обраду поједињих тема и као повод за разговор, поред текста у уџбенику, треба да послуже и други извори информација, као и звучни снимци одобраних наставних материјала на страном језику (тонске и видео касете, траке и плаоче), телевизијске емисије, филм, дијафилм и друга АВ средства.

Неке теме се могу обрадити и преко усмјерених говорних вјежби. Иначе, тематику програма не треба поистовjeштављати са текстовима у уџбенику и зато наставник бира оне текстове и садржаје који највише доприносе реализацији циља и задатака наставе страног језика.

Настава страних језика у сва три смјера гимназије има хуманистичку оријентацију, разнолика је и богата у језичким и тематским садржајима. Поред садржаја који се односе на језик, заступљени су, у потребију мјери, и садржаји у вези са цивилизованим, културном умјетношћу, научно-техничким достигнућима народа чији се језик учи, као и одломци из одобраних дјела из књижевности и научно-популарне литературе.

Језички програми надовезују се на програме основног образовања и васпитања и имају линесарно-синхронну структуру. Програми се заснивају на синтаксичној прогресији, а језички захтјеви су формулисани у категоријама дескриптивне граматике са елементима комуникативног приступа. Неки захтјеви су означени са (Р) што значи да се у том разреду очекује савладавање само на речептивном нивоу.

Комуникативне функције су у овом програму добиле посебно мјесто. Наведене су на крају заједничког дјела програма и предвиђене су за обраду од I до IV разреда. У оквиру поједињих комуникативних функција постоје многе функционалне јединице (нпр. поздрављај, форме исказивања слагања или неслагања и сл.) које треба проширивати и богатити. Важно је да ученик активно савлада најчешће садржаје.

Лектира је предвиђена за сва четири разреда и у складу је са захтјевом за осамостаљивање ученика и њиховим оснособљавањем за информативно читање. Будући да је циљ лектире да се ученици оснособе да разумију текст на страном језику и да се осамостале у раду, обраду лектире не треба изједначавати са интензивном обрадом текста из уџбеника, нити треба текстове предвиђене за лектиру читати на часу. Ови текстови су предвиђени за самостални рад ученика код куће и за сумирање тог рада на часу.

Вријеме које треба посветити обради лектире на часу (разговор, дискусија, анализа) зависи од недјељног фонда часова у сваком разреду:

- а) до 6 часова годишње за фонд од два часа недјељно
- б) до 8 часова годишње за фонд од три часа недјељно
- ц) до 12 часова годишње за фонд од четири и пет часова недјељно.

Број школских писмених задатака одређен је зависно од утврђеног недјељног фонда часова (по један писмени задатак у сваком полугодину за фонд од два часа недјељно, а по два писмена задатака у сваком полугодину за фонд од три и више часова недјељно). Један од њих се може замјенити писменом пројектом објективног типа. Пројект објективног типа треба да обухвати више аспеката знања ученика (нпр. разумјевање слушањем, разумјевање читањем, писмено реаговање на усмени подстицај или реприку, употребу функционалних јединица, примјену стеченог знања из граматике и сл.).

Начин остваривања програма

Ефикасност остваривања свих задатака наставе страних језика условљена је интензивним учешћем сваког ученика у васпитно-образовном процесу и његовом путном мотивисању за рад. Ово се може постићи коришћењем одговарајућих наставних средстава и форми рада (АВ средстава и најразноврснији аутентични материјал који је у складу са програмом).

Слушање и говор представљају најзмјеничне активности у споразумјевању, стога је веома важно да и сваки ученик подједнако добро савлада. То се постиже разгранатим системом вјежби, почев од припремања дијалога, резимеа, спонтане

конверзације, дијалошких облика усмјереног и слободног разговора, вођења интервијуа, репродуковања и резимирања било одсуписаног или прочитаног текста, оснособљавања за преношење и тумачење порука, вježbi из примјештање граматике ради систематизације усвојене граматичке грађе. При овако организованом раду наставник је водитељ, организатор и координатор.

Поред наведених усмених облика рада претпостављају се и различити облици писмених вježbi: диктати познатог и непознатог текста, вježbe трансформације и допуњавања, проширувања и сажимања реченице или текста, оснособљавање за писање биљешки и њихову интерпретацију, писање вођених сastava и есеја, попуњавање различитих формулара, писање писама, молби, биографија и сл. Оснособљавање за служење рјечником и другим изворима информација треба да буде стапло, како на часовима тако и код куће.

Читање (информативно читање, читање у себи) по својој важности има једно од централних мјеста у настави. Понеко су ученици у основиош школи савладали информативно читање, у гимназији ово умјење треба даље развијати и његовати. Важно је да се ученици, прикладним задацима (нпр. питања типа, „тачно нетачно“, питања са вишеструким избором одговора, унапријед постављена питања и сл.) упућују да сами себе пројеравају у којој су мјери разумјели прочитано. Језичко погађање на основу контекста, при томе, има важну улогу али се никако не може занемарити и коришћење рјечника (двојезичних и једнојезичних). Јер, коришћење рјечника има посебан значај за даље образовање и самообразовање као и за будуће занимљавање.

По правилу, велики дио расположивог времена треба посветити увијежбавању, трансформисању и интегрисању језичког материјала а не само његовој презентацији. Ученик треба да буде свјестан опога што ради и зашто то ради. Учење страног језика не смје да буде само стицање умјења, оно има много ширу образовну и васпитну функцију. Стапна интелеktуална активност захтјева од ученика пажњу, запажање појединости, намјесе и примјешту мисаоних активности, као што су анализа, синтеза, индукција и ледукција.

Ученицима треба преноручити да прате поглавицу, одабране филмове и емисије на телевизији и радију, као својеврstan и стапан домаћи задатак. На часу, садржаји ових емисија представљаће тему за разговор, тумачење лексике, појединости фраза и израза, развијање и увијежбавање комуникативних говорних модела.

Настава страних језика има долирних тачака са другим предметима, као што су: језик ученика, историја, географија, музичка и ликовна умјетност. Корелација међу њима је неопходна ради боље ефикасности у настави.

ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ОД I – IV РАЗРЕДА

У I разреду ученик треба да:

- усвоји предвиђене морфосинтаксичке структуре и око 250 ријечи и израза;
- развија усмено изражавање уз прихватљив изговор и интонацију и осноспособи се за двосмјерну комуникацију;
- развија способност разумјевања саговорника (непосредно и путем медија) о темама из свакодневног живота и савремених збивања у свјету и наној земљи;
- осноспособи се за давање основних информација о себи, наној земљи и стеченим сазнањима у оквиру обраћене тематике;
- развија читање у себи и разумјевање различитих врста писаних текстова уз помоћ рјечника;
- коректно се писмено изражава у оквиру усвојене лексике и раније обраћене тематике.

У II разреду ученик треба да:

- усвоји предвиђене морфосинтаксичке структуре и око 300 нових речи и израза;
- учествује у разговору о актуелним темама у оквиру предвиђене и радије обрађене тематике;
- даје усмене и писане резимес оних садржаја са којима се упознао непосредно, путем читanja и преко представа јавног информисавања;
- даље развија способност читanja у себи са ширим обимом језичке грађе од one коју је продуктивно усвојио;
- препознаје значење иепознатих речи у контексту;
- развија способност писаног изражавања, пине краће саставе у вези са обрађеним темама и датим тезама.

У III разреду ученик треба да:

- усвоји предвиђене морфосинтаксичке структуре и око 350 нових речи и израза;
- усавршава спонтано усмено изражавање;
- разумије усмено излагање саговорника и саопштава сопствено мишљење и ставове;
- попуњава формуларе (телеграме, унутришње итд.);
- користи разне изворе информација (усмене и писмене) и да их интерпретира;
- развија способност читanja сложенијих језичко-стилских текстова уз коришћење речника;
- способи се за усмено и писмено превођење краћих саопштења и разговора.

У IV разреду ученик треба да:

- усвоји предвиђене морфосинтаксичке структуре и око 300 нових ријечи и израза;
- способи се за преношење, превођење и тумачење порука;
- способи се за давање података о себи, свом школовању и интересовањима;
- преводи, усмено и писмено, краћа саопштења и разговоре са страног на материјални језик и обратно.

Ради успјешне реализације програма треба формирати групе до 20 ученика.

ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе другог страног језика је стицање нових знања и овладавање новим језичким системом што доприноси проширувању и богаћењу општих изражajних и интелектуалних могућности ученика, упознавање културе, обичаја и начина живота народа чији се језик учи као и развијање естетских и моралних вриједности.

Задаци наставе другог страног језика су да ученици:

- упознају основне карактеристике система језика и језичких структура и усвоје око 1.400 најfrekventnijih ријечи и израза;
- усвоје правилни изговор и интонацију;
- разумију саговорника и усмено излагање о темама из свакодневног живота;
- овладају техником гласног читanja и читана у себи и разумију једнословне текстове с темама из свакодневног живота, текстова са научно-популарним садржајима и сл.
- савладају основе ортографије ради коректног писменог изражавања у оквирима усвојене лексике и језичких структура;

- способе за давање информација о себи, о свом дому, о нашој земљи, њеним природним љепотама и културно-историјским тековинама
- упознају са начином живота народа чији језик уче и тековинама њихове културе и цивилизације
- развију интелектуалне особености и подигну општи образовни и културни ниво
- изграде свијест о потреби сарадње и толеранције међу народима
- овладају методама за даљи самостални рад на богаћењу и усавршавању стеченог језичког знања.

Комуникативне функције

Говорне моделе који се употребљавају у комуникацији у реалијум животним ситуацијама у зависности од контекста и знања језика проширувати, обогаћивати и нијансирати из разреда у разред привлачење пажње, ословањавање познате и непознате особе; представљање себе и трећег лица; исказивање свиђања и несвиђања, слагања односно неслагања с минијатуром саговорника; тражење и давање дозволе; честитала и исказивање лијепих жеља; позивање у госте, прихватање односно неприхватање позива; изражавање могућности, немогућности, обавезе и непостојања обавезе да се нешто уради; обавјештење и упозорење; предлагање да се нешто уради; одобравање или неодобравање нечијих поступака, приговора; изражавање задовољства или нездовољства; изрицање забране, наредбе; изражавање изненађења, чуђења, ујерености, претноставке или сумње; исказивање физичких тегоба, расположења, нерасположења, радости, забринутости, исказивање симпатије; давање предности, сајета.

ЗАЈЕДНИЧКИ ДИО ПРОГРАМА

II разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Теме из прстходне године које се тичу свакодневног живота и рада у породици, школи и мјесту у коме ученик живи (у земљама чији се језик учи и нашој земљи), интегришу се у нове шире теме: краћа путописа, посјете позоришту, музеју, знаменитим мјестима. Основни подаци из историје и културе народа чији се језик учи и наших народа.

Ошта географска обилежја и туристичка подручја земаља чији се језик учи. Главни град. Повац и карактеристични обичаји.

Природне љепоте, туристички центри и природни богатства земља чији се језик учи и наше земље.

Школски писмени задаци: по један писмени задатак у сваком полуодишишту.

III разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Теме из савременог живота у земљама чији се језик учи и нашој земљи. Културно-историјски споменици и друге знаменитости карактеристичне за разумевање културе и обичаја народа чији се језик учи.

Примјери људске солидарности. Заштита човјекове средине. Спортске и друге активности младих.

Национални празници и обичаји. Путовања (превозна средства, информације на станицама, аеродрому, туристичкој агенцији, хотелу и ресторану).

Школски писмени задаци: по један писмени задатак у сваком полуодишишту.

IV разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Тематика

Живот и рад ученика у школи и ван ње. Школовање и избор занимаша. Међународна сарадња омладине. Алтернативне теме из свакодневног друштвеног живота у земљама чији се језик учи и нашој земљи. Средства јавног информисања. Достигнућа савремене науке и технике. Из живота и рада знаменитих људи. Културно-историјско благо. Пrikaz знаменитости наше земље странцу.

Школски писмени задаци: по један писмени задатак у сваком полуодишишту.

Комуникативне функције

Проширујути у сваком разреду говорне моделе који се употребљавају у комуникацији у реалијним животним ситуацијама у зависности од контекста и знања језика; привлачење пажње, ословањавање познате и непознате особе; представљање (себе и трећег лица); исказивање смиљања и несмиљања, слагања односно неслагања с минијатурем саговорника; тражење и давање дозволе; честитање и исказивање лијепих жеља; позивање у госте, прихватање односно неприхватање позива; изражавање могућности, немогућности, обавезе и непостојања обавезе да се нешто уради; обавјештење и упозорење; предлагање да се нешто уради; одобравање или неодобравање нечијих поступака, приговора; изражавање задовољства или нездовољства; изрицање забране, наредбе; изражавање изненађења, чуђења, ујерености, претпоставке или сумње; исказивање физичких тегоба, расположења (радости, забринутости и др.); исказивање симпатије; давање предности, савјета.

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

II разред

(2 часа недјељно, 70 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. Реченица

1. Независно сложена реченица са and, but, or, either...or neither...nor
She's either stupid or lazy
I wanted to join him but I was busy.

2. Питања

- a) „WH” questions
What does he on Sundays?
- b) Кратка питања
Who in? Where?, Who with? What about?
When is she leaving?
Who are you going out with?
- b) Tag questions
She speaks English, doesn’t she?
Betty and Peter aren’t here, are they ?

3. Неуправни говор

- a) изјаве - уводни глагол у једном од садашњих времена
Bill says (that) he knows what he is doing.
- b) молбе, захтјеви, наредбе
He wants me to say something
He asked me stay at home.
- b) питања - уводни глагол у једном од садашњих времена
 - Yes/No questions
He asks me if am tired
 - „WH” questions
Jane wants to know who is going to the cinema.

II ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- a) Одређени члан уз називе планинских вијетана, имена земља.
The USA, the Rockies
- b) Одређени члан уз именце јединице у својој врсти
The sun, the moon, the World, the Bible, the sky
- b) Неодређени члан у изразима за мјеру, количину и вријеме
He is doing 90 miles an hour
How much is a pound of sugar?
I won’t be a minute
- г) Изостављање члана уз називе континента, језера, земља, појединачних планина и острва
Europe, Lake Bled, Italy, Kozara, Sicily

2. Именице

- a) Множина најчешћих сложеница
boyfriends, grown-ups, policemen, ashtrays, brothers-in law
- b) Именице са глаголом у јединини (news, information и др.)
Where can I get some information?
The news is on at 7.30
- b) Именице са глаголом у множини (people, police, cattle и др.)
Were there many people in the street?
The police are after him
- г) Герунд
 - у функцији субјекта
Swimming is healthy
 - у функцији објекта
I hate getting up early

3. Замјенички облици

- a) Замјенице
 - повратне замјенице

- Look at yourself!
- Присвојне замјенице
My records are here; where are yours?
 - Упитне замјенице whose, which
Which of these books have you read?
 - Неодређене замјенице (some, any, no и сложените са some, any и no - somebody, someone, something, anybody, anyone, anything, nobody, no one nothing)
There is something in the air
Is there anything, (everything.)
No one knows everything
 - 6) Упитне ријечи у функцији приједва
What information have you got?
Whose dog is Freddie?

4. Придјеви

- a) Аналитички компаратив и суперлатив
She is more attractive than her sister
This is the most exciting film I've ever seen.
- б) НЕПРАВИЛНО ПОРЕБЕЊЕ (good, bad, little)
I've get a better car now
The weather was worse yesterday than it is today

5. Бројеви

Прости бројеви преко 100.

6. Партитивни квантификатори

a slice of bread, a bottle of wine, a bar of chocolate, a cup of tea

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

- а) Вријеме и аспект глагола - понављање
б) The Simple Past Tense неправилних глагола
I saw him yesterday
The Present Perfect Tense
- за упрано завршеној радњи
I've just had my breakfast
- у резултативном значењу
Tom has lost his pen
- в) The Past Continuous Tense
- за истичање дужег трајања једне прошлије радње у односу на другу прошлу радњу
They were watching TV when the telephone rang
- за истичање трајности радње
It was raining all day yesterday
- г) Future time - will (shall)
She will be fifteen next month
I will do it.
- д) Императив - одрични облици за сва лица
Don't be late
Don't let him drunk
- е) Непотпуни глаголи
can (be able to) simple present, simple past, simple future
I couldn't find my keys
I shan't be able to help you
must (have to) - simple present, simple past, simple future
I have to go.
Did he have to change his plans?

They'll have to drive faster
may (значење дозволе)
May I use your phone please?
ж) Најчешћи двочлани глаголи (фразални и предлогови)
wait for, get on/off, look at, look for

2. Прилоги

- а) Извођење прилога
Jane speaks English perfectly
- б) Прилог well
You have done it well

IV ТВОРБА РИЈЕЧИ

Најчешћи префиксни и суфикси за творбу пријеци
il-, im-, ir-, un-, able, ful, less, -y и др.

V ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразе

I'm very fond of you
Seeing is believing
There is no use crying over spilt milk

III разред

(2 часа недјељно, 70 часова годишње)

Садржали програма

I РЕЧЕНИЦА

1. Сложена реченица

- а) Релативне клаузе
The boy that you saw in the garden is Mary's son.
He is the man who can help us.
Mary's brother, who lives in
England, is coming to see her next week.

- б) Адвербијалне клаузе

- за поређење
He is brighter than his sister.
- за мјесто
We'd like to know where he is.
- за вријеме
He hasn't phoned since last August.

2. Слагање времена

I know that he was right.
We thought that we could get there on foot.

3. Неуправни говор

- а) Слагање времена у потврдијо реченици
(глагол главне реченице у једном од прошлих времена)
„I was busy yesterday”. She said that she had been busy the day before.
- б) Слагање времена у упитној реченици
(глагол главне реченице у једној од прошлих времена)
 - Yes, No questions
„Have you ever been abroad”? They asked me if I had ever been abroad.
 - „WH” questions
„When did Peter leave for London?”
She asked me when Peter had left for London.

4. Питања

- a) Поправљање упитних фраза (tag questions)
She will like it, won't she?
You are not tired, are you?
- b) Учтива питања
Would you show me your passport, please?
Could you tell me the right time, please?

II ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- a) Одређени члан испред презимена у множини, испред назива музичких инструмената, у приједлошким фразама:
The Browns, the guitar, in the afternoon
- b) Неодређени члан у звучним реченицама
What a pity! What a beautiful morning!
- c) Нујти члан уз називе спортова
He is good at basketball.

2. Именице

- Придјевска употреба именице
She put the key on the window sill.
They always buy animal calendars.
They discuss the oil production costs.
- pluralia tantum
stairs, glasses, scales, manners

3. Замјенички облици

Замјенице

- a) Узајамно-повратне замјенице
Each other, one another
Tom and Mary have always helped each other.
If we want to live together we must try
to respect one another.
- b) Релативне замјенице
who, which, whose, what, that
Nobody knows who has done that.
Is this the room in which you study?
The house was exactly what they wanted.
- c) Одричне замјенице
none, сложенице - са no - nobody, no one, nothing
None of them came.
I know nothing about it.
There was nobody in the office yesterday.

4. Придјеви

- a) обновити поређење придјева
- b) Придјеви у номиналној функцији
The young always argue with the old.

5. Бројеви

Четири рачунске радње

Five and five is (are) ten
Five times five is (are) twenty-five
Twenty-five divided by five equals five
Two from eight leaves six.

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

- a) Вријеме и аспект глагола - обновљавање
- b) The Present Perfekt Tense

- уз прилоге ever, never, since, for, lately
 Has he ever broken this leg before?
 They have never been so hungry.
 I haven't seen him lately.
- У континуативном значењу
 Have you had any guests today?
- б) The Past Perfect Tense
 After I had heard the news I hurried to see him.
- г) The Passive Voice (simple present, past)
 Football is played all over the world.
 This text was written a hundred years ago.
- д) Исполнуни глаголи – should, would, ought to
 He should behave himself.
 They ought to be here any moment now
- ђ) Двојчлани глаголи (фразални и приједлошки)
 take to, depend on, complain of
 take after, take part, be fond of
- е) Gerund
 - Послије приједлога
 How about going for a walk?
 Thank you for telling me the truth.
 - Послије неких глагола (like, love, hate, enjoy, keep on)
 She loves being busy.
 He kept on looking at me.

2. Прилоги

Поређење приједева
 easy - easier - easiest
 clearly - more clearly - most clearly

IV ТВОРБА РИЈЕЧИ

Најчешћи префиксни и суфиксни за творбу глагола
 sis-, mis-, re-, -un-, en-, -ize, -fy

V ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идојими и фразе

I felt like a fish out of water.
 Easy come easy go.
 She had butterflies in her stomach
 before she started to speak.

VI ЛЕКСИКОГРАФИЈА, СТРУКТУРА И КОРИШЋЕЊЕ ЛЕДНОЛЕЗИЧНИХ РЈЕЧНИКА

IV разред

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I РЕЧЕНИЦА

1. Сложена реченица

- Адвербијалне клаузе
 - намјерна
 He got up early in order to catch the first morning train
 - Узрочна
 We couldn't come because we were busy.

б) Погодбене реченице

- **Реална**
If it snows, we shall not go out
 - **Потенцијална**
If I had more time, I would keep a diary.
 - **Иреална**
We Would have helped her if it had been possible.
- в) Слагање времена - обновити**
They said that they would do everything they could
- г) Индикретна питанја - обновити**
She asked me if I had heard what had happened.

II ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- а) Обновити научене употребе члана**
- б) Одређени члан уз градивне именице, називе годишњих доба обједа, уз називе институција, хотела, биоскона**
The butter your got yesterday was not quite fresh.
The winter of 1983, was very mild.
They always stay at the Royal Hotel.
The dinner is getting cold.
- в) Нујти члан уз дижелове дате (са приједлогом at)**
At dawn, at midnight
- г) Члан уз називе новина и часописа**
Time, The, Times, Newsweek, The Observer.

2. Именице

- а) Обновити множину именице**
- б) Генитив мјере**
A mile's distance, a two weeks' holiday,
a ten tons' weight

3. Замјенички облици

- а) Замјенице**
- **обновити научене замјенице**
 - **Безлична употреба личних замјеница множине (we, you, they)**
You'd say that he is an honest man.
They believe that this winter will not be cold.
 - **Неодређено one**
I'd like to try a dress on
Which one?
The yellow one in the shop-window.
 - **Опште замјенице (each, all, сложенице са every, everybody, everyone, everything)**
Is this all you know about it?
Each had to answer the same question.
You have spoilt everything by your behaviour.
- б) Детерминатори**
- **Општи детерминатори (every, each, all)**
Every day is the same.
Each boy got an apple.
ALL my friends have children.

4. Придјеви

- Обнављање употребе и поређење придјева

5. Бројеви

- Децимали и разломци

III ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- a) Вријеме и аспект глагола - обновити
- b) The Present Perfect Continuous
He has been sleeping for hours.
What have you been doing since I last saw you?
- c) The Passive Voice (future, present perfect)
All the letters will be posted tomorrow.
His books have been translated into English.
- d) Gerund
- Постојије придјева worth, busy
She was busy washing her hair.
This book is worth reading.
- e) Инфинитив са „to“ и без „to“
They wanted to say something.
I can't understand it.
She told me to come as soon as possible.
They made me change my mind.
- f) Постојије упитних ријечи
I don't know how to do it.
She can't decide which book to read.
- g) Постојије придјева
She is too clever to get into such a trouble.
- h) Партиципни
- као придјеви
a burning question, a written reply.
the promised land, running water
- i) Цепотнуни глаголи
can (be able to, be allowed to)
must (have to, be obliged to)
She'll be able to answer all your question.
I wasn't allowed to do it at your age.
Do you have to speak in English?
- j) Двојчлани глаголи (фразални и приједлошки)
Take care of, look like, see to, give up

2. Прилоги

- a) Конверзија прилога и придјева
It was an easy task for him.
Carrying the bag was quite easy.
He is an early riser.
I'll have to get up early tomorrow.
- b) Изведенбени са -ly уз промјену значења
(hard, near, late, high, short)
He came late last night.
I haven't seen him lately.
This dress is too short for her
Shortly after my arrival they got better.

3. Приједлози

- Систематизација приједлога за вријеме, правец, кретања, мјесто и начин

IV ТВОРБА РИЈЕЧИ

- Творба сложеница и деминатива
farewell, pickpocket, grandmother, duckling, hamlet

V ЛЕКСИКОЛОГИЈА

- идиоми и фразе
Turn over a new leaf!
That food doesn't agree with me.
He is a hard nut to crack.
Make hay while the sun shines.

VI ЛЕКСИКОГРАФИЈА

- Рјечник синонима и изговора

ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК

II разред
(2 часа недјељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Уз коришћење реченичних модела одрађених у првој години увести следеће нове облике:

ПАСИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

- Пасив радње (презент, претерит)
Dieses Buch wird gelesen. Darüber wird oft gesprochen. In unserer Schule wurde viel Sport getrieben. Ihre Leistungen wurden viel gelobt.
- Пасив стања (презент, претерит)
Dieser Roman ist schon übersetzt. Sind die Aufgaben noch nicht gelöst?
Die Ausstellung war gut vorbereitet. Nein, sie waren nicht eingeladen.

НЕУПРАВНИ ГОВОР

- За радњу која се дешава истовремено са моментом говора:
коњунктив презента или претерита
Sie sagt: „Ich gehe jetzt ins Jugendheim”.
Sie sagt, sie ginge jetzt ins Jugendheim.
Sie sagt, dass sie jetzt ins Jugendheim ginge.
- Питање у неуправном говору
Er fragt mich, ob ich mitkomme. Sie fragten uns, wer/wo, wohin, woher, wie, wann... usw.
- Негативно питање
Du kennst ihn nicht? Doch, ich kenne ihn gut.
Hat er das noch nicht gesehen? Doch!

ИНФИНИТИВ СА „ZU“ УЗ ПЕКЕ ГЛАГОЛЕ И ИЗРАЗЕ

Hast du noch viel zu lernen?
Sie hat keine Lust (Zeit, keinen Wunsch), mit ihm darüber zu sprechen.

ЗАВИСНО СЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ (положај глагола)

- Временске реченице (wenn, als, bis, während)
Als die Stunde endete, gingen wir in den Park. Wenn er Zeit hat, spielen wir Schach. Ich werde warten, bis du kommst. Während wir Fussball spielen, kannst du ins Kino gehen.
- Узроčне реченице (weil, da)
Er kann nicht kommen, weil er dem Vater helfen muss.
Da er dem Vater helfen muss, kann er nicht kommen.
- Односне реченице
Hier ist das Buch, das du lesen sollst.
- Погодбене реченице. Реалне (wenn)
Wenn du Lust hast, komm mit ins Kino! Wenn sein Freund wünscht, gehen wir heute ins Konzert.
- Потенцијалне реченице
(wenn; коњунктив претерита или würde + инфинитив)
Wenn es noch Zeit gäbe, würde ich gern die Stadt besichtigen.
Wenn er frei wäre, käme er bestimmt.

Члан

- Одређени и неодређени у свим падежима једнине и множине
- Одређени члан уз географске појмове: називе земаља мушких и женских рода, ријека, планина, мора, затим уз имена годишњих доба, мјесеци и дана у недјељи.
Sie waren am Schwarzen Meer. Er lebt in der Türkei.
Der Montag ist der erste Tag in der Woche. Der Sonntag ist heute.
Der Sommer ist die heißeste Jahreszeit.
- Нутри члан. Лична имена, називи земаља средњег рода, имена градова, континената, предиктивно употребљени називи занимања, градивне именице, узвици и изрази.
Österreich ist ein gebirgisches Land. München ist eine Kunststadt. Er trinkt gern Kaffee.
Wort für Wort. Die Schüler treiben Sport.

Замјенице

- Личне, показне, присвојне и рефлексивне замјенице у промјени
Hast du meinen Bruder gesehen? Gib mir dein Heft, bitte!
Hast du diese Schallplatte gehört? Das ist die Schallplatte, die ich gestern gekauft habe. Das darf man nicht tun.

Придјеви

- Преглед придјевских промјена
- Порсјење придјева
Das war eine interessante Ausstellung. Ich habe heute einen guten Film gesehen.
Wir fahren mit dem letzten Zug. Er war immer der beste Schüler in unserer Klasse.

Глаголи

- Презент и претерит конјунктива: најузвишиперфект индикатива

Лексикологија

- Сложенице, префиксација глагола, изведене именине и пријјеви суфиксација Hochschule, Schulzimmer, Schulhof, aufstehen, beantworten, einzichten, Einheit, Schönheit, Freundschaft, Fröhlichkeit, herzlich, fahrbar

Лексикографија

Употреба двојезичних рјечника.

III разред

(2 часа недјељно, 72 часа годинице)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СИНТАКСА

Валентност глагола и основни реченични модели

Sie verkauft Obst. Du hilfst mir. Ich habe dir die Schlüssel gegeben. Wir denken an die Zukunft.

Номиналине и придјевске фразе

Dieses dicke langweilige Buch. Der alte Hut unseres Lehrers. Sehr schnell, höchst interessant, reich an Kupfer, stolz auf mich

Неуправни говор – радња се дешава прије или посније тренутка говора

Sie sagt, sie habe/hätte ihn gesehen. Er behauptet, er werde/würde sofort schreiben.

Конјунктив у самостајној реченици (желења, претпоставка)

Hätte ich nur Zeit! Du könntest recht haben.

Замјеница „es“ (као субјект и објект)

Es ist nicht leicht, mit dir zu leben. Er schaffte es rechtzeitig die Fahrkarten zu lösen.

Инфинитивне конструкције са „zu“, ум. zu, ohne... zu, statt... zu

Sie hat keine Lust mitzukommen. Er hörte mir zu, ohne etwas zu sagen.

ЗАВИСНО СЛОЖЕЊЕ РЕЧЕНИЦЕ

- Временске (nachdem, bis)

Nachdem sie das gehört hatte, begann sie zu weinen.
Sie wartete auf ihn, bis die Vorstellung zu Ende war.

- Иреалне (са wenn или без њега)

Wenn er das gehört hätte / Hätte er das gehört, wäre er glücklich gewesen.

- Намјерне реченице (damit)

Ich sage es, damit du es begreifst.

- Начинске (in dem, ohne dass, statt dass) Er redet, indem er das Bild betrachtete. Er ging aus dem Zimmer, ohne dass es jemand bemerkte.

МОРФОЛОГИЈА

- Глаголи – футур насила (радње и стапа): конјунктив перфекта и плусквамперфекта
- Замјенички прилози
- Приједлози са генитивом
- Прилози за вријеме, мјесто, узрок и начин

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Основни обрасци творбе ријечи. Основно и пренесено значење ријечи.

ЛЕКСИЛОГРАФИЈА

Структура и коришћење једнојезичних рјечника.

IV разред

(2 часа недјељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СИНТАКСА

Валентност глагола, приједева и именине, са тежином на разликама у српском и немачком језику.

Er ähnelt seinem Vater. Sie ist zu allem fähig.

Hoffnung auf bessere Zukunft. Mangel an Kohle.

ЗАВИСНО СЛОЖЕЊЕ РЕЧЕНИЦЕ

- Посљедичне реченице (so... dass; nicht so... als dass – глагол у конјунктиву претерита)

Er ist so taub, dass er nichts gehört hat. Er ist nicht so taub, als dass er nicht hören könnte.

- Поредбене реченице (wie, als, als ob, als wenn – глагол у коњунктиву)
Es war so leicht, wie wir es erwartet hatten. Es war leichter, als wir es erwartet hatten. Sie sieht aus, als ob sie die ganze Nacht nicht geschlafen hätte.
Er redete, als ob er alles wüsste.
- Допусните реченице (obwohl, obsehon)
Obwohl es schon spät war, wollte er nicht nach Hause gehen.

ЗАМЈЕНИЧКЕ ФРАЗЕ

Du in der letzten Bank, er als Direktor, wir Jugoslawen, ich armer Teufel!

МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ

- Перфект модалних глагола
- За изражавање жеље, претпоставке и слично
Er hat nicht kommen wollen. Sie will in Wien gelebt haben. Sein Vater soll sehr alt sein. Das dürfte nicht lange dauern

ПАРТИЦИП ПРЕЗЕНТА И ПЕРФЕКТА (атрибутивна и предикативна употреба)

Das schlafende Kind; der verlorene Ring
Er hörte schweigend zu. Von der Reise zurückgekehrt, traf er niemanden zu Hause an.

МОРФОЛОГИЈА

Негација са: keineswegs, nirgendwo, nirgendwohin, niemand, niemals, weder... noch
Er wird uns niemals verlassen.
Sie ist weder faul noch dumm.

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

- Фразе и изрази, лексиколизовани спојеви ријечи, идиоми.
Најчешће деривације и полусложенице по врстама ријечи.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Рјечник синонима, антонима, хомонима; фразеолошки рјечник (информативно).

РУСКИ ЈЕЗИК

II разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Реченице са субјектом типа мы с тобой (Мы с братом будем решать задачи).

Реченице са атрибутом израженим придевима и присвојним заменицима у различитим падежима (Я читаю интересную книгу; Он думает о красивой девушке; У моего хорошего друга есть брат).

Реченице с предикатом типа: должен, нужно, надо, необходимо – инфинитив (Я должен учиться; Мне нужно учиться).

Реченице с прилошким одредбама за место израженим: а) генитивом и предлогизма: у, около, вокруг, возле; б) акузитивом с предлогизма под, за; в) инструменталом с предлогизма: под, за, над, перед. Реченице с прилошким одредбама за време израженим: а) генитивом-исказивање датума; б) акузитивом с предлогом в; в) локативом с предлогом в.

Реченице с прилошким одредбама за узрок израженим инструменталом (уз глаголе типа болеть).

Директан и индиректан говор.

Именице

Промена именице женског рода на -ь. Промена средњег рода на -мя. Систематизација облика генитива множине свих типова именика

Заменице

Промена придевских заменица.

Придеви

Дужи и краћи облик придева. Атрибутивна и предикативна употреба придева.

Бројеви

Промена редних бројева.

Глаголи

Видски парови са различитим коренима: братъ – боять, говорить – сказать, класть – положить, ложиться – лечь, седиться – сесть.

Перфекат глагола са основом на сугласник. Императив (1 л. мн., 3 л. јед. и мн.). Глаголи кретања: бегать – бежать, нести – носить.

Прилози

Прилози за количину типа: достаточно, немного, несколько.

Предлоги

Најчешће употребљавани предлоги: у, около, вокруг, возле, для с генитивом; к са дативом; за, под с акузативом; за, под, над, перед с инструменталом.

Изговор, читање, писање

Током друге године учења ученини треба да:

- схвате систем обележавања мекоће у руском језику, као и да у потпуности савладају његову практичну примену;
- усвоје правила изговор писаглашених самогласника, посебно е, я;
- овладају правилним изговором речи са сугласничким групама у којима се поједини сугласници не изговарају (здравствуй, солнце, сердце и сл.);
- схвате функцију ъ, ѿ испред я, е, ё, о, и;

У овом разреду систематизовати знања о руском гласовном систему, правилима читања и писања.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Употреба двојезичних речника.

III разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Реченице с предикатом израженим потенцијалом.

Реченице са атрибутом израженим: а) комиаративом, б) суперлативом.

Реченице са прилошним одредбама за место израженим: а) генитивом с предлогом из-за, из-под; б) акузативом с предлогима через, сквозь; в) инструменталом с предлогом между.

Реченице с прилошним одредбама за време израженим: а) лативом с предлогом по (по вторникам, по почам чи сл.); б) дативом с предлогом к (к вечеру, к Первому мая и сл.); в) инструменталом с предлогом перед (перед уроком).

Реченице с прилошним одредбама за циљ израженим: а) лативом с предлогом к (уз глаголе тина готовитъся к кому-чему); б) инструменталом с предлогом за (уз глаголе крстана, на пример: птичи за хлебом); в) генитивом с предлогом для.

Реченице с прилошним одредбами за узрок израженим: а) генитивом с предлогом уз-за, от; дативом с предлогом по.

Реченице с прилошним одредбама израженим глаголским припозима.

Именице

Генитив јединице на -у; локатив јединице на -у; номинатив множине на -а, -я. Промена именине на -ага, ята, -анин, -янин. Именине којима се означавају људи по националној, социјалној и територијалној припадности.

Замјенице

Употреба и значење неодређених и одричних замјеница (не с кем, не о чем).

Придјеви

Компаратив и суперлатив – грађење и употреба.

Бројеви

Промјена основних бројева.

Глаголи

Потенцијал. Глаголски прилози. Глаголи кретања.

Прилози

Поређење прилога.

Лексика

Синоними, хомоними, међујезички хомоними.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење једнојезичких речника.

IV разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Реченица

Партиципске конструкције. Зависно сложене реченице: исказне, односне, временске, памјерне, узрочне, циљне и условне. Претварање партиципских конструкција у сложене реченице и обратно. Развијање прилошних одредби у зависну реченицу; кондензоровање зависних реченица у прилошке одредбе.

Именице

Систематизација промјене именине. Непромјенљиве именице. Сингуларија и плуралија тантум. Именине оштећег рода. Именине придјевског и партиципског порјескла. Деминутиви.

Замјенице

Систематизација замјеница.

Придјеви

Систематизација промјене и употребе придјева.

Бројеви

Употреба основних бројева – систематизација.

Глаголи

Систематизација раније обрађених глаголских облика. Партиципи. Глаголи крсташа са префиксима. Систематизација усвојених глагола који се реквијски разликују од еквивалентних глагола у материјем језику ученика.

Прилоги

Систематизација прилога за вријеме, мјесто, начин, количину. Парочиту нажију посветити правилној употреби прилога за мјесто: там-туда, одесј-сода, где-куда и сл.

Приједлози

Класификација приједлога према употреби уз надеже. Указивање разлике у употреби руских приједлога у односу на приједлоге у материјем језику.

Везници

Најефикасији везници у сложеној реченици.

Лексика

Многозначност ријечи. Антоними, пароним, међујезички хомоними и пароними. Сложенице.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Рјечници синонима, хомонима, антонима; фразеолошки рјечници.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

II разред

Садржаје из прве године интегрисати у нове облике и користити у различитим говорним ситуацијама већ усвојеном и новом лексиком.

Изрази:

Il faut + инфинитив

Il faut travailler.

On doit + инфинитив

On doit servir...

Како поставити питања:

a) par l'intonation seule:

Tu viens chez moi? Oui... Non...

b) est-ce que...

Est-ce que c'est fini?

qu'est-ce que? - Qu'est-ce que vous faites?

b) par l'inversion

Vient-il ce soir? Descendez-vous dans notre hôtel?

- r) pronom interrogatif (qui-sujet et objet) à qui, de qui, à quoi,
avec qui, pour qui...
Qui est venu? Que fait-il?
De quoi s'agit-il? A quoi pensez-vous? Pour qui est cette lettre?
- d) adjectifs interrogatifs
Quelle est son adresse?
Quel pays allez-vous visiter?
- h) adverbes interrogatifs
Où va-t-il? D'où vient-il?
Depuis quand attendez-vous ici?
Comment est-il venu? (en voiture, par le train, à pied, à bicyclette,...)
Pourquoi va-t-elle à Belgrade? Parce qu' elle veut voir la ville.
Les questions indirectes:
Dites-moi combien de garçons travaillent ici. Je vous demande pourquoi il part.
- У оквиру ових структура обрађују се следећи граматички облици:

Groupe du nom

Слагање детерминанта са именином у ролу и броју, уз уочавање разлика у изговору и препознавање наставака у тексту. Употреба одређеног или неодређеног члана у пајтиничким случајевима и главна правила о употреби именница без члана. Преглед детерминанта (из прописе године) допунити: les déterminants possessifs; les déterminants indéfinis; chaque, autre, certain, quelques; tout (у различитим значењима као: tout le pays, tout pays indépendant, tous les pays). Могућностиказивања посесивности (поред adjectifs possessifs) и помоћу à moi, à toi... итд.

Groupe de verbe

Passé composé-avec avoir et avec être – уз указивање на слагање са партиципом када се такви случајеви појаве у тексту.

Imperfekt, Futur, Conditionnel présent. Употреба имперфекта за несвршену (трајну) радњу у прошлости и промилјот времена за свршену радњу – у говорном језику. Кондиционал само у фразама, као: je voudrais une tasse de thé. Elle aimerait une chambre. Pourriez-vous me donner votre passeport.

Говорни модели са примјерима:

Sujet + Verbe + Complément d'objet (direct, indirect): Je montre cette salle à mes clients. Je leur montre cette salle. Tu me montreras la piscine. Oui, je te la montrerais.

Sujet + Verbe + Adverb: Il conduit attentivement.

Sujet + Verbe + Complément circonstanciel de lieu: en (au) aux-pour les pays, les continents, les régions (en Yougoslavie, au Monténégro, aux Etats-Unis, en Afrique, au Japon, en Egypte, en Provence... etc.)

Comparaison des adjectifs qualificatifs et des adverbes (plus (aussi) moins..) (meilleur, mieux); као: Elle est plus jeune que lui. Il parle français aussi bien que toi, mieux que son frère. Cette robe est plus élégante mais moins chère que celle-là C'est mon meilleur ami.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

– Употреба двојезичних речника.

III разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Синтакса реченице

Зависне реченице (субординација)

a) везничке реченице:

Временске ca quand (основна синтакса) dès que, avant que, pendant que.
Узроčne sa parce qu'w, puisque.

Погодбене ca si (Si je viens, si j'avais...)

b) објекатске реченице ca que: најважнији глаголи који захтијевају индикатиф, односно субјуктив.

Слагање времена. Само у случајевима када је у објекатској реченици са че и индикатив, а у главној неко прошило пријеме.

в) зависно-унитне реченице: највежнији обрти.
г) релативне реченице са qui, que – основна правила.

Употреба инфинитива: Неколико најважнијих глагола који инфинитиву допуну везују: 1. без приједлога, 2. помоћу de, 3. помоћу à.
Конструкција pour+инфинитив презента.
Партицип презентга и геруптив у функцији зависне реченице.

Морфологија са синтаксом реченичних дијелова

а) именичка група

Именице. Проширивање знања о грађењу женског рода и множине.

Чланови. Одређени, неодређени и партитивни-основна правила употребе. Партитивно иде посдије израза за количину.

Демонстративи као детерминанти..

Посесиви као детерминанти.

Бројеви. Систем простих, редних бројева и разломачки бројеви.

Придјеви. Проширивање знања о грађењу женског рода и множине.

Поређење придјева. Придјеви са два облика у мушким роду.

Приједлози. Употребе à, de, en, par, dans.

б) Глаголска група

Личне замјенице. Систематизација испаглашених и наглашених облика.

Замјеница оп.

Прилошке замјенице: en, y (основна правила употребе).

Глаголи. Времена индикатива: футур, имперфект, паусквамперфект.

Времена субјуктива: презент. Кондиционал презента.

Партицип перфекта.

Протоминализи глаголи (у горе наведеним облицима).

Слагање партиципа перфекта – основна правила.

Прилози. Преглед прилошких група.

ФОНЕТИКА

Вјежбе из фонетике:

1. Основне самогласничке опозиције:

– образац lit(lu) loup

– обрасци peur/père, le/les, mener/mène, je dis/j'ai dit

2. Изговор полуувокала.

3. Везивање у групи детерминант+именица и у групи лична замјеница+глагол.

4. Интонација просте и простопроширене потврдне и унитне реченице.

ПРАВОПИС

Правопис облика предвиђених за овај разред. Дијалектички знаци.

ЛЕКСИКА

Неколико најважнијих хомонимских серија.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Употреба двојезичних речника.

IV разред

СADRЖАЈИ ПРОГРАМА

Синтакса реченице.

Зависне реченице (субординација).

а) Везничке реченице

Погодбене са si (si j'avais eu)

Финалије са pour que, afin que.

- б) Објекатске реченице су чије: најважнији глаголи који захтијевају индикатив, односно субјектив.
в) Релативне реченице са dont, où – основна правила. Употреба инфинитива. Конструкције avant de+инфинитив, après+инфинитив. Партиципи презентга у приједевској функцији.

Морфологија са синтаксом реченичних дијелова

а) Именничка група

Именице. Именице са два рода.

Одређени члан. Главни случајеви одсуства члана.

Демонстративи у функцији прономена. Нојачање са сі и là.

Посесиви у функцији прономена.

Приједеви. Мјесто приједева уз именницу.

Прилози Употреба à, de, en, par, dans – шире синтакса.

б) Глаголска група

Глаголи. Времена индикатива: антериорни футур, прости перфект (у писаном језику). Времена субјунктиви: перфект. Кондиционал перфекта. Инфинитив перфекта. Партиципи презента и герундив.

Прономинални глаголи (у горе наведеним облицима). Насив. Најважнији аспекатски глаголи.

Прилози. Прилошки изрази.

ФОНЕТИКА

Вјежбе из фонетике:

1. Основне самогласничке опозиције:

– образац vent/vont, vin

– обрасци chien/chiene, bon/ bonne, paysan/ paysanne

2. Фонетске посљедице асимилирањем.

3. Назални вокали у везивању (mon ami, un ami, en allant nasuprot ancien appartement).

4. Мјесто акцента у француском.

ПРАВОПИС

Правопис облика предвиђених за овај разред.

ЛЕКСИКА

Неколико хомонимских серија.

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Рјечници синонима, хомонима, фразеолошки рјечници.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Објашњење програма

Четворогодишни период учења другог страног језика омогућава стицање солидног познавања тог страног језика до нивоа тзв. основног рјечника од око 1400 рјечи и израза и најфrekвентијих рјечничких структура што обезбеђује несметано споразумљавање у говорном и писаном виду, па рецептивном и продуктивном нивоу.

Учени страни језик до нивоа основне комуникације, ученици стичу сазнања о свакодневном животу, друштвеним односима и цивилизацији још једне стране земље и тиме проширују своје опште образовање и богате изражajne и интелектуалне способности.

У задацима наставе другог страног језика формулисани су образовни захтјеви, захтјеви по појединим умјештима и васпитни задаци. Према задацима формулисаним у овом програму, стичу се и развијају слиједећа умјешта: слушање, говор, читање и писање и то по наведеном редосlijedu.

Тематика која је предвиђена по разредима заснива се на задацима наставе и треба да допринесе њиховој реализацији. Теме су дате оквирно, имајући у виду да свака тематска цјелина захтјева и одређену лексику и не треба их идентификовати са одређеним наставним текстом у уџбенику. Оне се могу обратити и у дијалогу, цјесми или на неки други начин.

Језичка грађа је дата у категоријама синтаксе и морфологије по принципима дескРИтивне граматике. Морфолошки облици су подређени синтаксичким односима. За појединачне граматичке партије наведени су и примјери реченица које ближе одређују како се појединачне категорије реализују. Језички програм је кумулативан, што значи да се грађа налази у знања која су стечена у ранијим разредима. Неки дијелови програма обрађују се концентрично, тј. у једној години се уводе у ужем обиму, а касније се та грађа простирују.

Комуникативне функције наведене су на крају заједничког дијела програма и дате су целовито за укупан период учења другог страног језика. У оквиру појединачних функција постоје многе функционалне јединице (на пример, изрази, формални и неформални начин ословањавања итд.). Важно је да ученик активно савлада најважније садржаје. Комуникативне функције треба обрађивати од I до IV разреда, обогаћивати и пијасирати.

Начин остваривања програма

Настава другог страног језика има одлике почетне наставе с тим што је, обзиром на узраст и искуства ученика стечена током учења првог страног језика, интензивија и ефикаснија.

У почетку је потребно одвојити орални од писаних начина ради ефикасијег усвајања изговора и карактеристичне интонације. Орална настава треба да траје до двије недеље. У почетној фази, директна метода, уз коришћење аудио-визуелних средстава, омогућује стварање говорних навика страног језика и умањује тешкоће које настају као последица интерференције говорних навика и система материјал језика и првог страног језика.

Избором садржаја и текстова ученик треба да се способи да говори о себи и својој средини и да стиче знања о земљи/земљама чији језик учи и култури тих народа. За обраду појединачних тема и као повод за разговор, поред текста у уџбенику, могу да послуже и други изворни информација као и звучни снимци одабраних наставних материјала.

Да би се подстакло активно учениче ученике у настави неопходно је да:

- воде разговоре о странији и највишој земљи, користећи знања стечена у другим наставним предметима (историји, географији, књижевности, умјетности, првом странијем језику итд.);
- учествују у дискусији и то изношењем и одбраном властитих ставова и интерпретацијом туђих ставова;
- учествују у импровизацији и актуализацији ситуационих и тематских дијалога;
- резимирају садржаје текста или поруке и повезују мање тематске дјелове у логичну цјелину;
- слушају саопштена упутства и захтјеве које поставља наставник;
- слушају „изворног говорника“ текст, као и информације, преко медија (радио, ТВ итд.);
- читају с разумјевањем, једноставније изворне текстове (новинског чланка, упутства, књижевни текст и сл.) који језички и тематски одговарају узрасту и знању ученика; читају упутства и објашњења у приручницима, енциклопедијама, једнојезичним реченицима итд.

Писмено изражавање треба развијати преко одговора на питања, писања теза, резимеа, препричавања, писања писама и састава, попуњавања формулара итд.

Будући да је граматика неопходна у настави другог страног језика треба је тумачити у мјери која је неопходна за схваташе законитости језика и за систематизацију знања ученика. Треба припремити различите типове манипулативних и комуникативних вјежби (сунституција, допуњавање, варирање, сажимање, одговори на питања, престилизација према датом захтјеву, писање дијалога и сл.).

По правилу, већи дио расположивог времена треба посветити увјежавању језичких садржаја и активном раду ученика на часу.

ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК

ЦИЉ

Превођење реченица и лакших оригиналних текстова са латинског језика на српски (и обратно), боље разумијевање граматичких и других модела у српском и страном језику те стварање у интернационалном рјечнику наука и умјетности.

ЗАДАЦИ

Ученици треба да:

- стекну основна граматичка и лексичка знања;
- утврде и прошире граматичка и лексичка знања српског и страног језика;
- усвоје исрећен фондиријечи (350) и израза, поријеклом из класичних језика који се користе у терминологији наука и умјетности;
- упознају географске и историјске оквире у којима се развијала римска цивилизација, да уоче њену посредничку улогу између грчке и европске цивилизације и значај антике за развој наше културе па примјерима текстова, оригиналних или преведених;
- стекну основна знања о римској религији, митологији, институцијама, обичајима свакодневног живота и другим областима римске односно античке културе.

ОПШТИ И ДРУШТВЕНО ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Глаголи

Значење и употреба начина. Конјуктив у независним реченицама. Конјуктив у независним реченицама. Конјуктив свих времена у активу и пасиву глагола I-IV коњугације и глагола III коњугације на јо. Конјуктив свих времена глагола esse. (6)

Сложенице глагола esse (2)

Делонентни и семиделонентни глаголи. Императив презента пасива. (3)

Глаголска имена: партинии и герунд; герунд и инфинитиви. (4)

Перифрастична коњугација активна и пасивна. (4)

Verba anomala: ire, ferre, velle и сложенице. (6)

Verba deficitiva. Verba impresonalia. (3)

Синтакса глаголских имена (конструкције)

Аблатив апсолутни са и без партинција. (3)

Акузатив с инфинитивом (као објекат и као субјекат). (6)

Номинатив с инфинитивом. (3)

Синтакса реченица

Независна реченица. Независно-уједиња реченица. (1)

Сложене реченице и однос реченица у њој. Начин у зависним реченицама. Consecutio temporum. Зависно-уједиње реченице. (4)

Финалне реченице (2)

Реченице послије verba postulandi, impediendi, timendi. (2)

Темполарне реченице. (2)

Каузалне реченице. (3)

Концесивне реченице. (2)

Консекутивне реченице. (3)

Реченице са quā. (2)

Компаративне реченице. (2)

Кондиционалне реченице. (3)

Релативне реченице. (2)

Писмени задаци: у првом полуодијелу предвиђен је један контролни (тест) и један писмени задатак, у другом полуодијелу два писмена задатка (превод реченица са латинског на српски језик и обратно или превод лакшег континуираног текста са латинског језика уз помоћ рјечника). (6)

Лектира: мотиви и римске легенде у избору.

НАЧИН ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Настава латинског језика у гимназији сва три смјера има одлике почетне наставе; али с обзиром на узраст и искуство ученика стечено у претходном иколовању она је интензивнија и ефикаснија. Језички програми се остварују поступним напредовањем од сасвим једноставних појмова ка сложенијој грађи. За обраду појединачних тема, поред уџбеника, треба да послуже и други извори информација: звучни и видео снимци одабраних наставних материјала, радио и телевизијске емисије, филм, дигитални и сл.

С обзиром на то да ученици први пут уче латински језик, повезивање са претходним знањима усноставити пројером знања ученика о античком Риму и антици уопште и утврдити хронолошке и географске оквире римске државе; истаћи да римска култура чини беочуг између грчке и потоње европске цивилизације. На уводним часовима треба објаснити да:

- латински језик припада скupini италијских илдоевропских говора, а да са грчким језиком припада тзв. центру групе илдоевропских језика;
- као и сама римска књижевност и латински књижевни језик се развио под утицајем грчког књижевног језика и грчке књижевности, што је битно утицало на подвојеност између књижевног језика и народног говора; ова подвојеност се одржала до краја антике;
- за разлику од књижевног, изолованог језика, народни говор, вулгарни латински, развијао се и мијењао спонтано, са посебним фонетским промјерама, изговором, морфологијом и синтаксом, а од њега су потекли романски језици;
- упоредо са књижевним језиком којег стварају људи као и административни латински, а од 4. вијека и црквено-латински тј. књижевни језик са многим елементима народног говора;
- политичком експанзијом Рима ширило се упоредо и говорно подручје латинског језика те се појављује и пронишљавајући латинисти;
- латински језик је остало као језик цркве, школе, књижевности и дипломатије током средњег вијека и да је након појаве књижевности на националним језицима остао присутан у европској култури као језик цркве, филозофије и науке све до 19. вијека, а да данас, са грчким језиком, чини окосницу научне терминологије.

При обради латинског писма указати на вријеме када Латини и Италици посредством Етрурца, примају од грчких досељеника грчки алфабет западног типа, и упоредити са настанком ћириличног писма. Истакну да се током антике користи само капитаља и као књижевно, енграфско и дипломатско писмо.

Обрађујући изговор у латинском језику објаснити ученицима правила и класичног, реконструисаног, изговора и традиционалног, који је настао под утицајем националних изговора у средњем вијеку. Ченици су обавезни да примењују оба изговора.

При обради акцента указати на то да је природа акцента у латинском језику динамичка (експираторна) и да се по томе разликује од акцента у српском језику, чија је природа тонска (мелодијска), и на улогу пенултиме при наглашавању вишесложних ријечи.

Поред неопходног повезивања латинског језика са српским, кад код је то могуће, треба користити знања ученика страних језика и указивати на идентичне, сличне и различите језичке појаве.

Именска промјена

Треба указивати на:

- категорије именске промјене;
- постојање природног и граматичког рода (наута, судија);
- постојање већег броја надежа у илдоевропском говору;
- синкетизам надежа.

Од почетка наставе треба инсистирати на:

- правилном павођењу ријечи;
- упоредној промјени именница и приједева и објаснити склапање приједева као атрибута с именницом и на склапање приједева као именског дјела предиката са субјектом;

– правило средњег рода према којем су номинатив, акузатив и вокатив средњег рода исти у јединини и множини, а да у множини имају наставак –а, истаћи да то важи за све именине и приједеве без обзира на лекцинацију (*donum* – *dona*, *pulchrum* – *pulchra*, *pomen* – *pomina*, *marie* – *maria*, *uile* – *uilia*, *cornu* – *cornua*) и упоредити са истом појавом у српском језику.

При обради именница и приједева II-о-и III деклинације па – ег указати на појаву непостојаног – е – и упоредити са непостојаним – а – у српском језику.

Именице III деклинације подијелити према завршном гласу основе на консонантске и вокалске основе, а затим их груписати према тинничким завршеницима у номинативу и по родовима. Промјена приједева III деклинације повезати са промјеном именница средњег рода I-основа па –е, –ал, –аг.

Изузетке у роду и облицима обраћивати информативно, према потреби, на примјерима у тексту. Ученике треба упућивати и на то да у таквим случајевима користе рјечник. Ученици су обавезни да науче неке од изузетака у промјени и роду (нпр. *dea*, *ae* f; *filia*, *ae* f; *Iuppiter*, *Iovis* m; *domus*, *-us* f; итд.).

Суплетивну компарацију, као појаву заједничку илдоевропским језицима, упоређивати са сличним облицима у српском и страном језику који ученици уче.

При обради личних замјеница истаћи појаву суплетивности у промјени замјенице за I. лице јединице као заједничку особину илдоевропских језика и дати одговарајуће примјере у српском и страном језику; треба указати и:

- на недостатак посебне личне и присвојне замјенице трећег лица јединице и множине и дати сличне примјере у српском и страном језику;
- на тројаку употребу показне замјенице is, ea, и;
- на посебну употребу, различиту од употребе у српском језику, личне и присвојне повратне замјенице;
- на карактеристичне настапке за сва три рода у генитиву и дативу јединице (-ius, -i) показних замјеница, који се протежу и на остале замјенице и замјеничке приједеве; неодређене и остале врсте замјеница обрађују се према потреби на примјерима у тексту;
- на живи (мушки и женски) и пешки (средњи) род пријеликом обраде унитика и неодређених замјеница, као на особину наслеђену из илдоевропског говора;
- на смјену o-i - основе у промјени односних унитних и неодређених замјеница, као и на употребу именничких и приједеских облика замјеница;
- на посесивно значење генитива односних и унитних замјеница;
- на суплетивне облике дефективних замјеница пето, nihil, на примјерима у тексту.

При обради бројева главне и редне обрадити до броја хиљаду. Истакни да број не утиче на надеж именница која се набраја, али и то да је обавезан партитивни генитив уз *milia*.

Глаголска промјена

Треба указати на:

- основне морфолошке категорије глаголске промјене (глаголска основа, временска основа, тематски вокал, формант, суфикс, лични паставци) инсистирајући на грађењу облика, а не на механичком памћењу;
- атематску и тематску промјену глагола III коњугације на -io, који имају особине и атематске и тематске промјене;
- значење облика презентске основе (*infectum*) и значење облика перфекатске основе (*perfectum*), истичући улогу глаголског вида при превођењу;
- употребу релативних времена плюсквамперфекта, футура II;
- разлику у грађењу пасива између простих и сложених времена у коњугацији и инсистирајти на надежу вршиоца радње (приједлог a с аблативом или *dativus auctoris* за бића, инструментални аблатив за ствари);
- различитост значења коњунктива у независној и зависној реченици и истаћи да у зависној реченици коњунктив може стајати ансолутно или се управљати према правилу о слагању времена: обрадити јустини, адхортативни, прохибитивни, онтативни, потенцијални и консесивни коњунктив;
- активне облике денонентних глагола и на превођење партиципа перфекта ових и семиденонентних глагола активним глаголским прилогом;
- основе од којих се изводе сва четири партиципа: на све начине превођења партиципа у функцији атрибута, затим као participa comitata, истичући финално значење партиципа футура актива и специфично значење герундива, као увод за перифрастичне коњугације;
- чинећи да описно значење перифрастичних коњугација потиче од партиципа, а да помоћни глагол одређује лице, вријеме итд; указати на *datus auctoris* уз пасивну перифрастичну коњугацију;
- атематске и сујективне облике *verba aportata*; на сложеницама глагола *esse, ire, ferre*, објаснити како *reverber* утиче на значење глагола;
- значење резултативног перфекта глагола *odisse, meminisse*;
- разлику између основног и безличног значења код ненравних безличних глагола.

Непромјенљиве прете ријечи

При обради приједлога на примјерима у тексту треба истаћи њихову функцију; навести да у латинском језику приједлози захтјевају акузатив или аблатив (*causa* и *gratia genitiv*), да неки иду и са акузативом и са аблативом, и упоредити их са приједлозима у српском језику.

При обради прилога треба их подјелити према функцији, а уз прилоге за начин објаснити њихову творбу и комарацију.

Синтакса глаголских имена (конструкције)

При обради конструкције аблатива ансолутног указати на то да је она „слободна”, да не зависи ни од једне ријечи у реченици те да се може одвојити зарезом. Нагласити да субјекат конструкције не може бити и субјекат главне реченице. Подвући значење партиципа презентга актива и партиципа перфекта пасива у конструкцији и глаголски вид који означавају. Објаснити аблатив ансолутни без партиципа и навести најчешће именине и приједеле у функцији именског дјела предиката. Дати све могућности превођења конструкције, укључујући предложне изразе.

Конструкцију акузатива с инфинитивом, односно с сличним конструкцијама у страном језику. Нагласити особитост конструкције уз глаголе *sinere, velare, pati, iubere*, и како се преводи; да уз ове глаголе и уз *verba dicendi, sentiendi, affectuum, voluntatis* стоји у функцији прониреног објекта најупрот који акузатива с инфинитивом, послије безличних глагола и безличних израза где стоји у функцији субјекта. Дати све могућности превођења конструкције.

При обради конструкције именатива с инфинитивом нагласити да је, за разлику од конструкције акузатив с инфинитивом, то лична конструкција и да се њен субјекат може изоставити јер је присутан у лицу *verbum regens-a*, а да се на српском *verbum regens* преводи безлично.

Синтакса надежа

Синтаксу надежа треба обрађивати на примјерима у тексту, полазећи увјек од основног значења надежа, нпр. аблатив – одвајање, генитив – припадање, акузатив – циљ уз глаголе кретања, а онда указати и на остале функције које из тога произистичу. Кад год је то могуће, упоређивати са примјерима у српском језику.

Синтакса зависно-сложених реченица

Обрађујући све врсте зависно-сложених реченица, кад год је то могуће треба полазити од примјера у српском језику. Треба истаћи да у латинском у зависној реченици може стајати индикатив или коњунктив, зависно од везника или од тога да ли је збивање у њој реално или замисљено; да коњунктив у зависној реченици може бити примјењен у складу са правилом о слагању времена (*consecutio temporum*) или апсолутно (последичне реченице).

Културна историја

Дио часа (5-10 минута) треба предвиђети за обраду садржаја историје културе, тако да ученици могу стечи минимум знања о античкој цивилизацији, која је нарочито значајна за разумевање европске културе у целини. У првом разреду теме обухватају слиједеће области: градски живот и уређење града; породица и обичаји (рођење, вјенчање, сахрана); образовање; античка књига, библиотеке; институције; војска; у другом разреду: карактеристике римске религије; утицај Грка и Етрураца на римску религију; обједи, свештеници; гатање, прорицаше; магија. Наставник може да обради детаљније неке садржаје, зависно од преходних знања и интересовања ученика, а може их повезати и са садржајима сродних предмета (књижевност итд). У таквим случајевима наставник може теми посветити већи дио часа или цио час.

Поред усмених вježbanja којима треба постићи потребни степен правилне артикулације и дикције, препоручује се и разне писмене вježbe: диктати познатог и непознатог текста (зависно од разреда); вježbe трансформације и допуњавања; проширување и сажimanje реченице; рад са рјечником и другим изворима информација мора се стално увјежбавати на часу и у виду домаћих задатака.

Ученици треба да вježbaju учење папамет: током сваке школске године по тридесетак латинских изрека или израза, евентуално одломак из прозног текста или цјесме или неколико енграма.

Посебан вид писмених вježbi чине домаћи задаци, школски контролни (20-30 минута) и школски писмени (45 минута) задаци.

Садржај домаћих писмених задатака треба да буде у почетку правилно навођење ријечи из рјечника, промјена именских и глаголских облика и преођење неких лакших реченица, постепено све тежих, са латинског и на латински, и најзад прилагођених текстова са латинског уз помоћ рјечника.

Школски контролни и писмени задаци треба да рекапитулирају пређено градиво: ученицима зато треба најавити које ће градиво обухватити писмени или контролни задатак, који може бити и у облику теста. Контролни задаци у облику теста представљају обиљавање граматичког градива и могу служити као припрема за писмени задатак.

Писмени задаци у I и II разреду садрже реченице које ученици преводе у оба смијера, а тек последњи задатак у II разреду може бити прилагођен континуирани текст уз помоћ рјечника.

Наставник треба да редовно упућује ученике у то која су дјела античке књижевности преведена на српски језик.

СОЦИОЛОГИЈА (сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе социологије је да ученици науче основне појмове социологије, упознају основне садржаје социолошких теорија и методе науке социологије.

Задаци наставе социологије су да ученици:

- схвате значај рада и подјеле рада као економске категорије, основе настанка и развоја човјека и друштва и да уоче односе природе и човјека у технолошком друштву савремене еколошке проблеме;
- упознају структуру и организацију друштва, стекну представу о основама функционисања друштвених система, схвате улогу и својства друштвених група и заједница, друштвено раслојавање и иницијативе популационе политике;
- схвате значај културе и цивилизације, те упознају врсте културних значења и перспективе развоја савременог друштва.

ОПШТИ И ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

IV разред

(2 часа седмично, 64 часа годишње)

ДРУШТВЕНО-ЛЕНЗИЧКИ СМЈЕР

IV разред

(3 часа седмично, 96 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I ПРЕДМЕТ СОЦИОЛОГИЈЕ (5) (6)*

1. Одређивање предмета социологије
2. Социологија и друге друштвене науке
3. Метод социологије
4. Развој социологије као научне дисциплине
5. Социолошке теорије

II ПРИРОДА, ЧОВЈЕК И ДРУШТВО (11) (20)*

1. Научно и пенаучно тумачење природе, човјека и друштва
2. Рад и подјела рада као основа стварања и развоја човјека и друштва
3. Друштвена производња
4. Робни облик друштвене производње
5. Природа и друштвена средина
6. Друштво и становништво
7. Природа и човјек у технолошком друштву
8. Еколошки проблеми

III СТРУКТУРА И ОРГАНИЗАЦИЈА ДРУШТВА (14) (22)*

1. Елементи друштвене структуре
2. Друштвене групе и врсте група
 - појам друштвене групе
 - критериј или основ формирања група
 - групе с обзиром на основ формирања
3. Групна интеракција и типови руководења
 - Мале групе: дијаде, тријаде и групе са више чланова
 - Социјални агрегати (гомиле, маса, публика)
4. Глобалне друштвене групе – друштва:
 - Хорда
 - Род и племе
 - Народ и нација
5. Парцијалне друштвене групе:
 - Породица и друге парцијалне друштвене групе
6. Друштвено раслојавање (класе и слојеви)
7. Друштвене институције и организације
8. Политичке партије и покрети
9. Држава (правна и тоталитарна), право и политика
10. Друштвена свијест и њени облици

IV КУЛТУРА И ДРУШТВО (20) (34)*

1. Појам културе и цивилизације
2. Врсте културних значења
3. Религија
4. Обичај и морал
5. Филозофија и наука
6. Умјетност (врста умјетничког стваралаштва)
7. Масовна култура и поткултура
8. Култура и личност
9. Национална и интернационална култура
10. Идеологије и њихова класификација
 - Утицај идеологије на развој друштва (прогресивно и ретроградно)
 - Лијеве и десне идеологије

V ПРОМЈЕНЕ И РАЗВОЈ ДРУШТВА (14) (14)*

1. Врсте друштвених промјена
2. Друштвена покретљивост
3. Друштвени развој и његови чиниоци
4. Три свијета, трећи свијет
5. Информатичко друштво
6. Савремена футурологија: могућност предвиђања друштвеног развоја
7. Промјене и развој друштва према различitim социјолошким теоријама
8. Развојне перспективе савременог друштва

УЧУВСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА

За реализацију ових садржаја и остваривање постављених задатака битно је да ученици усвоје основне појмове социологије и да формирају критички однос према свијету, разумјевају противречности које настају у развоју друштва као и да одреде своје мјесто и активан став. У обради свих садржаја могуће је примјенити више метода: предавање, разговор, дискусија, рад са штаманим текстом, методу писаних радова, методу илустрације, решавање проблема-задатака, неке облике практичне илустрације и онсервације модела итд.

Прва тема „Предмет социологије“ има за циљ да ученике заинтересује за социологију као област са којом се ученици први пут сусрећу, да их уводе у основно одређење социологије као једне од друштвених наука те да преко социолошких теорија ученицима представе једну нову димензију посматрања људског друштва: систематску и научну.

Однос природе, човјека и друштва се најлакше и најефикасније може проматрати анализом рада као човјекове активности. Задатак да ученици своје стереотипе о раду као принципи, паметнотој нужди и самоодрицању промјерје ка схваташњу рада као свеукупне човјекове активности и воље, као историјској нужди на коју човјек својом вољом и активношћу може утицати. Ученици треба да схвате да је рад суштински остваривања човјекове слободе. Прорађујући наставне јединице у овој теми уче се основни појмови политичке економије: роба, новац, производња, расподјела, размјена, потрошња итд., да би ученици дошли до дјеловања закона вриједности те односа човјека и природе у технолошком друштву као и питање екологије.

Трећа тема којом се ученици уводе у анализу структуре људског друштва пружа неисцрпне могућности примјене наставних метода. Елементе структуре људског друштва професор не смије ученицима презентирати као датост као скуп чињеница које треба репродуктовати већ мора ученицима отварати ту област са нагласком шта се дешавало, и како се дешавало.

Након завршетка наставних јединица у овој теми ученици треба да осјете да су спремни посматрати људско друштво у новом свјетлу, да уочавају групе, различите структуре држава, раслојавање итд.

Рад на теми „Култура и друштво“ је својеврстан вид друштвене подградње те тако и треба да се обради. У овим наставним јединицама ученици треба да раде што више самостално, да користе своја знања из претходних тема, а посебно из сазнања о структури људског друштва. У овој теми ученици треба да раде што више сами, да рефератима, радом са уџбеником и дискусијама уз професорову помоћ што више дају одговоре на питања шта и зашто су се ствари дешавале и дешавају, зашто је то важно знати. На крају теме су наставне јединице о односу културе, науке и идеологије које је могуће актуелизирати и повезати са савременим збивањима код нас и у свијету.

Рад на задњој теми „Промијене и развој друштва“ је посебан изазов за професора јер не допушта репродуктивност и тражи збильску актуелизацију. Практично се ради о анализи савременог свијета која није могућа без професорове актуелности и креативности.

Пожељно је да се теме прорађују на начин близак семинарском раду на факултету што је добра припрема ученика за студиј и самостални рад.

У свим наставним јединицама, посебно у оним у којима се директно третирају питања националне припадности, националног идентитета и сл., потребно је да ученици осјете понос за своју националну припадност, али без мржње и непотребног вредновања других нација.

ПСИХОЛОГИЈА

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе психологије је да омогући ученицима стицање основних сазнања о психичком животу чојека, његовој биолошкој и друштвеној условљености; допринесе формирању научног погледа на свијет, те да допринесе примјени стечених знања, развијању умјешта, навика и складном развоју личности.

Задаци наставе психологије су да ученици:

- стичу знања о основним врстама психичких процеса, особина и стања и увид у општа питања развоја структуре и динамике личности;
- стекну што потпунији увид у поједине животне ситуације карактеристичнеadolесцентском узрасту и зрелом добу;
- упознају психолошки аспект међуљудских односа у карактеристичним групама;
- упознају могућности и ограничења психологије у тумачењу психичког живота људи за разлику од ненаучних приступа;
- развијају стварајачке способности, интересовања за самообразовање и професионални развој;
- формирају научни поглед за тумачење поремећаја у повлашћају људи.

II разред

(2 часа седмично, 72 часа годишње)

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

I УВОДНИ ДИО: ПРЕДМЕТ, ГРАНЕ И МЕТОДЕ ПСИХОЛОГИЈЕ (12 + 6)

- Појам, предмет и циљеви психологије
- Развој психологије и главне струје (психоанализа, бихејвиоризам, „хумана“ психологија)
- Гране психологије: општа психологија, развојна психологија, социјална психологија, педагогика психологија, клиничка психологија, психологија личности, психологија рада, ментална хигијена, психометрија
- Однос психологије и других друштвених наука: филозофија, социологија, педагогија
- Ненаучна и научна психологија; ненаучни приступи тумачења личности: астрологија, графологија, хиромантија, френологија и физиогномија, анимизам и магија; филозофиско спекулативни приступи тумачења личности; литерарни приступи тумачења личности

Методе, технике и инструменти у психологији

- Различите класификације метода; опште научне карактеристике метода; специфичности мјерења у психологији; експериментално и систематско-неекспериментално истраживање
- Технике истраживања у психологији
- Инструменти у психологији: тестови, скале, интервју, анкета, упитник, социометријски тест, семантички диференцијал; метријске карактеристике инструмената
- Поступци тумачења личности: иднографски (клинички), помотетски (статистички)
- Основни параметри тумачења личности и појава у психологији: просјек, стандардна девијација, психолошки профил, корелација

ПРАКТИЧАН РАД НА ЧАСУ: вježba 2 часа

II ОРГАНСКЕ ОСНОВЕ ПСИХИЧКОГ ЖИВОТА (4 + 1)

- Первни систем
- Чула и централни первни систем (ЦПС)
- Локализација психичких функција (улога десне и лијеве хемисфере коре великог мозга)
 - Значај жлијезда са унутрашњим лучењем за психички живот и попуштање човјека (хипофиза, надбubreжна жлијезда, подне жлијезде)
 - Развој психичког живота човјека: схваташа о чиниоцима психичког развоја (нативизам, емиризам, теорија конвергенције); филогенеза и онтогенеза
- ПРАКТИЧАН РАД НА ЧАСУ: вježba 1 час

III ОСНОВНЕ ПСИХИЧКЕ ПОЈАВЕ – ПСИХИЧКИ ПРОЦЕСИ, ОСОБИНЕ И СТАЊА (18 + 8)

- Осјећаји и опажаји – појам; улога дражи; улога чулиог органа, первних путова, мажданих центара у настанку опажаја и осјећаја; ираг дражи; социјална перцепција; грешке у опажању;
- Пажња: чиниоци и особине пажње;
- Учење и памћење: појам и врсте учења – рано учење, експозиционо учење, утискивање, хабитуација, сензитизација, условљавање, увиђање; трансфер учења: појам, врсте, значај; памћење: краткотрајно и дуготрајно, репродукција и препознавање;
- Заборављање: појам и чиниоци заборављања;
- Мишљење: појам и врсте (имагинарно и реалистично; конвергентно и дивергентно);
 - способности: појам; дилеме; врсте; интелектуалне способности; структура и мјерење способности; стваралачке способности; индивидуалне разлике;
 - Емоције: појам и врсте емоција; емоције и органске промјене;
 - Мотивација: појам и врсте мотива; задовољавање и осуђење мотива; конфликти и фрустрације; прилагођено и неприлагођено реаговање; одбранбени механизми личности; посљедице перијешених конфлктних ситуација и фрустрација (неурозе и психозе);

– ПРАКТИЧАН РАД УЧЕНИКА: vježba 1 час

IV ОДАБРАНА ПОГЛАВЉА У ПСИХОЛОГИЈИ (14 + 10)

- Пајарисутнија савремена тумачења личности: појам и одређење личности; теорије личности: Фројдова, Кателова, Олиортова, Фромона – структура, динамика и развој личности;
- Личност и друштво: ставови и предрасуде; формирање и мијењање ставова и предрасуда; испитивање ставова и предрасуда;
- Психичке особине и начини откривања обдарене дјене;
- Појам и узроци малолетничке делинквencије;
- Поремећаји понашања: алкохолизам, наркоманија; узроци, симптоми, ресоцијализација; психолошка превентива; психолошко саветовање; психотерапија;
- Ментално недовољно развијено лијесте

– ПРАКТИЧАН РАД УЧЕНИКА: vježba 2 часа.

УПУТСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА

Овај програм је састављен тако да задовољи потребе ученика друштвено-језичког смјера, јер обухвата подручја психологије о којима ученици ирви пут систематски стичу знања, која ће током свог даљег образовања проширити самосталним читањем психологике литературе или студирањем. Поред тога, програмом је предвиђено обрађивање оних психологских питања која ће допринијети да ученици схвате домете и ограничења психологије као науке и њеног тумачења психичког живота човјека, како у оквиру појединачних психологских правца, тако и у односу на пајарисутнија пенаучна тумачења човјека. Ученици треба да јасно разграниче психологско тумачење личности од литературних или филозофско-спекулативних приступа.

Програм је конципиран тако да омогући ученицима корелацију знања са другим наукама, посебно социологијом, али и да обезбиједи ловољно добре основе за наставак образовања и самообразовања. Ради поступности програм је подијељен у четири тематска блока. Након обрађених садржаја по блоковима предвиђен је пајмање један час вježbi за ученике на часовима, о појединачним проблемима. Наставник је обавезан да за вježbu изабере подручје (но властитом избору), да припреми самосталан рад ученика, те на тај начин допринесе проширујућу и продубљивању знања. Вježba треба да буде конкретизована, те да обезбиједи самосталан рад сваког ученика на часу.

У уводном дијелу програма обрађују се садржаји који се односе на психологију као науку (предмет, гране и методе психологије), однос психолошког сазнања и других приступа тумачењу и објашњавању личности, те основне параметре којим се тумачи личност (пројекц, стандардна девијација, психолошки профил, корелација), а који доприносе да ученици лакше и брже схвате и разумију појаве и процесе који ће се касније обратити.

У другом дијелу програма обрађују се органске основе психичког живота, како би ученици били упознати са функцијом первног система и његовим утицајем на психички живот човјека. Ученици треба да схвате повезаност первног система и појединачних органа човјека, јер се функције појединачних органа регулишу дјеловањем первног система. Поред тога, первни систем обезбеђује одржавање веза између организма и спољашњег окружења, као и тада первни систем примљене утиске задржава и срећује.

Основне психичке појаве су средински дио програма. У свакој тематској целини су истакнути кључни појмови, те је неопходно да ученици разумију њихов садржај, међусобну повезаност, теоријски и практични смисао. Весма је важно да ученици схвате функционалну повезаност између основних психичких појава, као, на пример, опажања и учења; знања и мишљења; сазнања и емоција итд. Ови садржаји усмјеравају ученике на суштавање са психолошким тумачењем стварности која их окружује и са којом се суштавају.

У поглављу Одабрана поглавља у психологији садржани су дијелови градива из појединачних психолошких дисциплина, а који су неопходни за потпуније схватавање понашања људи у социјалној ситуацији. Обрада тема из овог дијела треба да допринесе повећању општих сазнања о природи човјека и његовом понашању, али и повећању знања о отвореним проблемима психолошке науке, те формирању адекватних погледа на појединачне појаве (ретардација, криминалитет, болести оvisности и сл.).

При обради ових тема пожељно је комбиновање излагања наставника, излагање ученика и анализовање примера из друштвеног живота. Неопходно је да се у раду користе сви главни појмови из пређених поглавља, како би се на тај начин обезбиједило њихово адекватно кориштење и повећање укупног језичког богатства ученика.

ЛОГИКА И ФИЛОЗОФИЈА

(сви смјерони)

Циљ и задаци наставе логике су:

- да ученици упознају облике и принципе истинитог мишљења, што, пре свега, води њиховом оснособљавању за јасно, критично и анстрајтно мишљење;
- да пркосе одјељка методологије упознају основне процесе сазнања у њиховој цјеловитости и практичној примјени у науци;
- да им пружи помоћ у схватавању наставне материје других предмета, јер свака наука представља систем логично повезаних мисли, те је разумјевање њихове логике услове за разумјевање њихове суштине.

ОПШТИ И ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

ЛОГИКА

III разред

(2 часа седмично, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПРВИ ДНД

ОСНОВИ ЛОГИКЕ

I. Предмет логика (2)

1. Постанак и развој логике
2. Однос логике, филозофије и науке
3. Значај логике
 - подјела логике

II. Проблеми сазнава (4)

1. Критеријуми, извори и могућности сазнава
2. Однос мишљења и језика
3. Врсте сазнава: свједочанство, очигледност, мињење, вјеровање
4. Критичко-рационално прихватање истине
5. Однос истинитог и ваљаног мишљења
6. Различито схватавање истине

III. Појам (6)

1. Шта је појам
 - појам и термин
 - образовање и развој појма
 - делотације и конотација
 - обим и садржај појма
2. Врсте појмова
3. Односи међу појмовима

IV. Дефиниција и класификација (6)

1. Појам дефиниције
2. Врсте дефиниције
3. Правила дефинисања
4. Диоба и класификација
 - смисао класификације

V. Суд (6)

1. Шта је суд
 - реченица, исказ, став и суд
 - суд и суђење, тврђење и порицаште
2. Врсте судова по квалитету, квантитету, модалитету, структури и сазнај-ној вриједности.
3. Везници сложених судова
 - импликација, конјукција, дисјункција, еквиваленција
4. Анализа судова помоћу таблица

VI. Закључивање (10)

1. Шта је закључивање
 - премисе и закључак
 - исправан и истинит закључак
2. Врсте закључивања: индукције, дедукције, закључивање по апологији
3. Индуктивно закључивање
 - индукција и вјероватноћа
 - индукција простим набрајањем и индукција слимацијом
 - услови прихватљивости индуктивног закључка
4. Дедуктивно закључивање
 - онште карактеристике дедукције
 - врсте дедуктивног закључивања
 - сilogизам; – врсте и правила
5. Доказивање и оновргавање
6. Логичке грешке

ДРУГИ ДИО:

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

I. Језик научних теорија (6)

1. Функција језика
2. Анализа значења
3. Услови успјешне комуникације

II. Теоријска припрема истраживања (4)

1. Теорија и искуство
2. Утврђивање проблема
3. Одређивање појмовног оквира истраживања
4. Претходне претпоставке истраживања

III. Утврђивање научних чињеница (10)

1. Научно посматрање
2. Експеримент
3. Мјерење
4. Статистичка обрада података
5. Испитивање поузданости и исправности података

IV. Научно објашњавање (10)

1. Појам научног објашњавања
2. Постављање и проверавање хипотезе
3. Појам научног закона
4. Врсте законитости (узрочна, функцијска, статистичка)
5. Појам узрока и Милове методе за испитивање узрока
6. Научне теорије и системи

V. Основне филозофске методе (8)

1. Аналитичко-смиријска
2. Херменесутичка
3. Феноменолошка
4. Критичко-дијалектичка

ФИЛОЗОФИЈА
(ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР)

IV разред
(2 часа седмично, 64 часа годишње)
(ОПШТИ И ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР)

IV РАЗРЕД
(3 часа седмично, 96 часова годишње)*

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Циљ и задаци

Циљ наставе филозофије је унапређивање општег образовања, упознавања главних садржаја и развојно-историјских токова филозофског мишљења.

Задаци наставе су да ученици:

- упознају основне елементе и принципе мишљења;
- схватају однос исправног и истинитог мишљења, језика и мишљења и других проблема сазнавања као и услова усјећне комуникације;
- способе се за примјену методологије истраживања и развију способности за систематско, самостално и критичко мишљење;
- разумију филозофске проблеме и њихова рјешења на примјерима највећих достигнућа филозофске мисли као и стицаје способности позитивним трансфером за разумјевање других теоријских и практичних проблема;
- стичу увид у општеторијске и хуманистичке токове мишљења који су уобличавали одређене историјске епохе и чине основу савремених хуманистичких и критичких оријентација и тиме унапређују своје образовање.

I. Одређење филозофије (6) (8)*

1. Име и појам филозофије
2. Однос филозофије према миту, религији, науци и уметности
3. Јудеске побуде за филозофско истраживање (чуђење, сумња, тежња за схваташтем смисла постојања)
4. Основна филозофска питања и подручја истраживања
5. Филозофски правни, школе и дисциплине

II. Античка филозофија (14) (16)*

1. Филозофија природе
 - питања о почетку свих ствари
 - наука о једном јединственом бићу
 - дијалектика и реторика као вјештина побијавања и доказивања
2. Филозофија човјека
 - теоријско-сазнајне оријентације у схваташству човјека и праведности
 - учесе о држави
3. Етичка учења
 - схватање извора индивидуалне среће
 - схватање врлине и добра

III. Средњовјековна филозофија (6) (8)*

1. Филозофија и хришћанство
 - однос вјере и разума (авторитет и природни ум)
 - појава хришћанства
 - однос религије и филозофије (гностичи и аналогети)

- проблем универзализма;
- позна схоластика

IV. Филозофија новог доба (26) (34)*

1. Филозофија ренесанса
 - Рађање модерних наука; Критика филозофске традиције и изјава нових метода и циљева наука;
 - Тражење ноузланог метода истраживања (Бекон-Нови органон)
 - хуманизам – филозофија човјека новог доба (Маскел, Монтем)
2. Рационализам
 - принципи људског духа и методи вођења људског ума (Рене Декарт – учење о методи и нова метафизика)
 - о природи и духу, разуму и слободи (Барух де Спиноза – етика);
 - учење о монадама и проблем деонице (Лајбинц)
 - 3. Емпиризам
 - теорија идеја (Дон Лок);
 - радикални емпиризам (Берклијев социјализам);
 - 4. Просветитељство
 - 5. Настанак модерне политичке филозофије (Русо, Монтескије)
 - учења о природном праву, природном стању и друштвеном уговору;
 - филозофска и политичка револуција (Хобс, Лок, Монтескије, Русо);
 - 6. Француски материјализам XVIII вјека
 - 7. Јемачки класични идеализам
 - Кант (Критика чистог ума, Критика практичног ума, Критика мотив суђења);
 - Фихте: Учење о слободи и одређење човјека;
 - Шелинг: Систем објективног идеализма;
 - Хегел: Систем спекулативног ума (Феноменологија духа, Филозофија историје, Филозофија права, Естетика, Филозофија религије и Историја филозофије).
 - 8. Марксова филозофска мисао (извори, однос према филозофској традицији, схваташ дијалектике као теорије и методе, одређивање праксе, схваташте историје човјека, слободе и револуције, извори и облици отуђења и путеви разотуђења)

V. Савремена филозофија (22) (30)*

1. Позитивизам и аналитичка филозофија (Конгр, Расл, Витгенштајн, Бечки круг, Понсер)
2. Ирационализам
 - Волунтаризам (Ниче, Шопенхауер)
 - Интуицијонизам (Бергсон)
3. Прагматизам (Перс, Цемс, Бун)
4. Феноменологија (Хусерл)
5. Филозофије егзистенције (Кјеркегор, Хайдегер, Јасперс, Берљајев)
6. Херменеутика (Дилтјај)

УПУТСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА

Према структури програма филозофије у III разреду предвиђено је да се обраћају садржаји логике, који су груписани у два дјела. Први дио обухвата, поред одређивања предмета, логике и проблем сазнаваја и схваташа истине у ширем смислу. При обради ових садржаја посебно треба да буде истакнута вриједност схваташа логике као гносеологије, у којој се утврђују критеријуми извори и могућности сазнаваја, формални и материјалини критеријуми истине присутни у наукама и историји филозофије. При излагању ових садржаја треба да буде

наглашен системолошки приступ у схваташу развоја мишљења и знања. За освртавање овог дјела програма предвиђена је половина укупног фонда часова.

Други дио обухвата методологију истраживања, чији су садржаји распоређени у пет тематских цјелина. За излагање ових методологија, као гране логике, планирано је 34 часа. С обзиром на могућност корелације овог програма са програмима предмета у којима ученици, такође, стичу знања из методологије посебних наука, фонд часова који је предвиђен довољан је да се изложе структура и етане методолошких истраживања и научног објашњавања. При томе тежиште треба да буде на схваташу појма закона и законитости и методима испитивања узрока.

Програм филозофије у IV разреду истовјетан је за ученике свих гимназијских усмјерења.

Структура програма филозофије у IV разреду обухвата, унутар посебних поглавља, одређене филозофије, античку и средњовјековну, филозофију новог доба и савремене филозофије.

Одређене филозофије треба започети упознавањем ученика са људским побудама за филозофском истраживањима, изворима и карактеристикама филозофског схваташа свјета према митскомитолошким, религиозним и другим представама свјета, са разликама и сличностима филозофије, науке и умјетности.

Нарочиту пажњу треба посветити овим питањима и проблемима које чине суштинску приједност основних правана у филозофији.

При обради античког и средњовјековног раздобља у филозофији треба обратити пажњу на појаву хришћанства и његово разумјевање, као и на однос религије и филозофије, вјере и разума. Треба указати на утканост религијских утицаја у све облике људског духа, који чине основу за разумјевање савремених теоријских сазнајних, антрополошких стичких проблема и схваташа.

Код садржаја о најзначајнијим учењима из области појединачних филозофских дисциплина, тежиште треба да буде на историјским схваташима добра, врлине, среће, нраведности, и другим категоријама етика и хуманизма неопходним за истиинско разумјевање достигнућа човјека.

У поглављу о филозофији новог вјека и њемачком класичном идеализму треба нагласити хуманистичку и критичку оријентацију, учење о човјеку и држави. Нарочито пажњу треба посветити схваташима дијалектике и Хегеловом учењу.

Часове за изучавање њемачког класичног идеализма треба распоредити тако да се могу прегледно изложити Кантово, Фихтеово, Шелингово и Хегелово учење, из којих се схвата дијалектички однос материје и духа.

При обради Марковог учења треба обратити пажњу на проблеме о одређивању основне оријентације марксистичке теорије, на учењу о дијалектици као теорији и методи, на схваташе праксе као основног критеријума истине и као начина људске производње, стварања и самонотврђивања. За Марково схваташе човјека, историје и слободе треба користити историјски приступ и дијалектички метод у критичком сагледавању његовог доприноса.

У одјельку савремене филозофије треба цјеловито обрадити филозофске правце, на учењима најсавременијих представника, а у складу са њиховим историјским јављањима.

У вези са историјом филозофије неопходно је нагласити развој филозофских дисциплина и учења, као и уочавање трајних филозофских питања и проблема човјека.

Наставник треба да користи савремене методе у настави како би се ученици осposobili за успјешно вођење разговора и дискусије о свим актуелним проблемима.

За проналажење провокативне основе и одабирање проблема треба користити изворне текстове филозофије. Павикавање ученика као коришћење изворног текста као основне информације омогућиће превазилажење слабости уџбеничке и приручне литературе и дојриниће развијању потребе код ученика за аутентичнијим филозофским самообразовањем.

У процесу испитивања и процјењивања усвојеног градива треба узимати

у обзор све стечене вриједности и шивое знања: коришћење литературе, учествовање у дискусији, уочавање правих проблема и постављање смишљених питања. Неопходно је уочити и вредновати постигнути успех ученика у развијању способности самосталног и критичког мишљења о човјеку, његове стварности и перспективе.

За успијешније и сигурније остваривање циљева и задатака сваког програма неопходно је организовати и друге облике наставног рада, (филозофске секције, трибине и дебатне групе) у којима би ученици ефикасније испољавали интересовање, самоиницијатику и слободу у избору изучавања одређене филозофске проблематике.

ИСТОРИЈА

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе историје је да ученици овладају знањима о развоју људског друштва од најстаријих времена до савременог доба. Настава историје у склону осталих предмета треба да развија ученичку својеврсност и персоналност.

Задаци наставе историје су да ученици:

- овладају знањима о историјским појавама и процесима на садржајима о прошlostи људског друштва и прошlostи српског народа;
- да стекну историјску свијест и историјско мишљење као основу научног схваташа развоја људског друштва;
- носећи патриотско осjećање на слободарским традицијама српског народа, васпитавајући се у духу толеранције и међусобног уважавања;
- схвате значај одbrane независности и интегритета српских земаља;
- носећи на историјским садржајима радио, морално и естетско васпитање.

ОПШТИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЕВРОПА ОД XI ДО XV ВИЈЕКА

Привреда, друштво и држава у Западној Европи од XI до XV вијека. Успон европске привреде – јачање производних снага, настањање градова и развој градске привреде, положај и уређење градова. Улога католичке цркве и крсташки ратови као вјерски војни и колонизациони походи. (4+2)

Успон западноевропских монархија. Окупљање и спажање Француске; Француска као водећа европска сила, стогодишњи рат и уједињење Француске. Енглеска – промјене норманским освајањем, „Велика понеза слободе“ и настанак парламента, Немачка „Свето римско царство“ борба царства и панства, борба Хенштауфована за превласт у Италији, јачање кнежевске власти у XIV и XV вјеку. (4+2)

Византија од XI до XV вијека: Јачање државе у доба Коминића, распоред државе послије IV крсташког рата; Обнова Византије и њено слабљење у XIV до XV вјеку. Вјерски утицај Византије на сусједне народе – Организације цркве; Цариградска патријаршија и њена улога у православном свјету и однос са осталим аутокефалним православним црквама; култура – „ренесанса Чалеолога“ (3+2)

Западни и источни Словени у позном средњем вјеку. Сталеника монархија у Чешкој – проглашење краљевства. Чепика као водећа – слабљење државе (деобе у Криму) и уједињење Польске и Литве и изградња сталенике државе. Русија – деоба кнежевине кијевске Русије, татарски јарам, Москвска кнежевина, окупљање руских земаља, особености друнитвеног и државног уређења. (3+2)

Друштвени покрети у Западној Европи од XI до XV вијека. Јереси, инквизиција и просјачки редови; сељачки устанци у Француској и Енглеској; Класне борбе у градовима, устанак чомија у Фиренци. (2+1)

Западноевропска култура од XI до XV вијека. Ритарска и градска култура; школе и универзитети – схоластика, умјетност романике и готике, нове појаве у књижевности – Данте. (2+1)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ПАРОДИ И ЊИХОВИ СУСЈЕДИ ОД XII ДО XV ВИЈЕКА

Осамостаљивање и успон српске државе. Извојевање независности (Панчево); одврата Немањина наслеђа (Стеван Првовенчани), лобијање црквене самосталности (св. Сава), Србија као велика сила на Балкану – Урош I, Милутинова освајања, проглашење патријаршије и царства. Унутрашњи развој Србије - развој пољопривреде, рударства и градске привреде, друштво и државна управа, Душанов законик. Култура њемањичке спохе - књижевност, архитектура, сликарство. (10+4)

Изграђивање босанске феудалне државе. Населак државе и борбе за очување независности; Црква босанска и борбе са Угарском; успон Босне (Стјепан II и Твртко I), освајање и проглашење краљевства, особености културе. (2+1)

Дубровник у средњем вјеку. Настанак града и његов успон, привреда и друштвени односи, државно уређење, односи са великим силама и сусједима. Значај Дубровника у привреди и култури Јужних Словена. (2+1)

Бугари, Албанци и Румуни од XI до XV вјека.

Друго царство у Бугарској; усновано у доба Јована Асене II; слабљење Бугарске у доба Шишмановића; Влашка и Молдавија - феудализација и стварање држава; односи са Угарском; Албанија под византijом, анжујском и српском властију. (3+2)

Јужни Словени и њихови сусједи у доба османлијског налирања (XIV до XV вјека).

Турци Османлије и њихова освајања у XIV и XV вјеку. Појава Османлија на Балкану; прва освајања - Маричка и косовска битка; над Бугарске; Српска деспотовина за вријеме владавине Лазаревића и Бранковића; Босна послије смрти Твртка I; Зета за вријеме Балишића и Црнојевића; над Србије, Босне, Херцеговине и Зете под Османлијском влашћу; борба Албанаца против Турака (у XV вјеку); налирање Османлија у Хрватску и Угарску - Крбавска и Мохачка битка; Влашка и Молдавија у борби против Османлија. (7+6)

Вишак од 2 часа треба искористити за темељнију обраду историје Срба на нарочитим нагласком на културу.

Семинари 2 часа.

Годишња систематизација градива 4 часа.

III разред

(2 часа недјељно, 72 часа годишње)

НОВИ ВИЈЕК

СВИЈЕТ ОД КРАЈА XV ДО КРАЈА XVIII ВИЈЕКА

Велика географска открића и почеци колонијалних освајања

Техничка открића у XV вијеку, откриће Америке и поморског пута за Индију, Шпанија и Португалија као државе колонизатори новооткривених земаља. Значај великих географских открића за привредни и друштвени развој свијета. (2+1)

Зачеци капиталистичке привреде у оквирима феудалног друштва

Развој производње и трговине у XV и XVI вијеку - мануфактура и проширење тржишта, првобитна акумулација капитала, увлачење села у робне односе уз преславдање феудалног карактера аграрне привреде; друштвене последице развитка робноновчаних односа. (2+1)

Хуманизам и ренесанса

Зачеци хуманизма и ренесанса у Италији; друштвено-економске основе нове културе. Главна подручја ренесансне културе и њени најистакнутији представници. Нове појаве у јавном и приватном животу. (2+1)

Реформација и контратреформација

Вјерски, друштвени и политички карактер реформационог покрета; варијанте реформационог покрета. Католичка реакција и њени резултати. (2+1)

Апсолутне феудалне монархије XVI-XVIII вијека

Шпанија и низоземска револуција; Француска - апсолутизам (Ришельје); меркантилизам (Колбер), освајање (Луј XIV). Русија - апсолутизам и освајање на истоку (Иван IV), саљачки устанци и Шведско-пољска интервенција. Енглеска - развитак капиталистичке привреде, реформација и апсолутизам Тјудора; енглеска револуција, рестаурација и славна револуција. (4+2)

Епоха просвјећености у Европи

Даљи развитак капиталистичке привреде. Просвјећени апсолутизам у Русији (Петар I и Катарина), Пруској (Фридрих II) и Аустрија (Јосип II). Реформе у области државе и права. Култура просветитељске епохе (филозофија). (3+2)

Јужнословенски народи и њихови сусједи од почетка XVI до kraja XVII вјека

Јужнословенски народи и њихови сусједи у оквиру Османлијског царства – државно и друштвено уређење османлијске најевине (спахијски систем), миграција становништва, опадање привреде. Исламизација, Нешка патријаршија, њен однос према отоманској власти и Цариградској патријаршији и улога у ис-

торији српског народа, аутономија Црне Горе; чиглушки систем и погоршање положаја раје, облици отпора српских и других наших народа и њихових сусједа османлијској власти (хајдуци, ускоци, устаници).

Јужнословенски народи у оквиру Аустрије (Хабзбуршке монархије) и Млетачке републике – Срби у Угарској и аутономија Карловачке Митрополије;

а) Српски народ на просторима Војне Крајине и пивине Хрватске и Славоније;

б) Срби у Далмацији од XVI-XVIII вијека;

ц) Турска власт у Босни од XVI-XVIII вијека;

Ратови хришћанских сила са Османлијском државом и учешће српског и осталих наших народа у њима. Дубровник и Млетачка Далмација XVI-XVIII вијек. Култура јужнословенских народа XVI-XVIII вијека – хуманизам и ренесанса у приморским градовима; Црквена књижевност код Срба, барок у књижевности и уметности. Патријархална култура и народна књижевност Југословенских народа. (8+4)

СВЈЕТ ОД КРАЈА XVIII ДО СРЕДИНЕ XIX ВЈЕКА

Индустријска револуција у Енглеској

Техничка открића у XVIII вјеку; проналазак парне машине и развој фабричке индустрије; промјене у структури друштва, економски либерализам. (2+1)

Револуције XVIII вјека и промјене у привреди и друштву почетком XIX вјека

Рат за независност сјеверноамеричких колонија и проглашење независности САД. Француска уочи револуције. – Велика француска револуција – владавина круније буржуазије, јакобинска диктатура, термидорска владавина и директоријум. Свјетскоисторијски значај француске револуције. – Наполеонова владавина и његова освајачка политика. Бечки конгрес и политика Свете алијансе. Основне карактеристике грађанске државе и права. Индустријска револуција на континенту и прве класе борбе буржуазије и пролетаријата; утопијски социјализам; устанци радника (лионски, шлезијски), чартистички покрет у Енглеској; дјелатност Маркса и Енгелса четрдесетих година XIX вјека (Комунистички манифест). (5+3)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ НАРОДИ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЈЕКА

Ослободилачка борба српског народа против Османлијског царства

Београдски пашалук крајем XVIII вјека. Први српски устанак – устаничке борбе у 1804-13, организација устаничке државе. Велике сицеље према устанку, Букурешки мир и слом устанка. Други српски устанак и борба за аутономију – устаничке борбе 1815, споразум Милоши-Мараанијија, дипломатска активност за добијање аутономије, хатишерији од 1830. и 1833. ансулутизам кнеза, Милоша и борба за устав: уставобранитељска владавина – привредни развој, развој права и државних установа. Стварање државе у Црној Гори (Петар I, Петар II, Данило), борбе са Османлијским царством и разграничење. Културни пренород Српског народа. Везе ослобођене Србије са Србима под түђинском окупацијом (9+5)

Народни пренороди у јужнословенским земљама

Државно-правни, друштвени и политички положај наших народа и њихових сусједа у Аустрији; пренороди као грађански национални покрети; аутономија Карловачке митрополије и национални покрет Срба у Угарској и Хрватској. (2+1).

Револуција 1848/49. године

Револуција 1848/49. у Француској, Немачкој и Италији; национално питање у Аустрији и револуционарни покрет потчињених народа Аустрије; Срби, Хрвати 1848/49. Резултати револуције. (3+2)

Семинари – 2 часа

Годишња систематизација – 2 часа

IV разред
(2 часа недјељно, 64 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СВИЈЕТ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВИЈЕКА

Велике сице и промјене у привреди и друштву Европе.

Друго царство у Француској; уједињење Италије; уједињење Њемачке. Појачање неравномјерности и у привредном развитку држава и региона; формирање свјетског тржишта; концентрација производње и капитала и развој монопола. Међународни односи од 1870. до 1914. Појачање супротности између великих сила; подјела колонија у Азији и Африци; трка у наоружању; формирање блокова сила (Централне сице, Антанта) међународне кризе и први империјалистички ратови. Раднички покрет, Прва интернационала и Париска комуна. Формирање социјалдемократских партија; друга интернационала. (4+2)

СРБИЈА, ЦРНА ГОРА И ЊИХОВИ СУСЛЕДИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВИЈЕКА

Србија од 1858. до 1914

Друга влада Милоша и Михајла – активна национална политика, добијање градова. Привредни развјитак 70 година XIX вијека; дјелатност Светозара Марковића; ослободилачки ратови 1876-1878; апсолутистичка политика Милана Обреновића; формирање политичких странака; мајски преврат и режим парламентаризма. (3+1)

Црна Гора 1860-1914

Ратови са Турцима 1862. и 1876-1878; економске и друштвене промјене крајем XIX вијека и апсолутизам кнеза Николе. Устав и политичке борбе. проглашење краљевине. (1)

Срби у Аустро-Угарској у другој половини XIX и почетком XX вијека

Економске, друштвене и политичке прилике у Аустро-Угарској 1848-1914; Срби у Угарској – политичке борбе за аутономију. Мијетићев покрет и формирање странака, црквенонародни сабори; сарадња народности Угарске; Положај Срба у Војној крајини (Кордуп, Банија, Лика, Кинеска Крајина, Џалмација) цивилној Хрватској и Славонији. Хрватско-српска коалиција; Босна и Херцеговина, устанци – у Херцеговини и Босни 1875. године; крај османлијске владавине, аустроугарска окупација, анексија, националне борбе. Млада Босна. (4+2)

Срби у старој Србији – Косовски вијајет под Османлијском владавином крајем XIX и почетком XX вијека

Османски феудални систем у Старој Србији – Косовски вијајет, национално угњетавање. Положај Словена у Македонији (1).

Балкански ратови

Балкански савез. I балкански рат и крај османлијске власти над балканским народима. II балкански рат, историјски значај балканских ратова. (2)

Раднички покрет у Србији и Црној Гори до 1914. године.

Утицај капиталистичког развоја на раднички покрет у Србији и Црној Гори. Прве радничке организације. Социјалдемократска партија Србије и њен значај. Основне политичке партије и странке у Србији. Њихова улога и значај на политички живот Србије (1+1)

САВРЕМЕНО ДОБА

Први свјетски рат и револуција у Русији

Заочицтравање односа између Централних сила и Антанте; напад Аустро-Угарске на Србију и прерастање рата у свјетски сукоб: главни фронтови и најкруније операције 1914-1918. Србија и Црна Гора у I свјетском рату, Церска, Колубарска и Мојковачка битка. Солунски фронт; положај наших народи у Аустро-Угарској за вријеме рата; рад на уједињењу Јужних Словена; побједа Антанте; стварање Краљевине СХС; Версајски мир, Друштвени, национални и политички односи у Царевини Русији пред I свјетски рат; фебруарска револуција; октобарска социјалистичка револуција; утицај октобарске револуције на револуционално врење у другим земљама, значај октобарске револуције. (5+2)

Свијет између два свјетска рата

Версајски мировни систем и економске кризе; криза грађанске демократије и појава фашизма, СССР између два рата; међународни раднички покрет (Ко-минтерна и Социјалистичка интернационала); фашистичке агресије до почетка II свјетског рата. (3+1)

Југославија од 1918. до 1941.

Конституисање Краљевине СХС и Видовдански устав: економски и културни развој и национални проблеми и његова суштина, политичке странке и страначке борбе. Шестојануарска диктатура и Устав од 1931.

Споловна политика за владе краља Александра; убиство краља Александра и намеснички режим кнеза Павла Карађорђевића - влада Милана Стојавиновића, стварање Бановине Хрватске и влада Цветковић-Мачек, споловна политика Намесништва. (4+2)

ДРУГИ СВЈЕТСКИ РАТ, НОР И РЕВОЛУЦИЈА У ЈУГОСЛАВИЈИ

Почетак II свјетског рата (1939-1941) и припрема НОР-а у Југославији.

Напад на Пољску и почетак II свјетског рата, подјела Пољске; окупација земаља сјеверозападне Европе и слом Француске; проширење тројног пакта; 25. и 27. март у Југославији, напад на Југославију, окупација и подјела, терор окупатора и квислинга. Режим НДХ и политика геноцида над Србима, Јеврејима и Ромима. КПЈ у припреми оружаног устанка. (2)

Други свјетски рат, НОР у Југославији 1941. године

Напад на СССР и стварање антихитлеровске коалиције; устанци југословенских народа, стварање ослобођених територија; борбе на источном фронту 1941. године; борбе у сјеверној Африци 1941. године; Ужичка република и стварање народно-ослободилачких одбora, борбе у западној Србији у јесен 1941. године; политика смигрантских влада према народноослободилачком покрету и покрет Драже Михаиловића; борба против окупатора и ширење НОР-а у Југославији. (2+1).

Пронирање антихитлеровске коалиције и НОР у 1942. години

Улазак САД у рат и даље јачање антифашистичке коалиције пролетерске бригаде и борбе у источној Босни почетком 1942. Игмански марш; тзв. лијева скретања у НОБ, фочански период НОР-а борбе у пролеће 1942. године, поход у Босанску крајину; битка на Козари; Јасеновац, масовна гробница Срба, борбе на источном фронту и у сјеверној Африци 1942. године; народноослободилачки рат крајем 1942. године; Прво засједање АВНОЈ-а. (2+1)

Успјеси антихитлеровске коалиције и НОР у Југославији у 1943. год.

Рат на источном фронту почетком 1943. године – Стаљингадска битка и напредовање Црвене армије; побједа савезника у Африци; народноослободилачки рат 1943. године – битка за рашенике и борба на Сутјесци; капитулација Италије и јачање народноослободилачког покрета. Друго засједање АВНОЈ-а; Техеранска конференција. (2).

Порази Њемачке на савезничким фронтовима и НОР Југославије у 1944. години

Борба савезника почетком 1944. године; НОР почетком 1944; Десант на Дрвар; Споразум Тито-Шубанић; отварање фронта на Западу и ослобођење Француске; улазак Црвене армије у Пољску, Чехословачку, Румунију и Бугарску; офанзива народноослободилачке војске у Србији; сусрет НОР са Црвеном армијом: ослобођење Македоније, Косова, Србије, Војводине и Црне Горе. Учење народности Југославије у НОР-у. (2+1)

Крај II свјетског рата и побједа НОР у Југославији

Борба НОР крајем 1944. године и почетком 1945. године – сремски фронт; офанзива савезника у пролеће 1945. године; - пробој сремског фронта и ослобођење Југославије; капитулација Њемачке и Јапана; карактер II свјетског рата; карактер и особености револуције у Југославији; допринос Југославије борби антихитлеровске коалиције. (1+1)

СВЈЕТ ПОСЛИЈЕ ДРУГОГ СВЈЕТСКОГ РАТА

Промјене у капиталистичкој привреди и друштву послије другог свјетског рата. Нове социјалистичке земље. Организација уједињених нација и њена улога у очувању мира. Настајање колонијалног система и појава нових држава у Азији и Африци. Супротности између великих сила и формирање блокова. Улога несврстаних земаља у међународним односима. Савремена криза и промјене у земљама реалног социјализма. (2+1)

ЈУГОСЛАВИЈА ПОСЛИЈЕ ДРУГОГ СВЈЕТСКОГ РАТА

Коначно конституисање Југославије – Треће засједање АВНОЈ-а, проглашење Републике и Устав од 1946, аграрна реформа и национализација, обнова привреде, Први петогодишњи план. Снојна политика Југославије до 1948. Ре-золуција Информбираа и отпор Југославије СССР-у и његовим савезницима, Ре-пресија према присталицама Информбираа и другим противницима покрета. Попуштај колективизације пољопривреде и напуштање репресивне политике према сељаштву. Завођење самоуправљања и привредни успон. Покушај привредне реформе на тржишним принципима. Политика несврстаности и запостављање европске компоненте у снојној политици СФРЈ. Унутрашња превирања и појава национализма; договорна економија и дезинтеграција Југославије (Устав од 1974). Дезинтеграција Србије по Уставу од 1974. године аутономијство у Војводини и албански сепаратизам на Косову; савремена општа криза југословенског друштва и мјере за њено превазилажење; успостављање државности Србије. (3+1)

Семинари – 2 часа.

Годишња систематизација 1 час.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

Програм је идентичан с програмом II разреда опште смјера.

III разред
(3 часа недјељно, 108 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

НОВИ ВИЈЕК

СВИЈЕТ ОД КРАЈА XV ДО КРАЈА XVIII ВИЈЕКА

Велика географска открића и почети европског колонијализма. Предуслови открића, прва географска открића, открића Америке и поморског пута за Индију; значај открића за развој свијета, почети колонијализма. (2+1)

Почети модерне културе у Западној Европи. Италија домовина нове културе, хуманизам, ренесанса у умјетности и књижевности, успон науке и филозофије, ширење хуманизма и ренесанса у осталим европским земљама. (2+1)

Реформација и католичка реакција. Друштвени и вјерски предуслови реформације. Мутерова реформа, њемачки сељачки рат, ширење реформације, католичка реакција. (2+1)

Прве буржоарске револуције. Католичка и ансolutичка Шпанија и њена управа у Низоземској; револуција у Низоземској и стварање Холандије; ансolutezam Тјудора у Енглеској, револуција, република и протекторат, рестаурација и „славна револуција.“ (3+2)

Ансolutezam монархије у Европи од XVI до XVIII вијека. Ансolutezam у Француској. Ришеље, Луј XIV; самодржавље у Русији; просвјећени ансolutezam Петра I и Катарине II, Пруска – просвјећени ансolutezam Фридриха II. (5+3)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ НАРОДИ ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД XVI ДО XVIII ВИЈЕКА

Јужнословенски народ под османлијском влашћу. Друштвено и државно уређење Османлијске царевине; положај потчињеног становништва, улога Џећке патријаршије у историји српског народа; почети онадања Османлијске државе и облици отпора покореног становништва – хајдуци, ускони, устаници; ратови Турске са хришћанским силима и учешће српског и осталих наших народа. Културне прилике под османлијском влашћу. (8+4)

Јужнословенски народи и оквири Хабсбуршке монархије. Државно уређење Аустрије; сеобе Срба и положај српског народа у Угарској и Хрватској, улога Карловачке митрополије у историји српског народа; српски народ на простору Војне Крајине, цивилије Хрватске и Славоније; Срби у Далмацији од XVI-XVIII вијека; Босански нацијалук од XVI-XVIII вијека. Јужнословенски народи под режимом просвјећеног ансolutezam (Марија Терезија и Јосиф II). (6+3)

Дубровник и Млетачка Далмација. Политички положај и привредни успон Дубровника, велики земљотрес и почетни слабљења Дубровника; Млетачка управа у Далмацији и Боки. Ренесансна култура у Дубровнику и положај Срба под млетачком влашћу. (2+1)

Свјет крајем XVIII и почетком XIX вјека

Индустријска револуција. Предуслови за индустријску револуцију у Енглеској, привредне и друштвене последице револуције, економски либерализам. (2+1)

Револуције крајем XVIII вијека. Рат за независност енглеских колонија у Сјеверној Америци и стварање САД. Велика Француска револуција – стање уочи револуције, сазив скунинтине стајежа, владавина крупне буржоазије, Устав од 1791.; јакобинска диктатура и њен крах; свјетско-историјски значај буржоаских револуција крајем XVIII вијека. (4+2)

Европа послије велике Француске револуције. Директориј, Конзулство и Царство у Француској, Паполеонова освајачка политика и њен слом; Бечки кон-

грес и прилике у свијету послије Наполеонових ратова; Света азијанска и револуционарни покрети у Европи. (4+2)

Зачети радничког и социјалистичког покрета у Европи. Супротност грађанског друштва у првој половини XIX вјека; прва социјалистичка учења („утопијски социјализам“) устанци радника и чартистички покрет у Енглеској; учење Карла Маркса и Фридриха Енгелса; Манифест комунистичке партије. (3+2)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ НАРОДИ И ЊИХОВИ СУСЛЕДИ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЈЕКА

Борба Јужних словенских народних сусједа против османлијске власти. Опште прилике у Османлијској царевини крајем XVIII и почетком XIX вјека: Први српски устанак – покушај реформи у Београдском пашалуку, дахијска управа; буна на дахије и прерастање у устанак против турске власти, устанички усјеси 1806.

(Мишар и Делиград), руско-српска војна сарадња 1806–1812; уређење устаничке државе, слом устанка; Други српски устанак и борбе за аутономију; Хатишерифи од 1830. и 1833, владавина Милоша Обреновића – јачање државности, привредни и друштвени развој. Српски устав; уставобранитељи и изградња српске националне државе; културни препород Србије у првој половини XIX вијека; стварање државе у Пријој Гори, Петар I, Петар II, Лапчин; Босна и Херцеговина у првој половини XIX вијека; народни препород Бугара; положај Влашке и Молдавије крајем XVIII и у првој половини XIX вијека. (12+6)

Национални покрети јужнословенских народа и њихових сусједа у Хабсбуршкој монархији у првој половини XIX вијека. Опште прилике у Хабсбуршкој монархији и положај народа; Срби у Јужној Угарској у првој половини XIX вијека; национални покрет Мађара. (5+3)

Револуција 1848/49. године и јужнословенски народи. Опште прилике у Европи уочи револуције; револуција 1848. у Француској, Њемачкој и Аустралији; војвођански Срби, значај револуције 1848/49. (4+2)

Семинари – 3 часа

Годишња систематизација градива – 7 часова.

IV разред

(3 часа недјељно, 96 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Свјет у другој половини XIX и почетак XX вијека

Промјене у привреди и друштву у другој половини XIX и почетком XX вијека. Индустриски развој у европским државама и САД; промјене у привреди и друштву крајем XIX вијека – друга индустриска револуција (напредак у науци и технички); развој свјетског тржишта финансијски капитал и монополи. (2+1)

Европске земље и САД у другој половини XIX и почетком XX вијека. Француска – друго царство, привредни и друштвени развој. Русија – улога у међународним односима, реформе у 1861, индустриски развој, револуција 1905. Грађански рат у САД; уједињење Њемачке; уједињење Италије. (3+2)

Међународни односи крајем XIX и почетком XX вијека. Промјене у политици великих сила, подјела колонија у Азији и Африци, формирање блокова великих сила; међународне кризе и империјалистички ратови. (1).

Раднички покрет у првој половини XIX и почетком XX вијека. Прво међународно удружење радника; Париска комуна, друго међународно удружење радника, усјех радника мирним методама политичке борбе. (1+1)

Култура у XIX и почетком XX вијека. Развитак природних наука и њихова примјена у технички; књижевност – романтизам, реализам и модерни правци у ликовним умјетnostima; филозофија и друштвene науке. (2+1)

СРБИЈА, ЦРНА ГОРА И ЊИХОВИ СУСЈЕДИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВИЈЕКА

Србија у другој половини XIX и почетком XX вијека. Крај уставобраничке владавине и друга владавина Милоша и Михајла Обреновића; ослободилачки ратови 1876–1878. Берлински конгрес и стицање независности и проглашење Краљевине, привредни развојак крајем XIX вијеку; оснивање странака и политичке борбе са режимом краља Милана; Тимочка буна и срискобугарски рат, Устав од 1878. режим Александра Обреновића и мајски преврат; завођење режима грађанског парламентаризма, царински рат, алексионска криза. (4+2)

Црна Гора у другој половини XIX и почетком XX вијека. Ратови за ослобођење и признавање независности; привредни развој и даља изградња државе, доношење устава и политичке борбе, проглашење краљевине. (2+1)

Балкански ратови. Супротности између балканских држава; Балкански савез, први балкански рат и побједа српске и пријенорске војске, II балкански рат, историјски значај балканских ратова. (2+1)

Срби у Аустро-Угарској у другој половини XIX и почетком XX вијека. Аустро-Угарска послије најодбе – државно-правне и политичке промјене; Срби у Јужној Угарској 1849–1914 – укидање српске Војводине; Милићев покрет, политичке странке и црквено-народни сабори; народности Угарске према политици мађарске владе; Положај Срба у Војној крајини (Кордун, Банија, Лика, Кинеска крајина, Далмација) цивилној Хрватској и Славонији. Бахов апсолутизам, положај Срба, хрватско-српска коалиција; Босна и Херцеговина под аустро-угарском управом – окупаторски режим; привредни развој и друштвени односи, отпор режиму окупације, алексија и Млада Босна. (5+2)

Срби у старој Србији. Косовски вијајет под Османлијском влашћу.

Османски феудални систем у старој Србији – Косовски вијајет, национално угњетавање; положај Словена у Македонији. (2+1)

Бугари и Румуни XIX и почетком XX вијека. Народни препород, оснивање егзархије, ослобођење Бугарске и њен развој; политика према сусједима, (претензија на Македонију); уједињење Влашке и Молдавије и развој румунске државе послије стицања независности. (1)

Раднички покрет у Србији и Црној Гори до 1914. године. Прие радничке организације; оснивање и рад социјалдемократских партија и њихова улога у политичком животу наших народа. Улога и значај Социјалдемократске странке Србије. (2+1)

САВРЕМЕНО ДОБА

Савремено доба – I и II сјајетски рат и свијет носилје II сјајетског рата треба обрадити као у IV разреду онитет смјера по новом програму.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЕВРОПА ОД XI ДО XV ВИЈЕКА

Привреде, друштво и држава у западној Европи у позном средњем вијеку

Промене у привреди и друштву у периоду развијеног феудализма; зачечи робне привреде; постанак и развитак средњовјековног града и његова друштвено-економска и политичка улога. Постанак и развитак феудалних сталешких мо-

нархија па примјеру Француске. Друштвени сукоби у развијеном феудализму – јереси и сељачки устанци. (3+1)

Јужнословенски народи и њихови сусједи у позном средњем вјеку

Српска држава у доба Немањића – јачање и развој независне државе, привредни напредак, ширење државе, друштвено и државно уређење, проглашење царства; Душанов Законик; Босна – односи са Угарском, ширење, улога цркве босанске; Дубровник (привреда, државно и друштвено уређење) и њихова улога у привредном и културном животу Јужних Словена; Румуни и Албаници и њихови односи са Јужним Словенима. Османлијска освајања балканских земаља – пад Србије, Босне и Херцеговине и Црне Горе. (7+3)

Средњовјековна култура

Западноевропска култура од XI до XV вијека – ритерска и градска култура, школе и универзитети (еколастика), умјетност (романика и готика); култура јужнословенских народа – вјерски карактер културе, византијски и западноевропски културни утицаји, умјетност, књижевност и правни споменици. Особености културног развијатка Босне. Међусобни културни утицаји Јужних Словена и њихових сусједа. (3+2)

НОВИ ВЈЕК

СВЈЕТ ОД КРАЈА XV ДО КРАЈА XVIII ВЈЕКА

Велика географска открића и почетни колонијални освајања

Техника открића у XV вијеку, откриће Америке и поморског пута у Индију. Шпанија и Португалија као државе колонизатори откривених земаља. Значај великих географских открића за привредни и друштвени развој свјета. (2+1)

Зачеци капиталистичке привреде у оквирима феудалног друштва

Развој производње и трговине у XV и XVI вијеку – мануфактура и проширење тржишта, првобитна акумулација капитала увлачење села у робину привреду и раслојавање сељаштва, уз преовладавање феудалног карактера аграрне привреде; друштвени последице развијатка капиталистичке привреде. (2+1)

Хуманизам и ренесанса

Зачеци хуманизма и ренесанса у Италији; друштвено-економске основе нове културе. Главна подручја ренесансне културе и њени најистакнутији представници. Нове појаве у јавном и приватном животу. (2+1)

Реформација и контрагреформација

Вјерски, друштвени и политички карактер реформационог покрета; варијанте реформационог покрета. Католичка реакција и њени резултати. (2+1)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ НАРОДИ И ЊИХОВИ СУСЛЕДИ ОД ПОЧЕТКА XVI ДО КРАЈА XVIII ВЈЕКА

Јужнословенски народи и њихови сусједи у оквиру Османлијског царства – државно и друштвено уређење Османлијског царства (спахијски систем), миграција становништва, онадање привреде, Исламизација, Пећка патријаршија и њен однос према османлијској власти и Цариградској патријаршији; читључки систем и погоршање положаја раје, облици отпора наших народа и њихових сусједа Османлијској власти (хајдуци, ускоци, устаници). Народи у оквиру Аустрије – Срби у Угарској; ратови хрничанских сила са Турском и учешће наших народа у њима. Дубровник и Млетачка Далмација XVI – XVIII вјек. (9+5)

СВЈЕТ КРАЈЕМ XVIII И У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВИЈЕКА

Индустријска револуција у Енглеској

Техничка открића у XVIII вијеку; пропалазак парне машине и развој фабричке индустрије; промјене у структури друштва, економски либерализам. (1)

Револуције XVIII вијека

Рат за независност сјеверноамеричких колонија и проглашења независности САД. Француска уочи револуције. Велика Француска буржоаска револуција – владавина крупне буржоазије, јакобинска диктатура, термидорска владавина и директоријум. Сјеветско-историјски значај француске револуције. Наполеонова владавина и његова освајачка политика. Бечки конгрес и политика Свете алијансе. (3+2)

Зачеци радничког и социјалистичког покрета

Индустријска револуција на континенту и прве класне борбе буржоазије и пролетаријата; утопијски социјализам; устанци радника (лионски, шилески), дјелатност Маркса и Енгелса 40-тих година XIX вјека (Комунистички манифест). (1+1)

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ НАРОДИ КРАЈЕМ XVIII И У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВИЈЕКА

Ослободилачка борба против османлијске власти

Београдски пашалук уочи устанка. Први српски устанак – устаничке борбе у 1804-14. организације устаничке државе. Велике сиље према устанку. Букурешки мир и слом устанка. Други српски устанак и борба за аутономију – устаничке борбе 1815, споразум Мијоши-Марашлија, дипломатска активност за добијање аутономије, хатишерифи од 1830. и 1833, ансултанизам кнеза Милона и борбе за устав; уставобранитељска владавина – привредни развјитак, развој права и државних установа. Стварање државе у Црној Гори (Петар I, Петар II, Данило), борбе са Османлијском државом и разграничење. (5+2)

Народни препороди код Јужних Словена

Државно-правни, друштвени и политички положај јужних народа и њихових сусједа у Аустрији; аутономија Карловачке митрополије и национални покрет Срба у Угарској и Хрватској. (3+2)

Револуција 1848/49. године

Револуција 1848/49. у Француској, Њемачкој и Италији; национално питање у Аустрији и револуционарни покрет потчињених народа Аустрије; Срби; резултати револуције. (2+1)

Годишиња систематизација градива 4 часа.

III разред

(2 часа недјељно, 72 часа годишње)

Програм III разреда природно-математичког смјера идентичан је програму IV разреда општег смјера. Вилиак од 8 часова користити за полугодиšњу и годиšњу систематизацију градива.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

I. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Ово упутство уз програм историје у гимназији важи за све три варијанте програма историје: за гимназије општег типа као и за гимназије друштвено-језичког и природно-математичког смјера. У II поглављу ових упутстава „Битни образовни и васпитни захтјеви програма“ лати су према програму гимназије општег типа која садржи све карактеристике и осталих програма. Разлике су само у сажетости ових садржаја у II и III разреду природно-математичког смјера због смањеног фонда часова историје у овом смјеру. Све остало важи у свим варијантама гимназијског програма.

II. БИТНИ ОБРАЗОВНИ И ВАСПИТНИ ЗАХТЈЕВИ ПРОГРАМА

У овом поглављу дају се битне карактеристике садржаја програма како би наставници историје имали стапно у виду основне образовно-васпитне захтјеве у реализацији општих задатака прописаних програмом.

II разред

У овом разреду је битно да ученици схвате да је европско феудално друштво настало на руинама античког и да је, упркос разарањима римске цивилизације, имало могућност даљег друштвеног напретка, јер је волило даљем ослобођењу неопосредног произвођача. Поред нагласка на оштим карактеристикама феудалног друштва, треба увјек истинати и његове особености у појединим земљама. Те разноликости и особености развитка феудалног друштва треба да дођу до изражaja приликом изучавања историје југословенских народа и народа којима припадају данашње наше народности (Мађари, Бугари, Албаници, итд.). Ваља истаћи да тежиште у обради треба да буде период развијеног феудализма. Како су у овом периоду активно учествовали наши народи и народи којима припадају наше народности, треба строго изабрати пајмаркантније чињенице и уопштавање сродних друштвених, политичких и културних појава да би се избегла непотребна понављања. Од оштих значајних појава нарочито темељно треба обрадити појаву и развитак средњовјековног града, јер се у њој крије негација феудализма и зачетак робне привреде која ће у наредном периоду прерастати у капиталистичку.

У периоду од XV до XVIII вјека основно је да ученици схвате даљи развој робне привреде која ће условити побједу капитализма у величим револуцијама XVIII вјека. За то вријеме су наши народи пајвећим дјелом били van европског развитка трошени снагу у борби са страном влашћу.

Посебну пажњу треба посветити периоду од краја XVIII вјека до средине XIX вјека као периоду развоја капиталистичке привреде. Темељним савладавањем овог историјског периода пајриће разумјевању значаја побједе капитализма. У овом периоду важно је истаћи особености развитка наших народа у условима националне поробљености и државне и покрајинске подјелености као основних узрока привредног, политичког и културног заостајања у односу на европске народе. У тим условима почине процес ослобађања од стране власти стварањем држава у Србији и Црној Гори.

У мношту значајних догађаја, појава и процеса који су предвиђени програмом наставници треба да посвјете посебну пажњу слиједећим кључним историјским процесима:

- развитку капиталистичке привреде и буржоаских друштвених односа, и битије последице тога развитка;
- друштвеним борбама у капиталистичком друштву, које ће постепено водити његовом развоју и демократизацији;
- национално-ослободилачким покретима наших народа у условљених друштвеним развитком у нашим земљама.

Ове процесе треба пратити и уочавати чувајући се схематског приказивања и водени рачун о могућностима ученика. Ученици морају схватити сујтину развитка друштва на овој стани, као и особености развитка јужнословенских народа.

Ови садржаји су основа за разумјевање новије историје и савремених друштвених кретања у свјету и код нас. Стога се морају темељно савладати.

IV разред

У завршном разреду гимназије обрађује се најкраћи али најзначајнији историјски период.

Овај период обухвата велике догађаје, појаве и процесе од средине XIX вјека до данас. То је период снажног развитка привреде и културе европских народа у чemu народи борећи се за националну афирмацију и ослобођење. Посебну пажњу зато треба посветити национално-ослободилачким покретима наших народа и уз洛зи српског народа у покретима за ослобођење и

уједињење Јужних Словена. Наставници треба да посвете посебну пажњу наставиој теми Први српски рат у коме су активно учествовали наше државе Србија и Црна Гора што је омогућило уједињење наших народа и стварање прве заједничке државе. Од оних догађаја између два рата нарочиту пажњу треба посветити појави фашизма што је довело до Другог свјетског рата.

Други свјетски рат и НОР и револуцији у Југославији треба обраћивати комплексно и синхронизовано. Потребно је да ученици схвате историјски значај рата, наше револуције и других револуционарних и ослободилачким покретима. Треба истаћи допринос наших народа овног борби слободољубивих народа против фашизма.

Садржаје о свјету и Југославији и свјету после рата треба обрадити информативно, кроз основне чињенице, али без досадашње идеологизације.

Наставник мора имати у виду узрасне могућности ученика и маји фонд часова који ограничавају дубину и обим разматрања историјских садржаја.

III. МЕТОДЕ И СРЕДСТВА У НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ

Реализација садржаја програма много зависи од правилног избора наставних метода. Наставник историје треба да примјењује све методе које познаје методика наставе историје, стваралачки их користећи. Ако се узме у обзир да је велики број наставних тема тако формулисани да захтјева историјску синтезу, постоји реална опасност од вербализма ако наставник монополишку методу не комбинује са осталим методима, а посебно са слиједећим:

- методом демонстрација, при чему треба користити доста богати избор аутентичног илустративног материјала – слика, дијафилмова, дијапозитива итд.;
- методом коришћења текста, посебно у овим темама које предвиђају излагање појединачних значајних догађаја, јер се на изворном тексту најбоље осјећају особености историјских проблема и тиме се историјски феномени могу најбоље илустровати, затим ученици се упознају са елементарним проблемима научног истраживања и историјске научне критике.

У коришћењу текста треба узети у обзир све резултате методике наставе историје и стваралачки их примјењивати.

Посебно се напомиње да треба стално користити историјску карту, јер њена адекватна употреба олакшава темељно савладавање градива историје.

Истицање номенутних метода не значи да остале треба запоставити. Наставник треба свакој наставиој јединици да приступи као специфичном образовном и дидактичком проблему, тражећи одговарајуће методе, стваралачки их примјењујући и свјесно се припремајући за сваки наставни час.

Као и за сваку, тако и за наставу историје веома је значајно да ли се наставна средства која школа посједује рационално користе. Наставник историје треба да буде равноправни корисник техничких наставних средстава која се користе и у настави других предмета (дијапроектора, кинопроектора, ендијаскопа, епископа, графоскопа, магнетофона, грамофона, радио-пријемника, телевизијских пријемника итд.). Ова техничка наставна средства треба користити у договору са осталим наставницима и у складу са садржином одређеног наставног градива и њему адекватних наставних метода. За ефикасно коришћење техничких средстава у настави потребан је кабинет за наставу историје или бар одговарајући услови у просторији где се настава изводи. Потребно је да наставник влада техником коришћења ових наставних средстава, као и да се ученици освоје да њима рукују.

У настави историје треба што чешће користити слиједећа средства:

- историјске карте (зидне, из атласа, уџбеника и друге литературе);
- илустрације (слике, дијафилмове, дијапозитиве, схеме, графиконе, макете);
- музејске експонате;
- културно-историјске споменике (посјете);
- архивски материјал.

Наставник је дужан да влада методиком коришћења свих наставних средстава, да са ученицима рационално користи ова средства, чува их, прикупља и израђује нова. Стапном и иланском употребом наставних средстава наставник ће унапређивати наставу историје.

IV. КОРЕЛАЦИЈА НАСТАВЕ ИСТОРИЈЕ СА НАСТАВОМ СРОДНИХ СТРУКА

Настава историје као саставни дио наставе гимназије треба да допринесе формирању ученика у свестрано развијену личност, оснособљену за даље образовање. Да би што потпуније остварила своје задатке, настава историје треба да обезбеди максимално могућу корелацију бар са сродним предметима, као што су: филозофија, социологија, устав и грађанска права, географија и материјиј језик са књижевношћу. Но, како сваки од поменутих предмета има своју особиту структуру, корелација се не може обезбедити временски. Корелација је у програму постигнута на тај начин што је избегнуто понављање сличних садржаја у историји и сродним предметима. Наставници могу обезбедити корелацију сродних предмета заједничким консултовањем о сродној материји или писном заједничком обрадом кроз додатну наставу, слободне активности, школске екскурзије и слично.

V. СЕМИНАР КАО ОБЛИК РАДА У НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ

Према наставном програму редовне наставе у гимназији општег типа и друштвено-језичког смјера предвиђено је 2 до 3 часа за ученичке семинаре. Теме за семинаре наставник утврђује на почетку школске године, и то из градива у том разреду. Циљ семинара је да ученици упознају елементарне методе историографског рада и истраживања. Наставник може задужити за један семинарски рад и више ученика којима треба да одреди прецизно задатке у оквиру задате теме. Ученици семинар раде ван часа, а на часу одређеном за семинар саопштавају се резултати њиховог рада. Наставник организује разговор на часу и помаже ученицима да изведу закључке.

Теме семинара ученици треба да обрађе на основу новије литературе, објављене грађе или извора, из локалних архива, музеја и библиотека, и то које одабере наставник, при чему треба да нази да број препоручених дјела буде у складу са психофизичким могућностима ученика. Наставник може захтјевати да се било која од семинарских тема обрађи продубљено и да у писању реферата ангажује боље ученике, док у дискусији треба да учествује што већи број ученика.

Наставник треба да обрати пажњу да се исте теме не појављују у свим одјељењима у току једне школске године, и да се наредне године не обрађују теме из претходних година. У писању семинара наставник треба да, при избору теме, покаже слободу и иновативност. Требају би предлагати теме из историје ослободилачких покрета наших народа, посебно српског народа и завичајне историје, поготову ако је завичај ученика имао виднију улогу у историјском развијку одређеног периода.

VI. ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ У НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ

У програму историје испред садржаја за сваки разред наведено је у оперативним задацима којим битним знањима, умјењима и павикама треба да овладају ученици одређеног разреда. Усвајање тих знања, умјења и павика на нивоу разумевања и репродукције може се сматрати основним захтјевима ученику који заврши одређени разред. Наставник, дакле, треба стапно да има у виду васпитно-образовне исходе које прописују оперативни задаци за сваки разред како би реализовао захтјеве одређеног разреда.

Полазни од општих задатака наставе историје, сваки ученик на крају школовања треба да на нивоу разумевања и репродукције савлада из предмета историје слиједеће садржаје.

а) Знаша

Сваки ученик треба да усвоји:

- историјску и социолошку подјелу (периодизацију) прихваћену у историјској науци;
- најбитније карактеристике друштвених поредака и основних фаза у њиховом развитку;
- основне карактеристике типова и облика државе у свим историјским периодима;
- најбитније чињенице о догађајима, појавама и процесима које програм предвиђа из економске, друштвене, политичке и културне компоненте историјског развијатка свјета уопште и наших народа и народности посебно;
- кључне хронолошке податке о најзначајнијим догађајима, појавама и процесима, како из онога тако и историје народа и народности СФРЈ;
- основне историјске појмове, и то како оните историјске појмове (роб, робовласник, кмет, феудалац, буржоазија, буржоаска демократија, најамији рад итд.), тако и посебне историјске појмове (натријиј, пљебејац, султан, јањичар, совјет, војвода итд.) које програм предвиђа, а налазе се у уџбеницима;
- основне социолошке појмове (нпр. друштвени поредак, производне снаге, производни односи, држава, култура, идеологија итд.);
- основни историјско-географске промјене у свим периодима, уз разумјевање значаја простора као фактора историјског развијатка;
- основне особености историјског развијатка ланчи народа и народности;
- најважније чињенице и појаве из развијатка савременог свјета;
- најважније догађаје: појаве и процесе из НОР-а, и послератног развијатка Југославије.

б) Умјења (вјештине) и навике

Ученик треба да савлада умјења (вјештине) и навике да самостално:

- користи уџбеник историје, атлас и историјске читанке;
- користи текстове историјског садржаја из научно-популарне литературе и историјске белетристике;
- користи историјске илустрације;
- користи историјске карте, таблице и графиконе;
- прави избор са подацима из научно-популарне литературе;
- користи историјске податке из енциклопедија и лексикона;
- посматра музејске експонате и споменике историјског карактера итд.

Усвајањем овог минимума знања, умјења и навика из историје сматра се да су ученици исцупили захтјеве за овај предмет. Зато наставник историје у свом васпитно-образовном раду треба да има стално у виду ове основне захтјеве.

ГЕОГРАFIЈА

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе географије у гимназији је да ученик стекне нова пролубљена знања, умијећа и навике из физичке, друштвене и националне географије – наше отаџбине (појмови, законитости развоја и територијалног распореда географских објеката, појава и процеса) неопходна за научно тумачење савремене свјетске и наше стварности у смислу постизања персоналне својеврсности и својеврсне персоналности ученика.

Задаци наставе географије су да ученик:

- упозна предмет и методе проучавања природно-географских и друштвено-географских објеката, појава и процеса и њихово дјелovanje на својства географске средине;

- уочава и схвата корелативне односе између географије и других природних и друштвених наука;
- стиче глобалне представе о физичко-географским карактеристикама земље;
- схвата и разумије закономјерни развој географске средине као резултат дјеловања природних појава, процеса и човјека;
- упознаје актуелну и комплексну географску стварност савременог свјета;
- стиче нова знања о својој отаџбини, њеном положају, мјесту и улоги у савременом свјету;
- стиче нова знања о природи, становништву, насељености и привреди наше отаџбине;
- васпитава се на стеченим географским знањима у духу припадности и дјељивом глобалном свјету;
- васпитава се у духу љубави према отаџбини и према свему што је лијено и племенито;

II разред

(2 часа недјељно, 74 часова годишње)

ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I. УВОД У ДРУШТВЕНУ ГЕОГРАФИЈУ (2)

1. Предмет, подјела и значај друштвене географије; друштвена географија у систему географских наука; становништво, привреда и насеља у географским проучавањима; фазе у развоју друштвене географије: период дескриптивне и период научне географије.

II. КАРТА И КАРТОГРАФСКИ МЕТОД У ГЕОГРАФИИ (5)

1. Математичка основа географске карте: рам карте, ослоне тачке карте, размјер, координатна мрежа и картографска пројекција.

2. Картографски метод у географији: представљање физичко-географских садржаја и творевина људског рада (насеља, саобраћајнице итд.) на географским картама (метод реонирања или боја и метод тачака); онити картографски метод.

3. Подјела карата према размјери и садржини: тонографске и географске карте.

III. СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА (8)

1. Одјилке и фактори демографског развоја: број становника на Земљи; природни прираштај; миграције (узроци, прстене и посљедице).

2. Распоред становништва на Земљи: скумена и апекумена; области велике густине насељености (старе и нове); области мале густине насељености; низије и приморја као главне области људског насељавања; густина насељености и степен разнjenости привреде.

3. Структуре становништва: полне и старосна структура; расна структура; народносни састав и раширеност језика; економска структура; културно-образовни ниво свјетског становништва.

4. Културни у животини стандард становништва: кратак историјско-географски преглед развоја наисмености (по континентима), зависност културног и животног стандарда становништва од степена друштвено-економског развитка.

5. Насеља: положај, типови и функције сеоских и градских насеља; урбанизација као свјетски друштвено-економски процес, конурбације и мегалополиси (основни појмови).

IV. ОСНОВНЕ ПОЛИТИЧКО-ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ САВРЕМЕНОГ СВЈЕЈТА (5)

1. Основни политичко-географски садржаји и типови држава: политичко-географски елементи државе – територија, географски положај, друштвено-политичко уређење, главни град, државна граница и међународни економско-политички односи.

2. Политичка карта свјета до II свјетског рата: политичко-географска трансформација свјета (крај XIX и почетак XX вјек: завршетак I свјетског рата; пред II свјетски рат).

3. Савремена политичка карта свјета: развитак процеса десколонизације; појава неоколонијализма и технолонгистичког колонијализма; нове државе и промјена структуре Организације уједињених нација.

V. ОСНОВНЕ ЕКОНОМСКО-ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ СВЈЕТСКЕ ПРИВРЕДЕ (8)

1. Свјетска привреда и међународна подјела рада: појам свјетске привреде; условљеност међународне подјеле рада разположићу природних услова и извора, степеном привредне развијености, спровођењем специјализације и кооперацијом у производњи.

2. Гранско и територијално повезивање производње: гранско-територијални начин (хоризонтални) изучавања економско-географских појава и процеса; производно-територијални (вертикални) начин посматрања привредних дјелатности и грана.

3. Индустрјализација као друштвено-економски процес: појам индустрјализације у ужем и ширем смислу; типови територијалног развоја индустрјије са примјерима: монополистични, просторно-дисперзивни и полисентрични тип.

4. Неравномјеран развој – основна противречност савременог свјета: неједнак степен привредног развоја; међународне компаније као посноци нових облика колонијализма; привредни развој и опасности од поремећаја равнотеже у географској средини.

5. Нова научно-технолошка револуција и њене последице: битна обилježja нове научно-технолошке револуције и трансформација географског пејзажа.

VI. ПОЛИТИЧКО-ГЕОГРАФСКЕ, ДЕМОГРАФСКЕ И ЕКОНОМСКО-ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ ПОЈЕДИНИХ ДЈЕЛОВА СВЈЕЈТА (37)

1. Привредно развијени и неразвијени региони и државе у савременом свјету: подјела држава према степену друштвено-економске развијености и њихов размјештај у свјету.

2. Политичко-географска подјела Азије: политичко-географске промјене и стварање држава; државно и друштвено уређење: класификација држава према величини територије и укупној популацији.

3. Становништво и зоне цивилизације Азије: број становника, густина насељености, природно крstanje становништва, миграције, расни и народносни сastan; зоне цивилизације (кинеска, јапанска, индонезијска, индијска и цивилизација југозападне Азије).

4. Економско-географске одлике Азије: природни извори и богатства; карактеристике развоја пољoprivrede и индустрје; место, улога и значај Азије у свјетској привреди; Јапан као посилнији економски развој Азије и свјета.

5. Кина: главне економско-географске одлике и улога у свјетској привреди.

6. Политичко-географска подјела Африке: политичко-географске промјене и стварања држава; државно и друштвено уређење; класификација држава према величини територије и укупној популацији.

7. Становништво и зоне цивилизације Африке: број становника, густина насељености, природно крећање становништва, миграције, расни и народносни састав; зоне цивилизације (сарај египатска, зона арапског, француског, шпанског и португалског и енглеског језичног подручја, расистичка зона Јужне Африке и црначка култура и умјетност).

8. Економско-географске одлике Африке: природни извори и богатства; карактеристике развоја, пољопривреде и индустрије; мјесто, улога и значај Африке у свјетској привреди.

9. Политичко-географска подјела Јужне Америке: политичко-географске промјене и стварање држава; државно и друштвено уређење; класификација држава према величини територије и укупној популацији.

10. Становништво и зоне цивилизације Јужне Америке: број становника, густина насељености, природно крећање становништва, миграције, расна и народносна структура; зоне цивилизације (старе цивилизације, зоне испанскогортугалског, британског, француског, холандског и културног утицаја САД).

11. Економско-географске одлике Јужне Америке: природни извори и богатства; карактеристике развоја пољопривреде и индустрије; мјесто, улога и значај Јужне Америке у свјетској привреди.

12. Политичко-географска подјела, становништво и зоне цивилизације Англоамерике: политичко-географске промјене и стварање држава; број становника; густина насељености, природно и механичко крећање становништва, расни и народносни састав; зоне цивилизације (англоамеричка и франко-канадска).

13. САД и Канада: главне економско-географске карактеристике природних извора, услова и производње; мјесто, улога и значај САД и Канаде у свјетској привреди.

14. Политичко-географска подјела и економско-географске одлике Аустралије и Океаније: политичко-географске промјене и стварање држава; карактеристике развоја привреде; мјесто, улога и значај Аустралије и Океаније у свјетској привреди.

15. Становништво и зоне цивилизације Аустралије и Океаније: број становника, густина насељености и природно крећање становништва и миграције; народи Аустралије и Океаније; зоне цивилизације (старе цивилизације у Океанији, аустралијска и новозеландска).

16. Политичко-географска подјела Европе: Политичко-географске промјене и стварање државе; државно и друштвено уређење; класификација држава према величини територије и укупној популацији.

17. Становништво и култура европских народа, број становника, густина насељености, природно крећање становништва и миграције; порјекло и стручни састав европског становништва; зоне цивилизације (западноевропски и источноевропски).

18. Економско-географске одлике Европе: природни извори и богатства, карактеристике развоја пољопривреде и индустрије мјесто, улога и значај Европе у свјетској привреди.

19. Регионалне економске групације и тржиште. Интеграциони процеси и стварање тржишта у Европи. Стварање тржишта у ваневропским просторима. Плантарна срачунавања.

20. Европска заједница: карактеристике производње, географска усмјереност (регионална оријентација) извоза и увоза робе и услуга.

21. Политичко-географске промјене у Источној Европи. Стварање СССР-а као вишенационалне земље. Распад Совјетског Савеза и стварање нових држава. Удруживање у Заједници независних Држава. Класификација земаља Источне Европе према величини територије и броју становника.

22. Становништво и култура народа Источне Европе: број становника, густина насељености, природни прираштај и миграције, културни утицаји.

23. Русија и Украјина. Главне економско-географске карактеристике при-

родних извора. Карактеристике развоја пољопривреде и индустрије. Мјесто, улога и значај у свјетској привреди.

VII. ОСНОВНА ДЕМОГРАФСКА ОБИЈЕКЦИЈА И КУЛТУРНИ УТИЦАЈИ НА БАЛКАНСКОМ ПОЛУОСТРВУ (4)

1. Становништво, културне зоне и утицај на Балканском полуострву: порекло становништва, густина насељености, природни прираштај и миграције; зоне цивилизације (области патријархалне културе, романска и византијска, српска средњевјековна, исламска и средњо-европска цивилизација); Балканско полуострво као раскршиће културних утицаја.

2. Србија и Црна Гора као језгро за стварање треће, Савезне Републике Југославије. Политичко-географске промјене и стварање нових држава на тлу бивше Југославије. Српско и црногорско становништво изван граница СР Југославије. Потреба успостављања сарадње и нових односа између народа и земаља Балканског полуострва. Пужност прилагођавања европским и свјетским путевима развоја.

Годишња систематизација (5)

III разред

(2 часа недјељно, 72 часа годишње)

ГЕОГРАFIЈА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ, РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И РЕПУБЛИКЕ СРПСКА КРАЈИНА

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I. УВОД (1)

1. БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО. Савремене ярунгично-политичке промјене на Балканском полуострву. Распад СР Југославије и стварање нових држава. Стварање СР Југославије.

II. ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ (3)

1. ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ЊЕГОВ ЗНАЧАЈ. Математички, физичко-географски, економско-географски и геополитички положај.

2. ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ. Конгене и водене границе. Проблеми пограничних територија. Величина Југославије.

III. ПРИРОДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ (14)

Рельеф

1. ОСНОВНЕ МОРФОТЕКТОНСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ РЕЛЬЕФА. Низија и висија Југославије. Геолошки састав и постанак основних претка рельефа Југославије.

2. ПАНОНСКА НИЗИЈА. Панонски басен и обод Панонског басена и њихове карактеристике.

3. ПЛАНИНСКА И ЈАДРАНСКА ОБЛАСТ. Рельеф Планинске и Јадранске области и њихове карактеристике.

Клима Југославије

4. ЕЛЕМЕНТИ И ФАКТОРИ КЛИМЕ И КЛИМА ПАНОНСКЕ НИЗИЈЕ. Елементи и фактори климе. Панонско-континентална клима и њене карактеристике.

5. КЛИМА ПЛАНИНСКЕ И ЈАДРАНСКЕ ОБЛАСТИ. Умјерено-континентална клима, Планинска клима. Жупница клима. Јадранско-средоземна клима и измјењена средоземна клима.

Воде Југославије

6. ЈАДРАНСКО МОРЕ И ЈЕЗЕРА И ЊИХОВ ЗНАЧАЈ. Постанак и положај Јадранског мора. Постанак, подјела и географски размјештај језера.
7. РЈЕКЕ И ЊИХОВ ЗНАЧАЈ. Рјеке Јадранског слива. Рјеке пријоморског слива. Хидрографија кречњачких терена. Термоминералне воде.

Земљиште и биљни и животињски свет

8. САСТАВ И КАРАКТЕР ТЛА У ЈУГОСЛАВИЈИ. Типови тла. Ерозија тла.
9. БИЉНИ И ЖИВОТИЊСКИ СВЈЕТ. Биљни и животињски свет Јадранске, Планинске и Панонске области.
10. ЗАШТИТА И УНАПРЕЂЕЊЕ ПРИРОДЕ. Заштита и унапређење елемената природе од загађивања и уништавања. Последице прекомјерног загађивања природе.

IV. СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА (7)

Становништво

1. НАСЕЉАВАЊЕ НАШЕ ТЕРИТОРИЈЕ. Насељавање наше територије пре долaska Словена. Досељавање Словена у наше крајеве. Период и последице турске владавине. Период послије I свјетског рата до данас.
2. БРОЈ СТАНОВНИКА, ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ, МИГРАЦИЈЕ И ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ. Број и пораст становништва. Популациона политика. Природно кретање становништва. Миграционе струје. Густина насељености.
3. СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА. Биолошка структуре. Социјално-економска структура. Културно-просвјетно стање. Структура становништва по националности и вероисповјести.
4. ЈУГОСЛОВЕНИ ВАШ ГРАНИЦА ЈУГОСЛАВИЈЕ. Југословени у сусједним земљама и српским крајинама. Југословени у европским и преокеанским земљама.

Насеља

5. НАСЕЉА. Положај, типови и функционална класификација сеоских насеља. Градска насеља – положај, типови и функције. Савремена урбанизација насеља.

V. ПРИВРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ (21)

1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРИВРЕДЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ. Природни и друштвени услови за развој привреде. Структура привреде. Привредне дјелатности.

Пољопривреда

2. РАЗВОЈ И ЗНАЧАЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ. Природни и друштвени услови за развој пољопривреде. Мјере за унапређење пољопривреде. Гране пољопривреде.
3. ЗЕМЉОРАДЊА. Структура земљишног фонда. Ратарство, воћарство и виноградарство.
4. СТОЧАРСТВО, ЛОВ И РИБОЛОВ. Природни и друштвени услови за развој сточарства. Гране сточарства. Лов и риболов.

Шумарство

5. ШУМАРСТВО. Шумско богатство и простирање шума. Значај шума. Заштита и унапређење шума. Шуме као еколошки, природни и здравствени фактор.

Индустрија

6. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИНДУСТРИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ. Природни и друштвени услови развоја. Значај индустрије. Подјела индустрије.

7. ЕНЕРГЕТИКА. Значај енергетике. Извори енергије. Производња и потрошња електричне струје.
8. РУДАРСТВО. Најазинита руда и минерала и њихова експлоатација.
9. ТЕШКА ПРЕРАБИВАЧКА ИНДУСТРИЈА. Металургија, метална индустрија, електроиндустрија, хемијска индустрија и индустрија грађевинског материјала.
10. ЛАКА ИНДУСТРИЈА. Прехрамбена индустрија, текстилна индустрија, индустрија дувана и индустрија коже, гуме и обуће.

Саобраћај

11. КОПНЕНИ СЛОБРАЋАЈ. Утицај природних и друштвених фактора на развој саобраћаја у нашој земљи. Жељезнички саобраћај. Друмски саобраћај.
12. ВОДЕНИ, ВАЗДУШНИ И ПТГ СЛОБРАЋАЈ. Поморски саобраћај. Рјечни саобраћај, ПТГ саобраћај и друге врсте саобраћаја.

Трговина

13. ТРГОВИНА. Унутранина и спољна трговина. Трговински и штатни биланс.

Туризам

14. РАЗВОЈ И ЗНАЧАЈ ТУРИЗМА. Природни и друштвени фактори за развој туризма. Подјела туризма. Приморски туризам.
15. КОНТИНЕНТАЛНИ ТУРИЗАМ. Услови за развој континенталног туризма. Планински туризам. Бањски туризам. Споменици културе и историјска мјеста као елеменат туризма. Промет туриста и приходи од туризма.

VI. РЕГИОНАЛНЕ ЦЕЛИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ (13)

1. ЦРНОГОРСКО ПРИМОРЈЕ. Положај, величина, простирање и подјела. Природне одлике и разуђеност обале. Културно-историјске особености. Становништво и насеља. Привредне одлике. Најзначајнији привредни, туристички и културни центри.
2. ЦРНОГОРСКА БРДА И ПОВРИШИ. Положај, величина, простирање и подјела. Природне особености. Становништво и насеља. Привредне одлике. Најзначајнији привредни, управни, туристички и културни центри.
3. СТАРОВЛАШКО-РАШКА ВИСИЈА. Положај, величина, простирање и јеља. Културно-историјске особености. Природне одлике. Становништво и насеља. Привредне одлике. Најзначајнији привредни, управни, културни и туристички центри.
4. КОСОВО И МЕТОХИЈА. Положај, величина, простирање и подјела. Природне одлике. Културно-историјске одлике, споменици културе, историјска мјеста. Становништво и насеља. Привредне одлике. Најзначајнији привредни, управни, туристички и културни центри.
5. ЈУЖНО ПОМОРАВЉЕ. Положај, величина, простирање и подјела. Природне одлике. Културно-историјске особености. Привредне одлике. Становништво и насеља. Најзначајнији привредни, управни, културни и туристички центри. Бање и минерални извори.
6. ИСТОЧНА СРБИЈА. Положај, величина, простирање и подјела. Природне одлике. Становништво и насеља. Културно-историјске одлике. Привредне катактеристике. Привредни, управни, културни и туристички центар.
7. ШУМАДИЈА И ПОМОРАВЉЕ (ЗАПАДНО И ВЕЛИКО ПОМОРАВЉЕ). Положај, величина, простирање и подјела. Природне особености. Културно-историјске особености, споменици културе и историјска мјеста. Становништво и насеља. Привредни, управни, културни и туристички центри.
8. ЗАПАДНА СРБИЈА. Положај, величина, простирање и подјела. Природне одлике. Културно-историјске особености, историјска мјеста и споменице културе. Становништво и насеља. Привредни, и културни центри.

9. ВОЈВОДИЦА. Положај, величина, простирање и регионална подјела. Природне особености. Културно-историјске одлике. Становништво и насеља. Привредни, управни, културни и туристички центри.

VII. СРПСКЕ ЗЕМЉЕ ВАН ГРАНИЦА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ (11)

I. Република Српска (5)

1. Положај, величина, простирање, границе, регионална подјела и природне одлике.

2. Крајина Републике Српске. Положај, величина, простирање, границе и регионална подјела. Природне одлике. Културно-историјске особености. Становништво насеља, Природне одлике. Привредни, управни, културни и туристички центри. Везе са матицом земљом.

3. Источна Херцеговина, Романија и Семберија. Положај, величина, простирање и границе. Природне особености. Културно-историјске одлике. Становништво и насеља. Привредне одлике. Привредни, управни, културни центри. Везе са матицом земљом.

II. Република Српска Крајина (5)

1. Положај, величина, простирање, границе, регионална подјела и природне одлике.

2. Кинеска Крајина. Положај, величина, простирање, границе и регионална подјела. Природне одлике. Културно-историјске особености. Становништво и насеља. Привредне одлике. Привредни, управни, културни и туристички центри. Везе са матицом земљом.

3. Славонија, Барања и Западни Срем. Положај, величина и простирање. Природне одлике. Културно-историјске особености. Становништво и насеља. Привредне карактеристике. Привредни и културни центри. Везе са земљом матицом.

4. Српске заједнице у земљама Европе, Америке, Азије и Океаније (1)

НАЧИН ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА (УЧУЋУСТВО)

Нови програм наставе географије за све типове гимназије концептуиран је тако да пружа ученицима стицање неопходних знања, умјешава и навика о природној средини и друштвеној стварности највећи отаџбине и савremenog svijeta. Истовremeno, овај програм омогућава упозићавање система географских научних дисциплини, као и мјеста, улоге и значаја географије као науке у систему.

У I разреду изучава се физичка географија са елементима геологије, у II друштвена географија, а у III разреду гимназије географија СР Југославије, Републике Српске и Републике Српска Крајина. Оваквом концепцијом програма географије створени су основни предуслови за упозићавање ученика са фундаменталним физичко-географским, друштвено-географским и национално-географским објектима, појавама и процесима, или за упозићавање географске средине у свој њеној укушиности и разноврсности. Приликом израде програма пошло се од концепције програма географије за основну школу и од тога да гимназија представља продужетак општег образовања и васпитања. Дакле, програм географије у гимназији чини јединствену целину са програмом основне школе.

Структуру програма географије у гимназији чине јасно дефинисане наставне теме и јединице. Да би се олакшао рад наставника у планирању образовно-васпитног рада (годишње и оперативно планирање), а и да би се остварила равномјерна реализација програма по разредима и избегле разлике у фонду часова за реализацију појединачних наставних тема и наставних јединица, извршена је артикулација наставних тема и наставних јединица. Садржаји програма географије за I, II и III разред гимназије подјељени су на наставне теме и за сваку

је дат прецизан број часова за обраћу градива и број часова за обнављање, утврђивање, пројеравање стечених знања, умјења и навика, вредновање успјеха ученика у настави и систематизацију градива. Уз то, свака наставна тема артикулисана је у прецизно формулисане наставне јединице које су нумерисане радним бројевима и за које су наведени главни садржаји које треба обрадити. Овако структуиран програм елиминише досадашње разлике у реализацији програма географије које су постојале чак и у истој школи у којој исти програм остварују два наставника.

II Разред

Садржај и структуру програма у овом разреду чине седам наставних тема које обухватају друштвено-географске карактеристике савremenog svijeta и naše zemlje i kartografsku problematiku.

Послије „Увода у друштвену географију“ посебну пажњу треба обратити картографској тематици. Наиме, садржаји у овом разреду, заједно са сличним наставним градивом у V разреду основне школе чине целину.

То значи да се при обради наставне теме „Карта и картографски метод у географији“ треба ослонити на раније стечена ученичка знања из ове области. Најважније је имати у виду да се ова наставна тема не савлађује само на часовима предвиђеним за њу, већ на свим часовима географије у овом разреду. Наиме, представљање географских објеката, појава и процес на карти је, на садашњем степену развоја географије као науке, један од најрационалнијих метода систематизовања и генерализовања објеката, појава и процеса. Географска карта као апликација картографског образовања постаје значајно средство комуникације у нашој цивилизацији са широким дијапазоном употребе. Картографска писменост је преко потреба савremenog човјека, те због тога карта мора бити присутна у образовно-наставном раду наставника географије па свим типовима часова.

Географија становништва и насеља програмирата је тако да се њеном обрадом укаже на најважније демографске и демогеографске проблеме човјечанства. Тежиште обраде треба да буде на основним карактеристикама демографског развоја и мјерама које се предузимају у области развоја и размјештаја становништва у појединим дјеловима svijeta и svjetu као целини, како би се у што краћем року превазишли постојеће неусклађености које пријете човјечanstvu.

Садржаји из политичке географије треба да пруже ученицима неопходна знања која ће им помоћи да сагледају основне типове држава у савremenom svjetu и фазе кроз које је текло формирање данашње политичке карте svjetu. Неопходно је да се објасне политичко-географски елементи државе као комплексне и промjenljive географске категорије.

У петој наставној теми основне економско-географске одлике svjetiske привреде! проучавају се главне карактеристике svjetiske привреде и međunarodne подјеле рада, као и хоризонтални и вертикални начин посматрана привредних активности и грана, индустријализација као савremeni друштвено-економски процес и индустрија као фундаментални носилац трансформације географске средине у svjetskim okvirima, иерархијност у развоју производних snaga и би-

ти географска обиљежја нове научно-технолошке револуције. Ова наставна тема је основа за правилно разумјевање и тумачење садржаја шесте теме „Политичко-географске, демографске и економско-географске одлике појединих дјелова свјета”.

Шесту наставну тему треба максимално искористити за васпитно дјеловање на ученике и за развијање духа солидарности са народима који се боре за економску и политичку слободу и за развијање интернационализма код ученика. Том приликом посебно треба истинати однос наше земље према другим државама у појединим дјеловима свјета, нарочито према земљама у развоју, као примјер несбичне и солидарне помоћи да би се превазишли постојеће супротности у савременом свјету. При том је најважније да се укаже на политичко-географску подјелу, основна популацијска обиљежја и главне привредно-географске одлике појединих дјелова свјета – Азије, Африке, Латинске Америке, САД, Канаде, Аустралије и Океаније, Европе и Руске Федерације. Уз то, посебан значај у реализацији програма имају садржаји о регионаним групацијама и тржиштима и интеграционим процесима у Европи.

III Разред

Садржину географије наше отаџбине чине седам наставних тема распоређених тако да свака претходна представља основу за разумјевање наредне наставне теме, а све оне заједно чине јединствену целину.

То практично значи да у процесу наставе свим дјеловима програма треба посветити одређену пажњу уважавајући све програмске захтјеве.

Садржаји који се односе на географски положај наших земаља веома су значајни, јер треба да омогуће ученицима да схвате сву сложеност географског положаја наших земаља као и иосједине које тај положај доноси у данашње вријеме развијених комуникација.

У оквиру природних одликабитно је да ученици схвате све природне разноликости које се јављају у нашим земљама, како у погледу рељефа тако и у погледу климе, воде, типова земљишта, биљног и животињског свјета.

У овом разреду посебну пажњу треба посветити проблемима заштите и унапређивања човјекове животне средине. О томе треба говорити при обради одговарајућих природних фактора.

Пошто је у нашој земљи дошло до крупних промјена током послијератног периода у развоју становништва и насеља неопходно је објаснити и указати на факторе који су до њих довели.

При обради садржаја о становништву треба истaćи one демографске елементе (пораст или опадање броја, густина насељености, стопа природног прираштја и др.) и карактеристике које су значајне у области популационе политике. При обради привреде значајно је да ученици уоче промјене до којих је дошло у структури привреде наше земље од њеног стварања до наше времена.

Треба приказати све важније периоде кроз које је прошла наша привреда у целини и појединачно привредне дјелатности и гране. При обради ових садржаја треба поћи од научно верификованих чињеница и послијератни развој Југославије објашњавати објективно, указујући том приликом и на кључне пропусте. Овде се у првом реду мисли на „привредне сеобе”, преношење фабрика из источних у западне дјелове земље. Исто тако, важно је указати и на неусклађеност између сировинске базе и енергетских извора, с једине стране, и прерађивачких капацитета, с друге, у појединим дјеловима бивше Југославије.

БИОЛОГИЈА (сви смјерови)

Циљ и задаци⁹

Циљ наставе биологије у гимназији је да у склону ових циљева наставе допринесе развоју комплетне личности ученика, како у образовном тако и у вас-

⁹) Циљ и задаци наставе биологије идентични су за све смјерове гимназија.

питејном смислу. То подразумијена усвајање наставних садржаја биологије са научног аспекта, уз истовремено развијање психофизичких способности ученика на сазнајном и психомоторном плану.

Задаци наставе биологије су да ученици:

- стекну оштита научна знања из области биолошке науке и праксе;
- разумију оштите законитости које владају у живој природи и прихватају их као основу за формирање сопствених и оштих норми понашања према околини у којој живе;
- познају чињенице и генерализације које ће усвојити као нове информације и које су основа за даље стицање знања;
- развијају перцептивно сазнавање објективне стварности;
- стекну способност мисаоног уочавања сазнавања у облику појмова, правила, принципа, законитости, дефиниција, закључака, доказа, хипотеза, теорија, система вриједности итд.;
- развију своје мисаоне и изражажне способности;
- развију способност за самоиницијативно и самостално истраживање;
- прихватају да је очување, унапређивање и заштита животне средине њихов приоритетни задатак;
- способе се за самообразовање и самосталан избор заптимања у току даљег школовања.

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње, 10 вježbi)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФИЗИОЛОГИЈА БИЉАКА (15)

Водени режим биљака. Значај воде за живот биљака. Примање воде преко коријена, коријенов притисак. Кретање воде кроз биљку, транспирација, функција стоминог апарата. Утицај снажаних фактора на примање и одавање воде.

Вјежба: одређивање примања воде и транспирација.

Фотосинтеза. Аутотрофни и хетеротрофни организми. Значај фотосинтезе за одржавање живота на Земљи. Грађа хлороцласта, фотосинтетски пигменти. Конверзија свјетлосне енергије у хемијску, свијетла и тамна фаза фотосинтезе. Транспорт асимилата. Фактори који утичу на фотосинтезу.

Вјежба: одређивање кисеоника у фотосинтези водених биљака. Доказивање скроба у листовима биљака на свјетlosti.

Дисање. Разлагање угљених хидрата и линола. Дисање биљних органа. Утицај снажаних фактора на дисање.

Вјежба: квалитативно доказивање дисања, одређивање дисања биљака.

Примање и функција минералних елемената. Елементарни хемијски сastав биљке. Неопходни елементи. Примање минералних соли и јона. Активни транспорт. Биолошка функција азота. Примање и функција сумиора, фосфора и других неопходних елемената.

Вјежба: гајење биљака у хранљивом раствору.

Развиће биљака. Животни циклус биљака; вегетативна и репродуктивна фаза у развију. Биљни хормони стимулатори (ауксини, гиберелини) и инхибитори растеља. Диоба и растење ћелија. Клијање и дорманција сјемена. Растење и развиће вегетативних органа. Цвјетање; верналација и фотопериодизам.

Оплођење; развиће плода и сјемена. **Мировање;** старење, опадање листова и плодова. **Покрети биљака.**

Вјежба: покрети код биљака.

МОРФОЛОГИЈА И СИСТЕМАТИКА ЖИВОТИЊА (59)

I. Морфологија и систематика бескичмењака (32)

Организација животиња. Јединство живог свијета у погледу структуре и функције. Ткива, врсте ткива и њихова карактеристика, органи, органски системи и организам као цјелина. Симетрија животиња. Принципи научног класификовања животиња; систематске категорије.

Еукариота.

Протозоа, грађа и функција једноћелијских организама, класификација и филогенија. Значај протозоа.

Метазоа.

Поријекло вишеселичности.

Паразор.

Организација плакозоа и сунђера (одсуство органа и органских система), класификација и распорастрањење.

Еуметазоа.

Дунљари, одлике тјелесне организације (диференцијација ткива, зачетак органа и органских система), полиморфизам и смјена генерација код кинидарија, класификација и значај.

Ктенофоре (укратко).

Пљоснати црви (билатерална симетрија, кретање и појава нефализације), карактеристике тјелесне организације на примеру турбеларија; класификација. Адаптација на паразитски начин живота на примеру метиља и пантљичара. Значајне паразитске врсте.

Организација немертина и филогенетски значај пљоснатих црва.

Псеудоцеломата. Одлике организације, распорастрањење и значај нематода. Значајне паразитске врсте.

Целомата. Појава и значај целома. Правици развоја целомата. Мање групе целомских протостомија (onihosfora, tardigrada, pentastomida, siphunculida, echiurida, priapulida).

Мекуница. Одлике тјелесне организације, класификација, распорастрањење и значај.

Прстенасти црви (појава сегментације, карактеристике хомономне сегментације), класификација и одлике тјелесне организације, распорастрањење и значај.

Зглавкари. Основне одлике. Класификација са кратким описом главних група и распорастрањење.

Науколике животиње. Одлике, организација на примеру шкорпије и паука, класификација и значај, отровне врсте, врсте значајне као паразити и вектори заразних оболења.

Ракови. Грађа, разноврсност, класификација, распорастрањење и значај.

Инсекти. Грађа, одлике, распорастрањење, класификација и значај. Улога инсеката у хуманој и ветеринарској медицини и економији природе.

Вјежба: Принципи и методе детерминације инсеката. Детерминација редова инсеката помоћу кључа.

Тентакулата (Brizozoa) и мање групе цјеломских **Деутеростомија** (Pleognata, Pogonofora)

Бодљокошици. Специфичности организације, класификација и распорастрањење.

МОРФОЛОГИЈА И СИСТЕМАТИКА ХОРДАТА (27)

Хордата. Организација, поријекло и правни еволуције. Класификација.

Туниката. Опште одлике, класификација, распорастрањење.

Цефалохордата. Одликс, тјелесне организације, начин живота и распрострањење.

Кичменјани. Упоредни преглед грађе органа.

Порижекло и развој риба. Адаптација на живот у води, класификација, рас прострањење и значај.

Вјежба: Причини и методе детерминације риба. Детерминација слатководних риба помоћу кључа.

Порижекло и развој водоземаца. Адаптације на конкени начин живота. Класификација и значај.

Вјежба: Причини и методе детерминације жаба. Детерминација жаба помоћу кључа.

Порижекло и развој гмизаваца. Адаптације на конкени начин живота, класификација и значај.

Вјежба: Причини и методе детерминације гмизаваца. Детерминација гуштера и корњаче помоћу кључа.

Порижекло и развој птица. Адаптације на специфичне начине живота, класификација и значај.

Вјежба: Причини и методе детерминације птица. Детерминација фамилија птица помоћу кључа.

Порижекло и развој сисара. Адаптивна радијација сисара, класификација, рас прострањење и значај.

III разред

(2 часа недјељно, 72 часа годишње, 5 вјежби)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФИЗИОЛОГИЈА ЖИВОТИЊА (72)

I. Увод

Предмет изучавања физиологије животиња и њене везе са другим наукама. Анатомска, биохемијска и биофизичка база физиологије. Нивои организације живих система.

II. Динамичка организација ћелије

Динамичка организација ћелије. Ћелија основна функцијска јединица живих организама. Функција ћелијских органела. Хемијска организација ћелије; Вода и неорганске материје и њихова улога у функционисању ћелије. Функција органских материја које улазе у састав ћелије, угљени хидрати, липиди, протеини, нуклеинске киселине, аденоzin триосфат. Интракелуларна и екстракелуларна средина. Елизими и њихово дејство.

Промет материје и претварање енергије у ћелији. Анаболични и катаболични процеси. Промет бјеланчевина. Промет масти. Промет угљених хидрата (анаеробни и аеробни метаболизам).

Функција ћелијске мембранске транспорт молекула кроз мембрну: дифузија; осмоза; филтрација; транспорт помоћу посачких молекула; пумпа за Na^+ и K^+ ; ендочитоза и егзочитоза.

Основни принципи функционисања и регулације животних система. Адаптивни карактер биолошке организације. Однос између организма и животне средине (регулатори и конформери). Биолошке адаптације; аклиматизација и аклиматизација. Принципи хомеостазиса. Негативна и позитивна повратна сирега. Ритмичност функција. Нервна и хоморална регулација физиолошких функција.

III. Преглед и категоризација организних система

Функцијске одлике нервног система: рецепторно-ефекторни систем. Рецептори. Нервна ћелија и нервни импулс. Синапса. Ефектори: попречно-пругасти мишићи. Инервација попречно-пругастих мишића. Механизам мишићне контрак-

ције. Рад: статички и динамички. Замор и одмор. Прилагођавање на рад и одмор. Глатки мишићи и срчани мишић. Жљездани ефектори (егзокрине и сидокрине жљезде).

Вјежба: Анеестезирање животина као неопходан предуслов за извођење експерименталних вјежби. Израда нервио-минијатурног препарата, утицај температуре на рад срца.

Еволуција нервног система: дифузни, ганглијски и цјевasti нервни систем. Функција централног нервног система. Појам нервног центра. Централна синапса. Преношење нервних импулса у централним синапсама. Функцијска организација централног нервног система. Рефлексни лук. Дивергенција и конвергенција. Реципрочна инервација. Ланчане везе и реверберација. Централна инхибиција. Вегетативни нервни систем. Функција кичмене мождине. Продужена мождина и њени центри. Улога средњег мозга у регулацији позе и покreta. Мали мозак и регулација равнотежног положаја тјела у простору. Функција међумозга. Функција предњег мозга и локализација функција у кори предњег мозга. Лимбички систем и ионашање. Виска нервна дјелатност. Условни и безусловни рефлекси. Учење и памћење и њихови физиолошки механизми. Физиологија и механизам сна.

Вјежба: Рефлекси декапитоване жабе; ефекат разарања кичмене мождине.

Физиологија чулих органа

Физиологија тјелесних течности: хидролимфа, хемолимфа, крв и лимфа. Функције крви. Својства и састав крви. Коагулација крви. Крвне групе. Заштита функција крви: ћелијски и хуморални имунитет.

Вјежба: Узимање крви од експерименталних животина (жаба, пацов) и одређивање броја еритроцита у крви жабе.

Систем за циркулацију тјелесних течности. Еволуција система за циркулацију тјелесних течности: отворени и затворени систем за циркулацију. Функцијске карактеристике срца кичменјака. Срчани аутоматизам. Срчани циклус и његове фазе. Закони кретања крви у крвним судовима. Крвни притисак. Артеријски пулс. Крвоток у капиларима и венама. Неурохуморална регулација кардиоваскуларног система. Лимфа и лимфоток.

Вјежба: Хемолимфа и срчана ритмика код пужа. Мјерење пулса код људи (утицај физичког напора – трчање). Капиларни крвоток жабе.

Систем за дисање. Значај дисања за организам. Еволуција и начини размјене гасова између организама и спољашње средине. Вентилација плућа и плућни волумен у човјека. Механизам удисања и издисања – респираторни циклус. Транспорт гасова крвљу. Неурохуморална регулација дисања.

Вјежба: Мјерење капацитета плућа помоћу спирометра (разлике у полу, физичком развоју – узрасту, истрагеријаност организма – бављење спортом). Мјерење фреквенције дисања човјека (утицај физичког напора – трчање).

Систем органа за варење и апсорција хране. Типови варења хране у животинском свијету: унутарћелијско, мембранско и екстраћелијско варење. Варење хране у дигестивном тракту: варење хране у усној дупљи, желуцу и танком црјеву. Састав и значај панкреасног сока у процесу варења хране. Састав, својства и значај жући у варењу и апсорцији хранљивих молекула. Механизми реапсорције сварених хранљивих молекула: молосахарида, амино киселина и масних киселина.

Искрана: Витамини и њихов значај за организам.

Промет енергије и терморегулација. Базални метаболизам. Метода за мјерење енергетског промета: директна и индиректна калориметрија. Тјелесна температура и термогенеза. Поникилотерми и хомостерми. Температурне границе живота. Терморегулација. Еволуција терморегулације.

Систем за излучивање – осморегулација. Основни принцип осморегулације. Осморегулација у бескичменјака и кичменјака. Функција бубрега у осморегулацији и излучивању кошачких продуката метаболизма. Нефрон – основна функцијска јединица бубрега. Механизам образовања мокраће: гломеруларна фил-

трација, концентровање мокраће (функција Хенлеове петље). Хуморална регулација излучивања мокраће.

Ендокрини систем. Хормони и њихова специфична дејствија. Хормони хипофизе. Хормони тиреоидне и њихова функција. Функција паратиреоидеје. Хормони ендокриног панкреаса. Хормони коре и сржи надбубрежне жлезде. Функција полних жлезда. Мушки полни хормони – хормони сјеменика. Хормони јајника. Мјесечни полни циклус жене. Полни циклус сисара. Регулација бременистости. Неуроендокрина регулација функције полних жлезда.

IV разред

(2 часа недјељно, 64 часа годишње)

ОСНОВИ МОЛЕКУЛАРНЕ БИОЛОГИЈЕ (10)

Предмет и значај изучавања молекуларне биологије. Молекулска основа биолошких процеса. Интердисциплинарност молекуларне биологије.

Молекулске основе наслеђивања. Пуклинске киселине и њихова основна структура. Структура и функција ДНК као молекулска основа за очување и преношење генетских информација. Репликација ДНК. Структура РНК. Врсте и функције РНК.

Биосинтеза беланчевина. Генетички код, транскрипција, трансляција и биосинтеза протеина. Улога рибозома у биосинтези протеина.

Гени. Дефиниција гена па молекуларном нивоу. Молекулско објашњење односа гена, протеина као генских производа и генотипских особина. Биохемијска основа развића и диференцијација организама.

Генетички инжењеринг. Могућности интервештисања и мијењања наследног материјала.

БИОЛОГИЈА РАЗВИЋА ЖИВОТИЊА (14)

Полне ћелије (гамети): Овогенеза; сперматогенеза.

Оплођење: Спољашње и унутрашње оплођење; Овинарност, ововинарност, вивипарност; Врсте јајних ћелија и начин днобе јајних ћелија.

Рани ступњеви ембриогенезе и органогенеза.

Раст: Раст ћелије, органа и организма.

Ембрионални омотачи. Постембрионално развиће. Метаморфоза и регенерација.

Старење

онтогенетско развиће. Пренатални период; Пресембрионални, сембрионални и фетални период; Рађање; Неопнатални период; Јувенилни период; Препубертални и пубертални период; Адултни период.

МЕХАНИЗМИ НАСЛЕЂИВАЊА (15)

Организација и механизми преношења генетичког материјала.

Основна правила наслеђивања.

Извори генетичке варијабилности; комбиновање гене и хромозома.

Промјене генетичког материјала.

Генске мутације – постанак, учесталост и ефекат дејствија.

Репер механизам. Хромозомске аберације.

Типови и примјери наслеђивања особина код биљака и животиња.

Утицај средине на изазивање наследних промјена.

Јонизујућа зрачења као изазивачи наследних промјена.

Генетичка контрола развића.

Варијабилност и наслеђивање квантитативних особина.

Генетичка структура популација.

Динамика одржавања генетичке полиморфности популације.

Вјештачка селекција и оплемењивање биљака.

Селекција и оплемењивање животиња.

Насљедност и варирање особина код људи.
Насљедне болести.
Генетичка условљеност човјековог понашања.

ЕКОЛОГИЈА И ЗАШТИТА И УНАПРЕЂИВАЊЕ ЖИВОТИЋ СРЕДИНЕ (16)

I. Основни појмови и принципији екологије (8)

Дефиниција, предмет испитивања и значај екологије.

Услови живота и појам еколошких фактора. Однос организма и животне средине.

Класификација еколошких фактора.

Лимитирајући фактори.

Адаптација на различите услове живота.

Животна форма – појам, примери и класификација.

Еколошка ниша – појам, примери и савремена схватања.

Животно станиште и појам биотона.

Појам популације и њене основне одлике. Густота популације. Просторни односи. Рађање и смртност. Узрасна и полна структура популације. Растење и промјена бројности популације.

Жинотија заједница (биоценоза) као систем популација. Структура и класификација животних заједница. Сувоземне и водене заједнице. Фотосинтеза и односи исхране. Типови и специјализација исхране. Ланци и мреже ланаца исхране. Еколошке пирамиде.

Екосистем као јединство биотона и биоценозе. Кружење материје и претварање енергије кроз екосистем. Органски производивитет екосистема. Преобрађаји екосистема. Груписање и класификација екосистема.

Биосфера – јединствени еколошки систем Земље. Биогеохемијски циклус у биосфери. Процеси кружења угљеника, азота, кисеоника и воде.

Животне области. Област мора и океана. Област континенталних вода. Сувоземна област живота.

II. Защита и унапређивање животне средине (7)

Човјек и његов однос према осталој неживој и живој природи.

Еколошке промјене у природи под дејством човјека.

Промјене физичких услова средине. Промјене у саставу животог свјета. Процес доместификације: доместификација земљишта, биљака и животиња. Процеси урбанизације и индустријализације. Генетички и здравствени ефекти нарушене и загађене животне средине.

Појам, извори и врсте загађивања и нарушувања животне средине и могућности заштите. Извори загађивања вода, ваздуха, земљишта и хране. Системи праћења стања животне средине.

Бука и вибрације. Зрачење.

Еколошке основе просторног планирања и уређења простора. Екологија предјела.

III. Защита природе (1)

Проблеми угрожености и заштите живе и пешчарне природе. Савремени приступи и могућности заштите угрожене флоре, фауне и животних заједница. Могућности рекултивацијом и ревитализације екосистема и предјела.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИЈ ЕВОЛУЦИОНЕ БИОЛОГИЈЕ (9)

Теорије еволуције.

Дарвинизам и савремена објашњења еволуционих процеса.

Механизми еволуционих процеса; мутације; генетички дрифт, проток гена.

Природна селекција и адаптације.

Постанак врста и теорије специјације.

Постапак живота.
Еволуција и филогенија.
Поријекло човјека.
Биологија и култура у еволуцији човјека.
Утицај човјека на праван и брзину еволуционих процеса.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјељно, 74 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФИЗИОЛОГИЈА БИЉАКА (10)

Водни режим биљака. Значај воде за живот биљака. Примање воде преко коријена, крећање воде кроз биљку, транспирација.

Фотосинтеза. Аутотрофни и хетеротрофни организми. Значај фотосинтезе за одржавање живота на Земљи. Грађа хлоропласта и пигменти. Механизми фотосинтезе. Фактори који утичу на фотосинтезу.

Дисање. Разлагanje угљених хидрата и линола. Утицај спољашњих фактора на дисање.

Примање и функција минералних елемената. Неопходни елементи. Примање минералних соли и јона; активни транспорт.

Развије биљака. Животни циклус биљака. Биљни хормони. Диоба и растење ћелија. Клијање и дормансија сјемена. Растење и развије вегетативних органа. Вернализација и фотонериодизам. Оплођење. Развије плода и сјемена. Мировање. Покрети биљака.

Морфологија и систематика бескичменјака (30)

Организација животиња. Ткива, врсте и њихова карактеристика, органи, органски системи и организам као цјелина. Симетрија животиња. Принципи научног класификовања животиња, систематске категорије.

Еукариота. Протозоа, грађа и функција једноћелијских организама, класификација, филогенија. Значај протозоа.

Метазоа. Поријекло вишећеличности.

Паразоа. Плакозоа и Сунђери. Организација, класификација.

Еуметазоа. Дунљари, одлике. Смјена генерација код книдарија, класификација и значај.

Пљоснати црви. Одлике тјелесне организације, класификација. Адаптација на паразитски начин живота. Значајне паразитске врсте.

Организација немертина и филогенетски значај пљоснатих црва.

Псеудоцеломата, одлике рас прострањење и значај нематода. Значајне паразитске врсте.

Целомата. Појава и значај целома, правци развоја целомата.

Мекушци. Одлике, класификација, рас прострањење и значај.

Прстенасти црви. Одлике, класификација, рас прострањење и значај.

Зглавкари. Одлике, класификација са кратким одликама главних група и рас прострањење.

Пауколике животиње. Одлике, класификација. Отровне врсте. Врсте значајне као паразити и вектори заразних оболења.

Ракови. Одлике, класификација и значај.

Инсекти. Одлике, рас прострањење, класификација. Улога инсеката у хуманој и ветеринарској медицини и економији природе.

Бодљокоши. Одлике, распространетаје, класификација.

Морфологија и систематика хордата (20)

Хордате. Организација, поријекло и правци еволуције и класификација.

Туниката и цефалохордата. Одлике, начин живота, класификација и распространетаје.

Ункоредни преглед грађе кичменјака.

Поријекло и развој риба. Класификација, значај.

Поријекло и развој водоземала. Адаптација на кошћени начин живота, класификација и значај.

Поријекло и развој гмизаваца. Адаптација на кошћени начин живота, класификација и значај.

Поријекло и развој птица. Адаптација на специфичне начине живота, класификација и значај.

Поријекло и развој сисара. Адаптивна радијација сисара, класификација, распространетаје и значај.

ЕКОЛОГИЈА И ЗАШТИТА И УПАРЕЂИВАЊЕ ЖИВОТИНСЕ СРЕДИНЕ (14)

I. Основни појмови и принципи екологије (8)

Дефиниција, предмет испитивања и значај екологије.

Услови живота и појам еколошких фактора. Однос организма и животне средине.

Класификација еколошких фактора.

Лимитирајући фактори.

Адаптације на различите услове живота.

Животна форма – појам, примјери и класификација.

Еколошка ниша – појам, примјери и савремена схватања.

Животно станиште и појам биотона.

Појам популације и њене основне одлике. Густина популација. Просторни односи. Рађање и смртност. Узрасна и полна структура популације. Растење и промјена бројности популације.

Животна заједница (биоценоза) као систем популација. Структура и класификација животних заједница. Сувоземне и водене заједнице. Фотосинтеза и односи исхране. Типови и специјализација исхране. Јанци и мреже ланаца исхране. Еколошке пирамиде.

Екосистем као јединство биотона и биоценозе. Кружење материје и претварање енергије кроз екосистем. Органски продуктивитет екосистема. Преобразоваји екосистема. Груписање и класификација екосистема.

Биосфера – јединствени еколошки систем Земље. Биогеохемијски циклуси у биосфери. Процеси кружења угљеника, азота, кисеоника и воде.

Животне области. Област мора и океана. Област кошћених вода. Сувоземна област живота.

II. Защита и упарењивање животне средине (5)

Човјек и његов однос према осталој неживој и живој природи.

Еколошке промјене у природи под дејством човјека.

Промјене физичких услова средине. Промјене у саставу животног света. Процес доместификације: Доместификација земљишта, биљака и животиња. Процеси урбанизације и индустријализације. Генетички и здравствени ефекти нарушене и загађене животне средине.

Појам, извори и врсте загађивања и нарушавања животне средине и могућности заштите. Извори загађивања вода, ваздуха, земљишта и хране. Системи праћења стања животне средине.

Бука и вибрације. Зрачење.

Еколошке основе просторног планирања и уређења простора. Екологија предјела.

III. Заштита природе (1)

Проблеми угрожености и заштите живе и неживе природе. Савремени приступи и могућности заштите угрожене флоре, фауне и животних заједница. Могућности рекултивације и ревитализације екосистема и предела.

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФИЗИОЛОГИЈА ЖИВОТИЊА (28)

I. Увод

Предмет изучавања физиологије животиња и њене везе са другим наукама. Анатомска, биохемијска и биофизичка база физиологије. Нивои организације живих система.

II. Динамичка организација ћелије

Динамичка организација ћелије. Ћелија основна функцијска јединица живих организама. Функција ћелијских органела. Хемијска организација ћелије; Вода и неорагиске материје и њихова улога у функционисању ћелије. Функција органских материја које улазе у састав ћелије: угљени хидрати, липиди, протеини, нуклеинске киселине, аденоозн трифосфат. Интрацелуларна и екстрацелуларна средина. Ензими и њихово дејство.

Промет материје и претварање енергије у ћелији. Анаболични и катаболични процеси. Промет бјеланчевина. Промет масти. Промет угљених хидрата (анаеробни и аеробни метаболизам).

Функција ћелијске мембрани и транспорт молекула кроз мембрну: дифузија; осмоза; филтрација; транспорт помоћу посачких молекула; нумира за Na^+ и K^+ ; сидоцитоза и егзоцитоза.

Основни принципи функционисања и регулације живих система. Адаптивни карактер биолошке организације. Однос између организма и животне средине (регулатори и конформери). Биолошка адаптација: аклиматизација и аклиминација. Пријципи хомеостазиса. Негативна и позитивна повратна сирега. Ритмичност функција. Нервна и хуморална регулација физиолошких функција.

III. Преглед и категоризација органских система

Функцијске ознаке првог система: рецепторно-ефекторни систем. Рецептори. Нервна ћелија и први импулс. Синалса. Ефектори: ибреично-пругасти мишићи. Инервација ибреично-пругастих мишића. Механизам мишићне контракције. Рад: статички и динамички. Замор и одмор. Прилагођавање на рад и одмор. Глатки мишићи и срчани мишић. Жљездани ефектори (егзокрине и сидокрине жљезде).

Еволуција првог система: дифузни, ганглијски и цјевасти нервни систем.

Функција централног првог система. Нојам првог центра. Централна синапса. Преношење нервних импулса у централним синапсама. Функцијска организација централног првог система. Рефлексни лук. Динергенција и конвергенција. Рецепторна инервација. Јапчане везе и реверберација. Централна инхибиција. Вегетативни нервни систем. Функција кичмене мождине. Пројекта моздина и њени центри. Улога средњег мозга у регулацији нозе и покreta. Мали мозак и регулација равнотежног положаја тјела у простору. Функција међумозга. Функција предњег мозга и локализација функција у кори предњег мозга. Лимбички систем и испашање. Виска нервна дјелатност. Условни и безусловни рефлекси. Учење и памћење и њихови физиолошки механизми. Физиологија и механизам сна.

Физиологија чулих органа

Физиологија тјелесних течности: хидролимфа, хемолимфа, крв и лимфа. Функције крви. Својства и састав крви. Коагулација крви. Крине груне. Заштитна функција крви: ћелијски и хуморални имунитет.

Систем за циркулацију тјелесних течности. Еволуција система за циркулацију тјелесних течности: отворени и затворени систем за циркулацију. Функцијске карактеристике срца кичменјака. Срчани аутоматизам. Срчани циклус и његове фазе. Закони кретања крви у крвним судовима. Крни притисак. Артеријски пулс. Крвоток у капиларима и венама. Пеурохуморална регулација кардиоваскуларног система. Лимфа и лимфоток.

Систем за дисање. Значај дисања за организам. Еволуција и начини размјештаја гасова између организма и спољашње средине. Вентилација плућа и плућни волумен у човјека. Механизам удисања и издисања – респираторни циклус. Транспорт гасова крви. Пеурохуморална регулација дисања.

Систем органа за варење и апсорцију хране. Типови варења хране у животињском свјету: унутрашње, мембранско и екстравешње варење. Варење хране у дигестивном тракту: варење хране у усној дупљи, желуцу и танком привјеву. Састав и значај панкреасног сока у процесу варења хране. Састав, својства и значај жучи у варењу и апсорцији хранљивих молекула. Механизми реалсорције сварених хранљивих молекула: моносахариле, амине киселине и масних киселина.

Исхрана: Витамини и њихов значај за организам.

Промет енергије и терморегулација. Базални метаболизам. Метода за мјерење енергетског промета: директна и индиректна калориметрија. Тјелесна температура и термогеноза. Појкилотерми и хомеотерми. Температурне границе живота. Терморегулација. Еволуција терморегулације.

Систем за излучивање – осморегулација. Основни принципи осморегулације. Осморегулација у бескичменјака и кичменјака. Функција бубрега у осморегулацији и излучивању коначних продуката метаболизма. Нефрон – основна функцијска јединица бубrega. Механизам образовања мокраће: гломеруларна филтрација, концентровање мокраће (функција Хенлеове петље). Хуморална регулација излучивања мокраће.

Ендокринни систем. Хормони и њихова специфична дејствија. Хормони хипофизе. Хормони тиреоидне и њихова функција. Функција паратиреоидне. Хормони ендокриног панкреаса. Хормони коре и сржи надбubreжне жлијезде. Функција полних жљезда. Мушки полни хормони – хормони ѕјеменика. Хормони јајника. Мјесечни полни циклус жене. Полни циклус сисара. Регулација бременистости. Неуронендокрина регулација функције полних жљезда.

ОСНОВИ МОЛЕКУЛАРНЕ БИОЛОГИЈЕ (8)

Предмет и значај изучавања молекуларне биологије. Молекулска основа биољушког процеса. Интердисциплинарност молекуларне биологије.

Молекулске основе наслеђивања. Нуклеинске киселине и њихова основна структура. Структура и функција ДНК као молекулска основа за очување и преношење генетских информација. Репликација ДНК. Структура РНК. Врсте и функције РНК.

Биосинтеза бјеланчевина. Генетички код, транскрипција, транслијација и биосинтеза протеина. Улога рибозома у биосинтези протеина.

Гени. Дефиниција гена на молекуларном нивоу. Молекулско објашњење одиоса гена, протеина као генских производа и генотипских особина. Биохемијска основа развића и диференцијација организама.

Генетички инжењеринг. Могућност интервенисања и мијењања наследног материјала.

БИОЛОГИЈА РАЗВИЋА ЖИВОТИЉА (8)

Полне ћелије (гамети): Овогеноза; Сперматогенеза.

Оплођење: Спољашње и унутрашње оплођење; Овинарност, ововинарност, вивипарност; Врсте јајних ћелија и начин диобе јајних ћелија.

Рани ступњеви ембриогенезе и органогенеза.
Раст. Раст ћелије, органа и организма.
Ембрионални омотач; Постембрионално развиће; Метаморфоза и регенерација.
Старење.
Онтогенетско развиће. Пренатални период; Пресембрионални, ембрионални и фетални период; Рађање; Неонатални период; Јувенилни период; Препубертални и пубертални период; Адултни период.

МЕХАНИЗМИ НАСЉЕДИВАЊА (16)

Организација и механизми преописења генетичког материјала.
Основна правила наслеђивања.
Извори генетичке варијабилности; комбиновање гена и хромозома.
Промјене генетичког материјала.
Генске мутације – постанак, учештаљост и ефекат дејства.
Репер механизам. Хромозомске аберације.
Типови и примјери наслеђивања особина код биљака и животиња.
Утицај средине на изазивање наследних промјена.
Јонизујућа зрачења као изазивачи наследних промјена.
Генетичка контрола развића.
Варијабилност и наслеђивање квантитативних особина.
Генетичка структура популација.
Динамика одржавања генетичке полиморфности популације.
Вјештачка селекција и оплеменјивање биљака.
Селекција и оплеменјивање животиња.
Наследност и варирање особина код људи.
Наследне болести.
Генетичка условљеност човјековог ионапавања.

ОСНОВНИ ПРИИНЦИПИ ЕВОЛУЦИОНЕ БИОЛОГИЈЕ (12)

Теорије еволуције.
Дарвинизам и савремена објашњења еволуционих процеса.
Механизми еволуционих процеса; мутације; генетички дрифт, проток гена.
Природна селекција и адаптације.
Постанак врста и теорија специјализације.
Постанак живота.
Еволуција и филогенија.
Поријекло човјека.
Биологија и култура у еволуцији човјека.
Утицај човјека на прањац и брзину еволуционих процеса.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недјельно, 74 часа годишње, 5 вјежби)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

МОРФОЛОГИЈА И СИСТЕМАТИКА ЖИВОТИЊА (74)

I. Морфологија и систематика бескичменјака (42)

Организација животиња. Јединство животог свјета у погледу структуре и функције. Ткива, врсте ткива и њихова карактеристика, органи, органско системи и организам као цјелина. Симетрија животиња.

Принципи научног класификовавања животиња; систематске категорије.

Еукариота.

Протозоа, грађа и фуликција једноћелијских организама, класификација и филогенија. Значај протозоа.

Метазоа.

Поријеско вишећеличности.

Параизоа.

Организација плакозоа и сунђера (одсуство органа и органских система), класификација и рас пространење.

Еуметазоа.

Дунљари, одлике тјелесне организације (диференцијација ткива, зачетак органа и органских система), полиморфизам и смјена генерација код книдарија, класификација и значај.

Ктенофоре (укратко).

Пљоснати црви (билиateralna симетрија, кретање и појава нефализације), карактеристике тјелесне организације на примјеру турбеларија; класификација.

Адаптација на паразитски начин живота на примјеру метиља и пантљичара.

Значајне паразитске врсте.

Организација немертина и филогенетски значај пљоснатих црва.

Псевдоцеломата. Одлике организације, рас пространење и значај нематода.

Значајне паразитске врсте.

Целомата. Појава и значај целома. Правни развоја целомата. Мане групе цјеломских протостомија (опијосфора, tardigrada, pentastomida, sipunkulida, exiurida, pri-apulida).

Мекушци. Одлике тјелесне организације, класификација, рас пространење и значај.

Прстенасти црви (појава сегментације, карактеристике хемономие сегментације), класификација и одлике тјелесне организације, рас пространење и значај.

Зглавкари. Основне одлике. Класификација са кратким описом главних група и рас пространење.

Науколике животиње. Одлике, организације на примјеру никорије и наука, класификација и значај, отровне прсте, врсте значајне као паразити и вектори заразних оболења.

Ракови. Грађа, разноврсност, класификација, рас пространење и значај.

Инсекти. Грађа, одлике, рас пространење, класификација и значај. Улога инсеката у хуманој и ветеринарској медицини и економији природе.

Вјежба: Принципи и методе детерминације инсеката. Детерминација редова инсеката помоћу кључа.

Тентакулата (Bryozoa) и мане групе цјеломских Деутеростомија (Нетогната, Pogonoфора).

Бодљокочици. Специфичности организације, класификација и рас пространење.

II. Морфологија и систематика хордата (32)

Хордата. Организација, поријеско и правни еволуције. Класификација.

Туниката. Оште одлике, класификација, рас пространење.

Цефалохордата. Одлике, тјелесне организације, начин живота и рас пространење.

Кичменјаци. Упоредни преглед грађе органа.

Поријеско и развој риба. Адаптација на живот у води, класификација, рас пространење и значај.

Вјежба: Принципи и методе детерминације риба. Детерминација слатководних риба помоћу кључа.

Поријеско и развој водоземаца. Адаптација конченом начину живота. Класификација и значај.

Вјежба: Принципи и методе детерминације жаба. Детерминација жаба помоћу кључа.

Поријекло и развој гмизаваца. Адаптација на концепције начин живота, класификација и значај.

Вјежба: Принципи и методе детерминације гмизаваца. Детерминација гуштера и корњаче помоћу кључа.

Поријекло и развој птица. Адаптације на специфичне начине живота, класификација и значај.

Вјежба: Принципи и методе детерминације птица. Детерминација фамилија птица помоћу кључа.

Поријекло и развој сисара. Адаптивна радијација сисара, класификација, распрострањење и значај.

III разред

(3 часа недјељно, 108 часова годишње, 10 вјежби)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФИЗИОЛОГИЈА БИЉАКА (34)

Водни режим биљака

Значај воде за живот биљака. Ђеловање као осмотски систем. Примање воде преко коријена, коријенов, притисак. Кретање воде кроз биљку, транспирација, функција стомног апаратса. Утицај спољашњих фактора на примање и одавање воде.

Вјежбе: илазмолиза и депилазмолиза. Одређивање примања воде и транспирација.

Фотосинтеза. Аутотрофни и хетеротрофни организми: значај фотосинтезе за одржавање живота на Земљи. Лист као фотосинтетски орган, грађа хлорофиласта, фотосинтетски пигменти. Конверзија сјеветносне енергије у хемијску; фотосинтетичка фосфорилација. Усвајање CO_2 , редуктивни циклус, синтеза органских јединица. Транспорт асимилата. Утицај спољашњих фактора на продуктивност фотосинтезе.

Вјежбе: Одређивање кисеоника у фотосинтези водених биљака. Доказивање скроба у листовима биљака на сјеветности.

Дисање. Разлагanje угљених хидрата; гликолиза и ферментација; циклус трикарбоксилиних киселина; разлагање липида. Утицај спољашњих фактора на дисање.

Вјежбе: квалитативно доказивање дисања, одређивање дисања биљака.

Примање и функција минералних елемената. Елементарни хемијски састав биљака, неопходни елементи. Примање минералних соли и јона; активни транспорт. Азот: извори азота. Кружење азота у природи; биохемичка фиксација азота. Примање и функција сумпора, фосфора и других неопходних елемената.

Вјежбе: гајење биљака у вјештачким условима. Хранљиви раствори.

Развије биљака. Животни циклус биљака: вегетативна и репродуктивна фаза у развију. Биљни хормони и стимулатори, ауксини, гиберелини и инхибитори растења. Диоба и растење беспријатеља. Клијање и формација сјемена; метаболички процеси при клијању. Растење и развије вегетативних органа; корелације; формативни ефекти сјеветности. Цвјетање; верналација и фотонериодизам.

Оплођење; развије плода и сјемена. Мировање; старење, опадање листова и плодова. Оријентација у простору – покрети биљака.

Вјежбе: покрети код биљака.

ФИЗИОЛОГИЈА ЖИВОТИЊА (74)

I. Увод

Предмет изучавања физиологије животиња и њене везе са другим наукама. Анатомска, биохемијска и биофизичка база физиологије. Нивои организације животних система.

II. Динамичка организација ћелије.

Динамичка организација ћелије. Ћелија основна функцијска јединица животних организама. Функција ћелијских органела. Хемијска организација ћелије; Вода и неорганске материје и њихова улога у функционисању ћелије. Функција органских материја које улазе у састав ћелије: угљени хидрати, липиди, протеини, нуклеинске киселине, аденоzin трифосфат. Интрацелуларна и екстраваскуларна средина. Ензими и њихово дејство.

Промет материје и претварање енергије у ћелији. Анаболични и катаболични процеси. Промет бједанчевина. Промет масти. Промет угљених хидрата (анаеробни и аеробни метаболизам).

Функција ћелијске мембрани и транспорт молекула кроз мембрани: дифузија; осмоза; филтрација; транспорт помоћу посачких молекула: пумпа за Na^+ и K^+ ; ендотилоза и егзотилоза.

Основни принципи функционисања и регулације животних система. Адаптивни карактер биолошке организације. Однос између организма и животне средине (регулатори и конформери). Биолошка адаптација: аклиматизација и аклиматација. Принципи хомеостазиса. Негативна и позитивна повратна сирега. Ритмичност функција. Нервна и хуморална регулација физиолошких функција.

III. Преглед и категоризација организних система

Функцијске одлике нервног система: рецепторно-ефекторни систем. Рецептори. Нервна ћелија и нервни импулс. Синапса. Ефектори: попречно-пругасти мишићи. Инервација попречно-пругастих мишића. Механизам мишићне контракције. Рад: статички и динамички. Замор и одмор. Правилагањавање на рад и одмор. Глатки мишићи и срчани мишић. Жљездани ефектори (егзокрине и ендокрине жлијезде).

Вјежбе: Апестезирање животиња као неопходан предуслов за извођење експерименталних вјежби. Израда первично-мишићног препарата и регистровање мишићних контракција.

Еволуција нервног система: дифузни, ганглијски и цјевasti нервни систем. Функција централног нервног система. Нојам нервног центра.

Централна синапса. Преносење нервних импулса у централним синапсама.

Функцијска организација централног нервног система. Рефлексни лук. Дивергенција и конвергенција. Реципрочна инервација. Ланчане везе и ревербрација.

Централна инхибиција. Вегетативни нервни систем. Функција кичмене моздине.

Продужена моздине и њени центри. Улога средњег мозга у регулацији позе и покрета. Мали мозак и регулација равнотежног положаја тијела у простору.

Функција мјехуодига. Функција предњег мозга и локализација функција у кори предњег мозга. Лимбички систем и понашање. Вишна нервна дјелатност. Условни и безусловни рефлекси. Учење и памћење и њихови физиолошки механизми.

Физиологија и механизам сна.

Вјежба: Рефлекси декапитоване жабе; ефекат разарања кичмене моздине. Физиологија чуљних органа.

Физиологија тјелесних течности: хидролимфа, хемолимфа, крв и лимфа. Функције крви. Својства и састав крви. Коагулација крви. Крвне групе. Заштитна функција крви: ћелијски и хуморални имунитет.

Вјежба: Узимање крви од експерименталних животиња (жаба, пацов) и одређивање броја сртногашта у крви жабе.

Систем за циркулацију тјелесних течности. Еволуција система за циркулацију тјелесних течности: отворени и затворени систем за циркулацију. Функцијске карактеристике срца кичменјака. Срчани автоматизам. Срчани циклус и његове фазе. Закони кретања крви у крвним судовима. Крвни притисак. Арте-

ријски пулс. Крвоток у капиларима и венама. Неурохуморална регулација кардиоваскуларног система. Лимфа и лимфоток.

Вјежбе: Хемолимфа и срчана ритмика код пужа. Мјеренje пулса код људи (утицај физичког напора – трчање). Капиларни крвоток жабе.

Систем за дисање. Значај дисања за организам. Еволуција и начини размјене гасова између организма и снажање средине. Вентилација плућа и плућни волумен у човјека. Механизам удисања и издисања – респираторни циклус. Транспорт гасова крвију. Неурохуморална регулација дисања.

Вјежба: Мјеренje капацитета плућа помоћу спирометра (разлике у полу, физичком развоју – узрасту, истренираност организма – бављење спортом). Мјеренje фреквенције дисања човјека (утицај физичког напора – трчање).

Систем органа за варење и апсорцију хране. Типови варења хране у животињском свијету; унутрашњијко мембранско и екстрагађијско варење.

Варење хране у дигестивном тракту: варење хране у усној дупљи, желудцу и танком цијеви. Састав и значај панкреасног сока у процесу варења хране.

Састав, својства и значај жучи у варењу и апсорцији хранљивих молекула.

Механизми реаңорије сварених хранљивих молекула: моносахарида, амино-киселина и масних киселина.

Исхрана. Витамини и њихов значај за организам.

Промет енергије и терморегулација. Базални метаболизам. Методе за мјеренje енергетског промета: директна и индиректна калориметрија. Тјелесна температура и термогенеза. Поинилтерми и хомотерми. Температурне границе живота. Терморегулација. Еволуција терморегулације.

Систем за излучивање – осморегулација. Основни принципи осморегулације. Осморегулација у бескичменјака и кичменјака. Функција бубрега у осморегулацији и излучивању коначних продуката метаболизма. Нефрон – основна функцијска јединица бубrega. Механизам образовања мокраће: гломеруларна филтрација, концентровање мокраће (функција Хенлеове истје). Хуморална регулација излучивања мокраће.

Ендокринни систем. Хормони и њихова специфична дејствија. Хормони хипофизе. Хромони тиреоиде и њихова функција. Функција паратиреоидеје. Хормони ендокриног панкреаса. Хормони коре и сржи најбubreжне жљезде. Функција полних жљезда. Мушки полни хормони – хормони сјеменика. Хормони јајника. Мјесечни полни циклус жене. Полни циклус сисара. Регулација бремениности.

Неуроендокрина регулација функције полних жљезда.

IV разред

(3 часа недјељно, 96 часова годишње. 1 вјежба)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ОСНОВИ МОЛЕКУЛАРНЕ БИОЛОГИЈЕ (12)

Предмет и значај изучавања молекуларне биологије. Молекулска основа биољушког процеса. Интердисциплинарност молекуларне биологије.

Молекулске основе наслеђивања. Нуклеинске киселине и њихова основна структура. Структура и функција ДНК као молекулска основа за очување и преношење генетских информација. Репликација ДНК. Структура РНК. Врсте и функција РНК.

Биосинтеза бјеланчевина. Генетичка кол, транскрипција, транслација и биосинтеза протеина. Улога рибозома у биосинтези протеина.

Гени. Дефиниција гена на молекуларном нивоу. Молекулско објашњење одиоса гена, протеина као генских производа и генотипских особина. Биохемијска основа развића и диференцијација организама.

Генетички инжењеринг. Могућност интервенисања и мијенjanja наследног материјала.

БИОЛОГИЈА РАЗВИЋА ЖИВОТИЉА (15)

Полне ћелије (гамети): Овогеноза; Сперматогенеза.

Опложење: Снојашње и унутрание опложење; Овинарност, ововинарност, вивинарност; Врсте јајних ћелија и начин лиобе јајних ћелија.

Рани ступњеви ембриогенезе. Ембрионална индукција; дентерминација и диференцијација ћелије.

Раст: Раст ћелије, органа и организма.

Ембрионални омотачи

Постембрионално развиће: Метаморфоза и регенерација.

Старење: Трајање живота у биљака и животиња.

Онтогенетско развиће: Препнаталијски период; Пресембрионални, ембрионални и фетални период; Рађање; Неонаталијски период; Јувенилни период; Препубертални и пубертални период; Адултни период.

МЕХАНИЗМИ НАСЛJEДИВАЊА (21)

Организација и механизми преносења генетичког материјала.

Основна правила наслjeђивања.

Избори генетичке варијабилности: комбиновање гена и хромозома.

Промјене генетичког материјала.

Генске мутације – постанак, учесталост и ефекат дејства.

Репер механизам. Хромозомске аберације.

Типови и примјери наслjeђивања особина код биљака и животиња.

Утицај средине на изазивање наследних промјена.

Јонизујућа зрачења као изазивачи наследних промјена.

Генетичка контрола развића.

Варијабилност и наслjeђивање квантитативних особина.

Генетичка структура популација.

Динамика одржавања генетичке полиморфности популације.

Вјенчачка селекција и оплемењивање биљака.

Селекција и оплемењивање животиња.

Наследност и варирање особина код људи.

Наследне болести.

Генетичка условљеност човјековог понашања.

ЕКОЛОГИЈА, ЗАШТИТА И УПАРЕЂИВАЊЕ ЖИВОТИЊЕ СРЕДИНЕ (30)

I. Основни појмови и принципи екологије (14)

Дефиниција, предмет, испитивања и значај екологије.

Услови живота и појам еколошких фактора. Однос организма и животне средине.

Дејство и значај еколошких фактора. Еколошка валеџица.

Класификација еколошких фактора. Климатски фактори (топлота, сјевестност, вода и влажност, ваздушни покрети), едифики фактори, хемизам средине, биотички фактори. Лимитирајући фактори.

Адаптација на различите услове живота.

Животна форма – појам, примјери и класификација.

Еколошка ниша – појам, примјери и савремена схватања.

Животно станиште и појам биотона.

Појам популације и њене основне одлике. Густина популације. Просторни односи. Рађање и смртност. Узрасна и полна структура популације. Растење и промјена бројности популације. Социјални системи животиња. Просторни распоред, ареал активности. Територијалност.

Животна заједница (биоценоза) као систем популација. Структура и класификација животних заједница. Сувоземне и водене заједнице. Фотосинтеза и односи исхране. Типови и специјализација исхране. Ланци и мреже ланаца исхране. Еколошке пирамиде.

Екосистем као јединство биотона и биоценозе. Кружење материје и претварање енергије кроз екосистем. Органски продуктивитет екосистема. Преобрађај екосистема. Груписање и класификација екосистема.

Биосфера – јединствени еколошки систем Земље. Биогеохемијски циклуси у биосфери. Процеси кружења угљеника, кисеоника, азота и воде. Биотички систем биосфере. Еколошки системи.

Животне области. Област мора и океана. Област континенталних вода. Сувоземна област живота.

II. Защита и унапређивање животне средине (13)

Човјек и његов однос према осталој пиживој и живој природи.

Еколошке промјене у природи под дејством човјека. Промјене физичких услова средине. Промјене у нограду састава живог света. Уношење организама у крајеве у којима их раније није било. Еколошке промјене као последица уношења нових врста. Процес доместификације: Доместификација земљишта, биљака и животиња. Процес урбанизације и урбана животна средина. Процес индустријализације. Генетичке последице нарушавања еколошких система.

Здравствени ефекти нарушених и загађених животне средине.

Појам, извори и врсте загађивања и нарушувања животне средине и могућности заштите. Извори загађивања вода, ваздуха, земљишта и хране. Системи праћења стања животне средине.

Бука. Дјеловање буке на организам човјека и заштитне мјере против буке.

Вибрације.

Зрачење. Извор и врсте зрачења. Природни и вјештачка зрачења. Јединице мјерења зрачења и дозе. Биолошки ефекти зрачења. Проблем депоновања радиоактивних отпадака. Конгрола и заштита.

Принципи и методе планирања и уређивања простора. Еколошка основе просторијог планирања и уређења простора. Екологија предјела.

Вјежбе: Прикупљање података о стању и угрожености животне средине и предлагаше одговарајућих мјера заштите.

III. Защита природе (3)

Проблеми угрожености и заштита живе и пиживе природе. Савремени приступ и могућности заштите угрожене флоре, фауне и животних заједница. Могућности рекултивације и ревитализације екосистема и предјела.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ЕВОЛУЦИОНЕ БИОЛОГИЈЕ (18)

Абиогена еволуција и постанак органских система.

Постанак првобитних организама.

Најважнији ступњеви у процесу еволуције живота на Земљи.

Филогенетски развој живих бића (биљака и животиња).

Еволуционе теорије.

Дарвинизам и савремена објашњења еволуционих процеса.

Механизми еволуционих процеса; мутације, генетички дрифт, проток гена.

Природна селекција.

Адаптација и природна селекција.

Коеволуција у еколошким системима.

Постанак врста и теорија специјације

Постанак еволуционих новина.

Порјекло човјека.

Биологија и култура у еволуцији човјека.

Социобиологија.

Утицај човјека на правец и брзину еволуционих процеса.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)ⁱⁱ

Наставним планом за гимназије биологије се изучавају у:

- гимназији општег смјера са 2 часа недјељно у сва четири разреда;
- гимназији природно-математичког смјера са 2 часа недјељно у I и II разреду и са 3 часа недјељно у III и IV разреду;
- гимназији друштвено-језичког смјера са 2 часа недјељно у прва три разреда.

Концепција програма за гимназије шије много измињенена у односу на програме природно-математичке струкре. Разлике у обиму наставних садржаја за различите типове гимназија јављају се због различитог броја часова у оквиру којих се програм изводи. Најпотпунији програм, са најширем обимом, дат је за гимназију природно-математичког смјера. Тако су неки дијелови програма исти и за друга два типа гимназије, обим наставних садржаја у оквиру програма је различит и наставници су обавезни да се тог обима придржавају. То ће бити регулисано и текстом уџбеника. Програм је, иначе, тако конципиран да представља наставак програма биологије за основну школу и са њим чини једиствену целину. Садржаји програма имају општеобразовни карактер и треба да допринесу формирању опште културе ученика. Исто времено, структура програма даје солидну основу за изучавање оних биолошких дисциплина које нису могле бити обухваћене, и других природних и техничких наука за које се ученици опредељују у току даљег школовања на вишим школама и факултетима.

Програм за гимназију је структуриран тако да су поједине области подијељене на наставне теме, које представљају логичке целине. Наставне теме су расчлањене на наставне јединице у оквиру којих се ближе одређују конкретни наставни садржаји. Број у затради поред наставне области или наставне теме представља оријентациони број часова за област или тему у целини (обрада по-вог градива, вјежбе, утврђивање, обнављање).

За реализацију програма веома је важно добро планирање градива. Приликом изrade плана рада (глобалног и оперативног) треба предвидети 60 одсто часова за обраду новог градива а 40 одсто за друго. У току реализације програма потребно је водити рачуна о менталном узрасту ученика и њиховом претходној стеченом знању. Такође је неопходно извршити корелацију биологије са хемијом и физиком. Успјех у реализацији образовно-васпитних задатака у настави биологије зависи од примјене одговарајућих облика и метода рада и коришћења одговарајућих наставних средстава. Зато у вишим разредима треба користити оне облике и методе за које су ученици већ припремљени у току основног школовања, а у вишим разредима се може примјењивати и академски приступ. У настави биологије посебно место имају разговори, дискусије, илустративно-демонстрационе методе, методе експеримента и самосталан рад ученика. Наставник треба да одреди најбољу комбинацију наставних метода у складу са садржајем програма менталним узрастом ученика, њиховим знањима и интересовањима и условима у којима изводи наставу подразумијева се да се настава биологије у гимназији одржава у кабинету за биологију. Приликом извођења вјежби одјељења треба дијелити на групе. Наставници су у обавези да са ученицима реализују све вјежбе предвиђене програмом. У гимназији друштвено-језичког смјера вјежбе нису предвиђене.

За реализацију програма биологије неопходно је да школа обезбиједи минимум наставних средстава што је предвиђено и регулисано нормативом. Исто тако треба обезбиједити сарадњу са другим институцијама и стручњацима који у њима раде. Обрада неких наставних јединица или вјежби може се извести у одговарајућој институцији и бити повјерена биологу специјалисти за одређену област.

Програм биологије захтијева од наставника пуну ангажованост и нормативан рад па личном стручном усавршавању. У томе ће му помоћи добра и савремена стручна литература коју треба да посједује школска и лична библиотека.

ⁱⁱ) Начин остваривања програма (упутство) идентично је за све смјерове гимназије.

Учениково успијешно савлађивање градива зависи и од правилно одређених нивоа васпитно-образовних захтјева.

Обавијештеност као ниво васпитно-образовних захтјева подразумијева да ученик препозна појединачне значајне чињенице, појмове и процесе, а умије да их опише, исприча или наведе, што значи да их репродукује у битно иерархијском облику. Зато број чињеница, појмова и процеса, као и законитости које се излажу, не смију обимом оптеренити ученике. На овом нивоу углавном треба дати чињенице које су неопходне за разумијевање појава, процеса и законитости.

Разумијевање као виши квалитет знања, укључује и претходни ниво. Он се карактерише способношћу ученика да стечена знања реорганизују тако да одређене чињенице, појмове и законитости умију да објасне, да их анализирају, доведу у нове везе и односе, као и да умију да интерпретирају градиво у измијењеном облику.

Примјена као највиши ниво васпитно-образовних захтјева претпоставља да ученик буде оснособљен за одређена усавиђавања, примјену принципа и метода у решавању теоријских и практичних проблема.

Правилно одређивање нивоа васпитно-образовних захтјева помаже наставнику у раду са ученицима, праћењу њиховог напредовања и омогућава реализације предповођења рада.

II разред

У II разреду гимназије природно-математичког смјера изучава се морфологија и систематика животина, са еволутивним приступом и акцентом на новија истраживања у овој области, тако да је градиву дат еколошки приступ.

На нивоу обавијештености ученици треба да науче принципе модерне систематике животина; да знају главне карактеристике појединачних група бескичменјака и кичменјака и да таксативно наведу главне фамилије и карактеристичне представнике.

На нивоу разумијевања ученици треба да добро познају грађу организама и уоче усложњавање те грађе кроз њихов еволутивни развој; да познају карактеристике виших и нижих таксономских категорија и главних представника фамилија. Ученици ово градиво треба самостално да излажу.

Код кичменјака треба да науче детерминацију помоћу кључа.

На нивоу примјене углjenici треба у основи да познају читаво градиво, да уоче суштину еволутивних промјена код животина, да схвате суштину и значај еколошких и еволутивних адаптивних промјена, да самостално користе кључ, да га примјене при прављењу збирки љубитељства бескичменјака или инсеката, костију кичменјака и да самостално раде семинарске радове.

Минимални стандард

Оцјену довољан (2) може да добије ученик који је савладао 50 одсто градива на нивоу обавијештености:

Организација животина.

Ткива, органи и органски системи животина.

Принципи систематике животина.

Кључне систематске групе бескичменјака и кичменјака, њихове карактеристике и представнике.

III разред

У III разреду изучава се физиологија биљака и животина.

На нивоу обавијештености ученици треба да у оквиру биљне физиологије савладају метаболичке процесе – фотосинтезу и дисање у основним цртама, а у оквиру развића биљака треба да на основу стеченог знања у I разреду савладају животни циклус биљака такође у основним цртама.

Физиологију животина такође на основу већ стеченог знања треба да савладају на елементарном нивоу; динамичку организацију ћелије све органске системе и њихово функционисање.

На нивоу разумијевања ученици треба самостално да излажу градиво, што значи да разумију биохемијске и физиолошке процесе на нивоу ћелије и организма, да вјежбе изводе уз помоћ наставника и да могу да изведу једноставније закључке.

На нивоу примјене ученици треба, уз познавање градива у целини, самостално да га изложу, да изводе судове и закључке, да разумију суштину биохемијских и физиолошких процеса и законитости, да сагледају и постављају проблем и да га уз помоћ наставника или самостално, практично решавају.

Вјежбе треба самостално да изводе, да из резултата вјежби изводе закључке тако да рад на часу буде основа за развијање интереса за истраживачки рад. Семинарске радове треба да ураде уз коришћење шире литературе.

Минимални стандард

Оцјену довољан (2) може да добије ученик који је савладао 50 одсто градива на нивоу обавијештености:

Промет воде.
Фотосинтеза.
Дисање – разлагanje угљених хидрата.
Биљни хормони.
Клијање јемена, цијестање и оплођење.
Ћелија као функционална јединица.
Цервни систем.
Крвни систем.
Ендокрини систем.

IV разред

У четвртом разреду се изучава више области које представљају синтезу претходно стечених знања. Посебну област представља екологија са заштитом животне средине.

На нивоу обавијештености ученици треба да заокруже своје знање из молекуларне биологије како би разумјели основне механизме наслеђивања, биологију развића и еволуцију у елементарним пртама.

Екологију и заштиту средине треба добро да познају, како би и на овом нивоу изградили свијест о екологији и еколошку културу.

На нивоу разумијевања ученици морају да схвате суштину процеса наслеђивања и варијабилности особина код организама и да то повежу са биологијом развића и еволуцијом. То треба да буде основ за схватљавање суштине екологије као науке.

На нивоу примјене ученици треба да разумију суштину живота, почев од молекуларног нивоа организације до ћелије, организма, групе организама, екосистема и биосфере у јединини; да усвојена знања самостално примјењују кроз практичан рад ван учионице, истраживачки рад и семинарске и друге радове. Ученици на овом нивоу треба да буду потпуно способљени, припремљени и професионално оријентисани за даље школовање.

Минимални стандард

Оцјену довољан (2) може да добије ученик који је савладао 50 одсто градива на нивоу обвијештености:

Молекулске основе наслеђивања.
Основна правила наслеђивања.
Мутације.
Полне ћелије, оплођење и развиће ембриона.
Механизми еволуционих процеса.
Основни појмови и принципи екологије.
Заштита и унапређивање животне средине.
Заштита природе.

МАТЕМАТИКА

(сви смјерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе математике у гимназији је:

– Стицање математичких знања и умијеља неопходних за разумијевање законитости у природи и друштву, за примјену у свакодневном животу и пракси, као и за уснијешпо настављање образовања;

– развијање менталних способности ученика, позитивних особина личности и научног погледа на свет.

Задаци наставе математике у гимназији јесу:

- стицање знања неонходних за разумевање квантитативних и простор-
мних односа, као и проблема из разних подручја;
- стицање оштите математичке културе, уз схватавање мјеста и значаја мате-
матике у прогресу цивилизације;
- оспособљавање ученика за успешније настављање образовања и изучавање
других области у којима се математика примјењује;
- допринос формирању и развијању научног погледа на свет;
- допринос радном и политехничком образовању ученика;
- развијање логичког мишљења и закључивања, апстрактног мишљења и
математичке интуиције;
- допринос изграђивању позитивних особина личности као што су: упор-
ност, систематичност, уредност, тачност, одговорност, смисао за самосталан рад,
критичност;
- даље развијање радних, културних, стичких и естетских навика ученика;
- даље оспособљавање ученика за коришћење стручне литературе и других
извора знања.

РЕДОВНА НАСТАВА

Утврђена су три модела наставних планова и програма математике за гим-
назије:

- M1 ($4+4+4+4 = 16$) – за оштти смјер гимназије;
- M2 ($4+3+2+2 = 11$) – за друштвено-језички смјер гимназије;
- M3 ($4+5+5+4 = 18$) – за природно-математички смјер гимназије.

ПРОГРАМ М1

Општи смјер

II разред

(4 часа недјељно, 148 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЈЕНОВАЊЕ (28)

Степен чији је изложилац цио број, операције; децимални запис броја у стандардном облику.

Функција $y=x^n$ ($n \in \mathbb{N}$) и њен график.

- 12) Тема „Линеарне једначине и неједначине, линеарна функција”, као посебна тема, изостављена је.
Ти садржаји су обрађени у VIII разреду основне школе и овде се обавља само њихово продубљивање и мање проширивање (једначине с параметрима, системи с три неизознате).

Корјен: степен чији је изложили рационалан број. Основне операције са корјенима.

Комплексни бројеви и основне операције са њима.

КВАДРАТИЛ ЈЕДНАЧИЛ И КВАДРАТИЛ ФУНКЦИЈА (40)

Квадратна једначина са једном ипознатом и њено рјешавање, дискримиантама и природа рјешења квадратне једначине.

Вијетове формуле. Растављање квадратног тринома на линеарне чиниоце; примјене.

Неке једначине које се своде на квадратне.

Квадратна функција и њен график, екстремна вриједност.

Квадратне неједначине.

Системи једначина са двије ипознате који садрже квадратну једначину (квадратна и линеарна, двије чисте квадратне, хомогена квадратна и линеарна) – са графичком интерпретацијом.

Ирационалне једначине.

ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТМСКА ФУНКЦИЈА (26)

Експоненцијална функција и њено испитивање (својства, график).

Једноставније експоненцијалне једначине и неједначине.

Појам инверзне функције.

Појам логаритма, основна својства. Логаритмска функција и њен график.

Основна правила логаритмовања, антилогаритмовање. Декадни логаритми.

Примјена логаритама у рјешавању разних задатака (уз употребу рачунара). Једноставније логаритамске једначине и неједначине.

ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ (42)

Уопштење појма угла; мјерење угла, радијан.

Тригонометријске функције ма ког угла; вриједности тригонометријских функција ма ког угла, својење на први квадрант, периодичност.

Графици основних тригонометријских функција; графици функција облика: $y = A \sin(ax+b)$ и $y = A \cos(ax+b)$.

Адиционе теореме. Трансформације тригонометријских израза (тригонометријских функција двоструких углова и полууглова, трансформације збира и разлике тригонометријских функција у производ и обрнуто).

Тригонометријске једначине и једноставније неједначине.

Синусна и косинусна теорема, рјешавање троугла.

Примјене тригонометрије (у метричкој геометрији, физици, инжењерству).

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатка са једночасовним исправкама (12).

III разред

(4 часа недјељно, 144 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОЛИЕДРИ (23)

Рогаљ, трисдар, Полисдар, Ојлерова теорема; правилан полисдар.

Призма и пирамида; равни пресјечни призме и пирамиде.

Површина полисдара; површина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде.

Запремина полисдара: запремина квадра, Капаљеријев принцип. Запремина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде.

ОБРТНА ТИЈЕЛА (19)

Цилиндрична и конусна површи, обртна површ.

Прав ваљак, права куна и зарубљена права куна. Површина и запремина правог кружног ваљка, праве кружне куне и зарубљене кружне куне.

Сфера и лонгта, равни пресјеки сфере и лонгте. Површина лонгте, сферне каплете и појаса. Запремина лонгте.

Уписане и описане сфере полисифра, правог ваљка и куне.

ВЕКТОРИ (15)

Правоугли координатни систем у простору, пројекције вектора, координате вектора.

Скаларни, векторски и мјешовити производ вектора, детерминантне другог и трећег реда. Неке примјене вектора.

АНАЛИТИЧКА ГЕОМЕТРИЈА У РАВНИ (46)

Растојање двије тачке. Подјела дужи уједијени размјери. Површина троугла.

Права, разни облици једначине праве; угао између двије праве; растојање тачке од праве.

Системи линеарних једначина. Гаусов поступак. Систем линеарних неједначина са двије познате и његова графичка интерпретација; појам линеарног програмирања.

Криве линије другог реда: кружница, елипса, хипербола, парабола (једначине; међусобни односи праве и кривих другог реда, услов долира, тангената; заједничка својства)

МАТЕМАТИЧКА ИНДУКЦИЈА. НИЗОВИ (23)

Математичка индукција и неке њене примјене.

Основни појмови о низовима (дефиниција, задавање, операције).

Аритметички низ; геометријски низ; примјене.

Графичка вриједност низа; број с.

КОМПЛЕКСНИ БРОЈЕВИ (6)

Тригонометријски облик комплексног броја. Моаврова формула. Неке примјене комплексних бројева.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатака са једночасовним исправкама (12)

IV разред

(4 часа недјељно, 128 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФУНКЦИЈЕ (28)

Важнији појмови и чињенице о функцијама једне промјенљиве (дефиниција, нуле, парност, монотоност, периодичност). Сложене функција (појам и једноставнији примјери).

Преглед елементарних функција.

Граница вриједност и непрекидност функције (геометријски смисао); асимптоте.

ИЗВОД ФУНКЦИЈЕ (26)

Прираштај функције. Извод функције (проблем тангенте и брзине). Основне теореме о изводу, изводи елементарних функција.

Диференцијал и његова примјена код апроксимације функција.
Испитивање функција (уз примјену извода); график функције.

ИНТЕГРАЛ (22)

Неодређени интеграл. Основна правила о интегралу; таблица основних интеграла; интеграли неких елементарних функција.

Метод замјене, метод парцијалне интеграције.

Одређени интеграл; Јутн-Лајбнинова формула (без доказа).

Примјене одређеног интеграла (ректификација, квадратура, кубатура).

КОМБИНАТОРИКА (12)

Основна правила. Варијације, пермутације; комбинације (без попављања).
Биномни образац.

ВЈЕРОВАТНОЋА И СТАТИСТИКА (28)

Случајни догађаји. Вјероватноћа. Условна вјероватноћа и независност. Случајне величине. Биномна, Пуасонова и нормална расподјела. Средња вриједност и дисперзија. Популација, обиљежје и узорак. Прикупљање, сређивање и приказивање података. Појам оцјене параметара. Оцјене вјероватноће, средње вриједности и дисперзије. Интервали оцјене за вјероватноћу и средњу вриједност.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатака са једночасовним исправкама (12).

ПРОГРАМ М2

Друштвено-језички смјер

II разред

(3 часа недјељно, 111 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЈЕНОВАЊЕ (22)

Степен чији је изложилац цио број, операције; децимални запис броја у стандардном облику.

Функција $y=x^n$ ($n \in \mathbb{N}$) и њен график.

Корјен; степен чији је изложилац рационалан број. Основне операције са корјенима.

Комплексни бројеви и основне операције са њима.

КВАДРАТНА ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА (25)

Квадратна једначина са једном непознатом и њено решавање; дискримиантта и природа решења квадратне једначине.

Вијетове формуле. Растављање квадратног тринома на линеарне чиниоце; примјене.

Квадратна функција и њен график; екстремна вриједност;

Простије квадратне неједначине.

Простији системи једначина са двије непознате који садрже квадратну једначину (квадратна и линеарна, двије чисто квадратне једначине).

ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТМСКА ФУНКЦИЈА (20)

Експоненцијална функција и њено испитивање (својства, график).
Једноставније експоненцијалне једначине.

Појам инверзне функције.

Појам логаритма, основна својства. Логаритмска функција и њен график.
Основни правила логаритмовања, антилогаритмовања. Декадни логаритми.

Примјена логаритама у рјешавању разних задатака.

Једноставније логаритмске једначине.

ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ (32)

Уопштење појма угла (мјеренje угла, радијан). Тригонометријске функције
ма ког угла; својење на први квадрант, периодичност.

Графици основних тригонометријских функција.

Адиционе теореме. Трансформације тригонометријских израза.

Једноставније тригонометријске једначине.

Синусна и косинусна теорема; рјешавање троугла. Примјене тригонометрије.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатака са
једночасовним исправкама (12)

III разред

(2 часа недјељно, 72 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОЛИЕДРИ (13)

Полисдар; правилан полиедар.

Призма и пирамида; равни пресејци призме и пирамиде.

Површина полиедра; површина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде.

Запремина полиедра (квадра, призме, пирамиде и зарубљене пирамиде).

ОБРТНА ТИЈЕЛА (12)

Цилиндрична и конусна површи, обртна површи.

Прав ваљак, права купа, зарубљена права купа и њихове површине и за-
премине.

Сфера и лонгта; сфера и равни. Површина и запремина лонгте.

ВЕКТОРИ (5)

Правоугли координатни систем у простору; координате вектора. Скаларни
и векторски производ вектора.

АНАЛИТИЧКА ГЕОМЕТРИЈА У РАВНИ (22)

Растојање дviјe тачke. Подјела дужи у датој размјери. Површина троугла.

Права: разни облици једначине праве, угао између dviјe праве, одстојање
тачке од праве. Линеарне неједначине са dviјe непознате и њихови системи (гра-
фичка интерпретација).

Криве линије другог реда: кружница, елипса, хипербола, парабола (једна-
чина, однос праве и криве линије другог реда, тангента).

МАТЕМАТИЧКА ИНДУКЦИЈА. ПИЗОВИ (8)

Математичка индукција и неке њене примјене.

Основни појмови о пизовима.

Аритметички пиз; геометријски пиз; примјене.

Границна вриједност пиза.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатака са
једночасовним исправкама (12)

IV разред

(2 часа недељно, 64 часа годинице)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ФУНКЦИЈЕ (14)

Важнији појмови о функцијама једне промјенљиве (дефинисаност, нуле, парност, монотоност, периодичност).

Преглед елементарних функција.

Границна вриједност функције. Непрекидност функције (геометријски смисао).

ИЗВОД ФУНКЦИЈЕ (17)

Прирађтај функције. Извод функције (преко проблема тангенте и брзине).

Основне теореме о изводу; изводи елементарних функција:

Испитивање функција (уз примјену извода); график функције.

КОМБИНАТОРИКА (6)

Основна правила комбинаторике.

Варијације, перmutације, комбинације без понављања.

ВЈЕРОВАТНОЋА И СТАТИСТИКА (15)

Случајни догађаји. Вјероватноћа. Условна вјероватноћа и независност.

Случајне промјенљиве. Биномна и нормална расподјела. Средња вриједност и дисперзија.

Популација, обиљежје и узорак. Основни задаци математичке статистике. Прикупљање, сређивање, графичко приказивање и нумеричка обрада података.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатка са једночасовним исправкама (12)

ПРОГРАМ М3

Природно-математички смјер гимназије

II разред

(5 часова недељно, 185 часова годинице)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЈЕНОВАЊЕ (37)

Степен чији је изложилац цио број, операције; десимални запис броја у стандардном облику.

Функција $y = n^n$ ($n \in \mathbb{N}$) и њен график.

Коријен; степен чији је изложилац рационалан број. Основне операције са коријенима.

Комплексни бројеви и основне операције са њима.

КВАДРАТНА ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА (48)

Квадратна једначина са једном неизнатом и њено решавање, дискриминанта и природа решења квадратне једначине.

Вијетове формуле. Растављање квадратног тринома на линеарне чиниоце; примјене.

Неке једначине које се своде на квадратне.

Квадратна функција (нуле, знак, равните и онадаље, екстремна вриједност, график).

Квадратне неједначине.

Систем јединачина са двије непознате који садрже квадратну јединачину (квадратна и линеарна, двије чисто квадратне, хомогена квадратна и линеарна) – са графичком интерпретацијом.

Ирационалне јединачине и нејединачине.

ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТМСКА ФУНКЦИЈА (32)

Експоненцијална функција и њено испитивање (својства, график).

Једноставније експоненцијалне јединачине и нејединачине.

Појам инверзне функције. Појам логаритма, основна својства. Логаритамска функција и њен график.

Основна правила логаритмовања, антилогаритмовања. Декадни логаритми. Примјена логаритама у рјешавању разних задатак (уз употребу рачунара).

Једноставније логаритамске јединачине и нејединачине.

ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ (56)

Уопштење појма угла; мјерење угла, радијан.

Тригонометријске функције ма ког угла: вриједности тригонометријских функција ма ког угла, својење на први квадрант, периођичност.

Графици основних тригонометријских функција; графици функција облика: $y = A \sin (ax + b)$ и $y = A \cos (ax + b)$.

Адиционе теореме. Трансформације тригонометријских израза (тригонометријских функција двоструких углова и полууглова, трансформације збира и разлике тригонометријских функција у производ и обрнуто).

Тригонометријске јединачине и једноставније нејединачине.

Синусна и косинусна теорема; рјешавање троугла.

Примјене тригонометрије (у метричкој геометрији, физици, пракси).

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатка са једночасовним исправкама (12).

III разред

(5 часова недјељно, 180 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОЛИЕДРИ (25)

Рогаљ, триедар. Полиедар, Ојлерова теорема; правилан полиедар.

Призма и пирамида; равни пресјечни призме и пирамиде.

Површина полиедра; површина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде.

Запремина полиедра: запремина квадра. Кавальеријев принцип. Запремина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде.

ОБРТНА ТИЈЕЛА (20)

Цилиндрична и конусна површи, обртна површи.

Прави ваљак, права купа и зарубљена права купа. Површина и запремина правог кружног ваљка, праве кружне купе и зарубљене кружне купе.

Сфера и лонгта; равни пресјечни сфере и лонгте. Површина лонгте, сферне калоте и цијаса. Запремина лонгте.

Уписане и описане сфере полисцра, правог ваљка и купе.

ВЕКТОРИ (15)

Правоугли координатни систем у простору, пројекције вектора; координате вектора.

Скаларни, векторски и мјешовити производ вектора; детерминантне другог и трећег реда. Неке примјене вектора.

АНАЛИТИЧКА ГЕОМЕТРИЈА У РАВНИ (50)

Растојање двије тачке. Подједна дужи у датој размјери. Површина троугла. Права, разни облици једначине праве; угао између двије праве; растојање тачке од праве.

Системи линеарних једначина, Гаусов поступак. Систем линеарних неједначина са двије непознате и његова графичка интерпретација; појам линеарног програмирања.

Криве линије другог реда: кружница, елипса, хипербола, парабола (једначине; међусобни односи праве и кривих другог реда, услов додира, тангента; заједничка својства).

МАТЕМАТИЧКА ИНДУКЦИЈА. НИЗОВИ (38)

Математичка индукција и њене примјене.

Елементарна теорија бројева (дјелљивост: прости бројеви, конгуренције). Основни појмови о низовима (дефиниција, задавање, операције).

Аритметички низ, геометријски низ; примјене.

Једноставније диференцијеске једначине.

Графична вриједност низа, својства, број е.

КОМПЛЕКСНИ БРОЈЕВИ И ПОЛИНОМИ (20)

Појам и примјери алгебарских структура (група, прстен, поље).

Поље комплексних бројева. Тригонометријски облик комплексног броја. Моарова формула. Неке примјене комплексних бројева.

Полиноми најпољем комплексних бројева. Основна теорема алгебре и неке њене последице. Вијетове формуле.

Системи алгебарских једначина са више реда.

НАПОМЕНА: Обавезна су четири двочасовна школска писмена задатка са једночасовним исправкама (12).

IV разред

(4 часа недјељно, 128 часова годишње)

Програм је истоветан са програмом за IV разред гимназије онлог смјера (програм М1).

УПУТСТВО ЗА ПРИМЈЕНУ ПРОГРАМА

За реализацију ових програма (М1-М3) готово у цјелини важи заједничко дидактичко-методичко упутство за досадашње програме математике за средње школе.

С обзиром на извршене измене у структурни ових програма математике (М1-М3) у односу на досадашње програме математике за средње школе, овде се дају само одјељици: Битне карактеристике програма и Објашњења садржаја програма (Посебне напомене о обради програмских тема).

Остали дијелови номенклатуре Дидактичко-методичког упутства (плакирање и припремање за наставу; типови часова математике; дидактички принципи; наставне методе, облици и средства; домаћи задаци и школски писмени задаци; математички задаци и развој математичког мишљења ученика; допунски рад; додатни рад и слободне математичке активности; праћење и вредновање рада и успјеха ученика) остају у важности па се наставници и аутори уџбеника упућују и обавезују да их се придржавају.

Битне карактеристике програма

Основне карактеристике програма математике су: усклађеност са програмом математике за основну школу; заступљеност заједничких садржаја из програма математике за гимназије и стручне школе; логичка повезаност садржаја, посебно

са аспекта развоја математике; настојање, где је то било могуће, да садржаји математике претходе садржајима других предмета у којима се математика примјењује; заступљеност оних елемената развоја математике који чине основу математичке културе свих спроведених ученика гимназије; хоризонтална и вертикална усклађеност између програма математике за појединачне смјерове у гимназији (распоред тема по разредима, њихов обим, основни захтјеви и сл.).

Програми садрже готово све елементе досадашњих програма математике који су битни за математичко образовање на овом ступњу, уз извијесна сажимања садржаја и успостављање адекватнијег односа између садржаја програма и фонда часова, с тим што се инсистира и на постизању веће ефикасности наставе методичком обновом и подесним структурирањем садржаја. При томе је узет у обзир општескултурни значај математике, тј. да се математика и њој својствен стил мишљења посматра и као битни елемент опште културе данашњег човјека, без обзира којом се активношћу бави. Зато се неки садржаји из старијих разреда основне школе и на овом узрасту даље утврђују, продубљују, допуњују и заокружују тако да представљају тај неопходни дио савремене опште културе образованих људи.

При избору садржаја програма била је врло значајна образовна функција наставе математике (стицање нових математичких знања, подизање нивоа математичког образовања ученика) и њен допринос даљем осноспособљавању ученика да логички мисле и стварајачки приступају решавању различитих проблема, јер таква осноспособност (захваљујући адекватним математичким садржајима и методама) има широки утицај на многобројне дјелатности у данашње vrijeme (а убудуће ће то бити још израженије) и омогућава касније ефикасно учење.

Неодвојива од образование је и васпитна функција наставе математике, јер се код ученика васпите врши правилно мишљење и допринос изграђивању позитивних особина личности.

На овом степену веома су значајни и практични циљеви наставе математике. То значи да се водију рачуна о примјени математике у животу, пракси и другим научним областима, које ученици на овом ступњу изучавају или ће их учити касније. У знатној мјери долази до изражaja позитивнички аспект наставе математике.

За реализацију циља и општих задатака наставе математике на овом степену изабрани садржаји програма у основи су довољно приступачни сним ученицима. Они такође могу и стимулативно дјеловати на ученике, јер ови имају могућност да их усвоје и на пешто вишим нивоу (већи степен апстракције и генерализације, синтезе и примјене, стварајачко решавање проблема). У вези с тим, строгост у интерпретацији садржаја треба да буде присутан у прихватљивој мјери, уз ослањање на математичку интуицију и њено даље развијање, тј. мотивација и интуитивно схватавање проблема треба да претходе строгости и критичностима, а изјагање градина мора бити праћено добро одабраним примјерима и тек након довољног броја урађених таквих примјера треба приступити генерализању појма, чињенице и сл. Наиме, школска математика не може бити сасвим формализована, тј. изложена искључиво дедуктивно. Колико ће она строга бити одређују уџбеник и наставник математике (у зависности од фонда часова, састава одељења и предзнања ученика).

ОБЈАШЊЕЊА САДРЖАЈА ПРОГРАМА

(Посебне напомене о обради програмских тема)

Неке опште напомене

1. Да би се остварио постављени циљ наставе математике, неопходно је у току наставе успјешно реализовати одређене образовне, васпитне и практичне задатке, истакнуте на почетку програма.

Услов за усјесашу реализацију програма математике су: правилно плани-

рање и редовно припремање наставника за извођење наставе; њеслиходно коришћење фонда часова и добро организован наставни процес; комбинована примјена савремених наставних метода и разноврсног облика рада са ученицима, уз смишљено одабирање и припремање примјера и задатака и правилну употребу одговарајућих наставних средстава, учила и другог прибора за наставу математике. Све то, па одређени начин, треба да одрази интензије програма; подизање нивоа наставе и њену актуелизацију, стварање услова у којима ће ученици сопственим напорима усвајати трајна и активна математичка знања и освобождати се за примјену тих знања и стицање нових знања.

Тако организована и извођена настава математике, уз пуну интелектуално ангажовање ученика у свим фазама наставног процеса, у већој мјори је ефикасна и продуктивна, а такође подстиче самонапредјавању ученика у стицању знања и доприноси изграђивању радних навика и подизању радне културе ученика (што је важан васпитни задатак наставе). Својом структуром математика томе доста ногодује.

У програму је годишњи фонд часова за сваки разред различјен по темама. Укупан број часова који је назначен за сваку тему треба схватити као оријентациони број у оквиру којег треба реализовати одговарајуће садржаје. Тиме се наставнику индиректно указује па обим, дубину, па и начин интерпретације садржаја сваке теме. Евентуални одступања могу бити за око 10% од предвиђеног фонда часова за тему (зависно од конкретне ситуације).

По правилу, теме треба обрађивати једну за другом, како су наведене у програму, мада се не искључује и другачији редослед.

Укупан број часова предвиђен за појединачне теме (а самим тим и годишњи фонд часова) сам наставник (односно стручни актив наставника математике у школи) распоређује по типовима часова, тј. одређује колико ће узети за обраду нових садржаја, а колико за утврђивање и увјежбавање, понављање, проверавање знања и др. По правилу, тај однос треба да буде око 2:3, тј. за обраду нових садржаја употребити до 40% укупног наставног времена, а најмање 60% за остало: Међутим, иниједан час не треба утробити само за „предавање“, тј. за излагање новог градива треба трошити најчешће дио наставног часа.

2. Реализација програма математике, посебно у I разреду, треба да представља природан прелаз од наставе у основној школи и да се заснива на већ стеченим математичким знањима ученика (што омогућава лоста лобра вертикална повезаност програма математике у гимназији и основној школи) с тим што објективна ситуација изискује извесно систематско утврђивање и обнављање оних садржаја из програма основне школе на којима се заснива обрада садржаја у гимназији, а то се може постићи интегрисањем појединачних сарџаја из основне школе у обраду нових садржаја па оном мјесту где је то потребно и у оној фази наставе када је то актуелно (обнављање на самом часу, самостално обнављање од стране ученика кроз домаћи рад и сл.). То од наставника захтијева да смишљено и студиозно планирају градиво.

3. У погледу математичке терминологије мора постојати континуитет у односу на коришћење (прописану) терминологију у основној школи.

4. Ради осавремењивања наставе математике и ефикаснијег усвајања садржаја, пожељно је да се обезвиједи и присуство рачунарске подршке у настави математике (у почетној фази у фронталном облику рада и уз коришћење узорних демонстрационих програмских апликација, уколико нема услова за масован индивидуални рад ученика на рачунару у оквиру наставе математике).

Објашњење садржаја

Овде се укратко указује само па оно што је најбитније у свакој теми програма (важни појмови, чиљенице, идеје, методе и др.) тј. па оно што, сагласно оперативним задацима треба имати у првом плану (основни циљ) при реализацији садржаја, без обзира па број часова за одређену тему.

II разред

Степеновање и корјеновање. – Овде треба посветити пуну пажњу усвајању појма степена и корјена и савлађивању операција са њима (на карактеристичним, али не много сложеним задацима).

Од посебног је значаја решавајајућа релација $\sqrt[n]{a^m} = (a)$, а такође и ленимашни запис броја у тзв. стандардном облику $a \cdot 10^n$, где је $1 \leq a < 10$ и $n \in \mathbb{Z}$. Узимати рационализације именилаца облика: $\sqrt{a}, \sqrt{a} + \sqrt{b}$. Функцију $y = x^n$ испитивати само у неколико случајева (за $n \leq 4$), са закључком о облику графика када је изложилац n паран и када је непаран број. У вези са комплексним бројевима треба обрадити само основне појмове и чињенице које ће бити неопходне при изучавању садржаја о квадратној једначини.

Квадратна једначина и квадратна функција. – Садржаји ове теме значајни су са становишта систематског изграђивања алгебре и практичних примјена. Треба рјешавати и једначине са познатом у именину разломка, које се своде на квадратне једначине, као и једноставније једначине са параметрима. Потребну пажњу ваља посветити примјени квадратних једначина и неједначина у рјешавању разноврсних и једноставнијих проблема. Неопходно је да ученици добро науче да скицирају и „читају“ график квадратне функције. При испитивању квадратне функције у већој мјери треба користити управо њен график (његову скицу), не инсистирајући много на одређеној „премени испитивања функције“ у којој цртање графика долази тек на крају. Квадратне неједначине треба рјешавати користећи знања о знаку квадратног тринома, као и знања о рјешавању линеарних неједначина. Рјешавати само простије ирационалне једначине.

Експоненцијална и логаритамска функција. – Приликом обраде ових функција, за уочавање њихових својстава користити првенствено графичке интерпретације. На једноставним примјерима упознати одређивање логаритама без таблиса (у циљу продубљивања појма логаритма). Логаритмовање обрадити у мјери неопходној за практичне примјене (уз коришћење логаритамских таблица и већих калкулатора).

Тригонометријске функције. – При дефинисању и уочавању својстава тригонометријских функција ма ког угла у тзв. својству на први квадрант треба користити тригонометријску кружницу, као и симетрију (осну и централну). Употребити

редо са одређивањем вриједности тригонометријских функција, треба рјешавати и тригонометријске једначине облика: $\sin \alpha = b$, $\cos \alpha = b$, $\tg \alpha = b$. Ученици треба да схвате да се многи научни и технички проблеми моделују тригонометријским функцијама, па је зато неопходно настојати да упознају основна својства ових функција, а првенствено да умију склопити и „читати“ њихове графике. Посебну цјелину у тригонометријским садржајима представљају адидионе теореме и њихове последице. Оне су значајне не само за одређене идентичне трансформације у самој тригонометрији, већ и за примјене у неким другим предметима. Зато овој цјелини треба посветити велику пажњу и градиво добро увјежбати. Упозињавањем синусне и косинусне теореме ученици треба да схвате да се проширују могућности примјене тригонометрије на рјешавање ма којег троугла, као и на рјешавање разних проблема из метричке геометрије, физике и посебно техничке праксе.

III разред

Полиедри и обрти тијела. – У обради ових садржаја (у ствари, про-дубљивању и допуњавању знања која о њима ученици већ имају) значајно је да ученици већ усвојене основне појмове и чињенице просторне геометрије умију успјешно примјењивати у рјешавању задатака (не много сложених), укључујући и оне практичне природе (одређивање запремине модела неког геометријског тјела, конкретне грађевине или предмета, ако унапријед пису дати неопходни подаци и сл.). Ученици треба да „виде“ да се изучавана својства просторних фигура широко користе у пракси, астрономији, физици, хемији и др. Посебну пажњу треба посветити даљем развијању логичког мишљења и просторних представа ученика, чаму у извјесној мјери може допринјести разумно познавање на очигледност, коришћење модела (на и приручних средстава) и правилно склопитељство просторних фигура. Наред даљег рада на усавршавању технике рачунања и трансформација израза, корисно је повремено од ученика захтијевати да дају пројектен резултат рачунског задатка. Низом задатака може се илустровати и чињеница да је често рационализације и боље прво наћи рјешење задатка у „општем облику“, па онда замјењивати дате податке. Мада у програму није експлицитно наведено, може се као задатак дати одређивање односа површине и односа запремина сличних полиедара и сличних обртних тијела, а такође и одређивању полу пречника уписане или описане сфере одређеном геометријском тијелу.

Вектори. – Основно у овој теми је да ученици упознају дефиницију и смисао скаларног, векторског и мјешовитог производа вектора, као и координате вектора. Од посебног је значаја координатна интерпретација скаларног, векторског и мјешовитог производа и њихова примјена (одређивање угла између два вектора, израчунавање површине и запремине фигура, неке примјене и физички и др.)

Аналитичка геометрија у равни. – Основни циљ у реализацији ове теме јесте да ученици схвате суштину координатног метода и његову ефикасну примјену. Посебно, па основу својства праве и кривих линија другог реда, ученици треба да умију формирати њихове једначине и испитивати међусобне односе тих линија. Потребно је указати на цјелиснодну примјену аналитичког апаратата при рјешавању одређених задатака из геометрије.

У оквиру ове теме ученици треба да продубе и прошире знање о системима линеарних једначина, упознају системе линеарних неједначина са двије непознате и упознају суштину проблема линеарног програмирања. Ови садржаји пружају могућност за повезивање раније стечених знања о једначинама, неједначинама и неким геометријским појмовима.

Математичка индукција. Низови. – Ученици треба да схвате значај и суштину метода математичке индукције као посебног и ефикасног метода у математици за доказивање појединих тврђења. Овај метод треба увести и увјежбати помоћу што једноставнијих примјера. Посебно (програм М3) повезивање ових садржаја са трансформацијама полинома омогућава ефикасно рјешавање низа разноврсних задатака из елементарне теорије бројева – области која је врло прикладна за развијање математичког језика и расуђивања (докази разних теорема

у вези са дјељивошћу и својствима цјелих бројева, њихових квадрата, простим бројевима, конгруенцијама и сл.).

На подесним и једноставним примјерима објаснити појам низа као пресликавања скупа N у скуп R уз графичку интерпретацију. Као значајне примјере низова подробније обрадити аритметички низ и геометријски низ (дефиниција – основно својство, општи члан, збир првих n чланова). Нојам граничне вриједности бесконачног низа дати на итог једноставнијим примјерима и извести образац за збир чланова бесконачног геометријског низа, уз илустровање и неким примјерима примјене (периодични децимални разломци, једноставнији примјери из геометрије).

Комплексни бројеви и полином¹³ – Остварити даље проширивање и про-дубљивање знања ученика о бројевима, посебно комплексним, полиномима и једначинама – све на подесним задацима и примјерима примјене.

IV разред

Функције. – Овдје треба допунити и систематизовати ученичка знања о функцији и њеним основним својствима, а затим направити преглед елементарних функција. Упознавање граничне вриједности и непрекидности функције треба да буде на основу интуитивног приступа тим појмовима. Није потребно дуже задржавање на техники одређивања граничне вриједности разних функција, већ акценат треба да буде на неколико карактеристичних лимеса.

Извод функције. – Прво ученике треба упознати са појмовима прираштаја независно промјењиве и прираштаја функције и, положењи од појма средње брзине и проблема тангенте на криву, формирати појам количника прираштаја функције и прираштаја независно промјењиве, а затим дефинисати извод функције као граничну вриједност тог количника када прираштај независно промјењиве тежи нули. Указати на основне теореме о изводу и изподе неких елементарних функција. Уз појам диференцијала и његово геометријско значење треба указати и на његову примјену код апроксимације функција. Потребну важњу ваља посветити испитивању функција и цртању њихових графика, користећи извод функције (не узимајући сувише кампликоване примјере).

Интеграл.¹⁴ – Програм предвиђа да се прво обради неодређени интеграл, па је потребно указати на везу између извода и интеграла и лати појам примитивне функције. Интеграљење протумачити као операцију која је изверзна диференцирању. Поред таблице основних интеграла треба показати и неке методе интеграљења (метода замјене и метода парцијалне интеграције). Положењи од проблема површине и рада, доћи до појма одређеног интеграла као граничне вриједности збира бесконачно много бесконачно малих величина. Указати на основна својства одређеног интеграла, а акценат треба да буде на примјенама одређеног интеграла.

Комбинаторика. – На основу раније стечених знања о пребројавању конечних скупова (основни принципи) ученици треба да упознају суштину издавања, распоређивања и одређивања броја одређених распореда, уочавајући разлику између поједињих врста распоређивања објеката (на погодно одабраним примјерима), при чему је нарочито важно да се добро увјежба пренознавање поједињих врста комбинаторних објеката на доволјном броју разноврсних задатака. Тек онда треба да услиједе одговарајуће формуле за број варијација, перmutација и комбинација. Повезујући биномне кофицијенте са комбинацијама, могу се показати неке примјене биномног обрасца.

Вјероватноћа и статистика. – Постоји увођења појма случајног догађаја дати појам вјероватноће (преко појма релативне фреквенције и класичном дефиницијом), као и основне теореме о вјероватноћи. На подесним примјерима треба увести појам случајне промјењиве и указати на неке њене нумеричке карактеристике и расподјеле. Ваља истaćи улогу случајног узорка и статистичког експеримента, а затим објаснити начин прикупљања података, њиховог приказивања и одређивања важнијих статистичких карактеристика.

13) Само у програму M3

14) Само у програмима M1 и M3

ФИЗИКА

(сви смерови)

Циљ и задаци

Циљ наставе физике у гимназији јесте да ученици стекну основна знања из физике (појаве, појмови, закони, теоријски модели) и способе се за њихову примјену, као и да стекну основу за настављање образовања на вишим школама и факултетима, па којима је физика једна од фундаменталних дисциплина.

Задаци наставе физике јесу да ученици:

- упознају најбитније појмове и законе физике као и најважније теоријске моделе;
- упознају методе физичких истраживања;
- разумију физичке појаве у природи и свакодневној пракси;
- развијају научни начин мишљења, логичко закључивање и критички прилаз решавању проблема;
- способе се за примјену физичких метода мјерења у свим областима физике;
- способе се да решавају физичке задатке и проблеме;
- схвате значај физике за остале природне науке и за технику;
- упознају став човјека према природи и развијају правилан однос према заштити човјекове средине;
- стекну навике за рационално коришћење ишчезавању свих видова енергије, а посебно електричне енергије;
- стекићу радне навике и практична умјетва.

ОШТИ И ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа седмично, 44+30 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. МОЛЕКУЛСКО КИНЕТИЧКА ТЕОРИЈА ГАСОВА (6+3)

- 1.1. Увод – мјерење брзине молекула. Расподјела молекула по брзинама
(1+1)
1.2. Модел идеалног гаса. Притисак гаса (P).
Бојл-Мариотов закон (П). Температура. Једначина става идеалног гаса (П).
(2+1)
1.3. Апсолутна нула. Изохорски процес. Шарлов закон (П). Гасни термометар. Изобарски процес. Геј-Лисаков закон (П). Авогадров закон (П). Болцманова константа (3+1).

Демонстрациони огледи:

- 1.1. Кретање молекула (модел са кугличинама, ваздушни јастук).
1.2. и 1.3 Гасни закон (Бојл-Мариотов, Геј-Лисаков, Шарлов).

2. ТЕРМОДИНАМИКА (7+3)

- 2.1. Унутрашња енергија (П). Промјена унутрашње енергије (рад, топлота) (П). Количина топлоте (П). И принцип термодинамике (П). (2+1)
2.2. Рад при ширењу гаса (П). Изотропеси (P). Топлотни капацитет и специфична топлота гасова (П). Адијабатски процес (2+1).
2.3. Повратни и неповратни процеси (P).
Ентропија (П). Други принцип термодинамике (P). (1+1).
2.4. Топлотни мотори. Карлоов циклус. ККД (кофицијент корисног дејства. (П). (2)

Демонстрациони огледи:

- 2.2. Адијабатски процеси (компресија, експанзија).

2.3. Повратни и неповратни процеси.

3. ОСНОВИ ДИНАМИКЕ ФЛУИДА (2+1)

3.1. Једначина континуитета (П). (1)

3.2. Бернулијева једначина (Р) и њене примјене. (1+1)

Демонстрациони огледи:

3.2. Бернулијева једначина (Питова цјев, Прантглова цјев).

4. МОЛЕКУЛСКЕ СИЛЕ И АГРЕГАТНА СТАЊА (5+2)

4.1. Молекулске силе. Топлотно ширење чврстих тијела и течности.

Кристали. Еластичност чврстих тијела. Хуков закон (П). (2)

4.2. Вискозност течности. Површински напон (П). Капиларне појаве (Р)
(2+1)

4.3. Фазни прелази. Дијаграми прелаза. Тројна тачка. Промјене унутрашње енергије. (1+1)

Демонстрациони огледи:

4.1. Топлотно ширење метала (дилатометар). Еластичност. Пластичност.

4.2. Капиларне појаве (уз пројекцију). Површински напон (помоћу ламела од салупице).

5. ЕЛЕКТРОСТАТИКА (4+2)

5.1. Количина наслектрисања (П). Електростатичка сила (П). Кулонов закон (П). Јачина слектричног поља (П). Рад – потенцијал. Напон (П). Закон одржавања наслектрисања (Р). (2+1)

5.2. Веза јачине поља и потенцијала. Електрични капацитет – кондензатор. Енергија слектростатичког поља (Р). (2+1)

Демонстрациони огледи:

5.2. Зависност капацитета од растојања између кондензатора (електро-метар-расклопни кондензатор).

6. СТАЛНА ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА (11+5)

6.1. Настајање електричне струје. Напон и ЕМС (слектромоторна снага). Јачина и густина струје (П). Омов закон за дио и за цјело коло (П). Отпор (П). Цулов закон (П). Кирховова правила (Р). (5+2)

6.2. Проводљивост слектролита. Електролитичка дисонијација (Р). Фарадејев закон слектролизе (П). Главински елемент (Р). (2+1)

6.3. Термоелектронска емисија. Електрична струја у вакуму (електронске цјеви). Катодна цјев (Р). (1+1).

6.4. Проводљивост гасова. Јонизација гасова. (Р). Јони. Несамостално пражњење. Ударна јонизација. Гајгеров бројач (Р). Самостално пражњење. Плазма. Плазма у свемиру. Тињаво пражњење. (3+1)

Демонстрациони огледи:

6.1. Омов закон за дио и за цијело струјно коло.

6.2. Електрична проводљивост слектролита.

6.3. Демонстрациона катодна цјев.

6.4. Пражњење у гасу при снижавању притиска гаса.

7. МАГНЕТНО ПОЉЕ (7+4)

7.1. Узајамно дјеловање паралелних проводника са струјама (дефиниција амиера). Магнетна сила. Магнетно поље. Вектор индукције магнетног поља (П).

Магнетни флукс (П). (2+1)

7.2. Лоренцова сила (П). Кретање честине са наелектрисањем у магнетном пољу (Циклотрон). Амперов закон (П). Принцип рада електромотора и електричних инструмената. (3+2)

7.3. Магнетни, Дијамагнетизам, Парамагнетизам, Феромагнетизам (Киријева тачка). Хистерезис. Плазма у магнетном пољу. (2+1)

Демонстрациони огледи:

7.1. Интеракција два паралелна проводника са струјама.

7.2. Дјеловање магнетног поља на електронски сноп – (осцилоскопом); Амперов закон (дјеловање магнетног поља на рам са струјом). Лоренцова сила.

Лабораторијске вјежбе(12)

- Мјерење кофицијента површинског напона
- Два писмена задатка (2)
- Омов закон.
- Мјерење отпора.
- Одређивање модула еластичности жице.

ОШТИ И НРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

III разред

(3 часа седмично, 64+44 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНА ИНДУКЦИЈА (7+3)

1.1. Појава електромагнетне индукције. Електромагнетна индукција и Лоренцова сила (Р). Електромагнетна индукција у непокретном проводнику. Фарадејев закон електро-магнетне индукције (П). Ленцово правило (Р). Електромагнетна индукција и закон одржавања енергије (Р). МХД – генератор. (4+2)

1.2. Самоиндукција (П). Енергија магнетног поља (Р). Енергија електромагнетног поља (Р). Бетатрон. (3+1)

Демонстрациони огледи:

1.1. Појава електромагнетне индукције (помоћу магнета, калема и галванометра). Ленцово правило.

2. ХАРМОНИЈСКЕ ОСЦИЛАЦИЈЕ (8+4)

2.1. Линеарни хармонијски осцилатор. Период, фреквенција, амплитуда (П). Енергија хармонијског осцилатора (П). Слагање осцилација истих фреквенција. Слагање осцилација блиских фреквенција (удари). Модулација. Разлагање осцилација. Спектар (Р) (4+2).

2.2. Слободне осцилације (математичко клатно) (П). Физичко клатно (П). Сопствена учесталост. Осцилаторно коло (Р). Неизгушене и пригушене осцилације (Р). Енергија, учесталост. Фактор доброте осцилаторног кола (Р). Пригушене осцилације (Р). Резонација (Р). (4+2)

Демонстрациони огледи:

2.1. Хармонијске осцилације (методом сјенке).

2.2. Зависност периода од дужине математичког клатна. Појаве пригушених осцилација. Појава резонације (механичке и електричне).:

3. НАИЗМЈЕНИЧНА СТРУЈА (9+3)

3.1. Синусоидалне промјене напона и струје (P). Ефективне вриједности напона и струје (P). Термогени, капацитивни и индуктивни отпор у колу наизмјеничке струје (P). Омов закон за коло наизмјеничке струје (P). Снага наизмјеничке струје (P). (5+2)

3.2. Генератори наизмјеничке струје (P). Трансформатор (P). Нојам о трофазној струји (P). Пренос електричне енергије на даљину. (4+1)

Демонстрациони огледи:

3.1. Својства термогеног, капацитивног и индуктивног отпора.

3.2. Принцип рада трансформатора.

4. ТАЛАСИ У МЕХАНИЦИ (6+2)

4.1. Трансверзални и лингитудинални талас (P). Брзина таласа (P). Енергија и интензитет таласа (P). Таласна дужина (P). Једначина таласа (P). Одбијање и преламање таласа (P). (3+1)

4.2. Принцип супериозије (P). Прогресивни и стојечи таласи (P). Интерференција и дифракција таласа (P). (3+1)

Демонстрациони огледи:

4.2. Врсте таласа (помоћу таласне машине или водене каде). Одбијање и преламање таласа (помоћу водене каде или WSP -уређаја).

4.3. Интерференција и дифракција таласа (помоћу водене каде или WSP уређаја).

5. АКУСТИКА (4+2)

5.1. Извори звука (P). Карактеристике звука (P). Пријемници звука (P). Ухо. Доплеров ефекат (P). Инфразвук и ултразвук (P). (4+2)

Демонстрациони огледи:

5.1. Својства звучних извора (монокорд, звучне виљушине, музички инструменти и сл.). Звучне резонансије.

6. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНИ ТАЛАСИ (5+1)

6.1. Брзина ЕМ-таласа. Зрачење ЕМ-таласа при образовном кретању наелектрисаних честица. (P). Притисак ЕМ-таласа (P). Скалја електромагнетних таласа. (2+1)

6.2. Елементи радио-технике. Радио-веза и радио. Нојачавање сигнала-појачавач. Телевизија. (3)

Демонстрациони огледи:

6.1. Одбијање и преламање ЕМ-таласа (клистронским уређајем). Херцovi огледи.

6.2. Рад појачавача. Довођење у резонансију радионпријемника и радио-одашвиљача. Рад телевизијског кинескопа.

7. ТАЛАСНА ОПТИКА (8+3)

7.1. Емисија свјетlostи; таласни пакет; таласни вектор. Монохроматичност и кохерентност свјетlostи. Интерференција свјетlostи (P). Растројање међу интерференционим максимумима (P). Мајклсонов интерферометар и његове примјене. (3+1).

7.2. Дифракција свјетlostи: на једном отвору, на једној пукотини. Дифракциони решетка (P). Угаона ширина главног максимума. Мог разлагаша дифракционе решетке (P). Нојам о дифракцији X-зрака. Холографија (P). (3+1)

7.3. Поларизација таласа. Поларизована и природна свјетlost. Поларизатор

– анализатор, Малусов и Брустров закон (Р). Двојно преламање, Вјештачка оптичка анизотропија. Обртање равни поларизације (Р). (2+1)

Демонстрациони огледи:

- 7.1. Интерференција свјетlostи на Френеловој бипризми (помоћу ласерске свјетlostи).
- 7.2. Дифракција свјетlostи на онтреј ивици, пукотини и танкој жици (помоћу ласерске свјетlostи).
- 7.3. Поларизација свјетlostи (помоћу поларизационих филтера); фотослатичност (у поларизованој свјетlostи).

8. ДИСПЕРЗИЈА И АПСОРЦИЈА СВЈЕТЛОСТИ (4+1)

8.1. Узајамно дјеловање ЕМ-такласа и супстанцијалних средина. Преламање свјетlostи – индекс преламања (П). Тотална унутрашња рефлексија (Р). Дисперзија свјетlostи (аномална и нормална). Разлагање бијеле свјетlostи на спектар и слагање компоненти. (Р). Расејање и апсорција свјетlostи. Фазна и групна брзина свјетlostи. Мјерење брзине свјетlostи (Р). Доплеров ефекат у оптици (П). (4+1)

Демонстрациони огледи:

- 8.1. Дисперзија бијеле свјетlostи (помоћу стаклене призме).

9. ГЕОМЕТРИЈСКА ОПТИКА (5+3)

9.1. Услови примјене модела геометријске оптике (Р). Сферна огледала (П). Геометријска конструкција ликова код огледала (П). Преламање свјетlostи кроз призму и планипаралелну плочу (Р). (2+1)

9.2. Преламање свјетlostи кроз танка и дебала сочива (П). Конструкција ликова код сочива (П). Недостаци сочива (Р). (3+2)

Демонстрациони огледи:

9.1. Тотална рефлексија; Закон преламања свјетlostи. Формирање лика код огледала.

9.2. Формирање лика код сочива.

10. ФОТОМЕТРИЈА (3+1)

10.1. Енергија свјетlostи (закон о одржавању енергије) (Р). Фотометријски односи и величине. Фотометрија. Објективне (енергијске) величине (П). Визуелне фотометријске величине (П). (3+1)

11. ОПТИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ (5+3)

11.1. Основни појмови (видни угао, увећање, објектив; окулар) (Р). Око (Р). Лупа (П) Микроскоп (П). Телескоп (П). О конструкцији ликова код оптичких инструмената (Р). Граница примјенивости оптичких инструмената (Р). Снектрални апарати (Р). (5+3)

Лабораторијске вјежбе (16)

- Напони у РЛЦ-колу (осцилоскопом)
- Мјерење брзине звука у ваздуху (осцилоскопом)
- Резонанција ваздушног ступа у стакленој цјеви (одређивање фреквенције)
- Мјерење таласне дужине дифракционом решетком.
- Одређивање жижне даљине сочива на оптичкој клуни.
- Фотометрија ($I \sim \frac{1}{R^2}$)
- Одређивање увећања микроскопа.

- Обртање равни поларизације (полариметрија).
- Два писмена задатка (2)

ОПШТИ И ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

IV разред

(2 часа седмично, 44+20 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. РЕЛАТИВИСТИЧКА ФИЗИКА (4+1)

1.1. Основни постулати специјалне теорије релативности (Р). Релативистички карактер времена (И). Временски интервал између два догађаја (И). Релативистички карактер дужине (П). Границни карактер брзине свјетlostи. (2)

1.2. Релативистичка маса и импулси (И). Веза укупне енергије и релативистичке масе (И). Закон одржавања масе и енергије (Р). Појам о општој теорији релативности. (2+1)

2. ТОПЛОТНО ЗРАЧЕЊЕ И КВАНТНА ПРИРОДА

ЕЛЕКТРОМАГНЕТСКОГ ЗРАЧЕЊА (4+1)

2.1. Топлотно зрачење и закони зрачења апсолутно прилог тјела (И). Планков квант зрачења. (2)

2.2. Фотоенекат (Р). Закон фотосефекта (И). Маса и импулс фотона (И). (2+1)

Демонстрациони огледи:

2.2. Фотоенекат (помоћу фотогелзије)

3. ТАЛАСНА СВОЈСТВА ЧЕСТИЦА И ПОЈАМ О КВАНТНОЈ МЕХАНИЦИ (4+2)

3.1. Честично-таласни дуализам – својство честица. Таласна својства електрона. Де Бројлијева релација (П). Дифракција електрона. Електронски микроскоп (2+1)

3.2. Таласна функција. Хајзенбергова релација неодређености. Мисаоли оглед (2+1)

4. КВАНТНА ТЕОРИЈА ВОДОНИКОВОГ АТОМА (5+1)

4.1. Спектар водониковог атома. Борови постулати (И). Квантовanje енергије (П). Франк-Херцов оглед (2+1)

4.2. Квантни бројеви и њихов физички смисао (на примеру водониковог атома) (Р). Штерн-Герахов оглед (Р). Паулијев принцип (И). Периодни систем елемената (3)

5. ФИЗИКА ЧВРСТОГ СТАЊА (5+2)

5.1. Зонска теоријска кристала. Основне физичке идеје. (1)

5.2. Квантна теорија проводљивости метала. Суперпроводљивост (2+1).

5.3. Својства полупроводника. Примјене полупроводника (2+1)

Демонстрациони огледи:

5.3. Диоде. Photoотпорници.

6. ИНДУКОВАНО ЗРАЧЕЊЕ, ЛАСЕРИ (3+1)

6.1. Спонтана и стимулисана емисија зрачења (Р). Ласери (Р). Примјена ласера. (3+1)

7. ФИЗИКА АТОМСКОГ ЈЕЗГРА (10+3)

7.1. Маса и наелектрисање језгра (Р). Сини и магнетни момент језгра (Р). Енергија везе (П). Дефект масе (П). Нуклеарне сице (Р). Димензије језгра (Р). (2+1)

7.2. Природна радиоактивност. Закон радиоактивног распада (П). Активност (П). Мјерење активности (Р). Експерименталне методе проучавања радиоактивних појава (Р). Алфа-распад. Гама-распад. Бета-распад. (4+1)

7. Протони и неутрони. Вјентачка радиоактивност (Р). Анихилација и креација парова (позитрон-електрон) (Р). Својства нуклеарних реакција. Интеракција неутрона са језгром (Р). Трансурански елементи. Фисија (Р). Јапчана реакција. Нуклеарни реактори (Р). Фузија (Р). Нуклеарне реакције као извори звјездане енергије. Нуклеарне и термонуклеарне бомбе. Заштита од нуклеарног зрачења. (4+1)

8. ФИЗИКА ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЧЕСТИЦА (3+1)

8.1. Космичко зрачење. Миони. Тау-лентони. Пиони. Каони. Хиперони. Античестице. Хинотеза кваркова. Партони. Структура нуклоона. (3+1)

9. ПОЈАМ О АСТРОНОМИЈИ (5)

9.1. Предмет и методе истраживања астрономије (1).

9.2. Структура висионе (Сунчев систем, галактика и висиона) (2)

9.3. Поријекло и развој небеских тијела (космогонија)(2)

10. ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ (1)

10.1. Врсте интеракција честица у природи. Основни закони природе. (1)

Лабораторијске вјежбе (6)

- Карактеристике диоде и транзистора.
- Мјерење активности и КСИ.
- Детекција радиоактивног зрачења.
- Два писмена задатка.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

III разред

(2 часа недјељно, 44+28 годинице)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНА ИНДУКЦИЈА (5+2)

1.1. Појава ЕМ-индукције, Фарадејев закон ЕМ-индукције (П). Леницово правило. Самоиндукција (П). Енергија магнетног поља (Р). МХД-генератор. Бетатрон. (5+2)

Демонстрациони отледи:

1.1. Појава електромагнетне индукције (помоћу магнета, калема и галванометра).

2. ХАРМОНИЈСКЕ ОСЦИЛАЦИЈЕ (5+2)

2.1. Хармонијски осцилатор. Период, фреквенција амплитуда (Н). Енергија, осцилатора (П). Слагање и разлагање осцилација. Спектар. Слободне осцилације. Математичко клатно (П). Принудне осцилације. Резонансија (Р) (5+2)

3. НАИЗМЈЕНИЧНА СТРУЈА (5+2)

3.1. Осциловање напона и струје. Омов закон за коло наизмјеничне струје (П). Снага наизмјеничне струје (Н). Генератор наизмјеничне струје. Трансформатор (П). Пренос електричне енергије на даљину (5+2)

Демонстрациони огледи:

3.1. Својства активног и реактивног отпора. Демонстрациони трансформатор.

4. ВРСТЕ ТАЛАСА (5+3)

4.1. Попречни и уздужни таласи. Таласна дужина (Н). Брзина таласа (П). Одбијање и преламање таласа. Суперпозиција таласа (Р). Стојеви таласи. Појам о интерференцији и дифракцији таласа (5+3)

Демонстрациони огледи:

4.1. Врсте таласа (помоћу таласне машине). Одбијање, преламање, интерференција и дифракција таласа (помоћу водене каде).

5. ПОЈАМ О АКУСТИЦИ (3+2)

5.1. Извори звука. Карактеристике звука (Н). Пријемници звука. Инфразвук и ултразвук. (Р). Доплеров ефекат. (3+2).

Демонстрациони огледи:

5.1. Својства звучних извора. Звучна резонансија.

6. ЕЛЕКТРОМАГНЕТИИ ТАЛАСИ (4+1)

6.1. Брзина ЕМ-таласа. Зрачење ЕМ-таласа. Скала ЕМ-таласа. Принципи радио-технике. Нојачавање сигнала. Телевизија. (4+1)

Демонстрациони огледи:

6.1. Херцови огледи. Рад нојачавача.

7. ТАЛАСНА ОПТИКА (4+2)

7.1. Интерференција и дифракција сјевљости. Мајклсонов интерферометар. Поларизација сјевљости. (4+2)

Демонстрациони огледи:

7.1. Интерференција и дифракција сјевљости (помоћу ласера). Поларизација сјевљости (поларизационим филтрима).

8. ДИСПЕРЗИЈА СВЈЕТЛОСТИ (3+2)

8.1. Индекс преламања. Дисперзија бијеле сјевљости помоћу стаклене призме. Мјерење брзине сјевљости. Доплеров ефекат у оптици (3+2)

Демонстрациони огледи:

8.1. Разлагање бијеле сјевљости на спектар (стакленом призмом).

9. ГЕОМЕТРИЈСКА ОПТИКА (7+3)

9.1. Огледала (сферна) и конструкција ликова (Н). Преламање сјевљости кроз призму и сочива (Н). Конструкција ликова (Н). Око, луна и микроскоп (ликови, увећања) (Н). (+3)

Демонстрациони огледи:

- 9.1. Формирање ликова код огледала и код сочива.
- 9.2. Употреба оптичких инструмената.

10. ФОТОМЕТРИЈА (3+1)

10.1. Фотометријски односи и величине. Објективне (енергијске) величине (П). Визуелне фотометријске величине (И). (3+1)

Лабораторијске вјежбе (6)

- Мјерење брзине звука (осцилоскопом) у ваздуху;
- Мјерење таласне дужине свјетlostи дифракционом решетком;
- Одређивање жижне даљине сочива на оптичкој клупи;
- Два писмена задатка (2)

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(3 часа недјељно, 71+40 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. МОЛЕКУЛСКО-КИНЕТИЧКА ТЕОРИЈА ГАСОВА (11+4)

1.1. Увод. Мјерење брзине молекула. Расподјела молекула по брзинама. Дужина слободног пута молекула (Р). Закон дифузије. (Р) (3+1).

1.2. Модел идеалног гаса. Притисак гаса ($r = \frac{2}{3} n_0 E$ (Р)).

Бојл-Мариотов закон (И). Температура. Јединица стања идеалног гаса (П). (4+2)

1.3. Аисолутна нула. Изохорски процес. Шарлов закон (И). Гасни термометар. Изобарски процес. Геј-Лисаков закон (И). Авогадров закон (И). Болцманова константа. (Расподјела молекула у полу силе). (4+1)

Демонстрациони огледи:

1.1. Кретања молекула (воздушни јастук). (Модел са кугличицама).

1.2. и 1.3. Основни гасни закони (Бојл-Мариотов, Шарлов, Геј-Лисаков).

2. ТЕРМОДИНАМИКА (16+6)

2.1. Увод. Унутрашња енергија (Р). Промјена унутрашње енергије рад, то-плотна размјена (Р). Количина топлоте (И). Први принцип термодинамике (П). Примјена I принципа на идеални гас. (4+2)

2.2. Рад при ширењу идеалног гаса (И). Изотермски процес, изобарски и изохорски процес (Р). Топлотни капацитет и специфична топлота гасова (И). Адијабатски процес (Р). (4+2)

2.3. Квазистачки процеси. Реверзибилни (повратни) и иреверзибилни (не-повратни) процеси. Неповратност и статистика. Термодинамичка вјероватноћа. Ентропија (П) и њено статистичко тумачење. Други принцип термодинамике (П). Статистички смисао другог принципа. (4+1)

2.4. Топлотни мотори (принцип рада и енергетски биланс) (Р). Карнов циклус. (Р). К.К.Д. (кофицијент корисног дејства) (И). Уређаји за хлађење и то-плотне пумпе (Р). (4+1)

Демонстрациони огледи:

2.2. Адијабатски процеси (компресија, експанзија)

2.3. Повратни и цеповратни процеси. Статистичка расподјела (Гајатгова даска).

3. ОСНОВИ ДИНАМИКЕ ФЛУИДА (4+1)

3.1. Физички параметри идеалног гаса (течности) при кретању. Једначина континуитета (П). (1)

3.2. Бернулијева једначина (П) Примјене Бернулијеве једначине. (3+1)

Демонстрациони огледи:

3.2. Бернулијева једначина (Питова цјев, Прантљова цјев, Бернулијева цјев).

4. МОЛЕКУЛСКЕ СИЈЕ И АГРЕГАТНА СТАЊА (9+3)

4.1. Молекулске сије (потенцијалне криве). Топлотно ширење чврстих тјела и течности. Структура чврстих тјела (кристали). Еластичност чврстих тијела. Хуков закон (П). (3+1)

4.2. Вискозност у течности. Њутнов и Стоксов закон (Р). Енергија површинског слоја и површински напон течности (П). Капиларна појава (Р). (3+1)

4.3. Фазни прелази. Промјена агрегатног стања. Дијаграми прелаза: течност-газ, кристал-течност, кристал-кристал. Трајна тачка. Промјене унутрашње енергије и ентропије при фазним прелазима. Метастабилно стање. Кондензација. Кључаше. Ликвефакција гасова. (3+1)

Демонстрациони огледи:

4.1. Топлотно ширење метала (дијаметар). Еластичност, пластичност.

4.2. Капиларне појаве (уз пројекцију). Површински напон (помоћу ламела од сапуница и на друге начине).

5. ЕЛЕКТРОСТАТИКА (6+2)

5.1. Увод. Количина наелектрисања (П). Електростатичка сила (П). Кулонов закон (П). Јачина електростатичког поља (П). Рајт у електростатичком пољу (П). Потенцијал. Напон (П). Закон одржавања наелектрисања (Р) (3+1)

5.2. Линије сије (Флукс). Веза јачине поља и потенцијала (Р). Електрични капацитет (раван и кондензатор) (П). Енергија електростатичког поља (П). Продавник у електричном пољу. Електрични дином. Поље у диелектрику. Диелектрична пропустиљивост. Вектор поларизације. Енергија поља у диелектрику (Р). (3+1)

Демонстрациони огледи:

5.1. Линије електричног поља (електролитичка када).

5.2. Зависност капацитета од растојања између кондензатора и од диелектрика (електрометар, расклопни кондензатор).

6. СТАЈНА ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА (15+6)

6.1. Услови настајања електричне струје. Напон и електромоторна сила. Јачина и густина струје (П). Омов закон за дно кола и за цјело коло (П). Отпор (П). Кирхhoffova правила (П). Цул-Ленцов закон (П). (5+2)

6.2. Продављивост чврстих тјела (електронска теорија). Омов и Цулов закон на основу електронске продављивости метала (Р). Полупроводници. Продављивост полупроводника. Kontaktни потенцијали. Термоелектричне појаве. (3+1)

6.3. Електролитичка дисоцијација. Омов закон и продављивост електролита. Фарадејеви закони електролизе (П). Галвански елементи (Р). (2+1)

6.4. Термоелектронска мисија. Електрична струја у вакуму (илюстрација на електронским цјевима). Катодна цјев (Р). (2+1)

6.5. Продављивост гасова. Јонизација гасова (Р). Рекомбинација јона (Р). Несамостално пражњење. Ударна јонизација. Гајгер-Милеров бројач (Р). Самостално пражњење. Плазма. Тинкано пражњење. (3+1)

Демонстрациони огледи:

- 6.1. Омов закон за дио и за цијело струјно коло.
- 6.3. Електрична проводљивост електролита.
- 6.4. Демонстрациона катодна цјев (начин рада).
- 6.5. Пражњење у гасу при снижавању притиска гаса.

7. МАГНЕТНО ПОЉЕ (10+4)

7.1. Узајамно дјеловање два праволинијска проводника са струјама. (Дефиниција Ампера). Магнетна сила. Интеракција наелектрисања у кретању. Магнетно поље. Вектор индукције магнетног поља. (П). Линије индукције. Магнетни флукс (П). Магнетни момент (Р). Јачина магнетног поља (Р). (3+1)

7.2. Лоренцовска сила (П). Кретање наелектрисаних честица у магнетном пољу (одређивање знака наелектрисања честице, циклотрон) (Р). Специфично наелектрисање јона и електрона. Проводник са струјом у магнетном пољу. Амперов закон (П). Правоугаони рам у магнетном пољу (принцип рада електромотора и електричних инструмената) (Р). (4+2)

7.3. Магнетизацији. Магнетни момент атома (Р). Величине које карактеришу, магнетно поље у сунстанцији. Дијамагнетизам и парамагнетизам. Феромагнетизам (Киријева тачка). Хистерезис (Р). Плазма у магнетном пољу. (3+1)

Демонстрациони огледи:

7.1. Интеракција два паралелна проводника са струјама. Магнетне линије силе проводника са струјом.

7.2. Дјеловање магнетног поља на електронски мјаз (осцилоскопом). Амперов закон, (дјеловање магнетног поља на рам са струјом). Лоренцовска сила.

Лабораторијске вјежбе (12)

- Одређивање Авогадровог броја Рејлејевим огледом.
- Мјеренje коефицијента површинског напона.
- Упознавање Омовог закона.
- Мјеренje отпора Витстановим мостом.
- Одређивање модула еластичности жице.
- Рад са осцилоскопом (магнетни хистерезис).
- Два писмена задатка (2).

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР**IV разред**

(4 часа недјељно, 160 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА**1. РЕЛАТИВИСТИЧКА ФИЗИКА (9+3)**

1.1. Основни постулати специјалне теорије релативности (Р).

Релативистички карактер времена (П). Релативистичке трансформације координата (П). Релативистички закон санирања брзина (Р). Временски интервал између два догађаја (П).

Истовременост и временски интервал између узрока и последица (Р). Релативистички карактер дужине (П). Границни карактер брзине сјетљости. (3+1)

1.2. Релативистичка маса и импулс (П). Укупна и кинетичка енергија (П). Веза релативистичке енергије и импулса (П). Унутрашња енергија (Р). Закон одржавања масе и енергије (П). Појам о општој теорији релативности (Веза става простора и распореда маса). (3+1).

2. ТОПЛОТНО ЗРАЧЕЊЕ И КВАНТНА ПРИРОДА ЕЛЕКТРОМАГНЕТНОГ ЗРАЧЕЊА (7+3)

2.1. Топлотно зрачење (P). Закони зрачења апсолутно црног тјела (H). Планковска теорија зрачења (P). (3+1)

2.2. Фотоселектрични ефекат (P). Закони спољашњег фотосефекта (H). Квантна природа свјетlosti. Маса и импулс фотона (H). Принцип свјетlosti (P). Комптонов ефекат (P). Корпускуларно-таласни дуализам свјетlosti (4+2).

Демонстрациони огледи:

2.2. Фотосефекат (помоћу фотоћелије).

3. ТАЛАСНА СВОЈСТВА ЧЕСТИЦА И ПОЈМА О КВАНТНОЈ МЕХАНИЦИ (6+3)

3.1. Честично-таласни дуализам - својство честица. Таласна својства електрона, неутрона, атома и молекула. Де Бројијева релација (P). Физички смисао Де Бројијевих таласа. Електронски микроскоп (P). (3+1)

3.2. Таласна функција. Релације неодређености (Хајзенберг) (P). Кретање слободних честица (P). Честина у потенцијалној јами (P). Јонизарни хармонијски осцилататор (P). Пrolаз кроз потенцијалну баријеру (P). (3+2)

4. КВАНТНА ТЕОРИЈА АТОМА (10+6)

4.1. Радерфордов модел атoma. Дискретни спектар атoma водоника. Борови постулати (H). Квантовање енергије (H). Франк-Херцов оглед (P). (3+2)

4.2. Квантовање енергије електрона у водониковом атому (H). Квантовање момента импулса (H). Физички смисао „боровских орбита“. Просторно квантовање (ИП). Спин електрона (H). Штерн-Герлахов оглед (P). (3+2)

4.3. Наулијев принцип (H). Структура иерархије система елемената (P). Закочно и карактеристично рентгенско зрачење (P). (4+2)

5. МОЛЕКУЛСКА СТРУКТУРА И СПЕКТР (3+1)

5.1. Осните одлике хемијских веза (Јонска и ковалентна веза) (P). Молекулски спектри (P). (3+1)

6. ФИЗИКА ЧВРСТОГ СТАБА (11+6)

6.1. Зонска теорија кристала. Цjenење енергијских нивоа унутрашњих и валентних електрона. Енергијске зоне у чврстом тјелу. Зонски и међузонски прелази електрона. Зонска теорија метала и диелектрика. (2+1)

6.2. Проводљивост метала. Квантовање енергије електрона у металу. Фермијев ниво за електроне у металу. Расподјела електрона по енергијама у металу. Квантна теорија проводљивости метала. Суперпроводљивост (3+2).

6.3. Својства полууправодника. Сопствена проводљивост полууправодника. Примјесна проводљивост полууправодника. Полууправодници II и III типа. Конактивне појаве на граници метала. Усмјеравање на граници метал-полууправодник. Усмјеравање на граници р-и сијај. Транзистори. Фотоотпорници. Полууправодничке диоде (фотодиоде). (6+3)

Демонстрациони огледи:

Диоде. Фотоуправодници.

7. ИНДУКОВАНО ЗРАЧЕЊЕ. ЛАСЕР (5+3)

7.1. Луминисценција. Индуковано зрачење. Спонтана и стимулисана емисија зрачења (P). Негативна апсорбиција (P). Врсте лареса. (P). Примјена ласера. (5+3)

8. ФИЗИКА АТОМСКОГ ЈЕЗГРА (16+8)

8.1. Маса и наелектрисање језгра (P). Спин и магнетни моменти језгра (P). Структура језгра. Енергија везе (П). Дефект масе (П). Нуклеарне силе (P). Димензије језгра (P). Модели језгра. (4+2)

8.2. Природна радиоактивност. Закон радиоактивног распада (П). Активност (П). Мјерење активности (P). Статистички карактер распада (P). Експерименталне методе проучавања радиоактивних појава (P). Теорија α -распада. Гама-зрачење. Месбауеров ефект. β -распад. (6+3)

8.3. Откриће протона и неутрона. Вјештачка радиоактивност (P). Аннихиляција и креација електронско-позитронских парова (П). Оснита својства нуклеарних реакција (P). Интеракције неутрона са језгром (П). Трансурански елементи. Физија (P). Енергија активације (П). Ланчана реакција (P). Нуклеарни рејектори (P). Енергија активације (П). Ланчана реакција 9Р. Нуклеарни рејектори (P). Термонуклеарне реакције (П). Конфинирање плазме (P). Нуклеарне и термонуклеарне бомбе. Зајтига од нуклеарног зрачења. (6+3)

9. ФИЗИКА ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЧЕСТИЦА (5+2)

9.1. Космичко зрачење. Миони. Тау-лентон. Пиони. Каони. Хиперони. Класификација елементарних честица. Античестице. Хипотеза кваркова. Партони. Структура нуклона. (5+2)

10. ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ (2)

10.1. Врсте интеракције честица у природи. Закони природе. (2)

Лабораторијске вјежбе (17)

- Угаона дивергенција ласерског спона.
- Калибрација спектроскопа и идентификација водоникновог спектра.
- Карактеристике диода и транзистора.
- Мјерења активности КСИ.
- Детекција радиоактивног зрачења.
- Провјера зависности $I \propto \frac{1}{r^2}$ за гама зрачења.
- Одређивање Планкове константе.
- Два писмена задатка (2)

ПАЧИ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УЧУТСТВО)

ФИЗИКА

За оба модела гимназије програми су подијељени у сва четири разреда па одређен број тематских цјелина. Свака од тематских цјелина садржи одређен број тема.

Једном арапском цифром означене су, по редоследу, тематске цјелине програмског садржаја (шпр. 5. Закони одржавања). Две арапске цифре означене су теме, које садржи свака тематска цјелина. Прва цифра означава припадност теме одређеној тематској цјелини, а друга редни број теме у оквиру цјелине (шпр. 5.1. Закони одржавања импулса). На исти начин као и теме означене су две арапске цифре и демонстрациони огледи. Ове две цифре показују припадност огледа теми (исте цифре) у оквиру одговарајуће тематске цјелине.

Иза наслова сваке од тематских цјелина налазе се, у загради, по две шифре. Прва шифра означава оријентациони број часона за испосредну обраду нових садржаја, а друга број часова за утврђивање, обиљавање и вредновање одређених садржаја (шпр. закони одржавања (10+6)). Свака од тематских цјелина садржи одређен број назива теме. Слично тематским цјелинама иза назива сваке теме налази се у загради једна или две шифре, које имају исто значење као и цифре иза назива тематске цјелине. Теме су по свом садржају логичке цјелине. Оне се ни по свом обиму, ни по значају, ни по дубини не поклапају са наставном јединицом, осим у изузетном случају.

Ознаке за ниво образовно-васпитних захтјева налазе се иза текста поједињих назива у оквиру теме. Велико слово у загради (Н) означава највиши ниво - ниво примјене, а слово (Р) ниво разумијевања и односе се само на претходни текст назива у оквиру теме. Неозначене називи у теми припадају најнижем нивоу - нивоу обавијенгености.

НИВОИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

Осим оријентационог временског ограничавања обраде садржаја програма по тематским цјелинама и по темама, ниво образовно-васпитних захтјева представљају својевrstan облик експлицитне стандардизације наставног програма по обиму и по дубини поједињих елемената садржаја.

ПРВИ НИВО: ОБАВИЈЕНТЕНОСТ

Обавијеност као ниво образовно-васпитних захтјева изискује да ученик може да се сјети - рејродукује оно што је учио: термине, специфичне чињенице, методе и поступке, оште појмове, принципе (законе) или теорије. Значи, од ученика се очекује да градиво које је учио само познаје: да може да га исказе, исича, опише, паведе и сл. тј. да може да га рејродукује у битно неизмијењеном облику.

ДРУГИ НИВО: РАЗУМИЈЕВАЊЕ

Разумијевање као ниво образовно-васпитних захтјева изискује да ученик буде способљен да градиво које је учио реорганизује: да одређене чињенице, појмове и принципе (законе) објасни, анализира, доведе у нове везе, које нису биле испосредно дате у градиву.

Разумијевање као образовно-васпитни ниво укључује у себе и претходни ниво - обавијенгености. Уколико се овде градиво интерпретира, онда се то чини не у форми у којој је било претходно дато већ у реорганизованом, тј. у битно измењеном облику.

ТРЕЋИ НИВО: ПРИМЈЕНА

Примјена као ниво образовно-васпитних захтјева изискује да ученик буде способљен да одређене генерализације, принципе (законе), теорије или оште методе примјењује у решавању проблема и задатака.

Овде је реч о примјени оног што се зна и разумије у решавању нових

проблема (задатака), а не о његовом јединственом, репродуктивном коришћењу у појединачним ситуацијама. Примјена као највиши образовно-научни тиво укључује у себе оба претходна нивоа – обавјештење и разумјевање.

На крају сваког од разреда у тексту програма под насловом „Лабораторијске вježbe“ налази се списак назива техничких вježbi. Број у загради иза назива је број часова, предвиђен за обраду лабораторијских вježbi. Иза вježbi предвиђена су по 2 писмена задатка у сваком полуогодишту по један.

Полазећи од циљева и општих задатака наставе физике, наставник планира обраду садржаја конкретне тематске целине и при том користи оперативне задатке, које он поставља, планира предвиђени број часова за непосредну обраду те целине, користећи при том и нове образовно-научни захтјева који одређују обраду садржаја програма по дубини и по обиму. Наставник се у планирању руководи редоследом садржаја који захтјевају тематске целине и теме у њиховом оквиру, како је то утврђено у наставном програму. Ознаке за нове образовно-научни захтјева, указују на битне и мање битне елементе садржаја у оквиру теме, односно на оно што треба обрадити и шире и продубљавање у наставном процесу.

Концепт наставног програма физике, избор садржаја програма и начин њиховог структурисања одређени су следећим полазним поставкама:

- физика се третира као јединствена природна наука;
- наставни садржаји програма изабрани су по значају, који им придаје физика на савременом степену свог развоја;
- елементи савремене физике припадају свим целинама и нису његов изоловани дио;
- садржаји класичне физике третирају се на начин како их поима савремена физика;
- при структурисању елемената садржаја програма, даје се приоритет већим генерализацијама. Пужио је коришћење егземплярних елемената садржаја (најзначајнијих појмова, фундаменталних принципа и закона физике, као и фундаменталних теоријских модела, који се у оквиру програма морају да налазе у првом плану). Око њих се групшују елементи осталих садржаја;
- наставни програм физике у средњој школи повезује се структурно и садржајно са наставним програмом физике у основној школи.

Методично остваривање садржаја програма у настави захтјева по овом концепту да целокупни наставни процес буде пројект трима основним физичким идејама: структуром сунстације (на три нивоа: молекулском, атомском и субатомском), законима одржавања (прије свега енергије) и физичким пољима као носиоцима узајамног дјеловања физичких објеката. Циљни захтјев је да се физичке појаве и процеси тумаче у настави паралелним спровођењем, где год је то могуће, макроприлаза и микроприлаза у обради садржаја. Слично томе, методички је циљисходно увођење дедуктивне методе у наставу, где је то подесно (нпр. показати како из закона одржавања сlijede неки мање општи физички закони и сл.). Методу дедукције пужио је комбиновати у наставном процесу са методом индукција и остварити њихово пружање и допуњавање.

Физику је пужио представити ученицима као живу, неповршну науку, која се непрекидно интензивно развија и мјења, а не као скуп завршених података, непромјењивих закона, теорија и модела. Зато је пужио истаћи у настави проблеме које физика није до данас уочила, као и проблеме које физика решава у садашњем времену.

Данас је физика у много чему дедуктивна, експликативна, теоријска и фундаментална наука и њеним изучавањем, заједно са осталим природним наукама, стичу се основне научнијог погледа на свет. Међу природним наукама физика има фундаменталну улогу, идеје те фундаменталности мора у настави физике да доминира.

Ширење видика ученика доприносе објављивање појмова и категорија, као што су физичке величине, физички закони, однос експеримента и теорије, веза физике с осталим наукама, с примјењењем наукама и с техником. Посебно је значајно указати на везу физике и филозофије.

Овако формулисани концепт наставе физике захтјева, појачано експериментално заснивање наставног процеса (демонстрациони огледи и лабораторијске вјежбе ученика односно практични рад ученика).

Усвојени концепт наставе физике захтјева и омогућује примјену савремених облика и метода рада у наставном процесу, посебно методе откривања и рјешавања проблемских задатака.

Заснивање техничке културе у настави физике састоји се у заснивању типичних техничких примјена, у рјешавању техничких задатака и у приказивању одређених примјена физике у свакодневном животу.

Послије изучавања одговарајућих тематских цјелина, нужно је указати на заштиту човјекове средине, која је загађана и угрожена одређеним физичко-техничким процесима и промјенама.

При обради физичких основа енергетике потребно је усмјеравати ученика па штедњу свих врста енергије, а посебно електричне енергије.

У сваком разреду лабораторијске вјежбе организују се пиклично, при чему се одјељење дијели на два дијела.

Додатни рад намјењен је даровитим ученицима и треба да задовољи њихова интензивија интересовања за поимање хемије. Ученици се слободно опредељују при избору садржаја програма. Зато је нужно сачинити индивидуалне програме рада са ученицима на основу њихових претходних знања, интересовања и способности.

ХЕМИЈА

(сви смјерови)

Циљ и задаци:

Циљ наставе хемије у гимназији је да ученици стекну продубљена знања из хемије (опште, неорганске, органске, биохемије и примјене хемије), неопходна за научно тумачење и разумијевање појава и промјена у природи и на тај начин стиски основна знања за наставак образовања на вишим школама и факултетима.

Задаци наставе хемије у гимназији су да ученик:

- стекне шире и продубљена знања о структурни супстанци, хемијским елементима, неорганским и органским јединицама;
- усвоји основна знања о принципима хемијске технологије и значај производа хемијске индустрије;
- сагледа значај и мјесто хемије и хемијске индустрије с аспекта заштите и унапређивања радије и животне средине;
- овлада основним знањима неопходним за разумијевање и примјену производа хемијске индустрије у свакодневном животу;
- поступно упознаје методе хемијских истраживања;
- развија критичку и стварајачку машту путем експерименталне наставе и формира правилан однос према раду;
- развија позитивне особине личности, као што су: тачност, прецизност, систематичност, уредност, упорност, одговорност, смисао за самосталан рад и критичност;
- развија способност за научну активност и умијење да самостално учи (посматра, експериментише и размишља о тексту уџбеника и стручне литератури);
- развија способности за успјено настављање образовања и изучавања других области у којима се хемија примјењује.

II разред⁽¹⁵⁾

(2 часа недјељно, 74 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ВОДОНИК (3)

Водоник, изотопи. Једињења водоника. Вода.

Демонстрациони огледи:

Дејство молекулског и атомског водоника на калијум-перманганат.
Редукција бакра (II) – оксида водоником

ЕЛЕМЕНТИ Ia ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (5)

Основна својства елемената у групи. Једињења: натријумхлорид, натријум-хидроксид, натријум-карбонат са производњом и калијум-нитрат.

Демонстрациони огледи:

Реакције натријума и калијума с водом.

⁽¹⁵⁾ Теоријски садржаји су идентични за оните и природно математички смјер у свим разредима

ЕЛЕМЕНТИ IIa ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (5)

Општа својства елемената у групи, поређење са алкалним металима, одступање код берилијума. Магнезијум и калцијум. Једињења: магнезијум-карбонат, калцијум-оксид и хидроксид су производњом; калцијум-карбонат, калцијум-сулфат.

Демонстрациони огледи:

Редукција угљеника (IV) – оксида магнезијумом

ЕЛЕМЕНТИ IIIa ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (5)

Општа својства елемената у групи. Алуминијум. Производња алуминијума. Легуре. Једињења: оксид, хидрид, алуминати, двогубе соли.

Демонстрациони огледи:

Реакција алуминијума са хлоридном киселином и натријум-хидроксидом.

ЕЛЕМЕНТИ IVa ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (6)

Општа својства елемената у групи. Угљеник. Угљ. Кокс. Једињења угљеника: оксиди, карбиди, цијаниди. Силицијум. Силикати. Основне карактеристике процеса производње силикатних материјала – стакло, керамика, цемент. Калај, олово и њихова једињења у прегледу.

Демонстрациони огледи:

Добијање чаји.

Добијање и испитивање својства угљеника (IV) – оксида.

ЕЛЕМЕНТИ Va ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (8)

Општа својства елемената у групи. Азот. Једињења азота: хидриди, оксиди, киселине и њихове соли. Производња амонијака и нитратне киселине. Фосфор. Једињења фосфора: хидриди, оксиди, киселине и њихове соли. Вјештачка ѡубрива.

Демонстрациони огледи:

Добијање и испитивање својства азота, амонијака и нитратне киселине

ЕЛЕМЕНТИ VIa ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (7)

Општа својства елемената у групи. Кисоник. Озон. Сумпор. Једињења сумпора: хидриди, оксиди, киселине и њихове соли. Производња сулфатне киселине.

Демонстрациони огледи:

Добијање и испитивање својства сумпора (IV) – оксида.

Дејство разблажене сулфатне киселине на гвожђе, цинк, бакар и олово.

ЕЛЕМЕНТИ VIIa ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (7)

Општа својства елемената у групи. Флуор. Хлор. Бром. Јод. Халогеноводоничне и кисоничне киселине и њихове соли. Производња хлоридне киселине.

Демонстрациони огледи:

Реакција хлоридне киселине са калцијум-карбонатом и натријум-ацетатом. Ђељење хлорним кречом.

ЕЛЕМЕНТИ VIIa (ЦУЛТЕ) ГРУПЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА (2)

Општа својства елемената у групи.

ПРЕЛАЗНИ МЕТАЛИ (22)

Општа својства прелазних метала; грађење комплекса. Припрема сировина и принцип производње метала.

Елементи VIII групе. Гвожђе. Важнија једињења. Производња гвожђа и Челика.

Кобалт и никал и њихова важнија једињења у прегледу. Хром и манганик и њихова важнија једињења у прегледу. Бакар, сребро и важнија једињења. Цинк. Жива и важнија једињења.

ЛАНТАНОИДИ И АКТИНОИДИ (4)

Општа својства. Једињења.

III разред

(2 часа недељно, 72 годинице)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СТРУКТУРА И РЕАКЦИЈА ОРГАНСКИХ МОЛЕКУЛА (11)

Својство угљениковог атома. Структура органских молекула.

Молекулска геометрија. Функционалне групе – класификација органских једињења. Хомолитичко и хетеролитичко раскидање хемијске везе. Реактивност органских молекула: брзина и ред хемијских реакција. Активациона енергија. Хомогена и хетерогена катализа. Енергетске карактеристике органских реакција: унутрашња енергија, енталпија, хемијске реакције. Хесов закон. Енталпија стварања једињења. Ентропија хемијске реакције. Слободна енергија – спонтаност процеса.

АЛКАНИ (4)

Структура, сигма молекулске орбитале. Структура изометрија, хомологни низ. Номенклатура. Представници. Циклоалкан. Физичка својства алкана. Халогеновање алкана. Добијање – нафта, земни гас. Добијање нафте, земног гаса. Прерада нафте, течна горива.

Демонстрациони огледи:

Добијање и испитивање својства метана.

СТЕРЕОХЕМИЈА ОРГАНСКИХ МОЛЕКУЛА (4)

Дужина везе и углови. Ротација око једноструке везе. Просторни распоред цикличних једињења. Теорија напона.

АЛКЕНИ (6)

Двострука веза код алкена. Ни молекулске орбитале. Хомологни низ. Е, З – (цис, транс) – изомерија. Номенклатура. Представници. Добијање. Физичка својства. Реакције алкена: механизам адције и полимеризације. Полистен. Диени, структура и реактивност. Бутадиен и изопрен. Употреба алкена и алкадиена: пластичне масе, полистенске и полипропенске влакна, каучук, гума, лјенкови.

Демонстрациони огледи:

Добијање и својства стена. Оксидација стена калијум-перманганатом. Полимеризација стирена.

АЛКИНИ (3)

Трострука веза код алкина. Хомологни низ. Номенклатура. Представници. Добијање. Физичка својства. Реакције алкина, адција. Употреба алкина.

Демонстрациони огледи:

Добијање и испитивање својства стина.

АРОМАТИЧНИ УГЉОВОДОНИЦИ (4)

Структура бензена. Ароматичност. Номенклатура. Добијање. Физичка својства. Реакције ароматичних угљоводоника, механизам супституције. Моно – и полисупституисани деривати бензена. Изомерија полисупституисаних деривата бензена. Полиниклични ароматични угљоводоники.

Демонстрациони огледи:

Реакције бензена: халогеновање и нитровање.

ХЛОРОГЕННИ ДЕРИВАТИ УГЉОВОДОНИКА (2)

Структура и номенклатура. Представници. Добијање. Физичка својства. Реакције. Употреба. Инсектициди.

Демонстрациони огледи:

Доказивање присуства халогена у угљоводоницима.

ОПТИЧКА ИЗОМЕРИЈА (3)

Молекулски хиралитет: оптичка активност, енантиомери, репемати. Конституција, конфигурација, Стереохемијски ток хемијских реакција: нуклеофилне супституције код РХ, електрофилне адиије на C=C.

АЛКОХОЛИ И ФЕНОЛИ (5)

Својства ОИ прузе. Структура и номенклатура алкохола. Моно-, ди- и полихидроксилни алкохоли. Положајна изомерија. Добијање алкохола. Физичка својства алкохола. Реакција алкохола: настајање алкохолата и естера, дехидратације, оксидације. Метанол, етанол, этилен-гликол, глицерол. Структура, номенклатура и физичка својства фенола. Добијање и реакције фенола.

Демонстрациони огледи:

Доказивање примарне и секундарне алкохолне групе ксантигенском реакцијом. Добијање алкохолата. Добијање етила-нитрата. Доказивање фенола гвожђе (III) – хлоридон. Добијање патријум-фенолата, дејство CO₂. Реакције фенола и бромном водом.

ЕТРИ (2)

Структура, номенклатура, физичка својства, представници и употреба. Реакције стара.

Демонстрациони огледи:

Реакција стара с концентрованом хлороводоничном киселином и хидролиза производа.

АЛДЕХИДИ И КЕТОНИ (6)

Својства C=O групе. Структура и номенклатура. Добијање. Физичка својства. Реакције: нуклеофилна адиија и реакције с Тринијаровим реагенсима, оксидација, редукција, котидезационе реакције. Метанал, етанал и пропанал – употреба.

Демонстрациони огледи:

Оксидација алдехида Фелиговим и Толенсовим раствором.
Јодоформска реакција.

КАРБОНИКЕ КИСЕЛИНЕ И ДЕРИВАТИ (8)

Својства – COOH групе. Структура и реактивност. Класификација и по-

менклатура. Монокарбонске киселине. Поликарбонске киселине. Сунституисане киселине: хидрокси и амино. Функционални деривати киселина: соли, хологениди киселина и фозген, анхидриди, нитрили. Естри. Полиестри. Амиди и карбамид. Полиамиди.

Демонстрациони огледи:

Оксидација метанске киселине. Реакције метала и органских киселина. Добивање естера.

АМИНИ И НИТРО-ЈЕДИЊЕЊА (4)

Својства – NH₂ групе. Структура, номенклатура, физичка својства и реакције амина. Најлон 6,6. Ароматични амини, анилин. Својство – NO₂ групе.

Демонстрациони огледи:

Доказивање анилина.

ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА СУМПОРОМ (2)

Тиоли, сулфиди. Сулфонске киселине.

ХЕТЕРОЦИКЛИЧНА ЈЕДИЊЕЊА (2)

Номенклатура основних представника. Ароматичност, базност, киселост. Фурфурал, пирол, пиридин. Природне органске боје.

МЕТОДЕ ЗА ИЗОЛОВАЊЕ И ДЕТЕКЦИЈУ ОРГАНСКИХ ЈЕДИЊЕЊА (6)

Методе изоловања и пречишћавања органских јединица. Хроматографске методе. Основи спектроскопских метода: IC и NMR.

IV разред

(2 часа недељно, 64 годиње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УГЊЕНИ ХИДРАТИ (10)

Структура и номенклатура. Подјела. Распространеност у природи. Моносахарици, глукоза. Полуацеталини и ацеталини облици сахарида. Диастереоизомери. Гликозиди, гликозидне везе, дисахариди. Добијање сахарозе. Полисахариди. Природни производи са олиго- и полисахаридним низовима. Скроб. Целулоза и деривати. Хартија.

Демонстрациони огледи:

Описте реакције на сахариде. Разликовање редукујућих од передукујућих дисахарида. Хидролиза скроба и испитивање особина хидролизата.

ЛИПИДИ (4)

Естри виших масних киселина и триглицериди. Воскови. Хидролиза триглицерида. Сапуни и детергенти. Фосфоглицериди. Стероиди. Холестерол и калциферол. Жучне киселине.

Демонстрациони огледи:

Описте карактеристике липида – растворљивост, емулзификација, сапонификација.

АЛКАЛОИДИ И АНТИБИОТИЦИ (3)

Алкалоиди, природни извори и поједини представници. Физиолошко дејство, значај појединачних алкалоида и злоупотреба. Појам антибиозе. Природни

извори и изоловање антибиотика. Пеницилин. Стрентомицин. Начин дјеловања антибиотика.

ПРОТЕИНИ (10)

Аминокиселине као градивне јединице протеина. Зависност структуре аминокиселина од pH. Особине бочних низова. Реакције аминокиселина. Есенцијалне аминокиселине. Структура протеина. Особина цептидне везе. Олигонестиди и полинестиди. Веза између примарне и тродимензионалне структуре протеина. Фибриларни и глобуларни протеини. Физичко-хемијска својства и подјела протеина. Растворљивост протеина. Прости и сложени протеини. Ензими. Главна својства ензима и механизам њиховог дјеловања. Утицај различитих фактора на активност ензима: температуре, pH. Регулација активности ензима. Аггидијела.

Демонстрациони отгледи:

Растворљивост тирозина при различитим pH вриједностима. Тајложене реакције из раствора протеина: денатурацијом на екстремним вриједностима pH, тоналотом, солима тешких метала, амонијум-сулфатом, органским супстанцијама (метанол, фенол). Испитивање дјеловања амилазе. Фактори који утичу на дјеловање ензима: pH, концентрација ензима и супстрата, активатори и инхибитори.

ВИТАМИНИ И ХОРМОНИ (3)

У води растворљиви витамини. У уљу растворљиви витамини. Везе између витамина и метаболизма. Доензими. Хормони. Стероидни хормони.

НИКЛЕИНСКЕ КИСЕЛИНЕ (10)

Нуклеинске киселине и њихове основне структурне јединице. Основне карактеристике структуре. Структура и функција ДНК. Неке особине ДНК, двострука структура ДНК и комплементарност полинуклеотидних ланција. Структура РНК као молекулска основа за очување и преношење генетичких информација. Репликација. Структура и функција РНК. Структуре појединачних класа РНК. Синтеза РНК – транскрипција генетичке информације. Генетичка шифра. Биосинтеза протеина.

ОСНОВИ МЕТАБОЛИЗМА (8)

Метаболички путеви и размјена енергије у биосфери. Кружење угљеника и водоника у природи. Енергетика биохемијских процеса. Варење и ресорција протеина, масти и угљених хидрата. Кребсов циклус и оксидативна фосфорилација. Биосинтетички процеси и регулација метаболизма. Заједнички путеви метаболизма.

БИОТЕХНОЛОГИЈА И ЈЕШЋЕ МОГУЋНОСТИ (2)

ПОЛИМЕРИ (6)

Типови везивања код полимера. Утицај умреженета на физичке особине, вулканизација. Природни и синтетички полимери. Адиционни полимери: слободно-радикалска полимеризација – тефлон. ПВЦ; јонска полимеризација – ланостерол, буна каучук. Кондензациони полимери: терилен, формалдехидне смоле. Силикони.

БОЈЕ (3)

Појам боје и повезаност са хемијском структуром. Фенолфатајсин. Нитроазо – и трифенијиметанске боје. Војење.

ХЕМИЈСКИ ЗАГАЂИВАЧИ ЖИВОТИНСКЕ СРЕДИНЕ (5)

Загађивање атмосфере. Извори загађивања. Главни загађивачи: оксиди сум-

пора, азота, угљоводоници, јединења олова (тетрастилолово), живе, цинка, кадмијума и бакра, канцерогене супстанце.

Загађивање воде. Извори загађивања. Главни загађивачи. Органски отпадни материјали, неоргански отпадни материјали и токсични отпадни материјали. Пречишћавање отпадних вода.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(2 часа недељно, 74 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СТРУКТУРА ОРГАНСКИХ ЈЕДИЊЕЊА (3)

Структура органских јединења. Функционалне групе и класе органских јединења. Реактивност органских јединења.

УГЉОВОДОНИЦИ (16)

Алкани, структура, изометрија, хомологни низ, номенклатура. Представници. Циклоалкани. Нафта и земни гас, прерада нафте, течна горива. Алкени, структура, двострука веза, Е и З изометрија, номенклатура, реакције. Представници: етен, пропен, полијетен и полипропен. Диени, бутадијен, изопрен, каучук, гума.

Алкини, структура, изомерија, номенклатура.

Ароматични угљоводоници, структура ароматичног прстена. Номенклатура, изомерија, полициклични ароматични угљоводоници, реакције.

Демонстрациони огледи:

Добијање и испитивање својства: метана, етина и стина.

КИСЕОНИЧНА ЈЕДИЊЕЊА УГЉЕПИКА (16)

Алкохоли, својства, добијање, примјела, представници.

Феноли, својства, добијање, примјена и представници.

Естри.

Алдехиди и кетони, добијање, својства, примјене, представници, реакције.

Органске киселине, добијање, реакције, деривати. Естри органских киселина. Масти и уља. Сануни и детергенти.

Демонстрациони огледи:

Оксидација метанола. Реакција сребрног огледала.

Добијање етанске киселине.

Грађење естара.

ОРГАНСКА АЗОТИНА ЈЕДИЊЕЊА (8)

Амини, структура, добијање, својства, анилин, примјена.

Нитро јединења.

Амиди, полиамиди, најлон.

Аминокиселине, структура, реакције, природне аминокиселине. Протеини, структуре, значај и улога у изградњи живих ћелија.

Нуклеинске киселине, структура и функција ДНК.

Демонстрациони огледи:

Доказивање азота у органским јединењима.

Доказивање сумиора у протеинима.

Таложење протеина помоћу електролита.

Биуретска и ксантопротеинска реакција.

Хидролиза протеина.

ВИТАМИНИ, ХОРМОНИ, АЛКОЛОИДИ, АНТИБИОТИЦИ И ДРУГИ ЛИЈЕКОВИ (10)

Значај у живим процесима и структура.

МАКРОМОЛЕКУЛИ, ПРИРОДНИ И СИНТЕТИЧКИ (6)

УГЉЕНИ ХИДРАТИ (10)

Структура, распрострањеност у природи. Глукоза, сахароза, Полисахариди, целулоза, ćроб. Хартија. Трансформација полисахарида и примјена производа који се од њих добијају.

Демонстрациони огледи:

Доказивање угљених хидрата.

Хидролиза сахарозе.

ЗАШТИТА ЖИВОТИНСКЕ СРЕДИНЕ (5)

Загађивање атмосфере. Извори загађивања. Главни загађивачи: оксиди сумпора, азота, угљеника; угљоводоници, јединица олова, живе, цинка, кадмијума и бакра и канцерогене материје.

Загађивање воде. Извори загађивања. Главни загађивач: органски отпадни материјали, неоргански отпадни материјали и токсични отровни материјали. Пречишћавање отпадних вода.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред¹⁾

(3 часа недељно, 111 часова годишње)²⁾

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ВЈЕЖБЕ (37)

УВОД У ЛАБОРАТОРИЈСКУ ТЕХНИКУ (7)

Правила за безбједан рад у хемијској лабораторији, мјере предострожности, противпожарна заштита, гашење пожара, мјере прве помоћи. Воћење лабораторијског дневника. Подјела хемикалија према агрегатном стању, начину складиштења, дејству (нагризајуће, токсичне, запаљиве, експлозивне и радиоактивне). Означавање чистоће и концентрације на етикети. Подјела лабораторијског прибора и апаратура према материјалу од кога су сачињени (стаклени, порцулански, метални, дрвени и сл.).

Одржавање лабораторијског прибора. Обрада и употреба запушача, обрада гријалице-пламеници (ширитусна, Бунзенов пламеник). Ђоце за ком-стакла. Сушење течних и чврстих супстанци. Поступци за одвајање супстанци. Сушење силикагелом или зеолитом. Прекристализација бакра (II)-сулфата. Дестилација воденом паром. Фракциона дестилација.

ОСНОВНЕ ЛАБОРАТОРИЈСКЕ ОПЕРАЦИЈЕ (5)

Сушење течних и чврстих супстанци. Поступци за одвајање супстанци.

Сушење силикагелом или зеолитом. Прекристализација бакра (II)-сулфата.

Дестилација воденом паром. Фракциона дестилација.

¹⁾ Теоријски садржаји (78 часова годишње) су идентични за општи и природно-математички смјер

²⁾ У оквиру укупног броја часова годишње, 74 часа је теоријске наставе у 37 часова вјежби

РЕАКЦИЈЕ И СВОЈСТВА НЕОГРАНСКИХ СУПСТАНЦИ (24)

Методе аналитичке хемије: макро-, семимикро-, микро-анализа. Квалитативна хемијска анализа – методе, узорак.

Реакција за доказивање јонова натријума и калијума у пламену и јонова магнезијума, калцијума, баријума, алиминијума. Апсорбија угљеник (IV)-оксида у раствору: натријум-хидроксида и калијум-хидроксида. Пречишћавање воде флокулацијом. Испитивање водених растворова соли индикаторима.

Реакције за доказивање карбонатних јонова, јонова калаја и олова. Испитивање својстава и реакције натријум-силиката и стакла. Амфотерност олова и калаја.

Реакције за доказивање нитритних, фосфорних, сулфатних и хлоридних јонова. Добијање и својства азот (II)-оксида. Употребљавање оксидационих способности халогених елемената.

Реакција за доказивање јонова: гвожђа, маштана, цинка, живе, бакра и сребра.

Квантитативна хемијска анализа – методе, узорак. Аналитичка вага – правила за рад, поступци приликом мјерења. Причини волуметријских одређивања (стандардни раствори, завршна тачка титратије, израчунавање резултата) и класификација метода. Ацидиметријско одређивање натријум-хидроксида.

III разред¹⁾

(3 часа недјељно, 108 часова годишње)²⁾

ВЈЕЖБЕ (36)

МЕТОДЕ ИЗОЛОВАЊА И ПРЕЧИШЋАВАЊА ОРГАНСКИХ ЈЕДИЊЕЊА (6)

Методе изоловања и пречишћавања органских једињења. Основни принципи хроматографије (апсорциона, подсона, јонизациска) и примјена.

Дестилација смјеште метанола и воде. Прекристализација бензинске киселине из воде. Екстракција пигмената из траве или линија, уља из коре поморанџе или лимуна. Одређивање састава разних врста мастила, хроматографија, пигмената биљних боја.

РЕАКЦИЈЕ И СВОЈСТВА ОРГАНСКИХ ЈЕДИЊЕЊА (16)

Доказивање азота и сумијора у органским једињењима. Оксидација метанола и етанола до алдехида. Реакција етанола и терцијарног алкохола са ХСl. Оксидација бутанола у (бутерну) бутанску киселину. Одређивање концентрације неутрализације јаке базе јаком киселином. Доказивање глицерола акроленском зробом. Добијање бакелита и испитивање својстава. Добијање пропиленона и испитивање својства. Одређивање јодног и сапонификационог броја. Изоловање кофеина из чаја или кафе.

ПРЕПАРАТИВНА ОРГАНСКА ХЕМИЈА (4)

Синтеза: стилацетата, о- и р-нитрофенола, аспирина и пинакон-хидрата.

ИНТЕРАКЦИЈА ЕЛЕКТРОМАГНЕТНОГ ЗРАЧЕЊА И ХЕМИЈСКИХ СУПСТАНЦИ (10)

Полариметрија. Спектрохемијске методе анализе: пламена фотометрија, УВ и ВИД спектрофотометрија, ИР, НМР.

Одређивање натријума и калијума пламеном фотометријом. Визуелна колориметрија. Идентификација органских молекула на основу ИР спектра и табличних података.

¹⁾ Теоријски садржаји (78 часова годишње) су идентични за општи и природно-математички смјер

²⁾ у оквиру укупног броја часова годишње, 72 часа је теоријске наставе у 36 часова вјежби

IV разред

(2 часа недјељно, 64 годинице)

Садржај програма исти је као и за IV разред гимназије онштег смјера.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

У структури програма хемије посебан значај имају садржаји програма превидјени за први разред (оншта хемија). Они представљају солидну теоријску основу за изучавање неорганске, органске и биохемије као и за разумјевање хемијских процеса.

Избор тема из поједињих области хемије извршен је тако да представљају логичну цјелину и обезбеђују поступно и систематско усвајање неопходних знања потребних ученицима гимназије.

На основу одабраних научних садржаја ученици стичу знања о структури материје и зависности њених особина. Изучавање и квалитативно тумачење хемијских промјена и реакција заснива се на енергетском приступу. Ученици се упознају са савременом хемијском технологијом, способствујући за практичну примјену знања, заштиту животне средине и стичу основе за даље образовање.

Уз сваку тематску цјелину дат је и оријентациони број часова који има за циљ да наставнику сугерише обим, дубину и начин интерпретације поједињих цјелина. Овај фонд часова је оквирног карактера и треба га усклађивати са конкретном ситуацијом. У реализацији програма треба се придржавати наведеног редоследа тема.

Садржаји овог програма надовезују се на програм хемије за основно васпитање и образовање. Због тога се при изради програма почињу од ове чињенице односно од важнијих чињеница и закона које су ученици већ усвојили. Приступ остваривању садржаја је међутим, различит. У основном васпитању и образовању поједиње теме су радиоцанс индуктивном методом, генерализације су се изводиле на основу сазнања до којих су ученици дошли самосталним или груним експерименталним радом, док се у гимназији, у складу са развојем апстрактног мишљења ученика, све више користи дедуктивни метод.

На овом степену образовања дају се тумачења на бази телесно-механичког модела атома. Тип веза се одређује полазећи од вриједности за електронегативност, док је мјерило реактивности енергије јонизације и афинитет према електрону. Понашање киселина и база тумачити уз примјену протолитичке теорије. Проширен је појам оксидодедукције. При објашњењу појмова киселина и база – оксидациона и редукциона средства, ученицима указати на чињеницу да су ти појмови релевантни, односно да киселина може да буде и база, да оксидационо средство може да буде и редукционо средство, зависно од реакције у којој учествује. При обради хемијских реакција истаћи да је њихово познавање услова за усвајање основа хемијске технологије, као и да су значајне не само за хемијску производњу – примјенсну хемију, већ и за промет материја у живим организмима. Посебну пажњу посветити структури органских једињења.

При излагању научних чињеница наставници треба да воде рачуна о јединствености и интердисциплинарности наставних принципа у природним наукама, како бу ученици схватили повезаност појава и процесе у природи (њихову међусобну зависност и условљеност). Законитости хемије треба објашњавати у склону природних законитости. Редослед садржаја програма омогућава постепено изграђивање учениковог схватања, као и формирање ујверсна о материјалности свјета, хемијском кретању материје, повезаности материје, простора и времена.

У току остваривања програма треба указати на еволуцију појмова (појам атома, појам елемента, појам оксидације и редукције, појам киселине и базе) и на то да наша сазнања нису коначна и да ће наука давати нове дефиниције појмова и нова тумачења.

Периодни систем елемената и закон периодичности, периодичност грађе електронских омотача и периодичност промјена хемијских својстава елемената

користити за приказивање зависности квалитативних особина од квантитативних карактеристика. Указати на јединство супротности у атому, јединство материје у природи.

Основно полазиште при остваривању програма представљају задаци предмета и опредељење да ученици претежно долазе до сазијања на основу података добијених експерименталним путем, због тога треба обавезно изводити наведене огледе, нарочито при излагању нових наставних садржаја. Огледе демонстрира наставник или група ученика (группни рад), уколико постоје одговарајући услови.

Настава хемије у друштвено-језичком смјеру потномаже развоју сазијних могућности ученика, доприноси развијању њихових способности посматрања, маште и мишљења. То подразумјева да се у настави хемије у овом смјеру мора примјењивати експеримент а не вербални метода.

Организовање вјежби у школској лабораторији је исто тако обавезно, могу их ученици изводити индивидуално или групно, под контролом наставника. Потребно је распоредом часова за вјежбе предвидјети педељно два везана часа (блок), а наставник ће се, у зависности од природе експеримента, опредељити за рад са истом или другом групом ученика (ученици могу вјежбати једном у две педеље 2 часа). Ученике треба оспособити да рукују прибором и мјерним инструментима и поступно их уводити у методе испитивања природних појава.

Приликом извођења експеримента, ученици се оснапособљавају да посматрају, да усмјеравају пажњу на објекат, појаву или процес, прибављајући, при том, квантитативне и квалитативне податке.

Током извођења огледа треба настојати да се развија интензивна мисаона активност ученика – компарација, идентификација, диференцијација, анализа, синтеза, генерализације и класификација, што условљава извођење закључака и уочавање законитости у хемијским појавама и реакцијама и осамостаљивање ученика. Мисаоном активирају доприносе и проблемски конципирани огледи, рачунски задаци као усмјено или писмено прецизно интерпретирање резултата огледа.

Рачунски задаци су најспрсисходнији када су везани за оглед, но њима је потребно посветити пуну пажњу или при обради теоријских садржаја као и при конципирању писмених задатака.

Ученици треба да воде дневник рада у коме разрађују садржаје које су обраћивали на вјежбама.

Контролни задаци примјењују се најмање два пута годишње ради провјравања и вредновања усјешиности одабране и примјењене методе у реализацији одређене теме или области и ради самоконтроле наставника и провере знања ученика.

Организоване наставе у хемијској лабораторији (кабинету), уз коришћење наставних средстава наведених у Нормативу опреме, неопходан је услов за ефикасно извођење образовно-васпитног рада и остваривање програмских задатака.

При одређивању минимума знања, вјештина и навика морају се узети у обзир они садржаји програма (теоријски садржаји) и вјештине и навике (садржаји лабораторијских вјежби) без којих ученик није у могућности да прати програм наредног разреда.

Главне садржаје теоријског дијела наставе на општем и природно-математичком смјеру, треба обрадити на нивоу разумијевања и нивоу примјене, а на друштвено-језичком смјеру само на нивоу разумијевања. Садржаје програма I разреда (атомска структура материје, хемијска веза и хемијске реакције) треба обрадити на нивоу разумијевања. Овај ниво образовних захтјева изискује од ученика да буду оснапособљени да градиво које су учили реорганизују, тј. да одређене чињенице, појмове и принципе самостално објасне, анализирају и доведу у везу које нису биле непосредно или експериментално дате. Разумијевање подразумјева и претходни ниво – репродуковање.

На нивоу примјене треба обрадити енергетске нивое електрона и атомске орбитале с и р, изградњу електронског омотача, а периодни систем треба да слу-

жи као инструмент у настави. Овај ниво изискује од ученика да буду оспособљени да одређене генерализације, принципе или законитости примјењују у рјешавању теоријских и практичних проблема који су за њих, у сазнајном по-гледу, нови. Ниво примјене укључује и претходне нивое репродуковања и ниво разумијевања. Реализацију садржаја вјежби на природно-математичком смјеру, у II и III разреду, треба усмјерити ка стицању вјештине (ученици треба да усвоје правила за рад у хемијској лабораторији) – ниво примјене. При обради квантитативне хемијске анализе, ако је могуће, знања треба провјеравати постављањем проблемских задатака (рачунски задаци).

Већину садржаја програма на друштвено-језичком смјеру треба обрадити на нивоу разумијевања уз истичање значаја хемије. Демонстрационе огледе, предвиђене програмом, изводити проблемским приступом, како би се код ученика развијло интересовање за рјешавање одређеног проблема. Не инсистирати на запамћивању великог броја чињеница, нарочито не оних, које пису у функцији разумијевања и тумачења нојава и промјена из свакодневног живота. На овом смјеру настава хемије треба да допринесе општекултурном нивоу сваког ученика, као и да схвате да је хемија свуда око нас у животу, производњи и раду човјека. Садржаји предмета хемије могу такође допристи спречавању загађивања животне средине.

МУЗИЧКА КУЛТУРА

(сви смјерови гимназије)

Циљ и задани:

Циљ наставе предмета музичке умјетности је да подстакнем, стварањем и даљим ијеговањем интересовања, навика и потреба за слушање вриједних освјетарања развија код ученика љубав према музичкој умјетности, доприносе тврдоћом естетском и хуманом развоју и подизању нивоа њихове музичке и овите културе.

Задаци наставе музичке умјетности су да:

- упозна ученике са изражајним средствима музичке умјетности и особеностима основних музичких стилова и жанрова;
- упозна ученика, кроз слушање музике, са највреднијим дјелима различитих стилова и облика;
- усваја и прошири основне музичкотеоријске појмове историјским редом;
- створи и развије навике код ученика да слушају вриједна музичка дјела, прате музички живот, изграђују позитиван став према музичкој умјетности и праве сопствене дискотеке;
- богати и оплемењује емоционални живот ученика и развије способности за пројектну умјетничку приједност;
- васпитава ученика у његовању националног идентитета, патриотизма, хуманизма и интернационализма;
- његује цјеваше и свирање познатих примјера из дјела српске и свјетске музике;
- његује хорско и оркестарско музеницање у школи.

ОПШТИ И ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЈЕР

II разред

(1 час недељно, 37 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Ученици треба да упознају развој романтизма у музичи словенских земаља, укључујући наше најважније аутore и дјела из те епохе.

Романтизам у Русији, Чешкој и Србији (8)

Развој националних школа код Руса (Глинка, Бородин, Мусорски, Римски-Корсаков, Чековски), Чеха (Сметана, Дворжак) и у Србији (Станковић, Маринковић и Мокрањац).

Примјери за слушање: Глинка – увертира за оперу „Руслан и Људмила”; Бородин – Половјејске итре из опере „Кнез Игор”; Мусорски – смрт Бориса из „Бориса Годунова”; Одломци из „Слика са изложбе”; Римски-Корсаков – I став из свите „Шехерезада”; Чайковски – V симфонија, II став; VI симфонија, I и IV став; Клавирски концерт b-moll I став; одломци из балета „Лабудово језеро”; арија Ленског из III чина опере „Евгеније Onегин”, и сцена Татјаниног писма из II чина; увертира „1812”; Сметана – Влатава из циклуса „Моја домовина”; увертира за оперу „Продана невестра”; Дворжак – Симфонија из Новога свијета, III став; Концерт за виолончело h-moll, I став; Словенска игра (по избору).

Кориелије Станковић – Варијације на ијесму „Што се боре мисли моје”, Српске народне ијесме (избор); Ј. Маринковић: Грм, Молитва, Чежња; С. Мокрањац: V и X рукопет, Козар. Њест свајт (из Опела), Херувимска песма (из Литургије).

Опера на почетку ХХ вијека (1)

Упознавање битних карактеристика опере на прелазу из XIX у XX вијек и најзначајнијих стваралаца и њихових дјела.

Пучини и веристи.

Избор дјела за слушање:

Пучини: Тоска (молитва Тоске из II чина, арија Кваралосија из III чина), Босми (завршни дует из I чина); Леонкавало: пролог из „Најата“; Масканьи: Кавалерија рустикана (Интермено).

Упознавање главних карактеристика развоја музичког романтизма у музичији јужнословенских народа, упознавање његових најзначајнијих представника слушањем њихових композиција.

Импресионизам (2)

Упознавање основних особености импресионизма у музичији, као и њихових главних представника и њихових дјела.

Описте карактеристике – Дебиси, Равел

Избор дјела за слушање:

Дебиси: Мјесечина, Арабеске; Равел: Болеро, Дафинис и Клос (одломци).

Музика ХХ вијека (5)

Упознавање главних стилских правила у развоју музике ХХ вијека и најзначајнијих композитора и њихових дјела.

Стилски правила: експресионизам, додекафонија, неокласицизам, нова улога фолклора; Стравински, Шенберг, Хиндемит, Прокофјев, Шостакович, Бритић и Барток.

Избор дјела за слушање:

Шенберг: пет комада за клавир, Њеро мјесечар; Прокофјев: Класична симфонија, Ромео и Јулија (одломци); Бритић: Једноставна симфонија; Шостакович: V симфонија, Лењинградска симфонија; Стравински: Носијење пролећа (одломак), Петрушка (руска игра); Барток: Концерт за оркестар (став), Гудачки квартети (избор)

БАЛЕТ (1)

КЛАСИЧАН И САВРЕМЕНИ БАЛЕТ, УМЈЕТНИЦИ И МУЗИНЧИ ПРИМЈЕРИ

Музика ХХ вијека у Србији и Републици Српској (6)

Почетни развој модерне музике – Коњовић, Милојевић, С. Христић.

Сљедбеници: М. Ристић, Логар, Марић, Вучковић, Тајчевић, Херцигоња, Јунгрић.

Избор дјела за слушање:

П. Коњовић: Триптихон из „Констане“. Нане кажи тајку – из збирке „Лирика“.

М. Милојевић: Четири комада за клавир (избор). Јесења елегија, Јанан – соло пјесме, Легенда о Јефимији за виолончело и клавир.

С. Христић: Прва свита из „Охридске легенде“. Елегија, Ноћи, Вече на школу – соло пјесме.

М. Логар: Златна рибница, балет (одломак). Поконцирена тиква (Увертира, дует Феме и Анчице из I чина).

В. Вучковић: Буревесник (одломак).

Н. Херцигоња: Горски вијенац – финале.

Б. Јунгрић: Комад с пјевачем (Алмаса)

Музичка авангарда (2)

Лутославски, Пендереcki

Избор дјела за слушање.

Лутославски: Жалбена музика
Пендерецки: Пасија по Луки (одломци). Трепос – Жртвама Хирошиме

Музички живот у Србији и Републици Српској у другој половини XX вијека (5)

В. Мокрањац, Д. Радић, А. Обрадовић, Е. Јосиф, Д. Ђесинић, К. Бабић, Р. Максимовић, З. Христић, В. Милошевић, Ц. Рихтман и В. Комадини.

Избор дјесла за слушање:

Е. Јосиф: Два исалма за клавир

Д. Ђесинић: Хумористичке стиле

К. Бабић: Хорске композиције (избор)

З. Христић: Даринкин дар

В. Милошевић: Опера: Јазавац пред судом, Пјесме са Змијана

Музичке установе у Србији (Музичко школство, музичке установе, најпознатији ансамбли и солисти) (4)

Цез (2)

Упознавање најважнијих карактеристика пеза и осталих жанрова у музичи.

Цез, забавна музика, мјузикл, рок, поп и наик музика; народна пјесма, грађанска пјесма, новокомпонована народна пјесма.

Дјела за слушање

Гершвин: Порди и Бес (одломци), Рансонија у плавом

Примјери за наједене жанрове

Мјузикл – карактеристике и примјери

Д. Гершвин, Л. Бернштајн, Т. К. Меноти

Музика као примјењена умјетност (1)

Филмска музика

Сценска музика

(В. Баронан: Музика као примјењена умјетност, издање Универзитета умјетности, Београд, 1981.).

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

II разред

(1 час недељно, 37 часова годинице)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Преткласицизам (5)

Припрема класичне сонате и симфоније и карактеристике хомофоног стила.

Манхајмска и Бечка школа; Бахови синони; Бокерини.
Барок, рококо и преткласицизам у Србији у 18. вијеску.

Примјери: за хомофони стил – једну Хајдинову симфонију упоредити са једним Баховим полифоним оркестарским дјелом; Јохан Кристијан Бах – Симфонија B-dur; Бокерини – Менует из квинтета бр. 11.

Класицизам (бечки класичари) (13)

Стил класичне равнотеже (опште карактеристике).

Хајди (симфоније, концерти, квартети, ораторијуми, опере).

Моцарт (опере, симфоније, клавирска дјела, камерна музика, концерти, Реквијем).

Бетовен – човјек, мислилац, трагаљац (симфонијска музика, клавирска, камерна дјела и остала).

Примјери: Хајди: Опроштајна симфонија, Окефордска симфонија; Лондонске симфоније (94, 103, 104), Концерт за трубу и оркестар, гуџачки квартет (по избору); Моцарт: Прашка симфонија, Јунитер симфонија, Симфонија бр. 40. Сочината за клавир A-dur са варијацијама, Малта поћна музика, Клавирски концерт (по избору) виолински концерт (по избору), Реквијем (одломци); Бетовен – Сочината за клавир, Мјесечева, Валдигаји, виолинске сонате: Пролећна или Кројчрова, симфоније 3, 5, 6, 7 или 9, један квартет из оп. 59, виолински концерт, клавирски концерт: 3, 4 или 5 (по избору). Миса сојемине (одломци).

Романтизам (19)

Опште карактеристике музичког романтизма.

Њемачки рани романтичари (Шуберт, Вебер, Менделсон, Шуман, Шонен) и реформа клавирске музике.

Примјери: Шуберт: Недовршена симфонија, соло пјесме – Баук, Пастрмка, квинтет Пастрмка, Музички тренуци за клавир; Вебер: увертира за оперу Чаробни стријелац, хор ловаца из истоимене опере, увертира за оперу Оберон, Позив на игру, Концерт за klarinet i оркестар (по избору); Менделсон: Пјесме без пауза (избор), Виолински концерт e-moll, Италијанска симфонија, Сан љетње ријечи (избор); Шуман: дјечје сцене, Лентири, Карневал (одломци), клавирски ноћи (увертира); Шонен: прелудијуми (избор), валиери (избор), Полонеза A-dur, As-dur, Мазурке (избор), Скерци b-moll, Балада d-moll, Ђтиде оп. 10 (избор), Соната b-moll, Концерти e-moll, f-moll.

Романтична опера прве половине 19. вијека (Росини, Белини, Доницети). Руски ствараоци: Глинка и његов круг.

Романтизам у Србији: Шлезингер, Корнелије Станковић и његови претходници.

Примјери – Росини: увертира за оперу Севиљски берберин, избор арија из исте опере, увертира за Вильјем Тела или Сврaku краљињику; Белини: одломци из опере „Порма”; Доницети: одломци из опере „Љубавни напитак”; Глинка: увертира за оперу „Руслан и Јудмила”, одломци из опере Иван Сусанић, Камаринскаја за оркестар, соло пјесма Счам се дивног тренутка; К. Станковић: Варијације за клавир на пјесму „Што се боре мисли моје”.

Програмска музика до средине 19. вијека (Берлиоз, Лист).

Примјери: Берлиоз: Фантастична симфонија, Хароди у Италији, Увертира Римски карнавал; Лист: Соната h-moll, Јубавни снови бр. 3, Мађарска рапсодија бр. 2, Године ходочашћа (избор), Концерт Es-dur, Симфонијска поема Прелиди.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

III разред

(1 час недјељно, 36 часова годишње)

САДРЖАЈНИ ПРОГРАМА

Опера, оперета и балет XIX вијека (11)

Вагнерова реформа опере.

Италијанска опера (Верди); веристи (Масканьи, Леонкавало, Пучини), Француска опера и балет XIX вијека (Гуно, Бизе, Масис, Офенбах, Сен-Санс, Адам, Делиб). Избор из опере: Травијата, Трубадур, Аида, Отелло, Фаустаф, одломци из Реквијема, Веристи (Масканьи: Кавалерија рустикана – интермецио, Леонкавало: пролог из Пајаца, Пучини: одломци из Босма, Тоске, Мадам Бетерфлај). Гуно, Фауст (Валнуријска ноћ), Бизе, Кармен (одломци).

Оперета: Ј. Штраус (мл.), Ж. Офенбах.

Њемачка музика до почетка XX вијека (6)

Брамс, Брукнер, Регер, Малер, Штраус, Волф.

Обнова Француске музике (Франк и његови савременини).

Избор из дјела: Брамс III Симфонија III став, Виолински концерт, Варијације за клавир, Мађарске игре, Брукнер: избор из једне симфоније, Т. Џесум; Малер: I Симфонија; Регер: Варијације на Моцартову тему; Р. Штраус: Тил Ојленшигл, Дон Жуан, арија из Саломе или Електре; Волф: избор из соло пјесама; Франк: Симфонија, Соната за виолину и клавир, Три корала за оргулje.

Националне школе у романтизму (12)

Општи поглед на припадност националним школама и њихов развој. „Руска петорка“ (Бородин, Мусоргски, Корсаков); Чайковски: Свеукупно стваралаштво.

Класици чешке музике (Сметана, Дворжак).

Чешки композитори на предаску у XX вијек (Фибих, Јаначек, Сук).

Скандинавски композитори (Григ, Сибелијус).

Шпански композитори (Албениз, Гранадос, Де Фаља).

Примјери: Бородин: арије и сцене из Кнеза Игора, Симфонија h-moll.

Мусоргски: арије и сцене из Бориса Годунова. Слике са изложбе, Циклус соло пјесама (избор); Корсаков: избор арија и дјелова из познатих опере, Шехерезада; Чайковски: Симфоније IV, V, VI (избор), Ромео и Јулија, Концерт за клавир бр. 1, Концерт за виолину, одломци из Лабудовог језера, неколико арија из Евгенија Оњегина. Сметана: Моја домовина (избор), Продана невјеста (увертира и одломци), Квартет из мог живота; Дворжак: симфонија из новог свијета, Концерт за виолончело, Думки, трио, Словенске игре (избор); Фибих: Ноема, Јаначек: одломци из Јенуфе, Тарас Бульба; Сук: Јевтина бајка (одломци); Григ: клавирски концерт, одломци из Пер Гинта, Лирски комади за клавир; Сибелијус: Финаланђија, Виолински концерт, Албениз: Иберија, Каталонија; Гранадос: Гојескас; Де Фаља: Јубав чаробница, Тророги шешир (одломци), Ноћи у шпанским вртовима, циклус седам шпанских народних пјесама.

Српска музика XIX вијека (7)

Опште карактеристике и дјела: Станковић, Бајић, Маринковић, Ст. Мокрањац, Бинички, Крстић, Стојановић.

Избор из дјела: Јенко: увертира за Ђинда, избор из солонјесама; Маринковић: соло пјесме Грм, Молитва, Чежња; Мокрањац: Руковети I, II, IV, V, VII, X, XV, Приморски напеви, Козар, Академист, Богородици, Херувимска пјесма, Тебе Бога хвалим, Опело; Бајић: одломци из Чучук-Стане и Кнез Иво од Семберије; Бинички: одломци из опере На уранку, избор севдалиници; Крстић: одломци из Зулумџара; Стојановић: одломак из симфонијске пјесме Сава.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЈЕР

IV разред

(1 час недјељно, 32 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Импресионизам (3)

Музички импресионизам и повезивање са сликарством и литературом: Дебиси и Равел.

Њихови савременици и настављачи импресионизма (Скрјабин, Ресниги, Шимановски).

Избор из дјела: Клод Дебиси: Поподне једног фауна, Дније арабеске, Прелиди (избор) одломци из опере Ислеас и Мелисанде; Равел: Болеро, Клавирски концерт, одломци из балета Дафинс ј Кло. Скрјабин: Поема екстазе; Ресниги: Римске фонтане, Шимановски: Стабат матер.

Музика у првој половини XX вијека (5)

Опште одлике музичке културе XX вијека.

Стварање најстарије генерације класика модерне (Стравински, Барток, Хиндемит, Шенберг, Хонегер, Прокофјев).

Избор из дјела: Стравински: одломци из Петрунице, Посвећења иролећа, Прича о војнику, Единус реке; Барток: Концерт за оркестар, Свита из балета Чудесни мандарин, Дивертимент за гудаче, Алегро барбаро; Хиндемит: Сликар Матис (одломци); Шенберг: Пет комада за клавир, Преображенска ноћ, Хонегер: Литургијска симфонија, Пацифик; Прокофјев: Класична симфонија, одломци из Ромеа и Јулије, Трећи клавирски концерт.

Истакнути представници различитих стилских правца и оријентација (3)

Брити, Месијан, Мартину, Орф, Лутославски, Шостакович.

Избор из дјела: Брити: Једноставна симфонија, Месијан: Турангалила, Мартину: Симфониста љокоза, Орф: Кармина Бурана, Лутославски: Жалобна музика, Шостакович: Пета симфонија, Ленинградска симфонија, Гудачки квартет бр.8.

БАЛЕТ (1)

КЛАСИЧАН И САВРЕМЕНИ БАЛЕТ, УМЈЕΤНИЦИ И МУЗИЧКИ ПРИМЈЕРИ

Џез и остали жанрови (3)

Историјски развој и карактеристике; црначка духовна музика, блуз; Гершвин; новији композитори и извођачи; Забавна, рок, поп и панк-музика, грађанска пјесма; разлика између народне и новокомпоноване народне музике.

Примјери – Гершвин: Рапсодија у плавом, Американац у Паризу, Порни и Бес (одломци). Примјери за наведене жанрове.

Мјузикл – карактеристике и примјери.

Џ. Гершвин, Ј. Берштајн, Ђ. К. Меноти.

Музика као примјењена умјетност (1)

Филмска музика: избор музике из филмова.

Сценска музика: С. Менделсон и други.

(В. Бароњанин: Музика као примјењена умјетност, Издање Универзитета умјетности, Београд, 1981.).

Српско музичко стварајаштво прве половине XX вијека (6)

Српски класици модерне: Коњовић, Милојевић, Христић.

Примјери – Ковјовић: Симфонијски триптихон из Конганске, Пјесма о були из Коштанске „Нане кажи тајку“ из збирке Лирника, **Милојевић:** Четири комада за клавир, соло пјесме: Јесења елегија, Јапан, Легенда о Јефимији за виолончело и клавир, **Христић:** прва свита из Охридске легенде, соло-пјесме: Елегија, Поноћ, Вече на школу.

Свијетско музичко стваралаштво у другој половини XX вијека (2)

Пове могућности музичког развоја; отворени путеви умјетности и музике: класици нових стремљења (Булез, Штокхаузен).

Избор из дјела: Булез, Чекић без господара; Штокхаузен: избор из електронске музике.

Преглед истакнутих јерских композитора друге половине ХХ вијека (5)

Вучковић, Тајчевић, Ристић, Вукдраговић, Рајичић, Марић, Логар, Херцигова, В. Мокрањац, Радић, Обрадовић, Комадина, Милошевић,

Избор из дјела: В. Вучковић: Буресесник (одломак), М. Тајчевић: Седам балканских игара (избор), Воснојте из Четири духовна стиха, М. Ристић: Свита ћокоза (одломци), С. Рајичић: III клавирски концерт. На Љинару (избор) Лисје жути (избор); Д. Радић: Списак, циклус соло пјесама (избор); А. Обрадовић: VI симфонија, Епиграф II (одломци); Милошевић и Комадина по избору.

Музички живот и музички развој Србије у пос.ијератном периоду (3)

Музичко школство: музичке школе, академије и факултети, школа за музичке таленте у Ђурији; музичке и музичко-издавачке установе: београдска и новосадска опера и балет, Београдска филхармонија; Музичка омладина; најпознатији извођачи: Бакочевић, Чанигловић, Колуџија, Погорелић и други.

Друштвено-естетска усlovљеност музике, стварање о културно-историјском музичком стваралаштву и његовом наслеђу. Композитори: Јосиф, Деснић, Бабић, Озгијан, Мирјана Живковић, Максимовић, Христић, Ковач.

Избор из дјела: Е. Јосиф: Два исјама за клавир; Д. Деснић: Хумористичке етиде; К. Бабић: Избор из хорских композиција; П. Озгијан: Симфонија 75; М. Живковић: Басма; Р. Максимовић: Тестамент; З. Христић: Даринкин дар (одломци); М. Петрић: Човек и брег; И. Ковач: Серенада буколика.

СКУПНО МУЗИЦИРАЊЕ

Хор – (40-60 ученика од I до IV разреда) – 4 часа недјељно – 140 часова годишње.

Свака школа има хор. Настава хорског пjevanja изводи се у континуитету током цијеле школске године, па пробама обиљеженим у распореду. Рад наставника са хором улази у његов фонд часова недјељне наставе, а ученицима (слободно пријављивањем и касније одабраним од наставника), је лио радне обавезе. Хорске пробе се изводе одвојено по гласовима и заједно. Програм рада са хором треба да садржи пригодне композиције, као и дјела озбиљније умјетничке вриједности, у зависности од могућности ансамбла.

Садржаји рада:

- одабирање и разгравање гласова;
- вježbanje дисања, дикције и интонације;
- хорско распјевање и техничке вježbe;
- интонативне вježbe и рješavanje појedinih проблема из хорске партитуре (интервалиски, хармониски, стилски);
- музичка и психолошка обрада композиције;
- увјежбавање хорских дионица појединачно и заједno;
- остваривање програма и наступа према годишњем наланту школе.

Оркестар (4 часа недјељно – 140 часова годинице)

Оркестар може да се образује у зависности од услова школе. Оркестар је инструментални састав од најмање 10 извођача који свирају у најмање три са-мосталне дионице. Могу се образовати оркестри гудачког састава, хармоника, мандолина, тамбурица, блокфлаута, као и мјесновити. Рад наставника са оркес-тром улази у његов фонд наставних часова, а ученицима је дно радне обавезе.

Садржаји рада:

- избор инструмената и извођача у формирању оркестра;
- избор композиција према могућностима извођача и састава оркестра;
- техничке и интонативне вježbe;
- расписивање дионика и увјежбавање по групама (прстомет, интонација, фразирање);
- спајање по групама (I-II; II-III; I-III и сл.);
- заједничко свирање цијелог оркестра, ритмичко-интонативно и стилско обликовање композиције.

Камерни састави – рад у оквиру музичке секције – 1 час недјељно.

Камерни састави се образују од 2 до 9 извођача, цијевача, инструменталиста или комбиновано. Садржај рада ових састава бира наставник у сарадњи са за-интересованим ученицима, према извођачкој способности, склоности и интересовању ученика. (Види факултативна настава).

ДОДАТНА НАСТАВА

На часовима додатне наставе остварују се садржаји за које ученици показују посебно интересовање. Слушају се нова музичка дјела (или понављају по-знатија) из области које се обраћају на редовној настави или су моментално актуелни у умјетничком животу наше земље и свијета. Поједињи ученици могу по слободном избору, уз консултовање и помоћ наставника да припреме лите-рарне саставе о слушаним дјелима.

У оквиру додатне наставе предмета Музичка умјетност организују се и концерти у школи, зваједничке посјете оперским и балетским представама, концер-тима и пројекцијама музичких филмова. Једна представа или концерт van школе, рачунају се као 4 часа додатне наставе.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Музичка умјетност је логичан наставак предмета музичка култура из основне школе, с тим да се овај предмет у средњем образовању првенствено ба-зира на упознавању и пручавању најзначајнијих музичких дјела из свјетске и наше литературе, везаних за поједињу епоху и писце карактеристике. Као прим-јери за слушање музике одабрана су дјела композитора који овјековјечују вријеме у коме су живели и своје музичко стваралаштво. Значајно место имају солисти и ансамбли који та дјела репродукују.

За реализацију садржаја програма прио и основно је обезбиједити нормалне услове за рад: опремљен кабинет (или специјализована учионица), са клавиром (или другим основним инструментом) и квалитетним аудиовизуелним средстви-ма (грамофон, касетофон, дијапројектор итд.) – плаче, касете, дијафилмове, књиге, слике и уџбеник (види поглавље о наставним средствима и кабинету). Савремена школа условљава осјетљиву и скупоцјену опрему која ПЕ СМИЈЕ да се стално преноси из учионице у учионину и тако упштава. Савремена настава захтјева од наставника да сва потребна средства припреми прије часа за употребу.

Сви садржаји који се остварују првенствено се базирају на дожиљавају му-

зичког дјела, упознавању његовог ствараоца и карактеристикама епохе којој дјело припада. То се реализује првенствено преко слушања музике тј. директног доживљаја музичког дјела.

Наставниконо усмено излагање треба да послужи као информација и инспирација за слушање музике које је централни дио часа (20 одсто излагања, 60 одсто слушања – у фрагментима или у целини зависи од примјера, 20 одсто закључивање – разговарајући са ученицима или понављање слушања одређених дјелова композиције или целине).

Програм је конципиран према историјско-стилским раздобљима, које у излагању треба ограничити на најбитније елементе, а слушању музике дати пријмарно мјесто. Директним, сугестивним и интересантним излагањем наставник треба да ученике освештава да активно слушају музику, како би могли да на одабраним примјерима развијају музичку меморију, естетски укус, препознају дјела и инструменте, осјећају музичку форму, значај и карактеристике стила и композиторовог стваралаштва.

Поједине наставне теме могу се обрадити ученичким рефератима, у којима такође имају пријмарно мјесто музички примјери.

Код слушања музике првенствено усмјеравати ученике на доживљавање музичких садржаја (мелодије, хармоније, форме итд.). Програмске ванмузичке садржаје применити у програмској музици са мјером у којој их композитор најављује.

Код слушања музике постојати да се одaberе примјер који може да се слуша у целини (један циј став, краћу увертиру, итд.), да ученици доживе целину и схвате музичку форму. Одабрати музичке примјере са великим пажњом и умешношћу. Дјела, која је својом дужином немогуће на једном школском часу са слушати, изнijети у одобраним, карактеристичним фрагментима, које можемо повезати усменим образложењем.

У програму је наведено много више музичких дјела него што је могуће саслушати и усвојити. Због тога из наведених примјера наставник прави сопствен ИЗБОР, који ће ученици саслушати и усвојити као примјере за одређени правац, епоху итд. Остало дјела која ученици нису слушали а налазе се у програму несвеснисходно је меморисати, саслушати у врло изнимним случајевима.

Епоха се повезује са предметима сродних садржаја у том разреду, на темељу корелације (клијевиност, школна умјетност, историја, итд.), и тако даје глобални увид у вријеме када је дјело настало. Свако дјело које се слуша требало би поновити неколико пута са новим задацима.

Означени бројеви часова поред тема у садржајима програма могу да се помјерје у зависности од избора слушаних дјела. Наставник мора праћенично да припреми дјело за слушање: одреди избор из дјела за слушање, минутажу, комплетар (разговор или закључивање) и во потреби поновно слушање. Сва вербална објашњења морају бити сажета и кратка, морају да уводе у слушање музике. Послије слушања дјела треба подсетити ученике да изводе закључке који произилазе из доживљеног слушања музичког дјела, базујући на часовима или на посебним концертима.

Ученике треба усмјеравати на одређене емисије па радију и телевизији, које ће пратити у слободно вријеме ван школе. Такође је ускло везано са предметом организовање посјета концертима, оперским и балетским представама, где се садржаји предмета врло усјевично надограђују у директном контакту са музичарима и музиком. У центрима где постоје такве установе као и музичке школе, музичка омладина, културно-умјетничка друштва, треба истегнати сарадњу као и организовати концерте у школи. Кроз обавезне ван-наставне активности и факултативну наставу могу врло усјевично да се осмишљавају и организују разноврсни видови музичких активности, који су значајан допринос културној и јавној дјелатности школе и личном усавршавању ученика који се њима баве, као и онима који их слушају (хор, ансамбли, оркестри, концерти...). Оијењивањем се сагледава комплетна личност ученика: његово знање, ангажовање и занитеческовост, као и његове музичке способности.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

(сви смјерови)

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

Циљ образовања у ликовној умјетности је откривање свих расположивих могућности код ученика за ликовно изражавање, способљавање за разумијевање ликовних дјела, као и оплемењивање личности ученика у складу с друштвеним, хуманистичком структурном оријентацијом.

Задаци наставе ликовне умјетности су да:

- уводи ученика у свијет вриједности стваралачког минирања кроз проблемске задатке у практичном и теоретском раду;
- упути ученика да схвати умјетничко дјело у оквиру друштвено-историјских услова;
- оснапси ученика да стечеа практична и теоретска знања примјени у будућим запамћима;
- упозна ученика с ликовним законитостима кроз самостална ликовна остварења;
- уведе ученике у свијет онажавања и доживљавања ликовних дјела и упути да се критички односи према властитим и туђим ликовним дјелима;
- развија лични однос ученика према сликарским, графичким, вајарским и архитектонским остварењима, као и остварењима примјењених умјетности и дизајна;
- упозна ученика с основним одликама и развојем умјетности у друштвено-историјским раздобљима у нас и у свијету;
- омогући свестрани развој ученикове личности, како емоционално-доживљајних тако и интелектуално-креативних способности;
- развије потребе и смисао за самостално образовање и доживљавања умјетничких дјела у условима слободног изражавања стваралачких могућности појединца у нашем друштву;
- упути ученика да тумачи умјетност па научним основама како би до приносио оплемењивању међуљудских односа;
- изради схватање код ученика да истинице универзалног ликовног језика утиче на укидање језичких, националних и расних раздвајања;
- упозна ученика с ликовним наслеђем наше земље, како би се развијали смисао, осјећања и потребе пъсгованја културних тековина;
- изради схватање код ученика да бављење ликовним умјетностима треба да постане навика неопходна за развој цјеловите личности.

II разред

(1 час недјељно, 37 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I ЦЕЛНА (13+8)

1.1. ОШИТИ ДИО

Свјетлост и сјенка у ликовним умјетностима. Тематика (религиозна, митолошка, алегоријска и др.) и мотиви у ликовним умјетностима.

1.2. САМОСТАДНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Свјетлосни односи. Представљање односа свјетла и сјенке на посматраном мотиву линијама – шрафуром, лавирањем. Представљање тонских односа на посматраном мотиву. Представљање односа свјетла и сјенке на посматраном мотиву упренићавањем односа црно-бјело, у виду припреме за графику. Ђоја. Представљање локалног тону посматраних површина. Међусобни утицај боја и њихово визуелно дејство. Односи боја. Боја на локалном тону различитих површина посматраног мотива (предмета или предјела), промјена насталих под утицајем одсејаја из уže и шире околине. Цртанje по природи.

1.3. ЛИКОВНА ДЈЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛГУРЕ

Идејне основе настапка барокне умјетности. Стилске одлике у архитектури, скулптури сликарству. Средишња процватна барокна умјетности (Италија, Хорији, Фландрија, Шпанија). Водечи умјетници (Бернини, Каравађо, Рембрант,

Рубенс, Веласкес). Рококо као завршна фаза барока (Ватто). Сликарство XVIII вјека у Италији (Каналето, Тјенољо) и Енглеској (Ренолдс), Гоја.

Ониште одлике барока у Југославији. Барок у Боки Котарској (Коковља).

Барок у Србији: појава барокне архитектуре (манастири Фруњке горе), сликарство иконостаса (Крачун, Ј. Орфелин), развој портрета. Дуборез у Македонији (Иконостас Св. Спаса).

Неокласицизам у Југославији. Одлике архитектуре и скулптуре. Сликарство (Кавчић, А. Теодоровић). Бидермајер (Данијел, Томинић).

Историјски услови настанка романтизма. Теме. Основне стилске карактеристике. Најзначајнији умјетници (Жерико, Даљакроа). Романтизам у Југославији. Одлике архитектуре и скулптуре. Сликарство: Словенија: (Пенхарт), Хрватска: (Карас), Србија: (Јакшић).

Историјски услови настанка реализма. Теме. Основне стилске одлике. Главни представник (Курбеи, Домије, Рјенин).

Реализам у Југославији: Архитектура

2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, умјетничка дјела и споменици културе.

4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка

II ЦЕЛЕНИЈА (11+5)

1.1. ОПШТИ ДИО

Валер као средство обликовања. Цртеж као скена, студија и цјеловито освјарење. Ритам као средство обликовања.

1.2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Сликање по природи (слободан избор, теме и техника). Тродимензионално обликовање. Објекти – скулптура. Скица – макета постојећег или замисљеног простора и објекта у њему. Обликовање на основу посматрања или слободног замисљања објекта (скулптура) намјењених одређеном простору. Распоређивање објекта у одређеном простору с обзиром на њихову намјену. Вајање и објекти.

1.3. ЛИКОВНА ДЈЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Ониште одлике импресионизма, главни представници (Моне, Реноар, Роден). Словеначки импресионизам (Јакопич). Хрватски импресионисти (Рачин), српски импресионисти (Миловановић), пленеризам.

Ностимпресионизам – реакција на импресионизам, геометризација облика, модулација свјетла (Сезан), експресионизам и симболизам боје (Ван Гог и Гоген).

Архитектура XIX вјека – сецесија у првој половини вјека. (Сецесија Мештровић).

Модерна умјетност, нови принципи, методи и материјали. Фовизам (Матис, Руо) ритам у сликарству (Полде, Конјовић, Бијелић, Јоб) кубизам и футуризам, ломљење облика, колаж (Пикасо, Брак, Сава Сумановић, Тартальја) беспредметни свет (Кандински, Маљевич, Мондријан), синтеза ликовних умјетности (Ваихаус, Де Стиjl, индустриски дизајн), конструктивизам (Гатлији, Невендер), дедаизам, надреализам, антиумјетност (Динап, Ерист, Магрит), сликари фанглизије (Шагал, Де Кирко, М. П. Барили), интернационални стил у архитектури модерног доба (Ле Корбизије, Плечник), модерна скулптура (Мур, Кричинић, Стијовић). Умјетност Југославије у првој половини XX вјека (Лубарда, Целебоновић, Добровић, Ступица, Хегедушин и др.).

Савремена умјетност-енформел (Полок, Тапиес). оптичка умјетност (Вазарели), тенденције у умјетности шездесетих година: поп-арт, боди-арт, минимал-

арт, концептуал-арт, хепенинг, синтеза простора, свјетlostи и боје (Шефер), мобилна скулптура (Калдер).

Оште одлике и појавни облици народне умјетности, обрада дрвета, тканине и точења, љончарство, обрада метала, чинке и др.

2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ
3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, умјетничка дјела и сноменици културе
4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка.

II разред

(1 час недјельно, 37 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ІЦЕЛННА (12+8)

1.1. ОПШТИ ДИО

Свјетлост и сјенка у ликовним умјетностима. Тематика (религиозна, митолошка, алегоријска и др.) и мотиви у ликовним умјетностима.

1.2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Свјетлосни односи. Представљање односа свјетла и сјенке на посматраном мотиву линијама – шрафуром, гравирањем. Представљање тонских односа на посматраном мотиву. Представљање односа свјетла и сјенке на посматраном мотиву унрошћавањем на односе црно-бело, у виду припреме за графику. Боја. Представљање локалног тона посматраних површини. Међусобни утицај боја и њихово визуелно дејство.

Односи боја. Боја у отвореном простору. Представљање и сликање промјена на локалном тону различитих површини посматраног мотива (предмета или предјела), промјена насталих под утицајем одејаја из уже и шире околине.

Цртање по природи.

1.3. ЛИКОВНА ДЈЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Особености старохришћанске умјетности. Умјетност у доба сеобе народа. Умјетничко стварање у раздобљу прероманике.

Споменици старохришћанске умјетности на тлу Југославије (саркофаза Салоне). Дјела примјењене умјетности из доба сеобе народа. Прероманика на тлу Југославије: архитектура (Св. Донат у Задру), скулптура (релејф из Св. Недеље).

Одлике романичке умјетности. Повише у архитектури и главни сноменици (Св. Сернен, Пиза). Скулптура и њена везаност за архитектуру (Везлеј). Џела примјесне умјетности. Романички стил у архитектури (катедрале у Трогиру и Задру). Камена скулптура (Бувишова врата). Романичко сликарство (Св. Михаило у Стону). Намјештај, минијатура, златарство.

Главна обиљежја готичке умјетности. Повине у архитектури и главни споменици (Шартр, Солзбери). Обиљежја скулптуре и споменици (Ремс, Амијен). Витражи и минијатуре.

Одлике византијске умјетности. Главни споменици архитектуре (Свети Лука у Фокиди), и сликарство (Кахрије шамија). Слоновача, смаја. Византијски утицај на умјетност других земаља (Русија-Рубљов, Бугарска, Грузија).

Византијски споменици на тлу Југославије. Српска умјетност крај XII и XIII вјек: архитектура (Студеница), сликарство фресака (Милошева, Сопоћани). Иконе и минијатуре XIII вјека. Умјетност 1300-1370: архитектура (Грачаница), скулптура (Дечани), Иконе и минијатуре. Умјетност 1370-1459: архитектура (Рованица, Љубостинја), особености скулптуре (Рованица, Каленић), сликарство фресака (Каленић). Српска средњовековна примјењена умјетност. Сликарство у Македонији, XIII вјек (Св. Климент у Охриду). Средњовековна утијења. Поствизантијска умјетност на тлу Југославије XV-XVII вјек (Лонгии). Умјетност стећака („Кулинов“ стећак). Некрополе.

- ака („култног“ ствари),
 2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ
 3. МЕДИЈИ: писање, сликање, вајање, умјетничка дјела и споменици кул-
 туре
 4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка

УПРАВЛЕНИЯ (10+7)

1.1. ОПШТИ ДИО

Цртеж као скица, студија и цјеловито остварење. Ритам као средство обликовања.

1.3. САМОСТАЩНО ЛИКОВІЮ ИЗРАЖДАННЯ

Сликање по природи (свободан избор, теме и техника). Трдимензијално обликовање. Објекти – скулптура. Скица – макета постојећег или замишљеног простора и објекта у њему. Обликовање на основу посматрања или слободног замишљања објекта (скулптура) намјењених одређеном простору. Распоређивање објекта у одређеном простору, с обзиром на њихову намјену.

13. ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕННИЦИ КУЛТУРЕ

Одлике исламске умјетности. Главни споменици архитектуре. Минијатура. Споменици минијатурног сликарства. Прстече ренесанс (Богото). Идејне основе настанка ренесансне умјетности. Главне особености. Ренесанса у Италији и другим европским земљама. Најзначајнији умјетници (Донатело, Леонардо да Винчи, Микеланђело, Рафаел, Тицијан, Дирер). Маниризам. Његове одлике. Главни представници.

Ренесанса у Југославији и њене особености.

Ново Хоново, манастир Нива – фреска, Некропола из Радимља.

2. ОПАЖАНИЕ И ПОСТУПАНИЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, графика, историја умјетности.

- #### **4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка**

III разред

(1 час недјељно, 36 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I ЦЕЛИНА (12+8)

1.1. ОПШТИ ДИО

Самостално ликовно изражавање.

Цртани филм

- избор теме,
- утврђивање основних идеја, фабуле, посилана радње и композиција путем одговарајућих цртежа,

- израда, анализа и усавршавање синопсиса и сценарија,
- креирање и цртање ликова, ентеријера, екстеријера и др.,
- фотографија као докуменат,
- фотографија као комуникација,
- фотографија као информација,
- фотографија као концепт.

Ликовна дјела и споменини културе

Идејне основе настанка барокне умјетности. Стилске одлике у архитектури, скулптури сликарству. Средината процвати барока – не умјетности (Италија, Холандија, Фландија, Шпанија). Водећи умјетници (Бернини, Каравађо, Рембрант, Рубенс, Веласкез). Рококо као завршна фаза барока. (Вато). Осните одлике барока у Југославији. Барок у Србији: појава барокне архитектуре (манастири Фрушке горе), сликарство иконостаса (Крачун, Ј. Орфелин), развој портрета. Бакрорез (Жефаровић). Црворез у Македонији (иконостас Св. Спаса).

2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, графика, умјетничка дјела и споменици.

4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка

II ЦЕЛИНА (10+6)

1.1. ОПШТИ ДИО

1.2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Композиција

- покретна слика, покрет, спонтаност, ритам, мимика, израз и гест

1.3. ЛИКОВНА ДЈЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Неокласицизам. Историјски услови настанка. Теме. Стилске одлике. Најзначајнији умјетници (Давид, Енгр, Капова). Бидермајер као особен вид неокласицизма.

Неокласицизам у Југославији. Одлике архитектуре и скулптуре.

Романтизам. Историјски услови настанка романтизма. Теме. Основне стилске карактеристике. Најзначајнији умјетници (Жерико). Романтизам у Југославији. Одлике архитектуре и скулптуре. Србија/Јакшић, С. Тодоровић.

Реализам: Историјски услови настанка реализма. Теме. Основне стилске одлике. Главни представници (Курбе, Домије, Рјепин, Рид).

Реализам у Југославији. Архитектура.

2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, умјетничка дјела и споменици културе

4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка

IV разред

(1 час недјељно, 32 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I цјелина (11+7)

1.1. ОПШТИ ДИО

1.2. Самостално ликовно изражавање

Лутка-игра

- избор теме и жанра,
- утврђивање основних идеја и елемената фабуле и композиције,
- цртање и обликовање лутака у складу са социокултурном средином и фолклором.

1.3. Ликовна дјела и споменини културе

Импресионизам – оние које сликарства и скулптуре, главни представници (Моне, Реноар, Роден), српски импресионисти (Милићевић, Миловановић), планеризам, оптичке теорије о боји, анализа свјетlostи.

Постимпресионизам – реакција на импресионизам, геометризација облика, модулација свјетла (Сезан), експресионизам и симболизам боје (Ван Гог и Гоген). Архитектура XIX вјека еклектизам у првој половини вјека, сецесија Ментровић.

Модерна умјетност, нови принципи, методи и материјали, ФОВИЗАМ (Матис, Руо), ритам у сликарству (Мунк, Попле, Конјовић, Бијелић), КУБИЗАМ и ФАТУРИЗАМ, ломљење облика, колаж (Пикасо, Брак, Сава Шумановић, Бијелић), БЕСПРЕДМЕТИИ СВЕТ (Кандински, Малевич, Модријан), синтеза ликовних умјетности (Баухаус, Де Стијл, индустријски дизајн). КОНСТРУКТИВИЗАМ (Татлин, Габо, Певзнер). ДАДАИЗАМ и ПАДРЕАЛИЗАМ, антиумјетност, Дишан, Ернист, Мафрит, сликари фантазија – Шагал, Кирико, Барилли, Кретар, интернационалисти у архитектури модерног доба (Корбизје, Иблер, Добровић, Брашован) модерна скулптура (Мур, Кршичић, Стијовић).

2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликање, вајање, графика, умјетничка дјела и споменици културе

4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичко-методичка

II цјелина (9+5)

1.1. ОПШТИ ДИО

1.2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

- ликовне могућности лутке (практично извођење)
- лутка, сјенка као ликовни изражај,
- луткарска слика,
- видео-тејп (припремања, реализација)

1.3. ЛИКОВНА ДЈЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Савремена умјетност, ЕНФОРМЕЛ (Полок, Танисе), ОПТИЧКА УМЈЕТНОСТ (Вазарели) тенденције позедесетих година: поп-арт, боди-арт, минимал-арт, концептуална умјетност, хепенинг, синтеза простора, свјетlostи и боје (Шефер) мобилна скулптура (Калдер).

2. ОПАЖАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ

3. МЕДИЈИ: цртање, сликарство, вајање, ликовна дјела, видео...
4. СРЕДСТВА: ликовно-техничка и дидактичка.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТИО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

ПЛАНИРАЊЕ

Планирање је усклађивање програма у оквиру школског плана према одређеним условима. Смисао је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, а нарочито способности које подстичу стварање, као и one које омогућују стварање. Стога, трајиво треба планирати тако да се постигне:

- виши ниво опажања,
- способљеност примања,
- одговарајући ниво разумевања,
- способност поступања.

Врсте плана су:

- ГОДИШЊИ ПЛАН,
- ОПЕРАТИВНИ ПЛАН РАДА (полугодишњи, мјесечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних циљина и број часови предвиђен за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план треба да буде детаљно разрађен и да садржи слиједеће рубрике: мјесец; основни циљ и задатак (образовни и васпитни); садржај програма; облик и методе рада; корелацију с другим предметима; средства и медије и примједбе у које се увиљежавају промјене.

Реализација садржаја:

1. Примањем/учењем – омогућавање ученицима да стичу знања из области ликовне културе; савладавање технолошких поступака ликовног рада у оквиру одређених средстава и медија, и упознавање законитости и елемената ликовног језика;

2. Давањем/стварањем – подстицање ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увјек на виши нивоу култивисања и јачања ликовне осјетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја, методичких облика усмјерености васпитно-образовног процеса у правцу богањења учениковог естетског искуства, одређени циљеви и задаци произизили су из ликовне умјетности, теорије стваралаштва и развојне психологије.

Основна структура теоријских и историјских садржаја, као неодвојивог дјела укупног наставног садржаја ликовног образовања, формулисана је слиједећим претпоставкама.

Примарни циљ ликовног образовања је откривање и упознавање комплексне визуелне и ликовне културе (чиње је систем стваралаштва и систем коришћења). Услов за савладавање ових садржаја представља развијање визуелног језика и овладавање ликовним језиком. Развој и његовање визуелности (визуелног „говора”, што значи: визуелног израза и визуелног доживљаја) представља материју, грађу у којој пребива иразиконост, потенцијална ликовност. Будући да је свака слика ментални производ (искуствена чињеница и интелектуална датост) за развој ликовности у којој је слика основни садржај неопходно је развијати способност употребе генеричких изражажених моћи а такође и његовати и богатити искрствену интелектуалну сферу у којој, поред интуитивне, настаје ликовност. При томе, треба имати у виду фундаменталну потребу образовања: развој способности доживљавања, разумевања и тумачења света, односно уметности.

Садржај програма ликовне културе састављен је по слиједећој структури:

1. Садржаји програма
2. Креативност
3. Медији
4. Средства

Модел представља динамичну структуру елемената који имају дисхармоничан временско-просторни развој, а у служби покретања целине.

Подручје ликовности карактерише посебан стваралачки потенцијал који, зависно од узраста ученика, утиче на одабирање садржаја и представа и начина реализације. Развијено критичко мишљење и тежња ка објективном сазнању (ученици средње школе) захтевају теоријско мишљење и практично искуство о умјетности у садржајима програма. Садржај програма ликовне културе чини основну структуру на којој би се оснивала интердисциплинарна разрада, проблематизација и конкретизација садржаја, након обавезних емпириских пројеката које треба обезбедити.

ОБРАЗОВНИ СТАНДАРД

Укупни садржаји наставе ликовне културе у гимназијском образовању могу да се подведу под следећу схему информативне структуре:

1. Опажити
2. Примити
3. Разумјети
4. Поступити

Опажање – ниво прве димензије подразумјева три основна фактора: 1) квалитет опажања у садржајном погледу; 2) брзину, тачност перцепције и 3) тачност опажања појединачних елемената у одређеној ситуацији.

Примање – ниво друге димензије подразумјева способност ученика да приме квалитет опажања и информације од одговарајућег медија.

Разумјевање – ниво треће димензије обухвата елементе разумјевања опажених и примљених ликовно-визуелних квалитета.

Поступање – ниво четврте димензије подразумјева примјену у практичном и теоријском ликовном раду.

Ова структура представља оријентацију наставницима за вредновање нивоа знања ученика.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ РАДА УЧЕНИКА

Током реализације задатака у свим методским целинама по разредима, где се наставник појављује као преносилац знања и аниматор ликовног стваралаштва ученика могуће је провjerавати и пратити ниво и квалитет процеса и рада ученика по наведеним стандардима. Даље, треба имати у виду чињеницу да се сваки од наведених нивоа може оцењивати од два (2) и до пет (5). Из тога произилази комплексност оцјене и сугестија за слиједећи приступ: добољан (2) усвојеност комплексност оцјене и сугестија за слиједећи приступ: добољан (2) усвојеност садржаја на нивоу опажања; добар (3) усвојеност садржаја је на нивоу опажања и примања врло добар (4) усвојеност садржаја је на нивоу опажања, и разумјевања; одличан (5) усвојеност садржаја је на нивоу опажања, примања, разумјевања и поступања.

Приликом оцењивања треба имати у виду да неће сви ученици бити на истом нивоу опажања, примања, разумјевања и поступања што од наставника захтјева пажњу и реалност. При томе треба поћи од захтјева програма и психофизичких могућности ученика јер могу да буду заступљени сви начини оцењивања са различитим степенима.

ФИЗИЧКО ВАСНИТАЊЕ

(сви смјерови гимназије)

Циљ и задаци

Циљ наставе физичког и здравственог васпитања је задовољавање основних бионсихо-социјалних потреба ученика у области физичке културе; формирање правилног схватања и односа према физичкој култури и трајно подстичање ученика да те активности уграде у свакодневни живот и културу живљења.

- Задаци наставе физичког и здравственог васпитања су да се:
- квалитативно и квантитативно продубе спортско-моторичко образовање;
 - развију физичке способности ученика;
 - оснособе ученика за самосталан рад и самоконтролу у одржавању физичке кондиције, јачању здравља и њези тјела;
 - створе услови у којима ученик доживљава радост слободног ангажовања у спортским и рекреативним активностима;
 - прошире знања која доприносе објективном сагледавању вриједности и могућности физичке културе;
 - развију хигијенске и друге културне навике за очување и јачање здравља ученика.

Садржаји програма усмјерени су на:

- развијање физичких способности;
- спортско-техничко образовање;
- повезивање физичког и здравственог васпитања са животом и радом.

I. Развијање физичких способности

На свим часовима наставе физичког васпитања, предвиђа се:

- развијање основних елемената физичке кондиције карактеристичних за овај узраст и пол, као и других елемената моторне умјениности, који служе као основа за повећање радне способности, учвршћивање здравља и даље напредовање у спортско-техничком образовању,
- пресигнтивно-компензацијски рад у смислу спречавања и отклањања тјелесних деформитета,
- оснапобљавање ученика у самосталном његовању физичких способности, помагању раста, учвршћењу здравља, као и самоконтроли и провјери својих физичких и радних способности.

Програмски задани се одређују индивидуално, према полу, узрасту и физичком развитку и физичким способностима сваког појединца, на основу оријентационих вриједности које су саставни дио упутства за вредновање и оцењивање напретка ученика као и јединствене батерије тестова и методологије за њихову првојеву и праћење.

II. Спортско-техничко образовање

Спортско-техничко образовање се реализује у I, II и III разреду кроз заједнички програм (атлетика, вježbe на спровадама и тлу), и кроз програм по избору ученика, а у IV разреду кроз програм по избору ученика.

II разред

(2 часа недјељно, 74 годинице)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

АТЛЕТИКА

У свим атлетским дисциплинама треба радити на развијању водећих моторичких особина за дату дисциплину.

1. Трчање

Трчање на 100 м – ученици и ученице
на 800 м – ученице,
на 1000 м – ученици,
штефета 4x100 м – ученици и ученице.

2. Скокови

Скок удаљ одабраном техником;
скок у висину – одабраном техником.

3. Бацање

Бацање кугле „рационалном“ техником, ученици 5 кг, ученице 4 кг такмичење у атлетским дисциплинама.

ВЈЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

1. Вјежбе на тлу

За ученике:

- уз упора за рукама зибом, првљак згрчно напријед до упора пред рукама опруженог;

– премет напријед, уз помоћ.

За ученице:

- мост напријед на једну ногу кроз став о шакама, уз помоћ.

2. Прескоци

За ученике:

- коњ у ширину висине 120 цм – склонка.

За ученице:

- коњ у ширину висине 110 цм – згрчка, разпонка.

3. Кругови

За ученике:

Доскочни кругови:

- њих, занојим саскок уз помоћ

4. Разбој

За ученике:

Паралелни разбој:

- из упора сједећег разножно пред рукама, прехватом напријед и дизањем склоњено став о раменима (увито), спуст назад у упор сједећи разножни, прехват рукама иза бутина, снојкити, занојим саскок.

За ученице:

Дловисински разбој:

- из виса на и/и лицем ка и/и клином премах згрчено напријед до виса лежећег на и/п, премах одножно лијевом назад, прехват разноручно и потхват на и/п у упор јануји назначити упор, одложењем лијеве премах и одношка десноручке са 1/2 окрста удесно, десни бок уз и/п. Спојити у вјежбу.

5. Вратило

За ученике:

Дохватно вратило

- из мирног виса узмах до упора, одривом од притке саскок назад увигто.

6. Греда – ученице

Висока греда, чеоно према лијевом крају греде

- залетом и суножним одскоком наскок у упор чучећи (уз помоћ), окрст за 90° уљево (удесно) у упор чучећи запожно десном (лијевом), усправ, успон до краја греде, скок са промјеном ноге, саскок згрчено (леђима према крају греде).

7. Коњ са хватаљкама

За ученике:

- из упора пред рукама, коло заножно лијевом, коло заножно десном.

СПОРТСКА ИГРА (по избору)

Понастављање и учвршћивање раније обучаваних елемената. Даље проширивање и продубљивање такничко-тактичке припремљености у складу са изборним програмом.

Учествовање на такмичењима на нивоу одељења, школе и међушколским такмичењима.

Минимални образовни захтјеви (првојера)

Атлетика: трчање на 100 м за ученике и ученице, трчање на 800 м за ученике и 500 м за ученице, скок удаљ, скок у вис, бацање кугле – на резултат. Такмичење у тробоју (трчање, скок, бацање).

Вјежбе на спрavама и тлу. Ученици: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескока, једне справе у упору и једне справе у вису; ученице: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескока, греда и двовисинског разбоја. Такмичење на нивоу одјељења или школе.

III разред

(2 часа недјељно, 72 годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

АТЛЕТИКА

У свим атлетским дисциплинама треба радити на усавршавању технике и развијању водећих моторичких особина за дату дисциплину.

1. Трчање

Трчање на 100 м – ученици и ученице
на 1000 м – ученици,
на 800 м – ученице
штафета 4x100 м – ученици и ученице.

2. Скокови

Скок удаљ одабраном техником;
Скок у вис – одабраном техником.

3. Бацање

Бацање кугле „рационалном“ техником, ученици 5 кг ученице 4 кг.
Такмичење у атлетским дисциплинама.

ВЈЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

1. Вјежбе на тлу

За ученике:

- предмет напријед, пресонит напријед (уз помоћ),
- из упора са рукама зибом премах одбочно до упора пред рукама опружено.

За ученице:

- комбинација вјежби, двије вјежбе из акробатике, окрет на једној пози, два повезна скока, једна равнотежа, пlesни коранци.

2. Прескоки

За ученике: (коњ у ширину висине 120 цм) – пресонит

За ученице: (коњ у ширину висине 120 цм) – згрчка, разпонка, склонка.

3. Кругови доскочни

За ученике:

– из замаха затијехом искрет напријед увис узњето, вис стрмоглави, вис узњето, спуст увис страђњи, издржај, вучењем вис узнијето, спуст увис предњи (полако), скок.

4. Разбој

За ученике:

Паралелни разбој:

– на почетку разбоја, из замаха у упору предњим спуст у склек, зањих у склеску и упор, предњих и склек, зањих упор, поповити вјежбу 3–4 пута.

За ученице:

Двовисински разбој:

– лицем према пљи; задетом и суножним одскоком паскок у упор, премах одножено – десном (лијевом) у упор јашући на пљи, прехват на вљи и сп. премах одножно лијевом (десном) увис сједећи на пљи лицем ка вљи, предњих саскок са 111 окретом (180°) до става на тлу.

5. Вратило

За ученике:

Дохватно вратило

– ковртњај назад у упору

6. Греда

– ученице (висока греда)

– заједном и суножним одскоком паскок у упор чучећи на лијевој пози, десном одножити (упор чучећи одножно); окрет за 90°; уљево до упора чучећег усирав, одлучити; ходање у успону докоратима; вага претклоном и запојењем, издржај; усклон; суножним одскоком скок са промјеном ногу; окрет за 90° у успону; саскок унапријед са разножењем (леђима према греди).

7. Коњ са хваталjkама

За ученике:

– из упора предњег (за рукама), коло предњој десном коло предњој левом;

– из упора стражњег (пред рукама), коло одножно десном, коло одножно лијевом.

СПОРТСКА ИГРА (по избору)

Усавршавање и увјежбавање тактичко технички варијанти.

Учествовање на одјељењским, школским и међушколским такмичењима.

Минимални образовни захтјеви (провјера).

Атлетика: трчање на 100 м за ученике и ученице, трчање на 800 м за ученике и 500 м за ученице, скок у даљ, скок увис, бацање кугле – на резултат.

Такмичење у тробоју (трчање, скок, бацање).

Вјежбе на справама и тлу. Ученици: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескока, једне спрете у упору и једне спрете у вису. Ученице: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескока, греде и двовисинског разбоја.

Такмичење на нивоу одјељења или школе.

IV разред

(2 часа недјељно, 64 годишње)

Реализује се програм физичког васпитања по избору.

Минимални образовни захтјеви (provјera)

– учествовање на три такмичења на нивоу одјељења или школе у изборном спорту.

ПРОГРАМ ПО ИЗБОРУ УЧЕНИКА

I – IV разред

ОШИТЕ ПОСТАВКЕ

Ученици се на основу својих способности и интереса опредјељују за један

спорт у коме се обучавају, усавршавају и развијају своје стваралаштво током целе школске године. То могу да буду: ритмичко-спорурска гимнастика, пливање, рукомет, фудбал, одбојка, кошарка, рваче, а према специфичним географским климатским и другим условима велбале, кајакарење, клизаште и други спортови за које ученици покажу интерес.

Да би се избор остварио, свака школа је дужна да обезбеди просторне и друге услове за реализацију бар четири спорта.

На почетку школске године наставничко вјеће, па приједлог стручног актива наставника физичког васпитања, утврђује спортове за које ученици те школске године могу да се определе.

Ученици се за изборну наставу опредељују као одјељење у целини.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Ритмичка гимнастика и народни пlesови

Савлађивање основних елемената: локорак, мјесајући корак, галоп у свим правцима, валицер-корак, полкини корак, ламковиски скок, скок маказе итд. Систематска обрада естетског покрета тјела у мјесту и кретању без сирања и са спровадама, користећи при томе различиту динамику, ритам и темпо. Примјена савладавање технике естетског покрета и кретања у кратким саставима. Савладати најмање пет народних пlesова.

Припрема састава за такмичење и за приредбе. Учење на такмичењима и приредбама.

Рукомет

Техника рукомета. Покривање и откривање играча, одузимање лопте, ометање противника. Ошти пријципи постављања играча у одбрани и нападу. Напад са једним и два играча и напад против зонске одбране. Зонска одбрана и напад „човјек на човјека“. Уигравање кроз тренажни процес. Правила игре. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима.

Фудбал

Техника фудбала. Покривање и откривање играча, одузимање лопте и ометање противника. Ошти пријципи постављања играча у нападу и одбрани. Равне варијанте напада и одбране. Уигравање кроз тренажни процес. Правила малог фудбала. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима.

Кошарка

Техника кошарке. Бациње на кош из мјеста и из трчања, скоком са једном или обема рукама – са различних одстојања од кошика. Постављање и кретање играча у нападу и одбрани. Одбрана „зоном“ и „човјек на човјека“. Напад против ових врста одбране. Контрат напад у различим варијантама и принципи блокова. Правила игре и суђења. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима.

Оdbojka

Техника одбојке. Игра са истуреним и повученим центром. Смећирање и његова блокада. Уигравање кроз тренажни процес. Правила игре и суђења. Учествовање на одјељењским, разредним, школским и међушколским такмичењима.

Пливање

Усавршавање једне леђне и једне прене технике пливања са стартним скоковима и окрстима. Тренинг ради постизања што бољих индивидуалних резултата. Правила пливачких такмичења. Учествовање на школским, међушколским, клупским и другим пливачким такмичењима.

Рванье

Захвати у стојећем ставу: свлачење у партер преко руке, бацање преко рамена, бацање захватом главе и једне руке преко кука, долазак на леђа испод руке, обарање са обухватом труна, бацање захватом крста и једне руке преко кука, предни појас преко моста, дворучни салто преко моста, задни салто преко моста, дворучни салто преко моста, задни салто преко моста, комбинација – бочно бацања и појас, комбинација – дворучни салто, – обарање, комбинација – појас-раменско бацање.

Захвати у партеру: полуелзији, кључ на врату, обухватом око руке са стране превртавање на плећке, дупли елзији лизање руке „ролање“ обухватом труна, долазак на леђа, вучење са стране, из сједа укритијем обухватом труна превртавање на плећке, дизање обухватом труна и бацање преко моста, лизање крсним обухватом труна, дизање руку помоћу главе.

Тактика рванја, пропозиције, правила и систем такмичења. Организација школског првенства и учествовање на такмичењима. Составање ученика према тежини у групе, вријеме трајања борбе 3x1 минут са 1 минутом међунаузе.

Веслање

Програмски задаци веслања обухватају: савладавање спортске технике веслања у једној од веслачких дисциплина (скиф, дубл-スクл, четверац, осмерац), њено усавршавање, тренажни процес, правила такмичења и тактику – како би ученици што боље припремили за школска, међушколска и осталта такмичења.

Кајакарење

Програмски задаци кајакарења обухватају: савладавање технике кајакарења у једној од дисциплина (кајак једнојед, двосјед, четворојед), њено усавршавање, тренажни процес, правила такмичења и тактику – како би се ученици што боље припремили за школска, међушколска и осталта такмичења.

Клизanje

Програмски задаци у клизашу обухватају: савлађивање основне технике клизања (вожња пајријед, уназад, заустављање, окрет уназад из вожње пајрије, преступајући корак, вјеснац, кадетски скок и сл.), њено усавршавање, тренажни процес, упознавање правила такмичења – како би се ученици што боље припремили за такмичења и клизачке ревије које одговарају њиховим достигнућима.

Минимални образовни захтјеви (првијера)

Ниво спортско-техничког знања и спортских достижнића ученика у изабраном спорту се првијеравају кроз разредна, школска, међушколска и друга спортска такмичења, с тим да сваки ученик из изабраног спорта у току једне школске године учествује на најмање три ова такмичења.

ПОВЕЗИВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА СА ЖИВОТОМ И РАДОМ

1. Из фонда радних дана школа у току школске године организује:

два цјелодневна излета са цјешачењем, и то:

I разред до 12 km (укупно у оба правца);

II разред до 14 km (укупно у оба правца);

III разред до 16 km (укупно у оба правца);

IV разред до 18 km (укупно у оба правца);

два кроса, и то:

– јесењи

– пролећни

Стручни актив наставника физичког васпитања утврђује, програм и садржај излета, као и дужину стазе за кросове према узрасту ученика.

2. Школа организује и спроводи спортска такмичења, као јединствен дио процеса наставе физичког васпитања:

- у ритмичко-спортивској и спортивкој гимнастичи (у зимском периоду);
- у атлетици (у пролећном периоду);
- три спортивке игре (у току школске године).

Спортивка такмичења се организују за све ученике, а спроводе се у оквиру радне суботе и у друго вријеме које одреди школа.

3. Школа организује логоровање и зимовање ученика, како би стечена знања у физичком васпитању и другим наставним областима примјенили у практици.

Програм и садржај активности ученика на логоровању и зимовању припрема актив наставника физичког васпитања, а усваја наставничко вјеште.

У програм логоровања обавезно треба уврстити:

- савладавање природних препрека: војно-техничких полигона (трчање са гађањем, бацањем бомбе и пливавањем);
 - способљавање ученика за спасавање дављеника и пружање помоћи дјелатачким дисањем;
 - пружање прве помоћи и транспорт повређених (ранених);
 - кретање уз помоћ географске карте и бусоле (на излете у природи).
- У програм зимовања уврштена је и обука скијања.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

I. ОСНОВНЕ ОДЛИКЕ ПРОГРАМА

Програм физичког васпитања за гимназије је наставак програма физичког васпитања у основној школи, с тим што је усмјерен на још интензивније остваривање индивидуалних и друштвених потреба у области физичке културе. Ради тога, овај програм заснован је на индивидуализацији процеса физичког васпитања:

- обазбеђује повезивање стечених знања са животом и праксом и професионалним опредјељењима ученика;
- заснован је на изборној настави за коју се ученици опредјељују према своме афинитету и потребама;
- обавезује школу на остваривање одређених задатака у овој области.

II. СПЕЦИФИЧНОСТИ ПОЈЕДИНИХ ТЕМАТИСКИХ ПОДРУЧЈА И МЕТОДЕ КОЛЕ СЕ КОРИСТЕ ПРИ ЊИХОВОЈ РЕАЛИЗАЦИИ

Садржаји програма су изложени у три тематска подручја, да би се јаче истакле основне компоненте јединственог и веома сложеног процеса физичког васпитања.

Тематска подручја су:

- развијање физичке способности,
- спортивко-техничко образовање,
- повезивање физичког васпитања са животом и радом.

Развијање физичких способности

Програмирање врши наставник физичког васпитања према стању, потенцијалиним могућностима и потребама сваког ученика. Да би се то остварило, ученици сваког одјељења се према својим могућностима дјеле у три хомогене групе, а наставник физичког васпитања одређује вјежбе и дозира онтерћења за сваку од ових група.

На сваком часу физичког васпитања дно времена треба посветити:

- развијању основних елемената физичке кондиције – снаге (руку, ногу, трбушних и леђних мишића), брзине, равнотеже, спретности, прецизности и издржљивости;
 - учвршћивању нормалног природног држава тјела у мировању и кретању.
- Ради интензивијег рада на часу користити савремене облике рада: допунске

вјежбе, кружно-интервалини рад и рад са станицама, што више повезивати музiku и вјежбање.

Спортско-техничко образовање

Реализује се у I, II и III разреду кроз заједнички програм (атлетика и вјежбе на справама и тлу) и кроз програм по избору.

Програм по избору ученика је дат само у глобалу, што омогућава наставнику да га детаљније разрађује, подазеши од почетног предизашња, жеља и интереса ученика. Ради тога су за овај дио програма дати и образовни стандарди који пумерички нису квантifikovани.

Програмом је предвиђено да ученици усвоје знања која ће им помоћи да схвате суштину процеса и да се у њега активно укључе, као и да боље разумију и схвате физичко вјежбање као своју свакидашњу потребу.

Повезивање физичког васпитања са животом и радом

Садржај подручја предвиђа активности којим се физичко васпитање директно повезује са животом и радом. Ове активности реализују се дјелом кроз часове физичког васпитања, а за то је одвојен један циклус, а дјелом током школских радиних дана.

При том треба водити рачуна о слиједећем:

Излети, кросеви, логоровање и друге активности организују се на нивоу школе уз сарадњу наставника сродних предмета и осталих наставника. При томе треба настојати да се садржај ових активности излинира на нивоу наставничког вјешта, односно предвиђе садржаји више образовано-васпитних подручја. На тај начин би се реализацијом ових облика рада непосредно повезивала сва образовно-васпитна подручја.

Школска и међу школска такмичења која школа организује и у које се укључује треба да се организују по систему који не изискује велике материјалне трошкове и путовања, а стимулише учениче свих ученика.

III. ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА

Настава се организује у циклусима. У сваком разреду су по 6 циклуса који трају приближно 12–14 узастопних часова.

Зависно од потреба и могућности, прописира се трајање сваког циклуса као и редослед садржаја.

Часови у току недеље треба да буду распоређени у једнаким интервалима. Не смију се одржати као блок-часови, па спорском терену, а посебно не у сали за физичко вјежбање, која је по својој постројени и хигијенским захтјевима предвиђена за једно одјељење, а не за два одјељења.

Настава физичког васпитања се реализује одвојено за ученике и за ученице, само у школама које имају по два на располагању објекта за физичко васпитање (двије сале или два игралишта, базен и салу итд.).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАПРЕДОВАЊА И ДОСТИГНУЋА УЧЕНИКА

Праћење напредовања ученика у физичком и здравственом васпитању се обавља сукцесивно у току целе школске године, на основу методологије која предвиђа примјену јединствене батерије тестова.

За праћење физичког развоја и физичких способности служи батерија тестова која обухвата:

- за физички развој (висина тјела и маса тјела),
- за брзину (трчање на 30 м),
- за општу снагу (бациње медицинске),
- за репетитивну снагу руку (зглобови),
- за експлозивну снагу ногу (скок у даљ из мјеста),
- за координацију (бациње и хватање лопте у одређеној временској једињици),

– за издржљивост (тручаче на 500 односно 800 м).

Провјера се обавља на крају сваке наставне године. Постигнути резултати се вредишу на основу Критеријума за пројектну физичког развоја и физичких способности ђеце и омладине узраста од 7 до 19 година (нормативи).

Резултати пројектирани служе сваком појединачно да, упоређују утврђено стање са ранијим, оцјени напредак.

За праћење спорско-техничких достигнућа служе минимални образовни захтјеви на основу којих се, након пројектираних моторног знања, вредишу постигнути резултат.

Резултати пројектирани служе наставницима физичког васпитања као основа за програмирање рада у наредном периоду, посебно за индивидуални приступ и одређивање радних задатака за сваког или групу ученика.

Вредновање и оцењивање се врши на основу:

- физичке способности ученика и
- спорско-техничких достигнућа.

При оцењивању физичких способности узима се у обзир ниво физичких способности сваког појединачника, остварен у току школске године, према његовим индивидуалним могућностима.

Спорско-техничка достигнућа се оцењују утврђивањем обима и нивоа садржаја.

Резултати пројектирани уносе се у дневник рада наставника физичког васпитања који је саставни дио документације наставника и школе.

Стручним упутством о начину и поступку оцењивања ученика из ове области прописани су и детаљно објашњени поступци и критеријуми за оцењивање ученика.